SÜNNETİN IŞIĞINDA

İSLAM AHLAKININ ESASLARI

Lütfi DOĞAN

DİB YAYINLARI

بسم الله الرحمن الرحيم

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI YAYINLARI: 1129
HALK KİTAPLARI: 262

Genel Koordinatör
Prof. Dr. M. Emin Özafşar

Yayın Yönetmeni
Dr. Yüksel Salman

Yayın Koordinatörü
Yunus Akkaya

Tashih
Sedat Memiş
Hacı Duran Namlı

Grafik & Tasarım
Ali Çınkı

Baskı
Salmat Basım Yayıncılık
0.312 341 10 24

1. Baskı, Ankara 2015

ISBN 978-975-19-6382-6
2015-06-Y-0003-1129
Sertifika No: 12930

Eser İnceleme Komisyon Kararı
31.10.2014/49

İletişim
Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü
Basılı Yayınlar Daire Başkanlığı
Tel: (0 312) 295 72 93 - 94
Faks: (0 312) 284 72 88
e-posta: diniyayinlar@diyanet.gov.tr

Dağıtım ve Satış:
Döner Sermaye İşletme Müdürlüğü
Tel: (0 312) 295 71 53 - 295 71 56
Faks: (0 312) 285 18 54
e-posta: dosim@diyanet.gov.tr

SÜNNETİN IŞIĞINDA

İSLAM AHLAKININ ESASLARI

63 HADİS-İ ŞERİF VE
AÇIKLAMALARI

Hazırlayan
Lütfi DOĞAN

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI
DİB YAYINLARI

İÇİNDEKİLER

بسم الله الرحمن الرحيم

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın adı ile

Ön Söz

Her türlü övgü âlemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur. Bütün nimetlerinden dolayı O'na hamd eder ve O'ndan yardım dileriz. Allah birdir. Her şeyi yaratan O'dur. Bütün yaratılmışları tedbir edip koruyan da O'dur. Allah (c.c.), kerem sahibidir, rahmeti her şeyi kuşatmıştır. O, insanlara çok şefkatli ve çok merhametlidir.

Allah (c.c.), bütün beşeriyete İslam dinini ihsan buyurdu, bu dini kemale erdirdi ve üzerimize olan nimetlerini tamamladı. Allah, Kur'an-ı Kerim'ini, son peygamberi Hz. Muhammed (s.a.s.)'e indirdi de ona:

"(Resulüm!) *Bu Kur'an'ı sana indirdik ki, insanlara Rabbileri katından neler indirildiğini onlara açıklayasın."*[1] buyurdu.

Allah (c.c), yaratılmışların en hayırlısı olan Resul-i Ekrem'i, bütün beşeriyete son peygamber olarak gönderdi. Onu Kur'an-ı Kerim ve sünnetlerle mükerrem kıldı; kendilerine *"Cevamiü'l Kelim"* (az söz ile çok manalar ifade etme) özelliği verdi. Resul-i Ekrem (s.a.s.) de risalet görevini tebliğ etti; emaneti yerine getirdi, ümmetine en güzel nasihatlerde bulundu ve sonuçta Resul-i Ekrem Efendimiz şöyle buyurdu:

"Ey insanlar! Size iki emanet bırakıyorum. Benden sonra siz, bu iki esasa sarıldığınız sürece (hak yoldan ayrılmaz) *sapıklığa düşmezsiniz. Bunlardan birincisi Allah'ın kitabı Kur'an, ikincisi de Resulünün sünnetidir."*[2]

---

1 Nahl, 16/44.

2 Muvatta, *Babü'n Nehyi ani'l Kavli bi'l Kader*, no 3.

Salatü selam Resul-i Ekrem Efendimizin, onun âl ve ashabının, ve hesap gününe kadar iyilikle onlara uyanların üzerine olsun.

Allah Teâlâ Resul-i Ekrem Efendimize *"Cevamiü'l Kelim"* özelliğini verdi. Bu sebepledir ki Hz. Peygamber'in kendileri de: *"Bana 'Cevamiü'l Kelim'* (özlü ve kapsamlı sözler) *verildi"* buyurmuşlardır. Resul-i Ekrem Efendimize verilen özlü sözler iki kısma ayrılır:

Bunlardan birincisi Kur'an-ı Kerim'dir. Hz. Peygamber'in en büyük mucizesi olan Kur'an-ı Kerim, baştan sona kadar *"Cevamiü'l Kelim"*dir. Zira Kur'an, âlemlerin Rabbi olan Allah Teâlâ'nın kelamıdır, okunan vahyidir. Kur'an'ın lafzındaki güzelliği, bu lafızların içerdiği engin manalar, bilgi sahibi olan, aklı eren herkesi hayran bırakmıştır. *"Cevamiü'l Kelim"* ile ilgili olarak Kur'an-ı Kerim'den bir iki ayetin meallerini örnek olarak zikretmek yeterli olacaktır:

"Göklerde ve yerde bulunan her şey, Allah'ı tesbih etmektedir. O, azizdir (her şeye galiptir), *hâkimdir* (hikmet sahibidir). *Göklerin ve yerin mülk* (ve tasarrufu) *O'nundur; hem diriltir, hem öldürür. O, her şeye kadirdir."*[3]

"Gerçek şudur ki Allah adaleti, iyilik yapmayı ve yakınlara bakmayı emreder; çirkin olan (her) *şeyi, fenalığı ve haddi aşmayı yasaklar. Tutasınız diye O, size öğüt verir."*[4]

Büyük âlimlerden Merhum Hasan el-Basrî, (öl. H. 110): *"Âlemde iyilik adına her ne varsa bu ayet-i kerime onları emretmiş ve kötülük olarak da ne varsa, onların da yasak olduğunu bildirmiştir."* demiştir.

Bilgi, aklıselim ve hikmetle bakıldığında bu ayet-i kerimelerin, özlü sözlerin en üstün örnekleri olduğu apaçık olarak görülür.

*"Cevamiü'l Kelim"*in ikinci kısmı ise Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimizin ifade buyurduğu kendi sözleridir. Bu husus, Cenab-ı Hak tarafından Resul-i Ekrem Efendimize verilmiş bir özelliktir.

"Cevamiü'l Kelim" ile ilgili müstakil eserler yazılmıştır. Bunların en kapsamlı olanlarından biri de Ebu Abdillah Muhammed b. Seleme el-Kudaî'nin (öl. H. 452) hazırladığı ve 1317 yılında İstanbul'da da tab edilen *"eş-Şihab fî'l Hikemi ve'l Emsali ve'l Âdab"* adlı eseridir.

Daha sonra İmam ve Hafız Ebu Amr b. Salah (öl. H. 643) Resul-i Ekrem Efendimizin *"Cevamiü'l Kelim"* hadislerinden 26 hadis-i şerifi bir araya getirmiş ve bunlara *"el-Ehadisü'l Külliye"* (kapsamlı anlamı olan hadis-i şerifler) adını vermiştir.

---

3 Hadid, 57/1-2.
4 Nahl, 16/90.

Bu hadis-i şerifler hakkında İslam âlimleri: *"Bunlar; İslam dininin dayanağı, dinî hükümlerin yarısı veya üçte birine denktir."* gibi değerlendirmeler yapmışlardır.

Daha sonra büyük âlim, fakih, zahid, İmam Muhyiddin Ebu Zekeriyya Yahya b. Şeref en-Nevevî, bu 26 hadis-i şerif üzerine 16 hadis-i şerif daha ilave etmiş ve bir araya getirdiği bu esere *"el-Erbaîn"* (kırk hadis) adını vermiştir.[5]

İmam Nevevî, bu eserine yazdığı ön sözünde de belirttiği gibi bunları, *"Sahih"* olan hadislerden ve çoğunlukla Buhârî ve Müslim'in *"Sahiheyn"* adlı eserlerinden almıştır. Kolayca öğrenilsin ve okuyanların zihinlerinde yerleşsin ve bu hadis-i şeriflerin yararları daha geniş kitleleri kapsasın, düşüncesiyle de hadis-i şeriflerin sadece metinlerini *"el-Erbaîn"* adlı kitabına almıştır.

Bu hadis-i şeriflerin bereketi; manalarının kapsamlı oluşu, bu hadis-i şeriflerde Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimizin sünnetinin en veciz bir şekilde beyan buyurulması ve İmam Nevevî'nin halis niyet hikmetleri nedeniyledir ki "el-Erbaîn" (Kırk Hadis) adlı bu eser, İslam âleminin takdirine mazhar olmuştur. Daha müellif hayatta iken kendisi gibi âlim olan Şeyhülislam Takıyyüddin b. Dakîkü'l Îd (öl. H. 702) bu mühim esere veciz bir şerh yazmıştır.

Günümüze kadar *"el-Erbaîn"* (Kırk hadis) adlı bu esere sadece Arap dilinde ellibir kadar şerh yazılmıştır. Bu şerhlerin bir kısmı matbudur. En yararlı şerhlerinden (açıklama ve yorumlarından) biri de Allame Sadüddin Teftezanî'nin (öl. H. 791) yazdığı şerhtir. Bu şerh, 1316 yılında zamanın ilgili Bakanlığın izniyle İstanbul'da basılmıştır.

"el-Erbaîn" (Kırk hadis) çeşitli dillere çevrilmiştir. Aslı ile birlikte Avrupa dillerine de çevrilmiş ve basılmıştır. Bu mühim eseri büyük âlim ve Muhaddis Ahmed Naim Efendi de dilimize çevirmiş ve daha sonra Diyanet İşleri Başkanlığınca bastırılmıştır.

*"el-Erbaîn"*deki bu hadis-i şerifler; itikat, ibadet, ahlak ve dürüst muamele bakımından insanları olgunluğa erdirecek esasları içermektedir; çünkü bunlar, Resul-i Ekrem Efendimizin mübarek sözleridir. Bunun içindir ki bu eser, halkımızca daima takdir edilmiş ve sevgi ile okunup istifade edilmeye çalışılmıştır. Bugün de bu mühim eserden istifade edilmeye çalışılmaktadır. Zira isteyen herkes için kısa zamanda bu hadis-i şerifleri kolayca okumak ve öğrenmek imkânı, vardır.

5 Kırk hadis-i şerifle ilgili olarak 1977 yılında Kültür Bakanlığının neşrettiği Kırk Hadis-i Şerif sanat, kültür, edebiyat bakımından da önemlidir.

Ahmet Naim merhumun da dediği gibi bu hadis-i şeriflerin bildirdiği genel kaideler (kurallar), hiçbir zaman eskimez. Bu hadis-i şeriflerin her biri için müstakil eserler yazılsa yeridir. Bu hadis-i şeriflerin bildirdiği yüce esaslara uyulduğu takdirde toplum hayatı bozulmaktan korunduğu gibi, fertler ve toplumlar dünya ve ahirette ebedî mutluluğa erişirler. Bu hadis-i şeriflerin bildirdiği esaslara insanlık âlemi, her zaman muhtaçtır.

İmam Nevevî'nin derlediği bu *"el-Erbaîn"* adlı esere kendisinden bir asır sonra gelen Hafız ve Fakih Zeynüddin Ebü'l Ferec Abdurrahman (öl. H. 795) on hadis-i şerif daha ilave etmiştir. Böylece elli hadis-i şeriften oluşan bu esere adı geçen müellif genişçe bir şerh yapmış ve eserine *"Camiu'l Ulum ve'l Hikem"* (Bilgileri, hikmetleri derleyen kitap) adını vermiştir.

İmam Nevevî'nin *"el-Erbaîn"* adlı eseri çok yararlı, bereketli ve mühim bir eserdir. Kendisinden çok yararlandığım bu eseri, yeniden dilimize çevirmeyi düşündüm ve çevirdim. Ebu'l Ferec Abdurrahman merhumun bu hadis-i şeriflere on hadis-i şerif ilavesi ile elliye varan bu esere –içinde yaşadığımız bu çağın sorunlarına da ışık tutan– on üç hadis-i şerif daha ilave ederek bunların sayısını atmış üçe çıkardım. İlave ettiğim hadis-i şerifler de *"Cevamiü'l Kelîm"*den ve sahih hadis-i şeriflerdendir. Okunduğunda görüleceği üzere bu hadis-i şeriflerin, lafızları (sözleri) çok kısa, özlü ve kapsamlıdır. Özellikle bu hadis-i şerifler, toplum hayatımızda karşılaşılan zorlukları aşmamızda bizlere ışık tutmaktadır.

Ayrıca bu atmış üç hadis-i şerifi, kısa açıklamalarla şerh ettim. Bunu yaparken hadis âlimlerimizin, fakihlerimizin bizlere bıraktıkları irfan ve kültür miraslarından yararlandım. Onların cümlesini, rahmet ve saygı ile anıyorum.

Bu çalışmayı yapmaktaki en büyük amacım, Cenab-ı Hakk'ın tevfikine mazhar olmaktır. Ayrıca Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimizin, her zaman yeni olan bu güzel öğütlerini kolay anlaşılır bir üslup ile halkımızın istifadelerine sunmaktır. Hadis-i şerifleri açıklarken, beşeriyete, *"en doğru, en emin ve en sağlam yolu gösteren Kur'an-ı Kerim'den"* ayetler ile konuları izah etmeye çalıştım. Bugün İmam Nevevî ve benzeri âlimlerimizi ve diğer büyüklerimizi rahmet ve şükranla anmaktayız. Diğer taraftan içinde yaşadığımız bu çağda bütün insanlığın; hayat verici, huzur ve kurtuluş yollarını gösteren bu prensiplere her zamankinden daha çok muhtaç olduğu bir gerçektir. Bu hadis-i şerifler güzel ahlakın en üstün esaslarını da içermektedir. Onun için bu esere *"İSLAM AHLAKININ ESASLARI"* adını vermiş bulunuyorum.

Değerli okuyucularımızdan –özellikle konunun uzmanı olan kimselerden– ricamız: Elde olmayan sebeplerden dolayı herhangi bir hata olmuşsa

bunları düzeltmeleri ve imkân olduğu takdirde yazar olarak bizi veya yayıncıyı haberdar etmeleridir.

Bu eserin hazırlanmasında emeği geçen kardeşlerimin hepsine teşekkür etmeyi bir görev sayıyorum. Cenab-ı Hak kendilerinden razı olsun.

Bütün güvenimiz Allah Teâlâ'yadır. İşlerimizi O'na emanet eder ve bu eseri rızasına uygun kılmasını O'nun kereminden dileriz.

Her türlü övgü O'na mahsustur, nimet de O'ndan, başarı ve kötülüklerden korunmamız da ancak O'nun tevfikiyledir. Cümlemize ve bütün âlem-i İslam'a tevfik vermesini, insanlığı Kur'an'ın nuru ile aydınlatmasını Cenab-ı Rabbi-l İzzet'in yüce dergâhından niyaz eyleriz. Âmîn.

Tevfik ve başarı ancak Allah Teâlâ'dandır.

Lütfi DOĞAN
Ankara

Genel Bilgiler

İmam Nevevî (H. 631-676)

İmam, hafız, fakih, muhaddis ve zahid Muhyiddin Ebu Zekeriyya Yahya b. Şerefüddin en-Nevevî eş-Şafiî:

Asıl adı Yahya b. Şerefüddin'dir. Muhyiddin Ebu Zekeriyya, İmam Nevevî'nin lakabıdır. H. 631 yılı muharrem ayında Şam'ın Neva köyünde doğmuştur. Ergenlik çağına gelmeden Kur'an-ı Kerim'i ezberlemiştir. 19 yaşında iken –ilim tahsilini daha da ilerletmek üzere– babası ile birlikte Şam'a gelmiştir. Şam'da Emevî Camii'nin yakınında Revahiye Medresesi'nde ikamet etmiştir. Bu meyanda birçok âlimden ilim öğrenmiş ve pek çok ilmî eserler mütalaa etme imkânı bulmuştur. 665 yılında Şerefiye Medresesi'ne (bugünün fakültesine) müderris olarak getirilmiştir.

Zamanını çok iyi değerlendiren İmam Nevevî çok sayıda ilmî eser telif etmiştir. Gerek telif ve gerek şerh olarak kaleme aldığı eserler İslam ilim âlemince daima takdir ile karşılanmıştır. Onun eserlerinden bugün de İslam dünyasında hemen her yerde yararlanılmaktadır. "Riyazü's-Sâlihin" adlı eseri Türkçemize çevrilmiş, Diyanet İşleri Başkanlığınca müteaddit defalar tab edilmiştir. Bu değerli esere sekiz ciltlik bir şerh yapılarak bastırılmış ve halkımızın istifadesine sunulmuştur.

İmam Nevevî, bu kadar ilmî ve güzel eserler vücuda getirdikten sonra 24 Receb H. 676 yılında ve 45 yaşlarında iken doğum yeri olan Neva'da vefat etmiştir.

Hadis, fıkıh, lugat ilimlerinde ileri derecede bulunan, vera sahibi, iyiliği öğütleyen, kötülüklerden alıkoyan ve örnek âlimlerimizden biri olan İmam Nevevî'ye Cenab-ı Hak'tan bol rahmet ihsan buyurmasını ve kendilerini cennetlerle mükâfatlandırmasını halisane niyaz eyleriz.

Şeyhülislam İbn-i Dakîki'l Îd (H. 626-702)

Takiyyüddin b. Dakîki'l Îd'in asıl adı ve nesebi şöyledir:

Muhammed b. Ali b. Vehb b. Muti el-Kuşeyrî'dir. İbnü'ş-Şeyh el-Kudve Âlim Mecdüddin Dakîki'l Îd el-Mısrî'dir. H. 626 Şaban ayında Mısır'a bağlı Kus'da doğmuştur. İlk tahsilini babasından yapmıştır. Babası mezhep olarak Malikîdir. Daha sonra İbn-i Dakîki'l Îd, büyük bilgin İzzüddin b. Abdisselam'dan okumuştur.

İzzüddin b. Abdisselam, Şafiî mezhebinde olduğundan İbn-i Dakîki'l Îd de –Malikî mezhebinde olduğu gibi– Şafiî mezhebinde de uzmanlaşmıştır. Ayrıca pek çok âlimden hadis dersleri almıştır. Mısır'da Makam-ı Şafiî'de ve Darü'l Hadisi'l Kâmiliyye medreselerinde fıkıh ve hadis dersleri okumuş ve okutmuştur. Daha sonra telif ve tasnif ile meşgul olan İbn-i Dakîk, ilim, ibadet ve verâ'da erişilmesi güç bir mevkiye yükselmiştir. Kendisinin şu sözleri çok dikkat çekicidir:

"Konuştuğum her söz ve işlediğim her işin, Allah Teâlâ 'nın huzurunda cevabını hazırladıktan sonra, sözümü konuşmuş ve işimi yapmışımdır."

Hocası İzzüddin Abdüsselam şöyle demiştir: "Mısır halkı şu iki âlim ile iftihar etmelidir, bunlar:

İskenderiye'de ibn-i Münir, Kus'da da İbn-i Dakîki'l Îd'dir."

Allâme Zehebî: "İbn-i Dakîki'l Îd, Mısır diyarında 'Kadılkudat' ve hâkimlerin reisidir, hafız ve kudvedir, çağının üstadıdır, Malikî ve Şafiî mezheplerinde allâmedir, hadis ilmi ve bu ilmin bütün dallarını en iyi bilenlerden biridir. Sekiz yıl süre ile Mısır kadılığı görevinde bulunmuştur." diye kaydetmiştir.

İbn-i Dakîk'in en meşhur telifatından birisi de "el-İlmam ve el-İmam fî Şerhi'l İlmam"dır.

İbn-i Dakîki'l Îd H. 702 yılında Kahire'de vefat etmiş ve Kurafe kabristanına defnedilmiştir.

Allah Teâlâ'nın rahmeti üzerine olsun.

Zeynüddin Ebu'l Ferec Abdurrahman İbn-i Ahmed İbn-i Recep

Zeynüddin Abdurrahman b. Ahmed b. Receb, "Camiu'l-Ulum ve'l Hikem" adlı eserin müellifidir. H. 736 yılında Bağdat'ta doğmuştur. İlk tahsilini orada yapmış, daha sonra Şam'a gitmiş orada ikamet etmiştir. Hanbelî mezhep imamlarındandır. Dedesinin unvanından ötürü İbn-i Recep unvanıyla meşhur olmuştur. İlim ve takvasıyla bilinen bir aileden gelmiştir. Kendisi de İmam, Allame ve Hafızdır. Küçük yaşta -dedesi de dâhil- büyük âlimlerin meclislerine katılmış bunlardan ilim almıştır. Tahsil durumu

H. 774 yılına kadar devam etmiştir. Bu tarihte babası vefat edince kendisi de artık eğitim, öğretim, telif ve ifta ile meşgul olmuştur.

İmam, Hafız ve Fakih olan Zeynüddin Ebu'l Ferec Abdurrahman H. 795 yılında Şam'da vefat etmiştir.

Allah'ın rahmeti üzerine olsun.

Müellifin "Camiu'l Ulûm ve'l Hikem" adlı eserini tahkik eden Şuayb el-Arnavut ve İbrahim Bacis, müellif hakkında oldukça geniş bilgi vermişlerdir.

Kitabı Hazırlayan Lütfi Doğan'ın Özgeçmişi

Lütfi DOĞAN 1930 yılında Gümüşhane'nin Kelkit ilçesine bağlı Salyazı beldesinde doğmuştur. Babası Mehmet Fehmi Efendi, Annesi Pullu Hatundur. Lütfi DOĞAN, ilk olarak Kur'an-ı Kerim'i okumayı babasından öğrenmiştir. Daha sonra küçük yaşta Kur'an-ı Kerim'i hıfzetmeye -aynı beldede imam olan- Hafız Ali Efendiden başlamış ise de hafızlığını (1942) yılında büyük dayısı Hafız Fevzi Efendi'den tamamlamıştır. Ayrıca Hacı Hasan Efendi'den tecvit bilgileri almıştır.

1944 yılında Samsun'a gitmiş ve Hafız Muhyiddin Efendi'den Kur'an-ı Kerim'i güzel okumak anlamında ilmi kıraat okumuştur. Aynı yıl doğum yeri olan Salyazı'ya gelmiş ve Müderris Abdurrahman İncesulu Efendi'den özel olarak Arapçayı öğrenmeye başlamıştır. Daha sonra Gümüşhane Eski Müftüsü M. Rağib İmamoğlu'ndan Arapça ve özel dinî dersler almıştır. 1950-1952 yılları arasında askerlik görevini tamamlamıştır. Terhis olunca Gümüşhane Müftüsü M. Rağib İmamoğlu'ndan özel olarak Arapça ve din dersleri almaya devam etmiştir. Özel dersleriyle ilgili olarak M. Rağib İmamoğlu kendisine icazet vermiştir. 1954 Eylül ayında Diyanet İşleri Başkanlığında girdiği müftülük imtihanını kazanmış ve aynı yıl içinde Kemah ilçesi müftülüğüne atanmıştır.

Gümüşhane'de iken ilkokulu dışardan bitirmiştir. Kemah ve Erzincan müftülüğü sırasında Ortaokul ve Lisesiyi dışardan bitirmiştir. Daha sonra 1961-1962 öğretim yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesine girmiş, 1964-1965 yılında bu fakülteden mezun olmuştur.

Memuriyet görevleri sırasıyla şöyledir:

Gümüşhane Özcan Mahallesi İmam Hatipliği, Kemah Müftülüğü, Erzincan Müftlüğü, Ankara Müftü Yardımcılığı, Ankara Merkez ve Gezici Vaizliği, Diyanet İşleri Başkanlığı Müfettişliği, Din İşleri Yüksek Kurulu Üyeliği, Diyanet İşleri Başkan Yardımcılığı ve 15.1.1968 tarihinden 25 Ağustos 1972

tarihine kadar Diyanet İşleri Başkanlığı görevi (vekil olarak); başkanlık müşavirliği gibi görevlerde bulunmuştur.

1973-1980 tarihleri arasında MSP'den Erzurum'dan iki defa senatör olarak seçilmiş ve 12 Eylül 1980 tarihine kadar TBMM'de görev yapmıştır. Ekim 1991 seçimlerinde RP'den Gümüşhane milletvekili seçilmiştir. Bu görevi, 19. 20. ve 21. dönem milletvekili olarak 3 Kasım 2002 tarihine kadar sürdürmüştür.

Medenî hali: 1947 yılında Sabire Hanımla evlenmiştir. Dört erkek ve dört kız olmak üzere sekiz çocuk babasıdır.

1987 yılında bir kısım arkadaşları ile birlikte *"İslamî İlimleri Araştırma ve Yayma Vakfı"*nı kurmuşlardır.

Halen emekli olup Ankara'da ikamet etmekte ve vakıf hizmetleriyle ilgilenmektedir.

Yayınlanmış eserleri:

1) Toplumun Temelini Sarsan Belli Başlı Olaylar (Huzur ve saadet esasları). Bu eser Diyanet İşleri Başkanlığınca yayımlanmıştır.

2) Mutluluğun Kazanılması. (Tercemedir ve basılmıştır)

3) Cihad ile İlgili Ayet-i Kerimeler ve Hadis-i Şerifler. (basılmıştır).

4) Makalelerim I ve II. (basılmıştır).

5) *"Ramuzu'l Ehadis"* adlı eserin M. Cevat Akşit'le birlikte neşre hazırlanması. (basılmıştır)

6) Kütüb-i Sitte Müellifleri. (mezuniyet tezidir)

7) "Kur'an-ı Kerim'den Fatiha ve Hucurat Sûrelerinin Meal ve Özet Tefsirleri. (Diyanet İşleri Başkanlığı'nca bastırılmıştır.)

8) Elinizdeki eser:

"Sünnetin Işığında İSLAM AHLAKININ ESASLARI" (63 hadis-i şerif ve Açıklamaları)

9) Çeşitli zamanlarda ve çeşitli dergilerde yayınlanmış yazılar.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

İmam Nevevî'nin Eserinin Arapça Ön Sözü ve Tercemesi

مقدمة ا لإمام النووي

أَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ. قَيُّومِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرَضِينَ. مُدَبِّرِ الْخَلاَئِقِ أَجْمَعِينَ. بَاعِثِ الرُّسُلِ صَلَوَاتُهُ وَ سَلاَمُهُ عَلَيْهِمْ إِلَى الْمُكَلَّفِينَ لِهِدَايَتِهِمْ وَ بَيَانِ شَرَائِعِ الّدِينِ. بِالدَّلاَئِلِ الْقَطْعِيَّةِ وَ وَاضِحَاتِ الْبَرَاهِينِ. أَحْمَدُهُ عَلَى جَمِيعِ نِعَمِهِ. وَ أَسْئَلُهُ الْمَزِيدَ مِنْ فَضْلِهِ وَكَرَمِهِ. أَشْهَدُ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاَّاللّٰهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ الْكَرِيمُ الْغَفَّارُ. وَأَشْهَدُ أَنَّ سَيِّدَنَا مُحَمَّداً عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ وَحَبِيبُهُ وَخَلِيلُهُ أَفْضَلُ الْمَخْلُوقِينَ. اَلْمُكَرَّمُ بِالْقُرْآنِ الْعَزِيزِ الْمُعْجِزَةِ الْمُسْتَمِرَّةِ عَلىَ تَعَاقُبِ السِّنِينَ. وَبِالسُّنَنِ الْمُسْتَنِيرَةِ لِلْمُرْشِدِينَ. اَلْمَخْصُوصِ بِجَوَامِعِ الْكَلِمِ وَسَمَاحَةِ الدِّينِ. صَلَوَاتُ اللّٰهِ وَسَلاَمُهُ عَلَيْهِ وَعَلَى سَائِرِالنَّبِيِّينَ وَالْمُرْسَلِينَ. وَآلِ كُلٍّ وَسَائِرِ الصَّالِحِينَ

(أما بعد): فقد روينا عن علي ابن أبي طالب عبد الله ابن مسعود ومعاذ ابن جبل وأبي الدرداء وابن عمرو بن عباس وأنس بن مالك وأبي هريرة وأبي سعيد الخدري رضى الله عنهم من طرق كثيرات بروايات متنوعات أن رسول الله

صلى الله عليه وسلم قال: «مَنْ حَفِظَ عَلَى أُمَّتِي أَرْبَعِينَ حَدِيثاً مِنْ أَمْرِ دِينِهَا بَعَثَهُ اللّٰهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِي زُمْرَةِ الْفُقَهَاءِ وَالْعُلَمَاءِ». وفي رواية: «بَعَثَهُ اللّٰهُ فَقِيهاً عَالِماً». وفي رواية أبي الدرداء: «وَكُنْتُ لَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ شَافِعاً وَ شَهِيداً» وفي رواية ابن مسعود: «قِيلَ لَهُ ادْخُلْ مِنْ أَيِّ أَبْوَابِ الْجَنَّةِ شِئْتَ». وفي رواية ابن عمر: «كُتِبَ فِي زُمْرَةِ الْعُلَمَاءِ وَحُشِرَ فِي الشُّهَدَاءِ». واتفق الحفاظ على انه حديث ضعيف وإن كثرت طرقه، وقد صنف العلماء رضى الله عنهم في هذا الباب مالا يحصى من المصنفات، فأول من علمته صنف فيه عبدالله بن المبارك، ثم محمد بن أسلم الطوسي العالم الرباني، ثم الحسن ابن سفيان النسائي، وأبو بكر الآجري، وأبو بكر محمد بن ابراهيم الأصفهاني، والدارقطني، والحاكم، وأبو نعيم، وأبو عبد الرحمن السلمي، وأبو سعيد الماليني، وأبوعثمان الصابوني، وعبدالله بن محمد الأنصاري، وأبو بكر البيهقي، وخلائق لا يحصون من المتقدمين والمتأخرين.

وقد استخرت الله تعالى جمع أربعين حديثا اقتداء بهاؤلاء الأئمة الأعلام وحفاظ الإسلام. وقد اتفق العلماء على جواز العمل بالحديث الضعيف في فضائل الأعمال، ومع هذا فليس اعتمادي على هذا الحديث، بل على قوله صلى الله عليه وسلم في الأحاديث الصحيحة: «لِيُبَلِّغِ الشَّاهِدُ مِنْكُمُ الْغَائِبَ». وقوله صلى الله عليه وسلم: «نَضَّرَ اللهُ امْرَأً سَمِعَ مَقَالَتِي فَوَعَاهَا فَأَدَّاهَا كَمَا سَمِعَهَا».

ثم من العلماء من جمع الأربعين في اصول الدين، وبعضهم في الفروع وبعضهم في الجهاد، وبعضهم في الزهد، وبعضهم في الآداب، وبعضهم في الخطب، وكلها مقاصد صالحة، رضى الله عن قاصديها، وقد رأيت جمع أربعين أهم من هذا كله، وهي أربعين حديثا مشتملة على جميع ذلك، وكل حديث منها

قاعدة عظيمة من قواعد الدين قد وصفه العلماء بأن مدار الإسلام عليه، أو نصف الإسلام، أو ثلثه، أو نحو ذلك.

ثم ألتزم في هذه الأربعين أن تكون صحيحة ومعظمها في صحيحي البخاري ومسلم، وأذكر محذوفة الأسانيد، ليسهل حفظها ويعم الإ نتفاع بها إن شاء الله تعالى. ثم اتبعها بباب في ضبط خفي ألفاظها.

وينبغي لكل راغب في ا لآخرة أن يعرف هذه الأحاديث لما اشتملت عليه من المهمات واحتوت عليه من التنبيه على جميع الطاعات، وذلك ظاهر لمن تدبره، وعلى الله إعتمادي، وإليه تفويضي واستنادي، وله الحمد والنعمة وبه التوفيق والعصمة.

Rahman ve Rahim olan Allah'ın Adı ile

Her türlü övgü âlemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur. Allah, peygamberlerini –salât ve selamı onların hepsinin üzerine olsun– yükümlü (mükellef) olanlara hak ve hidayet yolunu göstermeleri ve dinin hükümlerini beyan etmeleri için kesin deliller ve apaçık burhanlar ile göndermiştir. O'nun verdiği bütün nimetlerden dolayı O'na hamd ederim. O'nun lütuf ve kereminden bu nimetlerin daha da artırılmasını dilerim.

Ve şehadet ederim ki, Allah'tan başka mabud yoktur. Gerçek ilah ancak O'dur. O, birdir, her mevcut O'nun tasarrufundadır. Ve O, kerem sahibidir, her noksandan münezzehtir. Allah, kusurları, ayıpları örten ve bağışlayandır. Ve yine şehadet ederim ki, Efendimiz Hz. Muhammed; O'nun kulu, resulü, (elçisi), habibi ve halilidir. Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz, bütün yaratılmışların en üstünüdür. Kur'an-ı Kerim ile şereflendirilmiştir. O eşsiz Kur'an-ı Kerim, Resul-i Ekrem'in en büyük ve çağlar ötesinden devam

edegelen mucizesidir. Ayrıca Resul-i Ekrem Efendimiz, sünnetler ile teyit buyurulmuştur ki o sünnetler, hak yolu talep edenlerin yollarını aydınlatır. Ve yine Resul-i Ekrem Efendimize "Cevamiu'l Kelim" (az lafızlar ile çok manalar bildiren özlü sözler) verilmiştir. O, kolay bir din olan İslam ile mümtaz kılınmıştır. Allah Teâlâ'nın bol rahmeti ve selamı onun, diğer nebilerin ve onların mümin olan yakınlarının ve diğer salihlerin üzerlerine olsun.

Bilinmelidir ki (ashab-ı kiramdan): Ali b. Ebi Talip, Abdullah b. Mesud, Muaz b. Cebel, Ebu'dderda, Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Abbas, Enes b. Malik, Ebu Hüreyre, Ebu Said el Hudrî (r.a.) bunlardan gelen çok çeşitli rivayetler ile nakletmiş (olduğumuz hadis-i şeriflerde), Resul-i Ekrem (s.a.s.) şöyle buyurmuştur:

"Her kim ümmetim için (onların) *dinî hususları ile ilgili kırk hadis-i şerif öğrenip nakledecek olursa Allah, o kimseyi kıyamet gününde âlimler ve fakihler* (bilginler) *topluluğu ile bir araya getirir."*[1]

Diğer bir rivayette:

"Allah, o kimseyi âlim ve fakih olarak diriltir."

Ebu'd-Derda'dan gelen bir rivayette:

"Ben, kıyamet gününde o kimseye şefaatçi ve şahit olurum."

İbn-i Mesud'dan gelen diğer bir rivayette:

"O kimseye, cennete dilediğin kapısından gir, denilir."

Abdullah b. Ömer'den gelen bir başka rivayette ise:

"O kimse, âlimler zümresinden yazılır ve şehitler topluluğu ile bir arada olur."

Bu hadis-i şerifin, rivayet tarikleri (kanalları) çok olmasına rağmen hadis-i şeriflerin hafızları (uzmanları), bu hadis-i şerifin zayıf (hadislerden) olduğunda ittifak etmişlerdir. Âlimler, –Allah onların cümlesinden razı olsun– kırk hadis-i şerif konusunda çok sayıda eserler yazmışlardır.

Benim bildiğim, bu konuda ilk eser yazan, Abdullah b. el-Mübarek'tir ve sonra Rabbanî âlim Muhammed b. Mesleme et-Tusî'dir. Daha sonra; Hasan b. Süfyan en-Neseî, Ebubekr el-Acurrî, Ebubekr Muhammed b. İbrahim el-İsfehanî, ed-Darekutnî, el-Hâkim, Ebu Nuaym, Ebu Abdirrahman es-Sülemî, Ebu Said el-Malînî, Ebu Osman es-Sabunî, Abdullah b. Muhammed el-Ensarî, Ebubekr el-Beyhakî, mütekaddimin ve müteahhirin (öncekiler ve sonra gelen) âlimlerden sayılamayacak kadar çok kimseler, (bu konu ile ilgili) eserler vücuda getirdiler.

1 *Kenzü'l Ummal*, 10/189, hadis no 29467.

Ben de Allah Teâlâ'dan hayır dileyerek kırk hadis-i şerif derlemeyi murat ettim. Maksadım, bu büyük ve imam olan âlimlere ve İslam'ın hafızlarına uymaktır. Âlimler, amellerin faziletleriyle ilgili olan zayıf hadis-i şeriflerle amel etmenin caiz olduğunda ittifak etmişlerdir. Bununla birlikte benim güvenim bu hadis-i şerife dayanmamaktadır. Bu konuda asıl güvenim, Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimizin sahih hadis-i şeriflerinedir. Sahih hadis-i şeriflerde Resul-i Ekrem (s.a.s.) şöyle buyurmuşlardır:

"Sizlerden, burada hazır olan (benden dinlediği sözleri), *burada bulunmayana ulaştırsın."*[2]

Ve yine:

"Allah, o kimsenin yüzünü ak eylesin (nurlandırsın) *ki, benim sözümü dinler, iyice kavrar da benden dinlediği gibi onu başkalarına da ulaştırır."*[3]

Âlimlerden Usuluddin (dinin asılları ile ilgili) kırk hadis derleyenler oldu. Bazıları da, fıkıh ilimlerine ait kırk hadis derledi, bazıları da cihad, zühd ve adap; bir kısmı da hutbeler (hakkında) kırk hadis derlediler. Bunlar son derece güzel maksatlardır. Allah Teâlâ bu eserleri meydana getirenlerin niyetlerine göre hepsinden razı olsun.

Fakat ben, bunların hepsinden daha önemli olan kırk hadis derlemeyi uygun gördüm. Öyle ki derleyeceğim *"Kırk Hadis"* bunların hepsini kapsamına alsın. Ve bir de bu hadis-i şeriflerden her biri dinin esaslarından önemli bir kaide (kural ve esas) olsun, diye düşündüm. Gerçekte âlimler, bu hadis-i şerifleri bu şekilde açıklamışlardır. Örneğin: İslam'ın hükümleri bu hadis-i şerif üzerine deveran eder; bu hadis-i şerif; İslam'ın yarısına denktir. Veya bu hadis-i şerif, İslam'ın üçte biridir… benzer ifadeler ile bu hadis-i şerifleri nitelemişlerdir.

Sonra bu kırk hadisin sahih hadislerden olması cihetini benimsedim. Çoğunlukla bu hadis-i şerifler, Buhârî ve Müslim'in Sahihlerindeki hadis-i şeriflerdendir. Bir de hadis-i şeriflerin sadece metinlerini aldım. İsnatlarını zikretmedim. Amacım, şudur: Metinler, kolay ezberlensin ve bu hadis-i şeriflerden yararlanmak inşallah daha genel ve daha çok olsun.

Ahiret mutluluğunu isteyen herkes için, en uygun olan, bu hadis-i şerifleri iyi bilmesidir. Zira bu hadis-i şerifler, çok önemli konuları kapsamakta, bütün taat ve ibadetlerle ilgili uyarıları ihtiva etmektedirler. İyi düşünen kimse için bu konu çok açıktır.

---

2 Buhârî, 2/620, hadis no 1652.
3 Tirmizî, *İlim*, hadis no 2658; Ebu Dâvud, *İlim*, hadis no 3660.

Güvenim (itimadım) sadece Allah'adır. Bütün işlerimi O'na arz etmiş ve tefviz (emanet) etmiş bulunuyorum. Güvenim sadece O'nun lütfudur. Her türlü övgü O'nadır, nimet de O'nundur, muvaffakiyet de O'ndandır. Her iyiliğe yönelmek, kötülüklerden korunmak da ancak O'nun yardımı iledir.

63 HADİS-İ ŞERİF
ve
AÇIKLAMALARI

1

Amellerin kıymeti, ancak niyetlere göredir

عَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ أَبِي حَفْصٍ عُمَرَ بنِ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ، وَإِنَّمَا لِكُلِّ امْرِئٍ مَا نَوَى، فَمَنْ كَانَتْ هِجْرَتُهُ إِلَى اللّٰهِ وَرَسُولِهِ فَهِجْرَتُهُ إِلَى اللّٰهِ وَرَسُولِهِ، وَمَنْ كَانَتْ هِجْرَتُهُ لِدُنْيَا يُصِيبُهَا أَوِامْرَأَةٍ يَنْكِحُهَا، فَهِجْرَتُهُ إِلَى مَا هَاجَرَ إِلَيْهِ.»

رَوَاهُ إِمَامَا الْمُحَدِّثِينَ أَبُو عَبْدِاللّٰهِ مُحَمَّدُ بنُ إِسْمَاعِيلَ بْنِ إِبْرَاهِيمَ بنِ الْمُغِيرَةِ بْنِ بَرْدِزْبَهْ الْبُخَارِيُّ وَأَبُو الْحُسَيْنِ مُسْلِمُ بنُ الْحَجَّاجِ بْنِ مُسْلِمٍ الْقُشَيْرِيُّ النَّيْسَابُورِيُّ فِي صَحِيحَيْهِمَا اللَّذَيْنِ هُمَا أَصَحُّ الْكُتُبِ الْمُصَنَّفَةِ.

Hadis-i Şerifin Tercemesi

Müminlerin emiri Ebu Hafs Ömer İbnü'l Hattab (r.a.) şöyle dedi:

Ben, Resulullah (s.a.s.)'dan bizzat işittim. O, şöyle buyurdu:

"Amellerin değeri ancak niyetlere göredir. Bu sebeple kimin hicreti Allah ve O'nun Resulü için ise o kimsenin hicreti, Allah ve Resulünedir (Allah o kimsenin sevabını niyetine göre ihsan edecektir). Kimin hicreti de elde etmek istediği dünyalık veyahut da arzu ettiği bir kadını nikâhlamak için ise onun hicreti de neyi amaçladı ise ona göredir."[1]

1 Buhârî, *İman*, hadis no 1; Müslim, *İmare*, hadis no 1907; Ebu Dâvud, hadis no 2201, Fezailü'l Cihad; Tirmizî, hadis no 1646.

HADİS-İ ŞERİFLE İLGİLİ AÇIKLAMALAR

Bu hadis-i şerifi, Raşid halifelerin ikincisi olan Hz. Ömer (r.a.), Resul-i Ekrem (s.a.s.)'den rivayet etmiştir. Hadis-i şerifi, hadis âlimlerinin de imamları olan Muhammed b. İsmail el-Buhârî ve Müslim İbnü'l Haccac el-Kuşeyrî *"Sahiheyn"* adı verilen ve hadis alanında tasnif edilmiş kitapların en sıhhatlileri sayılan kitaplarında zikretmişlerdir. İmam Buhârî bu hadis-i şerifi, *"el-Camiu's-Sahih"*in baş tarafına almış; ön söz yerinde birinci hadis-i şerif olarak zikretmiştir. İmam Buhârî, böylece bu hadis-i şerifin önemini bildirdiği gibi şu gerçeğe de dolaylı olarak işaret etmiştir: *"Her iyi işten maksat, Cenab-ı Hakk'ın rızası olmalıdır; dünya ve ahirette insan için en güzel sonuca erişmenin emin ve doğru olan yolu budur."*

İmam Şafiî: *"Bu hadis-i şerif, ilmin üçte birini teşkil eder ve fıkıh ilminden yetmiş bölüm bu hadis-i şerifin kapsamına girer."* demiştir. İmam Ahmed b. Hanbel de şöyle demiştir:

İslam esasları şu üç hadis-i şerif üzerine bina edilmiştir:

Bunlar da:

"Amellerin sıhhati, kıymeti niyetlere göredir."

"Kim bizim bu dinimizde İslam'dan olmayan bir şeyi ihdas eder ve (onu İslam'a izafe ederse) *o şey merduttur."*

Bir de:

"Helal apaçıktır, bellidir. Haram da apaçıktır, bellidir..."

Hadis-i şerifleridir.

Diğer bir yönden bu hadis-i şerif, İslam'ın yarısı sayılmıştır. Zira amellerimizin görünen bir kısmı vardır ki, bunlar, belirli organlarımızla yerine getirdiğimiz amellerimizdir. Bunlar gözle müşahede edilir. Bir de görünmeyen ameller kısmı vardır ki, bunlar da niyetlerdir. Niyetlerin yeri de kalptir. Bu da amellerin iç âlemimize ait kısmıdır. Bu kısmın önemi çok büyüktür. Onun içindir ki, âlimlerimizden birçoğu bu hadis-i şerifin dinî ve ilmî alanlarda, yazılacak her eserde yer almasını tavsiye etmişlerdir. İmam Buhârî, *"Sahihi"*nin baş tarafında bu hadis-i şerifi zikrettiği gibi, kendisinden üç buçuk asır sonra gelen İmam-ı Nevevî de *"Riyazü's Salihin"*, *"el-Ezkâr"* ve *"el-Erbaîn"* adlı eserlerinin baş kısımlarına –önemine binaen– bu hadis-i şerifi almıştır. Bu bilginlerin hemen hepsindeki ortak fikir şudur: İlim tahsil eden kimsenin niyeti, maksadı Cenab-ı Hakk'ın rızası ve hayır işlemek olmalıdır. En büyük manevî kazanç budur.

Din âlimlerimizin, dinî ve ilmî yönden bu hadis-i şerifin önemini bildiren daha birçok değerlendirmelerinin olduğu biliniyor. *"Sünen-i Ebu Davud"*

diye bilinen mühim eserin müellifi İmam Ebu Dâvud'un bu hadis-i şerifle ilgili değerlendirmesini zikretmek yeterli olur. Müellif diyor ki:

Ben, 'Sünen' adlı bu kitapta 4180 hadis-i şerif zikrettim. İnsanın dinî görevlerini kavraması bakımından şu dört hadis-i şerif yeterlidir.

Bunlardan birincisi:

"Amellerin kıymeti ancak niyetlere göredir..."[2]

İkincisi:

"Kişinin iyi bir Müslüman olduğunun alameti, kendisine faydası olmayan şeyleri terk etmesidir."

Üçüncüsü:

"Bir mümin kendisi için sevip arzu ettiği şeyleri, kardeşi için de sevip arzu etmedikçe kâmil mümin olamaz."

Dördüncüsü ise:

"Helal apaçıktır (bellidir)*; haram apaçıktır, bellidir…"*

Hadis-i şerifleridir.

Endülüs âlimlerinden Tahir b. Müfavviz el-Müğafiri *(öl. H. 484)* merhum, bir manzumesinde mana olarak şöyle demiştir:[3]

"Bize göre, dinimizin umdeleri (temel esasları) yaratılmışların en hayırlısı olan Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimizin şu dört hadis-i şeriflerinde özetlenmiştir:

"Şüpheli olan şeylerden sakın.

Dünya varlığına iltifat etme.

Sana faydası olmayan şeyleri terk et.

Her ameli, halis niyetle yap."

Huzurlu bir hayat için temel esas olan bu dört hadis-i şerifi, iyi kavrayan ve uygulayan bir mümin, görevlerini yerine getirdiği gibi, Allah'ın lütfu ve tevfiki ile ebedî mutluluğu da kazanmış olur.

Niyet; bir işi, bir ameli fiilen işlemeye insanın gönlünde karar vermesi, azmetmesi, bir işin yapılmasını murat etmesidir. Niyet kelimesi ile irade ve maksat kelimeleri, mana itibarı ile birbirlerine çok yakın kelimelerdir. Çok kere aynı manayı ifade ederler. Bilinmeli ki, insanın işlediği amellerden kazanacağı manevî mükâfat, niyetin halis olmasına bağlıdır. Kişinin niyeti

---

2 Bu hadis-i şerif ile ve yine burada zikredilen diğer iki hadis-i şerifin kaynakları kendi özel bahislerinde zikredilmiştir.

3 Aslı nazm halinde olan bu sözlerin İmam-ı Şafiî'ye ait olduğu da söylenmektedir.

halis, (tertemiz olursa) amelinin karşılığı da ona göre olur. Amel, Cenab-ı Hakk'ın rızasından başka maksatlar için olursa o amelin karşılığı da sahibi neye niyet etmişse o olacaktır.

Nitekim Kur'an-ı Kerim'de meal olarak:

"Kim, ahiret kazancını isterse biz, onun kazancını çoğaltırız. Kim de dünya kazancını isterse ona da dünyalıktan veririz; ama onun ahirette hiçbir nasibi yoktur."[4] buyurulmuştur.

Bu hususla ilgili bir kaç ayet-i kerimeyi daha burada meal olarak zikretmek yerinde olur.

"Akrabaya, yoksula, yolcuya hakkını ver. Bu ise Allah'ın rızasını murat edenler için her şeyden hayırlıdır. Böyleleri, kurtuluşa erenlerin ta kendileridir."[5]

"Onların aralarında gizlice konuşmalarının çoğunda hayır yoktur. Ancak sadaka vermeyi, iyiliğin yapılmasını yahut da insanların aralarını düzeltmeyi emredenin (konuşması) *müstesnadır. Kim, Allah'ın rızasını kazanmak niyetiyle bunları yaparsa biz ona büyük bir mükâfat vereceğiz."*[6]

Niyetle ilgili hadis-i şerifler de çoktur. Bunlardan birkaçını meal olarak buraya almakta yarar vardır.

"Müminin niyeti amelinden hayırlıdır."[7]

Bunun içindir ki insan, iyi bir ameli yapmaya niyet eder, o iyi işi yapmasına elinde olmayan bir engel çıkar ve o amelini yapamazsa Cenab-ı Hak, o kimseye o ameli yapmış gibi mükâfat verir.

"Kimin maksadı sadece dünyalık ise Allah, o kimsenin işlerini dağınık kılar ve fakirlik korkusunu gözlerinin önüne koyar. Dünyalıktan da kendisine ne takdir edilmişse ancak onu elde eder. Asıl niyeti ahiret mutluluğu olan kimsenin ise Allah Teâlâ, işlerini bir araya getirir. Onun gönlüne zenginlik verir ve dünya da o insana boyun eğer."[8]

"Allah Teâlâ'nın rızasını murad ederek yaptığın amellere, hatta yemek yerken eşinin ağzına verdiğin lokmaya varıncaya kadar, hepsinin mükâfatını (karşılığını) *Allah Teâlâ, sana verecektir."*[9]

Halis niyet, o kadar önemlidir ki, bu şekildeki niyetlerle âdetler, ibadet hükmünü alır. İnsanın, sağlıklı olayım, dinî ve dünyevî görevlerimi tam

---

4 Şura, 42/20.
5 Rum, 30/38.
6 Nisa, 4/114
7 *Kenzü'l-Ummal*, 3/424, hadis no 7270.
8 İbn-i Mace, 2/1375, hadis no 4105.
9 Buhârî, *Marda*, 10/103; Ebu Dâvud, Cenaiz.

olarak yapayım niyetiyle yemeğini yemiş olması, bu niyet ile gıda alması, ibadet hükmünü alır. Bunun içindir ki, *"hüsnüniyet"* bütün iyilikleri bir araya getirir denilmiştir.

Lügat bakımından *"hicret"* terk etmek demektir. Şer'î ıstılah (dinî terim olarak) hicret, fitneden korunmak maksadı ile küfür diyarını terk etmek, İslam yurduna gitmek manasınadır. Hadis-i şerifte beyan buyurulan hicretten maksat, fetihten evvelki zamanda Mekke'den Medine'ye hicrettir. Fakat Mekke'nin fethinden sonra Mekke'den hicret etmenin farziyeti kalkmıştır. Ancak kötülüklerden hicret etmek hükmü, kıyamete kadar geçerlidir. Nitekim Resulullah (s.a.s.) Efendimiz :

"Müslüman o kimsedir ki onun elinden ve dilinden Müslümanlar emin (güven içinde) *olurlar. Muhacir ise Allah Teâlâ'nın yasak ettiği şeyleri terk eden kimsedir."*[10] buyurmuşlardır.

Amellerin makbul olması için şu hususların bulunması mutlaka gerekir.

Birincisi: Tertemiz halis niyet.

İkincisi: İhlas sahibi olmak.

Üçüncüsü: Yapılan amelin, şer'î şerife, (kitap ve sünnete) uygun olmasıdır.

Amellerin değeri niyetlere göre olduğundan, bütün ibadetlerde niyet esastır. Namaz, oruç, hac, zekât ve benzeri ibadetler ancak niyet ile sahih olur. Vesile olan amellerde niyet, o amelin kemalinin şartıdır. Mesela, namazda niyet, namazın sıhhatinin şartıdır; lakin namaz için abdest vesiledir ve niyet bu amelin kemalinin şartıdır. Hanefîlerde hüküm böyledir. Şafiilerde ise niyet, vesile olan amellerin de sıhhatlerinin şartıdır. Niyetin mahalli kalptir. İbadetler için kalben niyet etmek yeterlidir. Ancak lisan ile ifade edilmesi de müstehaptır, güzel sayılmıştır. Niyetin vakti, yapılacak ibadetin başlangıcıdır. Mesela namaz kılarken önce hangi vakit namazı veya farz veya sünnet namazı olduğuna niyet edilir, sonra *"Allah'u Ekber"* denilerek namaza girilir.

Niyet ile ibadetler, âdetlerden ayrılmış olurlar. Bir de niyetlerde hangi tür ibadete niyet edildiği belirtilmelidir.

Yukarıda da zikredildiği üzere, dünya ve ahirette kurtuluşa erişmek için bütün ibadet ve amellerde ihlâs ve temiz niyet esastır. Her faydalı ve hayırlı iş, Cenab-ı Hakk'ın rızası için, niyet ve ihlas ile yerine getirilirse âdetler de ibadet olur.

---

10 Buhârî, *İman*, 1/50; Müslim, *İman*, hadis no 40.

Bir şahıs Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimize şöyle bir sual sormuştur:

"Ya Rasulellah! Bir kimse, kavim ve akrabasını korumak için, bir diğeri de yiğitlik gösterip şöhret kazanmak için, bir başkası da sadece riya (gösteriş) için düşmanla savaşıyor. Bunlardan hangisi Allah yolundadır? Bunun üzerine Peygamberimiz (s.a.s.) şöyle buyurmuşlardır:

"Kim, Allah Teâlâ'nın sözünün üstün olmasını murat ederek düşmanla savaşırsa onun bu savaşı (cihadı) *Allah yolundadır."*[11]

Niyetle ilgili bir başka hadis-i şerif de şu mealdedir:

"Allah Teâlâ ancak halis niyet ve sadece O'nun rızası gözetilerek yapılan amelleri kabul eder."[12]

Üzerinde durduğumuz hadis-i şerifin baş tarafında zikredilen iki cümle, bir umumî kaideyi ihtiva eder. Nitekim:

"Bir işten maksat ne ise hüküm ona göredir."

Şer'î hukukun temel esaslarından olan bu kaide-i külliyenin (genel prensibin) kaynağı da bu hadis-i şeriftir.

Hafızalarda daha kalıcı olması düşüncesiyle burada hadis-i şerif, meal olarak bir daha zikredilmiştir:

"Amellerin değeri, ancak niyetlere göredir. Her kimin niyet ettiği (amacı) *ne ise elde edeceği* (karşılık da) *niyetine göre olacaktır. Kimin hicreti, Allah ve O'nun Resulünün hoşnutluğuna nail olmak niyetiyle yapılmış ise onun hicreti Allah Teâlâ'nın ve O'nun Resulünün yolunda yapılmış bir hicrettir. Kimin de hicreti elde etmek istediği dünyalık veya evleneceği bir kadına kavuşmak niyetiyle yapılmışsa onun hicreti de niyet ettiği şeye göredir."*

Şu ayet-i kerimenin meali ile açıklamamızı tamamlamış olalım.

"Her kim Rabbine (O'nun rızasına) *kavuşmayı umuyor ise salih amel* (iyi iş) *yapsın. Ve Rabbine ibadette hiçbir şeyi O'na ortak koşmasın."*[13]

11 Buhârî, *Cihad*, 6/21; Müslim, *İmare*, hadis no 1904; Tirmizî, *Fezaili'l Cihad*.
12 Nesaî, *Cihad*, 6/25.
13 Kehf, 18/110.

2

Cibril Hadis-i Şerifi

عَنْ عُمَرَبْنِ اْلخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ، قَالَ: «بَيْنَمَا نَحْنُ جُلوُسٌ عِنْدَ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ذَاتَ يَوْمٍ اِذْ طَلَعَ عَلَيْنَا رَجُلٌ شَدِيدُ بيَاضِ الثِّيَابِ شَدِيدُ سَوَادِ الشَّعْرِ، لاَ يُرَى عَلَيْهِ أَثَرُ السَّفرِ، وَلاَ يَعْرِفُهُ مِنَّا أَحَدٌ، حَتّى جلَسَ اِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَسْنَدَ رُكْبَتَيْهِ إِلىَ رُكْبَتَيْهِ، وَوَضَعَ كَفَّيْهِ عَلَى فَخِذَيْهِ وَقَالَ: «يَا مُحَمَّدُ! أَخْبِرْنِي عَنِ اْلاِسْلاَمِ، فَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَلْإِسْلاَمُ أَنْ تَشْهَدَ أَنْ لاَ اِلٰهَ اِلاَّ اللّٰهُ وَأَنَّ مُحَمَّداً رَسوُلُ اللّٰهِ، وَتُقِيمَ الصَّلاَةَ، وَتُؤْتِىَ الزَّكَاةَ، وَتَصوُمَ رَمَضَانَ، وَتَحُجَّ اْلبَيْتَ اِنِ اْستَطَعْتَ اِلَيْهِ سَبِيلاً. قَالَ: صَدَقْتَ. فَعَجِبْنَا لَهُ،يَسْئَلُهُ وَيُصَدِّقُهُ قَالَ: «فَأَخْبِرْنِي عَنِ اْلاِيمَانِ قَالَ: أَنْ تُؤْمِنَ بِاللّٰهِ وَمَلاَئِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ وَالْيَوْمِ اْلاَخِرِ، وَتُؤْمِنَ بِاْلقَدَرِ خَيْرِهِ وَشَرِّهِ. قَالَ: «صَدَقْتَ. قَالَ: فَأَخْبِرْنِي عَنِ اْلاِحْسَانِ. قَالَ: أَنْ تَعْبُدَ اللّٰهَ كَأَنَّكَ تَرَاهُ فَإِنْ لَمْ تَكُنْ تَرَاهُ فَاِنَّهُ يَرَاكَ. قَالَ: «فَأَخْبِرْنِي عَنِ السَّاعَةِ. قَالَ: مَا اْلمَسْؤُلُ عَنْهَا بِأَعْلَمَ مِنَ السَّائِلِ. قَالَ: «فَأَخْبِرْنِي عَنْ أَمَارَاتِهَا. قَالَ: «أَنْ تَلِدَ اْلاَمَةُ رَبَّتَهَا، وَأَنْ تَرَى اْلحُفَاةَ اْلعُرَاةَ اْلعَالَةَ رِعَاءَ الشَّائِ يَتَطَاوَلُونَ فِى اْلبُنْيَانِ. ثُمَّ انْطَلَقَ فَلَبِثْتُ مَلِيّاً ثُمَّ قَالَ: «يَا عُمَرُ! أَتَدْرِي مَنِ السَّائِلُ؟» قُلْتُ: أَللّٰهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ». قَالَ: فَاِنَّهُ جِبْرِيلُ أَتَاكُمْ يُعَلِّمُكُمْ دِينَكُمْ.» (رواه مسلم)

Hadis-i Şerifin Tercemesi

Ömer ibn-i Hattab (r.a.) şöyle dedi: "Bir gün biz Resulullah (s.a.s.)'ın yanında bulunuyorduk. Birden yanımıza bir adam çıkageldi. Elbisesi bembeyaz ve saçları simsiyah idi. Üzerinde yolculuk eseri görülmüyor, bizden kimse de onu tanımıyordu. O şahıs Resulullah (s.a.s.)'ın önünde oturdu ve dizlerini Resulullah (s.a.s.)'ın dizlerine dayadı. İki elini de (kendi) dizlerinin üzerine koydu ve şöyle dedi:

Ey Muhammed! İslam'ı bana bildir. Bunun üzerine Resulullah (s.a.s.), şöyle buyurdu: İslam, Allah'tan başka ilah olmadığına şehadet etmen ve bir de Muhammed (s.a.s.)'in Allah'ın kulu ve resulü olduğuna şehadet etmendir; namazı (yerli yerince devamlı olarak) kılman, zekâtı vermen, ramazan orucunu tutman, yerine getirmeye gücün yeterse hac yapmandır.

O şahıs: Doğru söyledin dedi. Hz. Ömer o şahsın böyle söylemesine hayret ettik. Zira hem soru soruyor, hem de tasdik ediyor. Sonra yine bu şahıs, Hz. Peygamber'e: İman nedir? Bana bildir dedi. Resulullah (s.a.s.) de: İman: Allah'a iman etmen, O'nun meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, ahiret gününe bir de kadere, hayra ve şerre (bunların Cenab-ı Hakk'ın yaratması ile olduğuna) iman etmendir buyurdu. Yine bu zat: Doğru söyledin dedi.

Sonra yine Hz. Peygamber'e: İhsan nedir? Bana bildir, dedi. Resulullah (s.a.s.): İhsan: Allah Teâlâ'ya O'nu görüyormuş gibi ibadet etmendir. Zira sen Allah Teâlâ'yı görememiş olsan da O, seni görüyor, buyurdu. Bunun üzerine aynı zat: Kıyametten (onun vaktinden) bana haber ver, dedi. Resul-i Ekrem (s.a.s.): Kıyamet hakkında soru sorulan, bu konuda soru soran kişiden daha fazla bilgi sahibi değildir, buyurdu.

Bunun üzerine bu şahıs, öyle ise kıyametin alametlerinden bana bilgi ver, dedi. Resulullah (s.a.s.): Cariyenin, efendisini doğurması ve yalın ayak, çıplak kimselerin; yoksul olan, koyun çobanlığı yapanların, muhteşem binalarda sefahat içerisinde olmalarını görmendir, buyurdu. Daha sonra bu zat gitti ve ben uzun süre bekledim. Hz. Peygamber (s.a.s.) bana: Ey Ömer! Bu soru soranı biliyor musun? dedi. Ben de Allah ve Resulü daha iyi bilir, dedim. Bunun üzerine Resulullah (s.a.s.), o şahıs Cebrail'di. Size dininizi öğretmek için geldi, buyurdu."[14]

Bu hadis-i şerifi Müslim rivayet etmiştir.

---

14 Müslim, *İman*, hadis no 8; Tirmizî, *İman*, hadis no 2738; Ebu Dâvud, *Sünnet*, hadis no 4695; Nesaî, *İman*, 8/97.

HADİS-İ ŞERİFLE İLGİLİ AÇIKLAMALAR

Bu hadis-i şerif, sahih derecesindeki hadis-i şeriflerdendir.

İmam Müslim bu hadis-i şerifi, Sahih'inde *"Kitabu'l-İman"* bölümünün evvelinde zikretmiştir. Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimizden Hz. Ömer tariki (kanalı) ile gelen bu hadis-i şerife *"Cibril Hadisi"* de denilmektedir. Zira hadis-i şerifin bu şekilde beyan buyurulmasına Cibril-i Emin'in soruları vesile olmuştur. Bu hadis-i şerif, İslam dininin bütününü özetle beyan etmesi bakımından çok büyük bir önemi haizdir. Nitekim Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz İslam, iman ve ihsan kelimelerini ve diğer sorularını cevaplandırdıktan bir müddet sonra, Hz. Ömer'e: Ya Ömer! Bu soruları soran şahsın kim olduğunu biliyor musun? Diye sordu ve sonra da gelen bu şahıs, Cebrail'dir. O, size dininizi öğretmek için geldi, buyurmuştur.

Bu sebepledir ki hadis-i şerifi açıklayan âlimlerden büyük bilgin Takiyyüddin b. Dakîki'l Îd *(öl. H. 702)* merhum, şöyle demiştir:

"Bu hadis-i şerif, çok önemli bir hadis-i şeriftir. Bedenî ve kalbî bütün amelleri ve görevlerimizi kapsamaktadır. Şer'î hükümlerin hemen hepsi, bu hadis-i şerife dayanmaktadır. Zira bu hadis-i şerifin, sünnete ait ilimleri bir araya getirdiği görülüyor. Kur'an-ı Kerim'in tamamı kendisinde özetlendiğinden Fatiha-i Şerif'e 'Ümmü'l Kitap' Kur'an'ın aslı, hülasası adı verildiği gibi bu hadis-i şerife de 'Ümmü's-Sünne' (sünnetin aslı) özü denilmiştir."

İslam, İman ve İhsan

Hadis-i şerifte; İslam, iman ve ihsan başta olmak üzere beş ana esas zikrediliyor. Bunların hepsi dinimizin temel kaidelerini teşkil etmektedir. Hz. Peygamber (s.a.s.)'in huzuruna gelip soru soran zatın Cibril-i Emin olduğunu Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz bildiriyor. Hz. Ömer'in de aralarında bulunduğu sahabîler huzurunda Cibril, Resul-i Ekrem Efendimize gelerek İslamiyet ile ilgili temel esasları soruyor. Resul-i Ekrem Efendimiz bu soruların cevaplarını bildiriyor. Gerek sorulan sorular ve gerekse verilen bu cevaplar, İslam dinine ait özün özüdür.

İslam

Birinci soru, İslam nedir? Bu sorunun cevabında Resul-i Ekrem Efendimiz, söz ve amel olarak bedenen yerine getirmekle yükümlü olduğumuz İslam esaslarını beyan ediyor. Bu görevlerin temeli de lisan ile ifade edilen 'Kelime-i Şehadet'tir. Bu ise birinci olarak beyan buyuruluyor. Zira kelime-i şehadet, diğer bütün ibadetlerin de temeli, asılların aslıdır. Kelime-i şehadet ve kelime-i tevhit, lisan ile ifade ettiğimiz bir ibadettir. Namaz, oruç bedeni

ibadetlerimiz olduğu gibi, zekât malî bir ibadettir. Hac ise hem mal, hem de bedenle yerine getirilen bir ibadettir.

İslam, kelime anlamı olarak Allah Teâlâ'ya tam teslimiyet göstermek, boyun eğmek, itaat etmektir. Terim olarak da İslam, beş temel esas üzerine bina edilen amellerimizin bütününü bildiren bir kavramdır. Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz, İslam nedir? Sorusunu yukarıda hadis-i şerifin mealinde belirtildiği gibi bildiğimiz beş esas ile açıklamıştır. Bunlar da yükümlü her Müslümanın zorunlu olarak bildiği kelime-i şehadet, namaz, oruç, zekât, hac ibadetleridir. Diğer taraftan söz veya amel olarak diğer bütün görevlerimiz de İslam kavramına dâhildir. Ancak burada hadis-i şerifde ameller, özün özü olarak beyan buyurulmuştur. Zira diğer bütün ameller, bu esaslar üzerine bina edilir.

İman

İman nedir? Sorusuna Resul-i Ekrem Efendimiz hadis-i şerifin açıklanmasında zikredildiği gibi,

"İman, Allah Teâlâ'ya, O'nun meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, ahiret gününe ve bir de kadere iman etmektir." cevabını vermiştir.

İman, lügat (kelime anlamı) bakımından bir şeye kalben inanıp onaylamak, tasdik etmektir. Şer'î ıstılah (dinî terim) olarak iman, Allah Teâlâ'nın varlığına, birliğine, kemal sıfatları ile muttasıf olup noksan sıfatlardan münezzeh bulunduğuna kalben ve kesin olarak inanıp tasdik etmektir. Allah Teâlâ, birdir. Her şeyi yaratan O'dur. Varlık âleminin var edilmesi ve varlığının devamı O'nun lütuf ve rahmetine muhtaçtır. O, dilediği gibi mülkünde (varlık âleminde, gayb âleminde) tasarruf eder. O'ndan başka ilah yoktur. Mülkün sahibi O'dur. O'nun ortağı yoktur. Her türlü övgü O'na mahsustur ve O, her şeye kadirdir.

Meleklere iman ise meleklerin Cenab-ı Hakk'ın mükerrem kulları olduğuna, O'nun buyruklarına uygun olarak kendilerine verilen görevleri eksiksiz yerine getirdiklerine inanmaktır.

Kitaplara iman ise; Allah Teâlâ katından, peygamberlerine indirilmiş olan semavî kitaplara inanmaktır.

Peygamberlere iman ise; Allah Teâlâ'nın, insanların hidayeti için yine insanlardan seçip beşeriyete göndermiş olduğu elçilerine iman etmektir. Peygamberleri, beşer içinde mümtaz ve hayırlı insanlar olarak bilmek ve insanları hak yola iletmeleri için Cenab-ı Hak tarafından beşeriyete hidayet rehberi olarak gönderilmiş olduklarına iman etmektir. Bütün peygamberlerin masum olduklarına, Cenab-ı Hakk'ın buyruklarını kemali ciddiyet ve sadakatle, risalet görevlerini yerine getirdiklerine ve emin olduklarına inanmaktır.

Ahiret gününe iman etmek ise; dünya hayatından sonra bir ahiret (kıyamet ve büyük hesap) gününe, öldükten sonra tekrar dirileceğimize, Allah (c.c.)'ın huzurunda hesap vereceğimize, zerre kadar iyilik yapmış olan onun mükâfatını, zerre kadar kötülük yapanın da onun karşılığını göreceğine; iyilerin cennetlerde mutlu kılınacağına, kötülerin kötülüklerinin karşılığı olarak cehennem ateşi ile karşılaşacaklarına ve ahiret ile ilgili Kur'an-ı Kerim neleri bildirmiş ise onlara inanmaktır.

Kadere iman etmek, evrende cereyan eden bütün hadiselerin Cenab-ı Hakk'ın takdiri, ilim ve iradesi ile olduğuna inanmaktır.

Hadis-i şerifte özet olarak beyan buyurulan bu altı esasa iman eden kimseye mümin adı verilmiştir. Bu esaslara iman eden kimse, kurtuluşa ve zafere ulaşmış demektir.

İhsan

İhsan nedir sorusuna Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz, ihsan: Allah Teâlâ'ya, O'nun yüce zatını görüyormuşsun gibi ibadet etmendir. Zira her ne kadar sen O'nu göremiyorsan da O, seni görüyor, cevabını vermişlerdir. İhsan, ihlas ve takvanın en üstün mertebesine erişmektir.

Sözlük anlamı bakımından "ihsan", bir şeyi güzel yapmak, bir şey hakkında sağlam ve kesin bilgi sahibi olmak ve amel olarak o şeyi güzel bir biçimde yapıp yerine getirmektir. İnsanlar, bilip güzel yaptıkları şeylerden mükâfat alırlar, sözü de bunu beyan etmektedir.

İhsanın diğer bir manası, başkalarına iyilik ve ikramda bulunmaktır. İhsan kelimesinin ıstılah olarak manasını Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz, en güzel ve öz olarak beyan buyurmuşlardır.

İhsan sahibi olanlar, diğer bir ifade ile muhsin kimseler, Kur'an-ı Kerim'de övülmüşler, daima Cenab-ı Hakk'ın yardımına mazhar olacakları bildirilmiştir.

Tekrar edilecek olursa ihsan, müminin dünya hayatında Cenab-ı Hak'ka gönül huzuru ile ve O'nu görüyormuş gibi kemal-i edep ve saygı ile ibadet etmesi, her an O'nun yardımı ve mürakabesi (gözetimi) altında bulunduğunu bilmesidir. Bu yüksek şuura sahip olan her mümin, gönül huzuru içindedir.

Kur'an-ı Kerim'de meal olarak:

"Doğrusu Allah adaletle ve ihsan ile emreder…."[15]

---

15 Nahl, 16/90.

"İhsan sahibi olanlar için en güzel cennet ve bir de ziyade (cemal-i kibriyayı müşahedeye mazhar olmak) *vardır."*[16]

"Allah'ın yardımı muhsinler ile beraberdir…"[17] buyurulmuştur.

İhsan adaletin üstündedir. Adalet, kişinin kendisine farz olan din ve dünyaya ait görevlerini tam olarak yerine getirmesi demektir. İhsan ise bu görevleri bilerek ve tam olarak yerine getirmekle birlikte daha fazlasının yapılmış olmasıdır.

Saatten (kıyametin ne zaman kopacağından) bana haber ver. Sorusuna Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz: Kıyamet gününün ne zaman olacağına dair kendisinden soru sorulan, soru sorandan daha fazla bilgi sahibi değildir, buyurmakla kıyametin ne zaman kopacağına ait bilginin ancak Allah katında olduğunu bildirmiştir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de meal olarak şöyle buyurulmuştur.

"Resulüm! İnsanlar sana kıyametten soruyorlar. De ki, kıyamete ait bilgi ancak Allah'ın katındadır."[18]

Bunun üzerine soruları soran zat: Öyle ise kıyametin alametlerinden bilgi verir misin? Diye sordu. Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz de hadis-i şerifin tercemesinde zikredilen cevapları vermiştir.

Saat kelimesi, Kur'an-ı Kerim'de birçok yerde zikredilmiştir. Kıyamet günü demektir. Hadis-i şerifte beyan edilen *"Saat kelimesi"* bilip inandığımız büyük kıyamettir. Bütün insanların tekrar dirilip hesap vermek üzere bir araya gelecekleri mahşer günüdür.

Saat kelimesi, zamandan bir günün yirmi dörtte biri manasına geldiği gibi, bir asırda yaşayan insanların hepsinin ölmüş olmaları manasına da gelir. Buna orta kıyamet denilir. Bir de küçük kıyamet manasını da ifade eder ki, o da her insanın kendi ölümüdür. Buna da küçük kıyamet denilir. Nitekim: *"Kim ki öldü, onun kıyameti koptu"*, hikmetli sözü bilinmektedir; çünkü insanın ölümü, onun için büyük kıyamet gününe açılan ilk kapıdır.

HADİS-İ ŞERİFTEN ÖĞRENDİKLERİMİZ

Müslümanların, ferdî ve sosyal hayatta, maddeten ve manen tertemiz olması gereklidir. Kişi, ruhsal ve fiziksel temizliğine çok önem vermeli, giyiminin ve görünümünün tertemiz ve güzel bir durumda olmasına özen göstermelidir. Kişi, mescitlere, ilim meclislerine ve herhangi topluluğa gi-

16 Yunus, 12/26.
17 Ankebut, 29/69.
18 Ahzap, 33/63.

derken elbisesi ve bedeni tertemiz olmalıdır. Toplum içinde, özellikle âlimler meclisinde edep kaidelerine en yüksek düzeyde riayet etmelidir. Gerek davranışlarında ve gerekse sözlerinde görgü kurallarına uygun davranışlar içinde olmalı, konuşurken en güzel ve yumuşak sözler ile hitap etmelidir.

İslam, iman ve ihsan nedir? İslam dininin bu temel kavramları, aslî manaları ile öğrenilmiş oluyor. Kıyametin ne zaman kopacağına ait bilginin ancak Allah katında olduğunun, kesin olarak beyan edildiği öğrenilmiş oluyor. Bütün bunların çok açık öğrenilmesi ile insanın, düşünce ve inanç yönünden huzur ve güvene kavuştuğu gözleniyor.

İslam'ın beş temel esasının en güzel biçimde ve öz olarak öğrenildiği ve şartlarına uygun olarak uygulanması gerektiği, yükümlü her insana öğretiliyor.

İmanın altı esası özet ve aynı zamanda çok sade olarak beyan edilmiş; bu esasların, içtenlikle kabul ve tasdik edilmesinin imanın esası olduğu öğrenilmiş oluyor. Bunların, kesin bilgiler ve inanç olarak gönülleri nur ve huzur ile güvene kavuşturduğu gözleniyor.

İslam ve iman: Bu iki kelimeden birincisi görünen organlarımızla yerine getirmekle yükümlü olduğumuz amellerimizi, ikincisi ise kalp ile kabul ve tasdik ettiğimiz inanç ve akidemizi bildirmektedir. Ancak İman, yerine göre İslam kelimesinin ifade ettiği manaları da ifade eder. Bunun gibi İslam kelimesi de inanç esaslarını kabul ve kalben tasdik demek olan imanın, ifade ettiği manaları da ifade eder.

Bunun içindir ki, İslam olmadan iman ve iman olmadan da gerçek İslam olmaz.

Emanetin ehil kişilere verilmemesi, ahlakî çöküntü, çocukların ana babaya isyankâr olmaları, düşük karakterlilerin servet içinde olup sefahete dalmaları, kıyametin yaklaştığını gösteren belirtiler olduğu öğrenilmiş oluyor.

İlim sahibi her bir kimse, bulunduğu bir mecliste veya toplumda yeri geldiğinde insanlar için öğrenilmesi ve yaşanılması zorunlu olan önemli konuları o insanların öğrenmeleri için üstün edep kaidelerine uygun olarak bilen (ilim ve erdem sahibi) kişiden sormasının ve böylece toplum fertlerinin lüzumlu bilgilere sahip kılınmalarının zorunlu, isabetli ve yararlı bir hizmet olacağı öğrenilmiş oluyor.

3

İslam'ın Temel Esasları

عَنْ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمٰنِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ يَقُولُ: «بُنِيَ الْإِسْلاَمُ عَلَى خَمْسٍ: شَهَادَةِ أَنْ لاَ اِلٰهَ اِلاَّ اللّٰهُ، وَأَنَّ مُحَمَّداً عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ، وَإِقَامِ الصَّلاَةِ وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ وَالْحَجِّ وَصَوْمِ رَمَضَانَ.» (رواه البخاري ومسلم).

Hadis-i Şerifin Tercemesi

Ebu Abdurrahman Abdullah b. Ömer ibn-i Hattab (r.a.) şöyle dedi. Ben Resulullah (s.a.s.)'tan dinledim. O şöyle buyurdu:

"İslam, beş esas üzerine bina edilmiştir: Allah'tan başka ilah olmadığına ve Muhammed (s.a.s.)'in Allah'ın kulu ve resulü olduğuna şehadet etmek, namazı (dosdoğru ve devamlı) kılmak, zekâtı vermek, ramazan orucunu tutmak ve hac (Beytullah'ı ziyaret) etmektir."[19]

Bu hadis-i şerif'i Buhârî ve Müslim, Sahihlerinde rivayet etmişlerdir.

HADİS-İ ŞERİFLE İLGİLİ AÇIKLAMALAR

İslam Dini'nin Rükünleri

İslamiyet'i öğrenmekte bu hadis-i şerif mühim bir asıldır. Dinin rükünleri bu temele dayanmaktadır. Bu bakımdan hadis-i şerif, çok büyük bir önemi haizdir. Zira hadis-i şerifte İslam dininin temel esasları öğretilmiştir.

19 Buhârî, *İman*, hadis no 8; Müslim, *Erkânü'l İman*, hadis no 16; Tirmizî, *İman*, hadis no 2612; Nesaî, *İman*, 8/107.

Asr-ı saadetten günümüze kadar Müslüman her ailede İslam'ın bu beş esası, ailenin büyük, küçük bütün fertlerine, büyük bir özenle öğretilir. Zira bu esasların bilinmesi ile dinî hükümlerden bilinmesi zorunlu ibadetler hakkında özet bilgiler zihinlere nakşedilmiş olur.

Bunun içindir ki, hadis-i şerifte birinci cümlede: *"İslam, beş temel esas üzerine kurulmuştur."* buyuruluyor. Bu beş esastan birincisi kelime-i şehadettir. Diğer bütün rükünler bu temel üzerine oturtulmuştur. Herhangi bir insan, bu cümleyi, kelime-i şehadeti, kalben tasdik ederek dil ile ikrar eder (söylerse) İslam şerefine erdiği gibi, diğer bütün müminler ile de din kardeşi olur ve onların malik bulunduğu bütün haklara da sahip olur. Bunun içindir ki, başka bir hadis-i şerifte:

"Her kim içtenlikle Lâilahe illallah (Allah'tan başka hiçbir ilah yoktur-Hak mabut ancak Allah Teâlâ'dır) *derse, o kimse cennete girer."*[20] buyurulmuştur.

Namaz, dinin direği, müminin miracıdır. Namaz, şartlarına, sünnetlerine ve adabına (kurallarına) uygun olarak yerine getirilir ve muhafaza edilir ise bu şekilde eda edilen namaz, insanı her çeşit çirkinlik ve kötülüklerden uzak bulundurur.

Hadis-i şerifte beyan buyurulan rükünlerden (esaslardan) üçüncüsü zekât farzıdır. Malî bir ibadet olan zekât dinen zengin sayılan (nisaba malik) kimseler üzerine bir farzdır. Bu kimseler, yılda bir kere zekâta tabi olan mallarından bir kısmını zekâta müstahik olan kimselere ibadet niyetiyle ve bir karşılık beklemeksizin vermekle yükümlüdürler. Bu zekât ibadetiyle toplumda ictimaî (sosyal) adalet gerçekleşmiş olur. Fakirler, ihtiyaçlılar, borçlular, yolda kalmışlar, çaresizler, güçlüklerden kurtarılmış olurlar. Böylece insanlar arasında sevgi, şefkat, merhamet ve paylaşım duyguları güçlenir, karşılıklı güven, dayanışma, sevgi ve saygı meydana gelir.

Kur'an-ı Kerim'de:

"Müminlerin mallarında (ihtiyacından dolayı) *isteyenler ve istemekten çekinen muhtaçların belirli hakları var olduğu."*[21] beyan buyurulmuştur.

Ayrıca zekât farizasını yerine getirenlerin, mala düşkünlük tutkusundan (ihtirastan), korunabilecekleri ve kurtuluşa erecekleri bildirilmiştir.

Hadis-i şerifte dördüncü rükün (esas) olarak ramazan orucu zikredilmiştir. Bedenî bir ibadet olan oruç ile insan ruhen arındırılmaktadır. Oruç ibadeti ile ruha olduğu kadar bedene de bir eğitim verilmekte ve sağlık ka-

---

20 Ebu Dâvud, *Cenaiz*, hadis no 3116; Hâkim, *Müstedrek*, 1/351.
21 Zâriyât, 51/19.

zanılmaktadır. Böylece ruhî ve bedenî sağlık temin edildiği gibi, toplumdaki muhtaçların durumlarını kavramanın ve onların ıztıraplarını gidermenin lüzumunu, oruç tutan her fert, doğrudan anlama imkânını bulmuş olmaktadır. Kişisel bir ibadet, sosyal yardımlaşmanın da en güzel bir vesilesi oluyor. Gerçek şu ki her Müslüman, Cenab-ı Hakk'ın emrine itaat edip O'nun rızasına nail olmak için oruç tutuyor. Böylece günah kirlerinden arındığı gibi, oruç vesilesiyle cemiyetin en yararlı üyelerinden birisi olmak şerefine eriyor. Bununla birlikte cennet ehlinin yolunu takip etmiş oluyor.

Hadis-i şerifte:

"Kim, inanarak ve ecrini Cenab-ı Hak'tan umarak ramazan orucunu tutarsa o kimsenin geçmiş günahları bağışlanır."[22] buyurulmuştur.

Hadis-i şerifte beşinci rükün olarak hac ibadeti beyan buyurulmuştur. Hac, beden ve mal ile yapılan bir ibadettir. Bu ibadet, hac niyetiyle ve fıkıh ilminde bütün hükümleri beyan edilen usul ve adaba uygun olarak ve hac aylarında Mescid-i Haram'ı (Kâbe'yi) ziyaret etmek, belirli zamanda Arafat'ta vakfe yapmak (ibadet niyeti ile durmak) ve bu ibadetle ilgili diğer görevleri yerine getirmektir.

Bu ibadette, fert ve toplumlar için tasavvurların fevkinde (üstünde) faydalar vardır. Hac ibadetinde dünyanın her tarafından çok sayıda Müslümanların bir araya gelerek; birbirleriyle tanışmaları, birbirlerinin bilgi, görgü, kültür ve meziyetlerinden yararlandıkları bir gerçektir. Bu ibadet vesilesi ile dünyada eşi görülmeyen ve muazzam bir İslamî konferans (toplantı) yapılmış olur. Yeter ki bu ibadet, şer'î hikmetlerine uyularak yerine getirilsin. Hac ibadetinin manevî kazancı çok büyüktür. Ancak bu ibadet rükünlerine, şartlarına, sünnetlerine ve adabına uygun olarak yapılmalıdır.

Hadis-i şerifte:

"Mebrur (makbul) *olan bir haccın karşılığı ancak cennettir."*[23] buyurulmuştur.

Bilindiği gibi İslamiyet'te ibadetlerdeki esas gaye, sadece onların görünüşleri ve biçimleri değildir. Esas hedef, onların gerekli kıldığı ana gayeye erişmektir. Bu ana gaye de insanın ruhen ve manen en olgun bir mertebeye yükselmesi, Cenab-ı Hakk'ın rızasını, sevgisini kazanmasıdır. Müslüman, namaz, oruç, zekât ve hac gibi ibadetleri yerine getirmek suretiyle işleri, davranışları ve ahlakı ile melekler kadar nezih ve olgun bir duruma gelir. O, insan suretinde adeta mükerrem (değeri pek yüksek olan) bir melek

22 Buhârî, *Oruç*, 4/99; Müslim, *Misafirlerin Namazı*, hadis no 759.
23 Buhârî, *Vücubü'l Umre*, 3/476; Müslim, *Hac*, hadis no 1256.

gibi olur. Artık böyle bir insan, hayatı süresince toplum içinde iyiliklerin anahtarı, kötülüklerin de kilidi olmak şerefine yükselir. Bunun içindir ki ergin (ergenlik çağına erişmiş olan) bir insan, ölüm kendisine gelene kadar bu ibadetleri ve diğer görevlerini gücü yettiği ölçüde yerine getirmekle yükümlüdür.

Doğal olarak Müslümanın, hadis-i şerifte beyan edilen hususlardan başka da görev ve ibadetleri vardır. Bunlar Kur'an-ı Kerim'de ve hadis-i şeriflerde beyan buyurulmuştur. Örnek olarak:

"İyilik ve takvada, (Allah'a saygılı olmada) *birbirlerinizle yardımlaşın; lakin günah olan şeylerde ve düşmanlıkta asla yardımlaşmayın. Bir de Allah'ın buyruklarına saygılı olun."*[24] buyurulmuştur.

Hadis-i şerifte de:

"İman yetmiş ve şu kadar… şubedir. En üstün mertebesi, kelime-i-tevhiddir (Lâilâhe illallah kelimesidir). *En alt* (en son) *derecesi de insanlara eza veren şeyleri, yolların üzerinden kaldırıp temizlemektir. Edep ve hayâ da imandan bir şubedir."*[25] buyurulmuştur.

İnsan, samimiyet ve iyi niyetle ve de bilerek dine ve dünyaya ait görevlerini yerine getirir ise İslam'ın bildirdiği esaslara göre; bütün işleri de (nafile) ibadet sayılır. Yeter ki, yaptığını bilerek, ihlas ve iyi niyetle yerine getirmeye çalışmış olsun.

24 Maide, 5/2.
25 Buhârî ve Müslim.

4

İnsanın Yaratılışındaki Safhaları ve Sonucunun Ne Olacağı

عَنْ أَبِى عَبْدِ الرَّحْمٰنِ عَبْدِ اللّٰهِ بِنْ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: حَدَّثَنَا رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ الصَّادِقُ الْمَصْدُوقُ: «إِنَّ أَحَدَكُمْ يُجْمَعُ خَلْقُهُ فِى بَطْنِ أُمِّهِ أَرْبَعِينَ يَوْماً نُطْفَةً ثُمَّ يَكُونُ عَلَقَةً مِثْلَ ذٰلِكَ ثُمَّ يَكُونُ مُضْغَةً مِثْلَ ذٰلِكَ ثمَّ يُرْسَلُ إِلَيْهِ الْمَلَكُ فَيَنْفُخُ فِيهِ الرُّوحَ وَيُؤْمَرُ بِأَرْبَعِ كَلِمَاتٍ بِكَتْبِ رِزْقِهِ وَأَجَلِهِ وَعَمَلِهِ وَشَقِيٌّ أَوْ سَعِيدٌ فَوَاللّٰهِ الَّذِى لَاإِلٰهَ غَيْرُهُ إِنَّ أَحَدَكُمْ لَيَعْمَلُ بِعَمَلِ أَهْلِ الْجَنَّةِ حتىَّ مَايَكُونُ بَيْنَهُ وَبَيْنَهَا إِلَّاذِرَاعٌ فَيَسْبِقُ عَلَيْهِ الْكِتَابُ فَيَعْمَلُ بِعَمَلِ أَهْلِ النَّارِ فَيَدْخُلُهاَ. وَإِنَّ أَحَدَكُمْ لَيَعْمَلُ بِعَمَلِ أَهْلِ النَّارِ حَتىَّ مَايَكُونُ بَيْنَهُ وَبَيْنَهَا إِلَّاذِرَاعٌ فَيَسْبِقُ عَلَيْهِ الْكِتَابُ فَيَعْمَلُ بِعَمَلِ أَهْلِ الْجَنَّةِ فَيَدْخُلُهَا.» (أخرجه البخاري في بدء الخلق ومسلم في أول كتاب القدر)

Hadis-i Şerifin Tercemesi

Ebu Abdurrahman Abdullah İbni Mesud (r.a.) şöyle dedi. Resulullah (s.a.s.) o, hem sadıktır hem de masduktur. (O doğru sözlüdür ve onun doğru sözlülüğü vahiy ile de tasdik edilmiştir.) O, bize şöyle bildirdi:

"Sizin her birinizin ana karnındaki yaratılışı kırk gün nutfe olarak bulunur. Sonra bir o kadar sürede de alaka olarak bulunur. Yine bir o kadar süre de mudğa olarak (bir çiğnem et görünümünde) bulunur. Sonra ona bir melek gönderilir de melek onu insan ruhu ile donatır. Ayrıca

melek onun için dört şeyi yazmakla emrolunur. Onun rızkını, ecelini, amelini ve bir de şaki (bedbaht) ya da said (imanlı) olacağını yazmakla emrolunur. Allah'a yemin ediyorum ki, –O'ndan başka ilah yoktur.– sizin biriniz cennet ehlinin ameli gibi güzel amel işler. Öyle (zannolunur) ki, onunla cennet arasında bir ziralık (yaklaşık 60 veya 70 cm.) mesafe kalmıştır. Derken kitap ona (onun üzerine) sebkat eder (öne geçer) de o kimse, bu defa ateş ehlinin ameli gibi kötü işler yapar ve bu sebeple ateşe girer. Yine sizden biriniz, ateş ehlinin ameli gibi kötü ameller işler. Öyle (zannolunur) ki, ateş ile o şahsın arasında bir ziralık mesafe vardır. Derken kitap onun üzerine sebkat eder de o kimse, birden cennet ehlinin amelleri gibi güzel ameller işler ve bu sebeple cennete girer."[26]

Hadis-i şerifi, Buhârî ve Müslim rivayet etmişlerdir.

Bu hadis-i şerif, sahih derecesindeki hadislerdendir. Muhaddisler, özellikle Buhârî ve Müslim bu hususta ittifak etmişlerdir. Hadis-i şerifte insanın yaratılışı, dünyaya gelişi, dünya hayatındaki durumları, sonunun ya ebedi mutluluk yurdu cennet, ya da şekaveti (isyankârlığı) benimsemesi sebebi ile ateşe gireceği, ceza göreceği beyan ediliyor.

Bütün bunlar, insanın kendi iradesi ile yaptığı amellerine karşılık olduğu, diğer taraftan insanın yaşam boyu karşılaşacağı bütün olaylar Cenab-ı Hakk'ın her şeyi kucaklayan ilmine, kaza ve takdirine uygun bir çerçevede cereyan ettiği bildiriliyor.

Hadis-i şerifte ceninin ana rahmindeki yaratılış safhalarından üç önemli durumuna dikkat çekilmiştir. Hamileliğin, özellikle ilk 120 gün içinde geçirilen üç safhasından birinci kırk gün nutfe halinden; ikinci kırk gün alaka durumuna tahavvül etmiş olmasından ve üçüncü kırk günde mudğa (bir parçacık et) haline gelmiş olması beyan ediliyor. Bu merhalelerden (aşamalardan) sonra ana rahmindeki cenine bir melek gönderilir. Bu meleğin ona ruh nefhettiği (üflediği) bildiriliyor. Daha sonra bu melek ana rahmindeki cenin için dört şeyi yazmakla emrolunuyor. Bu dört şey ceninin rızkı, eceli, ameli ve bir de şaki veya said olacağıdır. Ana rahmine intikal eden nutfenin geçirdiği aşamalar ile ilgili Kur'an-ı Kerim'de, çeşitli sûrelerde birçok ayetler vardır. Bunlardan birkaçının mealleri buraya alınmıştır.

26 Buhârî, *Bed'ü'l-Halk*, hadis no 3036; Müslim, *Kitabu'l-Kader*, hadis no 2643; Ebu Dâvud, *Kitabü's-Sünnet*, hadis no 40708.

"Sizleri rahimlerde dilediği gibi şekillendiren O (Allah)*'tır. O'ndan başka hiçbir ilah yoktur. O mutlak güç ve hikmet sahibidir."*[27]

"Andolsun, biz insanı çamurdan süzülüp çıkarılan bir özden yarattık. Sonra onu nutfe (azıcık bir su) *halinde sağlam bir karargâha* (ana rahmine) *yerleştirdik. Sonra nutfeyi alaka* (aşılanmış yumurta) *yaptık. Alakayı bir parçacık et haline soktuk. Sonra o mudğayı kemikler* (iskelet) *haline getirdik. Bu kemiklere de etler kapladık. Sonra onu bir başka yaratılış ile insan haline getirdik. Yapıp yaratanların en güzeli olan Allah ne yücedir."*[28]

Bütün bunlar, yaratılış keyfiyeti (niteliği) üzerinde insanların iyiden iyiye düşünmeleri, uyarılmaları, ilmî araştırma yapmaları, bu vesile ile Cenab-ı Hakk'ın ilim ve kudretinin sonsuzluğu ve yüceliği hakkında yakînî (kesinlik ifade eden bilgiye) ilme sahip olmaları içindir. Böylece imanlarını kemale erdirip Cenab-ı Hakk'a tazim ve kulluk görevlerini huzur içinde yerine getirmeleri hikmetlerine dayanmaktadır.

"Hoşça bak zatına kim zübde-i âlemsin sen

Merdüm-i dide-i ekvan olan âdemsin sen"

Şiirin açıklaması:

Ey insan! Kendi varlığına iyi bak. Sen bütün kâinatın özüsün.

Âlemlerin göz bebeği (en kıymetli varlığı olan) insansın sen.

Hadis-i şerifin son kısmında çok ince bir hususa dikkat çekilmiştir. İnsan, güzel ameller yapar, öyle ki, onun ile cennet arasında az bir mesafe kalmıştır, zannedilir. Sonra kitap ona üstün gelir de o insan, iyi amelleri terk eder ve ateş ehlinin işlediği kötü ameller yapar ve bu yüzden cehenneme girer. Ve yine insan, cehennem ehlinin işlediği kötü amelleri yapar, öyle ki, kendisi ile ateş arasında az bir mesafe kalmıştır, zannedilir. Sonra kitap (ilahî takdir, yazgı) ona galip gelir de o kimse, kötü amellerini terk eder ve cennet ehlinin amelleri olan güzel ameller yapar. Böylece cennet ehlinden olur. Zira amellerin kıymeti (değeri) ancak sonları itibarıyladır. Bu bakımdan insan, hayatının sonuna kadar güzel amellerini devam ettirmelidir.

Amellerin en sonu da en güzelleri olmalıdır. İnsan, amellerine değil, daima Cenab-ı Hakk'ın tevfikine, fazl, lütuf ve keremine güvenmelidir.

Ve yine kişi ne kadar günahkâr olsa da Allah Teâlâ'nın rahmetinden asla ümit kesmemelidir. Tövbe kapısı sonuna kadar açıktır. Ömür tükenmeden hemen tövbeye yönelmelidir; çünkü Cenab-ı Hakk'ın rahmet ve mağfireti

---

27 Âl-i İmrân, 3/6.
28 Müminun, 23/12-14.

sonsuzdur. O, bütün günahları bağışlar. Yeter ki biz insanlar, O'nun rahmet ve mağfiretine yönelmiş olalım.

Bilinmeli ki, selef-i salihin (geçmişteki iyi insanlar) adı verilen iyi kimseler, daima korku ve ümit içinde olmuşlardır. *"Beyne'l havfi ver' reca"* işte budur. Ama ümit tarafı, özellikle hayatın sonuna doğru daima galip (ümit tarafı daha güçlü) olmalıdır. Şu husus da bilinmelidir ki, iyilerden iken kötüler safına katılan insan pek azdır. Fakat kötüler safında iken kötülükleri terk edip iyi ameller işleyen ve iyiler safına katılan insanlar pek çoktur. Aslolan da budur; çünkü Cenab-ı Hakk'ın rahmeti her şeyi kucaklamıştır. Bilinmeli ki selef-i salihin, su-i hatimeden (kötü ameller yapmaktan ve kötü durumda imansız olarak ölümden) korkmuşlar ve daima Cenab-ı Hak'tan hüsn-i hatime (sonlarının güzel olmasını ve güzel bir son ile dünyadan ayrılmayı) talep etmişlerdir. Bu gibi insanların şu hayır duaları ne kadar güzeldir:

"Rabbimiz, bizlere az ağrı, kolay bir ölümle ruhlarımızı kabzeyleyip kâmil bir imanla huzuruna varmayı nasip eyle."

Kur'an-ı Kerim'de müminlere şöylece duada bulunmaları öğretilmiştir:

"Ey Rabbimiz, bizi, doğru yola ilettikten sonra kalplerimizi saptırma. Bize kendi katından rahmet ihsan eyle. Şüphesiz ki, bağışı pek çok ve en büyük olan sensin."[29]

Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimizin bir duası da şöyledir:

"Kalpleri halden hale çeviren Rabbimiz, gönüllerimizi sana itaat üzere daim kıl." Âmîn.

---

29 Âl-i İmrân, 3/8.

5

Münker Olan Şeylerin Geçersiz Olduğu ve Bid'at Olan Amellerin Reddedildiği

عَنْ أُمِّ الْمُؤْمِنِينَ أُمِّ عَبْدِ اللّٰهِ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا ، قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

«مَنْ أَحْدَثَ فِي أَمْرِنَا هَذَا مَا لَيْسَ مِنْهُ فَهُوَ رَدٌّ.» (رواه البخاري ومسلم)

وفي رواية لمسلم: «مَنْ عَمِلَ عَمَلاً لَيْسَ عَلَيْهِ أَمْرُنَا فَهُوَ رَدٌّ.»

Hadis-i Şerifin Tercemesi

Müminlerin annesi Ümmü Abdullah Aişe (r.a.) Validemiz, şöyle demiştir: Resulullah (s.a.s.) şöyle buyurdu.

"Kim bizim bu dinimizde –dinden– olmayan bir şey ihdas ederse o ihdas olunan şey reddedilmiştir (Makbul değildir)."

Bu hadis-i şerifi, Buhârî ve Müslim, rivayet etmişlerdir.

Müslim'in diğer bir rivayetinde de şöyle buyurulduğu bildirilmiştir: "Her kim, emrimize (dinimizin hükümlerine) uygun olmayan bir amel işlerse onun o ameli, reddedilmiştir (Makbul değildir)."[30]

Bu hadis-i şerif, İslam dininin temel esaslarından bir esastır ve Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz'e verilmiş olan *"Cevamiu'l-Kelim"*dendir.[31]

"Amellerin değerleri ancak niyetlere göredir." Hadis-i şerifi, iç dünyamıza ait amellerimiz için bir ölçü olduğu gibi, bu hadis-i şerif de müşahede edi-

30 Buhârî, *Kitubü's-Sulh*, hadis no 2550; Müslim, *Akide*, hadis no 1718; Ebu Dâvud, *Lüzum'ü-Sünnet*, hadis no 4606; İbn-i Mace, *Mukaddime*, no 14.

31 Cevamiu'l-Kelim: Resul-i Ekrem Efendimize verilmiş olan özlü ve çok kapsamlı manaları ifade eden sözlerdir.

len (görülen) amellerimiz için bir mihenk, bir ölçüdür. Zira herhangi bir amel, Cenab-ı Hakk'ın emirlerine veya O'nun Resulünün sünnetine uygun değilse yahut da bu iki kaynağın birinden elde edilmiş bir esasa dayanmıyorsa o amel geçersizdir. Kim, Allah Teâlâ'nın veya O'nun Resulünün izin vermediği bir şeyi ihdas edip onu dine izafe ederse (eklerse), ihdas edilen bu amel makbul, değildir. Nitekim İbn-i Hacer el-Heytemî, şöyle demiştir:

"Bu hadis-i şerif İslam'ın temel kaidelerden (kurallarından) bir kaidedir. Kapsamı çok umumi (genel) olan hadis-i şeriflerdendir. Herhangi bir delilden, şer'î bir hüküm çıkarılırken bu hadis-i şerif daima göz önünde bulundurulması gereken önemli bir esastır."[32]

Bilinmeli ki, Müslüman için kurtuluş ve başarı, Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimizin, Allah tarafından getirip beyan buyurduğu hidayete, hak yola tabi olmaktadır.

Kur'an-ı Kerim'de meal olarak:

"*…Resulüm! Elbette sen, insanlara dosdoğru olan yolu gösteriyorsun.*"[33]

"(Resulüm! De ki) *Eğer siz Allah'ı seviyorsanız bana uyunuz ki, Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın. Allah çok bağışlayan ve çok esirgeyendir.*"[34]

"(Resulüm! De ki) *İşte bu, benim dosdoğru olan yolumdur. Öyle ise; siz o yola tabi olunuz. Başka yollara uymayınız ki, sizi O'nun* (Rabbinizin) *yolundan ayırmasın...*"[35]

Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz, Sahih-i Müslim'de mevcut bir hadis-i şeriflerinde:

"*Sözün en güzeli, Allah'ın kitabıdır. Hidayetin en güzeli, Muhammed (s.a.s.)'in getirip bildirdiği hidayet yoludur. İşlerin en kötüsü dine zıt olarak ihdas olunan şeylerdir. Dinî esaslara zıt olarak ihdas olunan her şey bid'attir ve her bid'at da sapıklıktır.*"[36] buyurmuşlardır.

Dinî esaslara (naslara) zıt olarak ihdas olunan şeylerin (yapılan amellerin) dinî yönden bir değeri yoktur. Hevaî arzulara uyularak ihdas olunan bu gibi şeylere bid'at adı verilir. Bunlar, bazen bir ibadetmiş gibi şahısların kendi hevaî isteklerine göre ortaya atılır. Lakin dinî yönden bu gibi işlerin,

---

32 Mustafa el-Buğa, Muhyiddin Misto, *el-Vafî fî Şerhi'l-Erbaîn en-Nevevîyye*, Daru İbn-i Kesir, Beyrut, 1994, s. 26.
33 Şûrâ, 42/52.
34 Âl-i İmrân, 3/31.
35 En'am, 6/153.
36 Buhârî, *el-İtisam*.

amellerin bir değeri olmadığı gibi, bunları dine izafe etmek (ve dinden saymak) da ağır bir vebaldir.

Resul-i Ekrem (s.a.s.) zamanında bir şahıs, daima güneş altında duracağını ve hiç oturmayacağını, ayrıca sürekli oruç tutacağını adamış. Hz. Peygamber, bu durumu görmüş, adamın niçin böyle yaptığını öğrenince o kimseyi uyarmış ve ona istediği zaman oturmasını ve gölgelerden istifade etmesini buyurmuş, ancak tutmakta olduğu orucunu tamamlamasını emretmiştir.

Fıkıh kitaplarımızda ibadetlerimizle ilgili hükümler, bütün incelikleri ile beyan edilmiştir. İman ve ibadetlerde bid'atlara yer olmadığı gösterilmiştir. İbadetlerde olmayan şeyleri ihdas etmenin veya onlardan herhangi bir şeyi noksanlaştırmanın söz konusu olmadığı gerçeği bilinmektedir.

Muamelelerde de durum böyledir. Dinî esaslara zıt olarak ortaya atılan şeylerin, dinî yönden bir değeri yoktur.

Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz zamanında bir şahıs Hz. Peygamber'in huzuruna gelerek oğlunun bir zina suçu işlediğini ve oğlunun, bu suçtan kurtulması için yüz adet koyun ve bir de hizmetçi (köle) verdiğini bildirmiştir. Bunun üzerine Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz:

"Koyunların ve kölen sana iade edilmiştir. Oğluna bu suçun karşılığı olan yüz celde (değnek) *ve bir yıl da memleketinden uzaklaştırma cezası vardır."*[37] buyurmuşlardır.

Dinin bildirdiği esaslara zıt veya onların yerine başka şeyleri ikame etmenin (koymanın) yeri ve değeri yoktur. Bununla beraber güzel olan şeyler, dinî esaslara uygun olduğu gibi bunlar Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz tarafından da teşvik edilmiştir.

Peygamber Efendimiz (s.a.s.):

"Kim, güzel, yararlı bir şey ihdas eder (bir çığır açarsa)*, o kimse için, ortaya koyduğu işin sevabı ve ondan sonra o güzel işle amel edenlerin sevabı kadar manevî bir ecir vardır. Kim de kötü bir çığır açarsa o kötü işlerin günahı ve o ihdas olunan kötü işle amel edenlerin günahı kadar günah da o kimsenin üzerine olur."*[38] buyurmuşlardır.

Bu bakımdan sonradan ihdas olunan şeyler, bid'at-i hasene ve bid'at-i seyyie olmak üzere ikiye ayrılır.

---

37 Buhârî, *Muharibin*, 12/121; Müslim, *Hudud*, hadis no 1697-1698.
38 Müslim, *Zekât*, hadis no 1017.

Güzel bir şeyin ihdas edilmesine, güzel bir çığırın açılmasına *"bid'at-i hasene"* (sonradan ortaya konulan, ihtira edilen güzel şey), kötü bir şeyin ortaya atılmasına ise; *"bid'at-i seyyie"* adı verilir. *"Bid'at-i hasene"* olan ameller makbuldür. Zira bunlar dinî esaslara uygundur. Dinî deliller, o gibi güzel amelleri, ihtira ve icatlarını teşvik ve teyit etmektedir. Yukarıda meali verilen hadis-i şeriflerde görüldüğü gibi, bunlar makbul ve övgüye layık işlerdir.

Ashab-ı Kiram da böyle yapmışlar ve bu hususlarda ittifak etmişlerdir. En açık örnekleri Hz. Ebu Bekir (r.a.)'in hilafeti zamanında Kur'an-ı Kerim'in, yazılmış olduğu sahifelerin bir araya getirilip tek bir mushaf haline koyulmasıdır. Keza Hz. Osman'ın hilafeti zamanında da tek nüsha olan bu İmam[39] Mushaf'tan altı adet Kur'an-ı Kerim nüshasının çoğaltılıp birçok İslam merkezlerine gönderilmiş olmasıdır.

Yine bunun gibi hesaba ve matematiğe ait bilgiler, tefsir ve hadis-i şerife ait ilimlerin usullerinin yazı ile tespit edilmesi, hadis-i şerif metinlerinin, senetlerinin yazılıp kitaplar halinde toplanması, İslamiyet'e, insanlığa hizmet edecek çeşitli ilmî alanlarda eserlerin yazılması, ilmin ilerlemesi, tecrübî (deneysel) bilgilerin artması, arzın (yeryüzünün) imarı, dinîn esaslarının iyiden iyiye öğretilmesine, öğrenilmesine, edebî bilgilerin, ictimaî (sosyal) hadiselerin iyi ve doğru bir şekilde bilinmesine hizmet eden teknik bilgi ve vasıtaların (araçların) ihdas edilmesi, güzel olan şeylerden sayılmıştır. Yeter ki bütün bunlar, dinin esaslarına uygun ve beşeriyetin yararına olsun, insanlığın zararına kullanılmasın.

Kötü olan bid'atlere gelince bunlar, yerine göre mekruh, yerine göre haram olan bid'atlerdir. İslamiyet'e ve onun esaslarına zıt olan bid'atler gibi.

İnsanlığı zarara sokan, fert ve ailelerin zarar görmelerine yol açan şeyler, insanları yanıltan, dinî, insanî görevleri hafife almaya neden olan, gerçekleri ters yüz eden, asılsız, gerçek dışı şeyleri dindenmiş, sevapmış gibi göstermek günahtır. İslam'ın, haram kıldığı şeyleri helal, yahut da helal kıldığı şeyleri haram saymaya yol açacak tutum ve davranışları doğru bilgilermiş gibi insanlığa sunmak insanı küfre götürür. Konu ile ilgili olarak 28 numaralı hadis-i şerif ve açıklamasına bakılmalıdır.

Sonuç olarak hadis-i şeriften öğrenilen gerçek şudur:

Kim dinde olmayan bir şeyi (bid'ati), ihdas eder ve dinî esaslara uygun olmadığı halde onu dinden bir esasmış gibi dine izafe (ilave) ederse onun

---

39 Kur'an-ı Kerim Hz. Ebu Bekir (r.a.)'in hilafeti sırasında dağınık halde yazılmış olan sûreler toplattırıldı, hepsi tek bir cilt haline getirildi ve bunun adına "imam", izafetle de "Mushaf-ı İmam" denildi.

günahı o kimsenin üzerine olur. İhdas edilen o şey, dinen muteber (geçerli) değildir. O kimse, manevî yönden azaba müstahak olur.

Allah Teâlâ, İslam dinini tamamlamış ve kemale erdirmiştir.

İslamiyet'te bir noksanlık yoktur. Yeter ki gerçek bilgi ve aklıselim ile İslam'ın nurlu (aydınlık) yolu insanlık tarafından takip edilmiş olsun. Zira İslamiyet, insanlık için her türlü mutluluğun yollarını göstermiş ve ona gelecek zararların kapılarını da kapatmıştır.

Allahım! Bize hakkı hak olarak göster ve ona uymayı nasip eyle; bâtılı da bâtıl olarak göster ve bizi ondan uzaklaştır. Rabbimiz! Lütfun ve rahmetinle bizlere sevdiğin ve razı olduğun amelleri yapmayı nasip eyle.

6

Helal ve Haram

عَنْ أَبِى عَبْدِاللّٰهِ النُّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «إِنَّ الْحَلاَلَ بَيِّنٌ وَإِنَّ الْحَرَامَ بَيِّنٌ وَبَيْنَهُمَا أُمُورٌ مُشْتَبِهَاتٌ لاَ يَعْلَمُهُنَّ كَثِيرٌ مِنَ النَّاسِ، فَمَنِ اتَّقَى الشُّبُهَاتِ إِسْتَبْرَأَ لِدِينِهِ وَعِرْضِهِ، وَمَنْ وَقَعَ فِي الشُّبُهَاتِ وَقَعَ فِي الْحَرَامِ، كَالرَّاعِي يَرْعَى حَوْلَ الْحِمى يُوشِكُ أَنْ يَرْتَعَ فِيهِ، أَلاَ وَإِنَّ لِكُلِّ مَلِكٍ حِمًى، أَلاَ وَإِنَّ حِمىَ اللّٰهِ مَحَارِمُهُ، أَلاَ وَ إِنَّ فِي الْجَسَدِ مُضْغَةً إِذَا صَلَحَتْ صَلَحَ الْجَسَدُ كُلُّهُ، وَإِذَا فَسَدَتْ فَسَدَ الْجَسَدُ كُلُّهُ، أَلاَ وَهِيَ الْقَلْبُ.» (رواه البخاري ومسلم)

Hadis-i Şerifin Tercemesi

Ebu Abdullah Numan b. Beşir (r.a.) şöyle dedi: Ben Resulullah (s.a.s.)'tan şöyle buyurduğunu dinledim:

"Helal apaçıktır, bellidir. Haram da apaçıktır, bellidir. Ancak helal ile haram arasında şüphe edilen şeyler vardır ki, insanlardan birçoğu onların hükümlerini bilemezler. Her kim, şüpheli olan şeylerden korunursa o kimse dinini, şeref ve şahsiyetini korumuş olur. Kim de şüpheli olan şeyleri yaparsa, harama düşmüş olur. Bu durum çobanın yasak olan bölgede sürüsünü otlatması gibidir. Olabilir ki o, (sürüsünü) yasak olan bölgede otlatmış olsun. Dikkat ediniz! Her devlet başkanının yasak ettiği bölgeleri vardır. Yine dikkat ediniz Allah Teâlâ'nın, yasak ettiği hususlar ise O'nun haram kıldığı şeylerdir. Biliniz ki, insan vücudunda bir et parçası vardır, o iyi olursa vücudun diğer bütün uzuvları

iyi olur. O bozulursa vücudun tamamı fesada uğrar, bozulur. Biliniz ki o et parçası kalptir."[40]

Bu hadis-i şerifi, Buhârî ve Müslim rivayet etmişlerdir.

HADİS-İ ŞERİFLE İLGİLİ AÇIKLAMALAR

Bu hadis-i şerif, sahih derecesindeki hadis-i şeriflerdendir. Kapsamının çok geniş ve yararlarının çok büyük olduğunda âlimler söz birliği etmişlerdir. Birçok âlim bu hadis-i şerif, dinî hükümlerin üçte birini içine alır, demişlerdir. Hadis-i şerif üzerinde ilmî olarak ve iyiden iyiye düşünüldüğü takdirde kapsamının çok geniş olduğu kolayca görülür. Zira hadis-i şerifte helal ve haram olanlar ile şüpheli olanların durumlarına işaret edildiği gibi, şüpheli olan şeylerden sakınan kimsenin dinini ve şahsiyetini koruduğu, şüpheli olanlardan kaçınmayan kimsenin de hem dinî bakımdan ve hem de şahsiyeti itibarıyla kendisini töhmetlere maruz bırakacağı bildirilmiştir. Ayrıca, iyi ve temiz kalbe sahip olmanın kişiye sağlayacağı güven ve huzur ile kalbe arız olacak bozulmanın sebep olacağı zararlar, gösterilmiştir.

Helal: Tertemiz, iyi, mubah olan, güzel şeylerdir. Bunlar nas ile bildirilmiştir. Mesela: Eşyada aslolan, mubah olmasıdır. (zarar, söz konusu olmadıkça). Haram ise bunların zıddıdır. Mesela: Çirkin olan işler, din ve dünya bakımından cezayı gerektiren fiiller gibi. Helal ile haram arasında bulunan şüpheli şeyler vardır. Bunların, helal veyahut da haram olduğu çoğu kimseler tarafından bilinmemektedir. İnsanların bu şüpheli olan şeylerin, helal ya da haram olduğunu bilemedikleri şeylerden kaçınmalıdırlar. Bilenlerden öğrenmeliler. Ancak engin ilim sahibi âlimler, bu şüpheli olan şeylerin hangi kısma (helale yahut harama) dâhil olduğunu bilirler. Onun için sağlıklı ilim ve irfan, her yerde ve her zaman insan için gereklidir. İlim ve irfan sahibi insanlara her zaman ve her yerde büyük ihtiyaç vardır. Bu bir zarurettir. Zira âlimler, peygamberlerin varisleridirler; ilmin ışığı ile daima insanlara sırat-ı müstekımi (dosdoğru yolu) göstermeleri, onların manevî görevleridir. İnsanların da bilemedikleri hususları, o konuların ehli (uzmanı) olan âlimlerden öğrenmeleri bir zarurettir. İlmin de ilahî bir emanet olduğu bilinmelidir.

Allah Teâlâ, son peygamberi Hz. Muhammed (s.a.s.)'e, Kur'an'ı indirmiş ve Kur'an-ı Kerim'de helal ve haram olan şeyleri insanlığa apaçık bildirmiştir.

---

40 Buhârî, *İman*, hadis no 52; Müslim, *Buyu*, hadis no 3329; Tirmizî, *Buyu*, hadis no 1205; Ebu Dâvud, *Buyu*, hadis no 3329.

Nitekim Allah Teâlâ Kur'an-ı Kerim'de meal olarak şöyle buyurmuştur:

"Biz, (İnsanların muhtaç olduğu) *her şeyi, apaçık bildirmek, Müslümanlara hidayet, rahmet ve müjde olmak üzere bu kitabı* (Kur'an'ı) *Sana indirdik."*[41]

"Biz bu Kur'an'ı sana indirdik ki, sen insanlara (Rableri tarafından) *kendilerine neler indirildiğini açıklayasın. Umulur ki onlar iyiden iyiye düşünürler."*[42]

"…Bugün sizin dininizi kemale erdirdim. Üzerinize olan nimetimi tamamladım. Ve din olarak da sizin için İslam'ı beğendim..."[43]

Resul-i Ekrem Efendimiz de:

"(Ey ümmetim!) *Size tertemiz, gecesi de gündüzü gibi aydınlık sırat-ı müstakim* (dosdoğru bir yol) *bırakmış bulunuyorum. Bu dosdoğru ve aydınlık yoldan, ancak helâk olacak olan kimse ayrılır."*[44] buyurmuştur.

İmam Nevevî şöyle demiştir:

Helal olduğu açık olarak bilinen şeyler, ekmek yemek, güzel konuşmak, gerektiğinde yürümek gibi… Haram olduğu çok açık olarak bilinen şeyler, ölü hayvandan yemek, zina etmek, şarap içmek ve benzeri çirkin şeylerdir… Bir de helal veya haram olduğu açık olarak bilinmeyen şeyler var ki, bunların hükümlerini çoğu kimseler bilmezler. Lakin âlim olanlar, bunların hükümlerini şer'î delilleriyle bilirler. Bu da ancak dinî ilimlerin usul ve füruna ait bilgilerin kemaliyle kavranılmış olmasıyla mümkün olur. Ayrıca her ilim sahibinden daha üstün ilim sahibi insanların var olabileceği gerçeğinin de bilinmesi gereklidir.

Bir şeyin helal veya haram olduğunda tereddüt olursa uygun olan, o şeyi terk etmektir. Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimizin, bu hadis-i şerifleri ve bizzat uygulamaları bize yol göstermektedir. Efendimiz (s.a.s.) buyuruyorlar ki:

"Ben evime geldiğimde yere düşmüş bir hurma tanesi görürüm. Yemek üzere onu alırım; lakin bu hurma, sadaka olan hurmalardan düşmüş olabilir diye korkarım. Ve o hurmayı yemekten vazgeçip yerine koyarım."[45]

Görüldüğü üzere, tereddüt hâsıl olan şeylerden uzak durmak, dinî yönden ihtiyatlı olmaktır. Resul-i Ekrem Efendimizin uygulamaları bizlere örnektir.

---

41 Nisa, 4/89.
42 Nahl, 16/44.
43 Maide, 5/3.
44 İbn-i Mace, *Mukaddime*, *İttibaü's-Sünne*, hadis no 43.
45 Buhârî, *Buyu*, 4/251; Müslim, *Zekât*, hadis no 1071.

Yine hadis-i şerifte: *"Kişi,* (mümin bir kul) *işlenilmesinde sakınca bulunmayan bazı şeyleri, mahzurlu olanlara vesile olur düşüncesi ile bırakmadıkça müttakilerden olamaz."*[46] buyurulmuştur.

Abdullah b. Ömer (r.a.)'in şu sözleri ne kadar dikkat çekicidir. Buyuruyor ki: "Ben kendim, helal ile haram arasında helalden bir sütre (perde) bırakırım. Ve o sütreye yaklaşmam ki, onu aşıp harama düşmeyeyim."

İbrahim Ethem Hazretlerine: "Kuyudan su içmez misiniz?" diye sormuşlar. Cevap olarak: "Su çıkaracak kovam olsa çıkarıp içerim." demiştir. Yani kendisine ait helal bir kap ile çıkarılan suyu kastetmiştir, burada şüpheli olandan sakınılması söz konusudur.

Her devlet başkanının yasakladığı hususlar olduğu gibi, Allah Teâlâ da kendi mülkünde olan birtakım şeyleri haram kılmıştır. Kim bu haramları işlerse dünyada da ahirette de bunların karşılığı olan cezayı hak etmiş olur.

İnsanın vücudundaki en önemli organ kalptir. İnsanın vücudundaki bütün uzuvların iyiliği, kalbin salahına (düzelmesine) bağlıdır. Kalp, müşahede edilen hayatın kaynağıdır. Kalbin iyiliğinden maksat da manevîdir. Yani gerçek hayatın sebebi olan ruh temizliği ve güzelliğidir.

Bir kısım bilginler; şu beş şey kalp temizliğine vesile olur, demişlerdir:

- Kur'an-ı Kerim'i tefekkür ederek ve akıl erdirerek okumak.

- Az yemek (mideyi boş bulundurmak).

- Gece namaz kılmak (teheccüd namazı gibi).

- Seher vaktinde istiğfar edip Cenab-ı Hakk'a tazarru ve niyazda (yalvarış ve yakarışta) bulunmak.

- İyi insanlar ile bir arada olmak (onların meclislerinde bulunmak).

Bilinmelidir ki; kalbiselim sahibi olmak, dünya ve ahiret mutluluğunu kazanmaktır. Allah katında en büyük başarı ise O'nun rızasına erişmektir. Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

"Ahiret günü öyle bir gündür ki orada mal ve oğullar fayda vermez; ancak kim, kalbiselim ile Allah'ın huzuruna geldi ise, (o, kurtuluşa erdi)."[47]

Bunun içindir ki Resul-i Ekrem Efendimiz:

"Ya Rab! Bana kalbiselim ihsan buyurmanı senden dilerim." şeklinde dua ederlerdi.

46 Tirmizî, *Sıfati'l Kıyame*, hadis no 2453.
47 Şuara, 42/86-89.

Kalbiselim, ancak ruh temizliği ile hasıl olur. Bu ise kişinin manevî hastalıklardan salim kalması (selamette olması) demektir. Bilindiği gibi; kin tutmak, büyüklük taslamak (kibirlenmek), haset etmek, cimrilik, riyakârlık-iki yüzlülük, insanları alaya almak, ihtiras, tamahkârlık, hakkına razı olmamak gibi durumlar manevî hastalıklardır. Bu afetlerden ruhunu temizlemiş olan insan, kalbiselim sahibi demektir. Cenab-ı Hakk'ın, kullarından istediği de kalbiselimdir, iyi kalp sahibi olmalarıdır.

Kalp, selim olduğu takdirde bütün azalar, iyiliklere yönelir. Artık böyle bir insan, iyiliklere anahtar, kötülüklere kilit olur. Allah Teâlâ'nın sevdiklerini sever, sevmediklerini sevmez. Böylece insan, muttakilerden (takva sahibi olanlardan) olma mutluluğuna erer.

Sonuç olarak hadis-i şerif müminleri, helal olan işleri yapmaya, haram olan fiil ve davranışlardan kaçınmaya, şüpheli olanlardan uzak durmaya teşvik ediyor. Dinî görevlerde ihtiyatlı olmayı, şahsiyet ve haysiyeti korumanın yüksek değerini vecîz bir üslup ile telkin ediyor, Ayrıca, kötü düşünceye neden olacak fiil ve davranışlardan uzak durmanın gerektiğini öğretiyor.

Rabbimiz! Kalplerimizin salim kalmasını (fesada uğramamasını) senden niyaz ederiz; kalplerimize arız olacak bozulmadan bizleri korumanı ve daima gönüllerimizi iyileştirmeni senden dileriz. Ey kalpleri halden hale çeviren Rabbimiz! Kalplerimizi senin razı olduğun İslam dini üzerinde sabit kıl. Ey gönülleri halden hale çeviren Rabbimiz! Kalplerimizi sana itaate yönelt. Âmîn.

7

Din, Nasihattır

عَنْ أَبِي رُقَيَّةَ تَمِيمِ بنِ أَوْسٍ الدَّارِيِّ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «أَلدِّينُ النَّصِيحَةُ قُلْنَا: لِمَنْ ؟ قَالَ: لِلّٰهِ وَلِكِتَابِهِ وَلِرَسُولِهِ وَلِأَئِمَّةِ الْمُسْلِمِينَ وَعَامَّتِهِمْ» (رواه مسلم)

Hadis-i Şerifin Tercemesi

Ebu Rukeyye Temim b. Evs ed-Darî (r.a.) demiştir ki, Peygamber Efendimiz (s.a.s.) şöyle buyurdu:

"Din nasihatle kaimdir. (Ve bu sözü üç defa tekrarladı). Dedik ki: Kim için nasihat Ya Rasulellah? Buyurdu ki: Allah için nasihat, O'nun kitabı için ve O'nun Resulü için nasihat, bir de müminlerin imamları (önderleri) ve müminlerin hepsi için nasihattir."[48]

Bu hadis-i şerifi, Müslim, rivayet etmiştir.

HADİS-İ ŞERİFLE İLGİLİ AÇIKLAMALAR

Bu hadis-i şerif, az ve özlü sözler ile çok manalar ihtiva eden ve Cevamiu'l-Kelim adı verilen hadislerdendir. *"Cevamiu'l-Kelim"*, Resul-i Ekrem Efendimize verilen hususiyetlerden biridir.

Hadis-i şerif, dinî ve sosyal yönden çok mühim esasları içerdiği için bilginler İslamiyet'in, bu hadis-i şerifte bildirilen esaslara uygun olarak izah edilmesi (ve öğrenilip, öğretilmesi) gerekir. Bu hadis-i şerif, İslam dininin medarıdır, (dayandığı ana esasları ihtiva etmektedir), demişlerdir.

48 Müslim, *Kitabü'l iman*, hadis no 55; Ebu Dâvud, *Kitabü'l Edeb*, hadis no 4944.

Din nasihattir

Hadis-i şerifte, birinci olarak: *"Din nasihattir."* buyurulmuştur. Yani dinin direği ve varlığının devamı, usulüne uygun, güzel eğitim ve öğretim demek olan nasihatle, güzel öğüt ve telkinlerle kaimdir.Yani din ana hatları ile bu kurallarla yaşamaktadır.

"Nasihat" (öğüt) kelimesi *"nush"* kökünden gelen isimdir. Kendisine güzel öğüt verilen kimsenin içtenlikle ve her yönden iyiliğini dileyerek ona bilgi vermektir.

"Nushun" hakikatı: Kendi nefsin için istediğin her iyiliği, senden başkası için de dilemiş olmandır. *"Nush"*: Halis, arınmış, saf olmak manalarına gelir.

"Nasahet" kelimesi de bu köktendir. Bir şeyi pak, temiz hale getirmektir. Elbiseyi dikip yararlı hale getirmek mesleği olan terziliğe de bu özelliğinden dolayı *"nesahet"* adı verilmiştir.

"Nasuh" kelimesi de bu asıldandır. Kalp temizliği, hulus ve sadık olmak manalarına gelir. Sıdk ile yapılan tövbeye de *"nasuh"* tövbesi adı verilir. *"Din nasihatle kaimdir."* cümlesi, çok şümullüdür. İslam, iman ve ihsan kelimeleri ile beyan edilen İslam dininin, bütün hasletlerini kapsamı içine alır. Bu bakımdan dinin esaslarının bilinmesi, varlığının devamı, eğitim-öğretim ve güzel öğütlerle kaimdir. Zira nasihat veren kimse, bilgisi, sadakati, ihlas ve samimiyetiyle kendisine öğüt verdiği şahsın, her yönden iyiliğini murat etmiş olan kimsedir. Bu ise, başta peygamberler olmak üzere kâmil insanların, toplumlarına ve insanlığa hak yolda ve iyiliklerde rehberlik ettikleri, örnek oldukları mümtaz bir mevki, bir meslektir ve üstün bir mertebedir.

Allah için nasihat

Allah için nasihat cümlesi, Cenab-ı Hakk'a karşı bütün görevlerimizi severek ve kemali ile yerine getirmemizi gerekli kılar.

Bu ise ihsan mertebesidir. İhsan, Allah Teâlâ'yı görür gibi O'na ibadet etmek, O'na en büyük tazim ve en içten saygı ile kulluk görevlerimizi yerine getirmektir. İslam âlimleri, özetle şöyle demişlerdir:

Allah için nasihat, şu manaları ifade eder:

Allah Teâlâ'ya olan iman ve bağlılığımızın sağlam ve sağlıklı olması zorunludur. Her mümin, bütün benliği ile bilir ve inanır ki, Allah Teâlâ birdir. O'nun, benzeri, eşi ve ortağı yoktur. O, kemal sıfatları ile vasıflanmıştır. O'nun ilmi, iradesi, kudret ve rahmeti ezelden sonsuza kadar her şeyi kucaklamıştır. Her şeyi yaratan ve yaşatan O'dur. Ğayb âleminin (gizli ve bilemediğimiz âlemin) bilgisi, O'nun nezdindedir. Allah Teâlâ, kuluna (insana) onun şah damarından daha yakındır. İbadet, yalnız O'na yapılır

ve O'nun koyduğu esaslara uygun olarak eda edilir. Bütün bunlarda (bu görevlerde) ihlas, iyi niyet ve samimiyet, temel esastır.

Allah Teâlâ, noksan sıfatlardan münenzzehtir (beridir), âlemlerden müstağnidir. (Her şey O'na muhtaçtır; O, ise hiçbir şeye muhtaç değildir.) Akıl sahibi bütün insanlar için Allah Teâlâ'nın buyruklarına itaat etmek ve O'na isyan etmekten kaçınmak zorunludur. O'nun sevdiklerini sevmek, sevmediklerini sevmemek de O'na iman etmiş olmanın delilidir. Keza O'na düşman olanlara düşman olmak da bir görevdir.

Allah Teâlâ'nın verdiği nimetleri itiraf etmek, o nimetlere şükürde bulunmak, nimetleri yerinde değerlendirmek ve onları Cenab-ı Hakk'a isyanda kullanmamanın da bir görev olduğunu bilmektir. Bütün söz ve işlerinde ihlâs sahibi olarak bu bildirilen hususlarda muhatabını da aydınlatmak; bu esasları muhataplarına (karşısındakilere) şefkat (yumuşaklık) ve rıfk ile (kırıcı olmadan) bildirmek; insanlara çok lütufkâr davranmak, *"Allah için nasihattir"* cümlesine dâhildir. Şu gerçek de bilinmelidir ki, bu zikredilen hususların hepsinde kulun, kendi nefsine ve başkalarına karşı Allah için nasihatte bulunmuş olmasının yararları tamamıyla kulun kendisinedir; çünkü Allah Teâlâ, âlemlerden müstağnidir. Her şey O'nun rahmetine muhtaçtır. O ise ihtiyaçtan münezzehtir, (hiçbir kimseye asla muhtaç değildir).

Allah Teâlâ'nın kitabı hakkında nasihat

Allah Teâlâ'nın kitabı hakkında nasihat ise Kur'an-ı Kerim'in, Allah Teâlâ'nın Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimize indirilen son kitabı, bütün insanlığa O'nun Rabbanî talimatı olduğunu bilmektir.

Kur'an-ı Kerim, öyle bir kitaptır ki, insanların sözlerinden hiçbir söz ona benzemez ve hiçbir kimse onun benzerini getiremez. Kur'an'ı, hakkıyla ve güzelce okumak, ona tazim etmek, huzuru kalple onun üzerinde düşünmek; ayrıca bu Kur'an'ın insanlığa neler buyurduğunu ve onlardan neler istediğini anlamaya çalışmak, Kur'an için nasihattir. Keza dünya ve ahiret mutluluğu için Allah Teâlâ'nın Kur'an'ında bildirdiği ve insanlığa manevî hayat veren esaslara uymak; onun övdüğü üstün ahlak prensiplerini yaşamak ve onları yaşamayı öğütlemek de Kur'an ile ilgili nasihattir.

Yine bilinmelidir ki, Kur'an-ı Kerim, insana bilgi tahsil etmeyi, ruh ve beden temizliğini, çevre nezafetini, takvaya sahip olmayı öğütlemektedir. Ayrıca Kur'an okumanın, bir ilim ve ibadet olduğu bilinmelidir. Ve yine bilinmelidir ki, Kur'an-ı Kerim'i sinelerde hıfz etmek (ezberlemek), onun nuru ve ilmiyle gönülleri mamur hale getirmek, huzur, güven ve mutluluğun kaynağıdır.

Kur'an-ı Kerim, benzersiz bir kitaptır. O, sadece müminler için değil, insanlık için huzur, güven ve ümit kaynağıdır. Kur'an-ı Kerim, daima yenidir, çağlar ötesine de ışık tutar. Bu ilahî talimat üzerinde iyi düşünerek, anlayarak ve hükümleriyle amel etmek üzere onu güzelce okumalı, onun ilmine varmalı; Kur'an ahlakı ile ahlaklanmalı ve adabı ile edeplenmelidir. Sonra Kur'an-ı Kerim'in güzelce okunmasını, anlaşılmasını gelecek kuşaklara –örnek olacak şekilde– ulaştıracak usul ve prensipleri en ileri derecede yaygınlaştırmalıdır.

"Sizin en hayırlınız, Kur'an-ı Kerim'i öğrenen ve onu başkalarına da öğreteninizdir."[49]

Mealindeki hadis-i şerif de müminleri Kur'an-ı Kerim'i okuyup öğrenmeye, ilim sahibi olmaya ve başkalarına da öğretmeye teşvik ediyor; çünkü Kur'an-ı Kerim'i bilerek ve kemali edeple başkalarına öğretmek de bir ibadettir.

Kur'an-ı Kerim'in, İslam dininin, asıl ve fer'î (itikat ve amel) bütün hükümlerini içine aldığı bilinmelidir. Kur'an-ı Kerim'in telkin ettiği öğütlere kulak verilmeli, beyan ettiği misallerden ibret dersleri alınmalıdır. Onun muhkemi ile amel edilip müteşabih olanlarına teslim olunmalıdır. Gerçek ilim ve sağlam inanç bunu gerektirir. İlim olmadan amel etmek sağlıklı olmayacağı gibi, bilip de amel etmemek de ağır sorumlulukları gerekli kılar. Kur'an'ın ilmi ile –hükümlerine ve ahlak esaslarına uygun– ameli birleştirmek en hayırlı olan yoldur. Bunları, şuurlu (bilinçli) bir şekilde yaşayıp muhataplarına da güzel öğütler olarak iletmek, Allah Teâlâ'nın kitabı için nasihat anlamındadır.

Allah Teâlâ'nın resulü ile ilgili nasihat

Allah Teâlâ'nın Resulü ile ilgili nasihat ise: Resül-i Ekrem (s.a.s.) Efendimizin, Allah Teâlâ'nın elçisi olduğunu tasdik etmek, onun Allah katından getirdiklerinin bütününe (Kur'an ve sünnete) iman etmek; Resulullah (s.a.s.)'ın emrine uymak, men ettiklerinden sakınmak; onun gerek hayatta iken ve gerekse vefatından sonra getirdiği esaslara uymak; onun hukukuna saygılı olup ona tazimde kusur etmemek; onun davetine icabet edip sünnet-i seniyyesini ihya etmektir (ve yaşatmaktır).

Bir kısım garazkârlar tarafından Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimizin mümtaz şahsiyetine ve onun sünnetine karşı yöneltilen ve yöneltilecek töhmetleri, ilmî olarak hükümsüz kılmaktır. Ayrıca Resul-i Ekrem (s.a.s.)

---

49 Buhârî, *Fezaili'l Kur'an*, 9/66; Tirmizî, *Ebvabi Sevabi'l Kur'an*, hadis no 2909; Ebu Dâvud, *Salat*, hadis no 1452.

Efendimizin sîretini (yaşam tarzını), ahlakı kerîmesini iyiden iyiye öğrenip onun üstün ahlakı ile ahlaklanmak ve adabı ile edeplenmektir. Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimizin ahlakının, Kur'an ahlakı olduğunu bilip bunları güzel öğütler ile muhataplarına iletmek, Resulullah (s.a.s.) için nasihat cümlesindendir.

Diğer taraftan Resul-i Ekrem Efendimizin ehlibeytini ve ashabını sevmek onun yolunda olanları sevmek ve onun sünnetine zıt davranışlar, bid'atler ihdas etmiş olanların zararlarından sakınmak da Resulullah için nasihat cümlesinin kapsamındadır. Her mümin kesin olarak bilir ki, Resulullah'ı sevmek ve ona itaat etmek, Allah Teâlâ'yı sevmek ve Allah'a itaat etmektir.

Müslümanların imamları (önderleri) hakkında nasihat

Müslümanların imamları, onların önderleri hakkında nasihat ise, onların iyiliğini istemek, istikamet üzere olmalarını ve adalete sarılmalarını arzulamaktır. Keza toplumun onlarla beraber olmalarını istemek ve bunun için gerekli ceht ve çaba göstermektir; halkın onlara karşı gelmelerine razı olmamaktır. Ayrıca onların, doğru ve isabetli olan bütün işlerinde onlara itaat etmek; bozgunculuk (fesat) çıkaranlara itaat etmemektir. Hâsılı doğru ve hak üzere olanlara yardımcı olmak, onların bilemedikleri, habersiz kaldıkları konularda lütufkâr bir üslup ile onları bilgilendirmek, hatırlatmada bulunmaktır. Halkın hukukunu ve ihtiyaçlarını –imkân hâsıl olduğunda– güzellikle ve içtenlikle onlara intikal ettirmek, insanların gönüllerini onlara ısındırmak; itaatsizlikten, bozgunculuktan insanları men etmek; önderlerin (liderlerin) iyiliği ve ilahî tevfike (yardım ve desteğe) nail olmaları için, onlara hayır duada bulunmaktır; bir hataları yanlışlıkları olduğunda onları, (halk içinde değil de yalnız iken baş başa) hoş nasihatler ile aydınlatmalı ve uyarmalıdır; zira kusurların giderilmesinde en isabetli ve verimli olan üslup, tenhada ve baş başa bulundukları zaman yapılan nasihatler, uyarmalardır.

Bu usul (yöntem), bütün müminler için de uygulanmalıdır. Zira bir kimse, diğer bir kimsenin eksiğini gidermek amacıyla o eksikliği tenhada o kimseye ulaştırıp giderilmesini dilerse bu, güzel öğüt olur; lakin insanların huzurunda o kusuru söyleyerek giderilmesinin istenmesi, o şahsı ayıplamak olur. Bu ise İslam adabına uymaz ve nasihattan da sayılmaz. Diğer taraftan önderlerin (liderlerin) de daima iyiyi, hak ve adalete uygun olanı yapmaları ve isyandan da sakınmaları gerekir. Bütün Müslümanlarca bilinen bir gerçek de şudur:

"İtaat, ancak maruf olan şeylerdedir, Allah'a isyan olan şeylerde, mahlûk'a itaat edilmez."

Bütün Müslümanlar hakkında nasihat

Bütün Müslümanlar hakkında nasihat ise bütün topluma yapılan güzel öğütlerdir. Toplumun fertlerine, dünya ve ahiret iyiliklerini telkin etmek ve onları aydınlatmaktır. Onların kusurlarını, eksiklerini örtmek; ihtiyaçlarını karşılayıp yoksulluklarını gidermek; kendilerine gelecek zararları önleyip menfaatlerini sağlamaya çalışmak; onlara iyiliği emredip onları kötülüklerden, çirkin iş ve davranışlardan men etmektir. Bu hususlarda ve içtenlikle şefkat ve sevgi ile onları aydınlatmaktır. Eğitim ve öğretim usullerine uygun bir şekilde onları eğitmeye çalışmaktır. Keza onların büyüklerine saygılı olmak, belirli günlerde güzel öğütlerle dünya ve ahirete ait yararlı ve iyileştirici bilgilerle onları aydınlatmaktır. Onlara karşı kin, haset gibi kötü duygulardan şiddetle kaçınmak, kendisi için sevip arzu ettiği iyilikleri onlar için de sevip arzu etmek, kendisine gelmesini istemediği hiçbir kötülük ve zararın, onlara gelmemesini arzu etmektir. Onların mallarına, canlarına, haysiyet ve şereflerine gelecek zarar, çirkin söz ve davranışlardan onları korumaya çalışmaktır.

Yukarıdan beri sıralanmış olan hususları söz, fiil ve davranış biçimi yapmak, bütün Müslümanlara, hatta insanlara karşı yapılabilecek nasihatler cümlesindendir. Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz:

"İnsanların en hayırlısı, onlara en çok yararlı olandır." buyurmuşlardır.

Bu üstün ahlak düsturu da daima hatırda tutulmalı ve uygulanmalıdır.

Din, güzel öğüttür (nasihattir), İslamiyetin, din ve dünyaya ait insanlığın iyiliğine olan bilgilerinin, insanlara –yerinde eğitim ve öğretim usullerine uygun olarak bütün müminlere– samimiyetle ulaştırılması, onlara yapılabilecek en güzel hizmet ve en büyük iyiliktir.

Bilinmelidir ki nasihat, insanların iyiliklerine olan hususları onlara öğretmek, zararlarına olacak şeyler hususunda onları aydınlatıp kendilerine gelecek dinî ve dünyevî zararları önlemek için çalışmak, kifaye olan bir farzdır. Yani halkın bir bölümünün o görevi yapması ile diğerlerinden sorumluluğun kaldırıldığı bir farzdır. Bu görevin tam bir itina ile güç ve imkânlar ölçüsünde yerine getirilmesi gereklidir.

8

Müslümanın Muhteremliği, Hukukuna Hürmet Edilmesi Gerektiği

عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «أُمِرْتُ أَنْ أُقَاتِلَ النَّاسَ حَتَّى يَشْهَدُوا أَنْ لاَ إِلٰهَ إِلاَّ اللّٰهُ وَأَنَّ مُحَمَّداً رَسُولُ اللّٰهِ وَيُقِيمُوا الصَّلاَةَ وَيُؤْتُوا الزَّكَاةَ. فَإِذاَ فَعَلُوا ذٰلِكَ عَصَمُوا مِنِّي دِمَائَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ إِلاَّ بِحَقِّ اْلإِسْلاَمِ وَحِسَابُهُمْ عَلَى اللّٰهِ.» (رواه البخارى ومسلم)

Hadis-i Şerifin Tercemesi

Abdullah İbn-i Ömer (r.a.) demiştir ki; Resulullah (s.a.s.) şöyle buyurdu:

"Allah'tan başka ilah olmadığına ve Muhammed (s.a.s.)'in de Allah'ın resulü olduğuna şehadet edinceye, namazı (devamlı) kılıp, zekâtı verinceye kadar insanlar ile savaşmak bana emrolundu. Onlar, bunları kabul edip yerine getirdiklerinde canlarını ve mallarını benden korumuş olurlar; ancak İslam'ın (gereği olan) haklar müstesnadır. Onların niyetlerinin (gizledikleri düşüncelerinin) hesabı ise Allah Teâlâ'ya aittir."[50]

HADİS-İ ŞERİFLE İLGİLİ AÇIKLAMALAR

Bu hadis-i şerife benzer anlamda bir kısım hadis-i şerifler de mevcuttur. Örnek olarak:

"Her kim, Allah'tan başka ilah yoktur, derse o kimsenin malı ve kanı tarafımdan korunmuştur; İslam'ın gereği olan haklar müstesnadır; o kimsenin, gizli hallerinin hesabı ise Allah'a aittir."

50 Buhârî, 1/70; Müslim, hadis no 22.

Görüldüğü üzere bu hadis-i şeriflerinde Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz, çok önemli esasları beyan buyurmuşlardır. Bunlardan:

Birincisi: Kelime-i şehadetin getirilmesi.

İkincisi: Namazın hakkıyla yerine getirilmesi (devamlı kılınması).

Üçüncüsü: Zekâtın eda edilmesi, müstahak olanlara verilmesidir.

Bunlar yerine getirildiği takdirde insanların kanları ve malları İslam'ın koruması altındadır. Ve yine mana olarak bu hadis-i şerifin aynı, fakat lafızlarda farklılıklar bulunan rivayetler de mevcuttur. Bu hadis-i şerifler, bu önemli konuya daha çok açıklık getirmiş oluyor. Bunlardan biri de Sahih-i Buhârî'de mevcut olan şu mealdeki hadis-i şeriftir:

"İnsanlar, Allah'tan başka ilah olmadığına ve Muhammed (s.a.s.)*'in de Allah'ın kulu ve resulü olduğuna şehadet edinceye kadar ben onlarla* (müşriklerle) *savaşmakla emrolundum. Onlar, Allah'tan başka ilah olmadığına, Muhammed'in de Allah'ın elçisi olduğuna şehadet ettikleri, namazı* (beş vakit) *kıldıkları, kıblemize yöneldikleri, kestiğimizi* (hayvanların etlerini) *yedikleri takdirde onların kanları ve malları bize haram olur. Ancak İslam'ın hakkı müstesnadır."*[51]

Resul-i Ekrem (s.a.s.), Sahih-i Müslim de mevcut bir hadis-i şeriflerinde de şöyle buyurmuşlardır:

"Her kim Allah'tan başka ilah yoktur der ve Allah'tan başka ibadet edilen şeyleri reddederse Allah Teâlâ o kimsenin kanını ve malını haram kılar. Ancak onun niyetinin (gizli düşüncelerinin) *hesabı Allah'a aittir."*[52]

Bu hadis-i şerif, İslam Dini'nin temel esaslarından birini bildirmektedir. O esas da şudur: Kelime-i şehadet getiren Allah'tan başka ilah olmadığına şehadet eden ve Hz. Muhammed (s.a.s.)'in Allah'ın elçisi olduğunu tasdik eden, namazı kılan, zekâtı veren, –kim olursa olsun– Müslümandır. Böyle bir kimse, diğer bütün Müslümanların sahip olduğu haklara sahiptir. Yani bütün Müslümanların olduğu gibi onun da hayatı ve malları dokunulmazdır. Ancak İslam'ın hakkı korunmuştur. Suç işleyen kimse, hak ve adalet ölçüleri içerisinde hukukun gerekli kıldığı karşılığı görür.

Takiyyüddin İbn-i Dakîki'l Îd (öl. H. 702) bu hadis-i şerifi açıklarken şu bilgileri kaydediyor:

Bu hadis-i şerifin manaları ile ilgili olarak siyer âlimleri şöyle demişlerdir: Resul-i Ekrem (s.a.s.) ahirete irtihal buyurduktan sonra hilafet makamına Hz. Ebu Bekir (r.a.) getirilmiştir. Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimizin

51 Bu hadis-i şerifi Buhârî Hz. Enes'ten rivayet etmiştir.
52 Bu hadis-i şerifi Müslim Ebu Malik el Eşcaî'den rivayet etmiştir.

vefatını müteakip Araplar içerisinde İslamiyet'i terk edip küfre dönenler oldu. Hz. Ebu Bekir (r.a.) bu irtidad edenlere (İslam dinini kabul etmeyerek dinin dışına çıkanlara) karşı savaşmaya karar verdi ve yine bunlardan bir kısmı irtidad etmeyip tevil (yorum) yolu ile zekâtı vermeyi reddetmişlerdi. Hz. Ebu Bekir (r.a.) bunlara karşı da savaşma kararı verdi. Bunun üzerine Hz. Ömer (r.a.):

Bu insanlar 'La ilahe illallah' diyorlar. Hâlbuki Resul-i Ekrem (s.a.s.), *"Kim Lâ ilahe illallah derse onun canı ve malı tarafımdan korunmuştur; ancak İslam'ın hakkı müstesnadır. Ve o kimsenin* (kalbinde taşıdığı niyetinin) *hesabı Allah Teâlâ'ya aittir."* buyurdu.

Bunun üzerine Hz. Ebu Bekir (r.a.): "Zekât mal üzerinde bir haktır. Allah'a yemin ediyorum ki, Resul-i Ekrem Efendimize ödemekte oldukları en küçük bir şeyi –bir keçi yavrusu bile olsa– ödemeyi reddederlerse bunun için onlarla savaşırım." demiştir. Hz. Ömer bunun üzerine düşünmüş ve Hz. Ebu Bekir (r.a.)'in kararının isabetli olduğu kanaatine varmış ve ona uymuştur.[53]

Hz. Ömer (r.a.)'in şu sözleri calib-i dikkattir. O, diyor ki: "Allah'a yemin ediyorum ki, şu gerçeği gördüm. Allah Teâlâ, Ebu Bekir'in kalbine genişlik verdi. O, irtidat edenlerle savaşmayı kararlaştırdı. Ben düşündüm, Ebu Bekir (r.a.)'in kararının hak olduğunu anladım."

Hz. Ebu Bekir (r.a.) hadis-i şerifte beyan buyurulan: *"İlla bi hakki'l-İslam- (İslam'ın hakkı müstesnadır.)"* cümlesinden zekât vermeyi reddedenlerin bir hakkı ihlal ettiklerini ve bunu önlemenin de bir hak ve bir zaruret olduğuna istidlal etmiş, sorumlu zat olarak kararını vermiştir.

Hz. Ömer (r.a.) ise sadece kelime-i şehadet getirmiş olmalarını dikkate alarak düşüncelerini beyan etmiş ve sonra Hz. Ebu Bekir'in kararının isabetli olduğunu itiraf etmiş ve ona uymuştur. Bütün bunlar ve benzerleri Hz. Ebu Bekir Sıddık (r.a.)'ın, ilim ufkunun ve içtihat (kavrama, yorum) kudretinin ne kadar engin ve muhakeme gücünün ne kadar dakik (ince) olduğunu göstermektedir.

Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz, bu hadis-i şeriflerinde:

"Ben Allah'tan başka ilah olmadığına, Muhammed'in Allah'ın Resulü olduğuna şehadet edip namazı (dosdoğru) *kılıp zekâtı hakkıyla verinceye kadar insanlarla savaşmakla emrolundum. Onlar, bunları yaptıkları takdirde kanlarını ve mallarını benden korumuş olurlar. İslam'ın gerekli kıldığı haklar müstesnadır.*

---

53 *Şerhu'l Erbain en Nevevîyye fi'l Ehadis-i Şerifi's Sahiha en Nebeviyye*, s. 54, Müessetü'r-Reyyan 1994.

Onların gizli durumlarının (niyet ve düşüncelerinin) *hesabı ise Allah'a aittir."*[54] buyurmakla çok önemli esasları bildirmişlerdir.

Hadis-i şerifte geçen insanlar sözünden maksat müşrik olanlar, Allah (c.c.)'a inanmayanlar ve putperest olanlardır. Kitap ehli olanlar değildir.

Kelime-i şehadeti (veya şehadeteyni) yani şu cümleleri *"Eşhedü ellâ ilâhe illellah"* veyahut *"Eşhedü ellâ ilâhe illellah ve eşhedü enne muhammeden abduhu ve resulüh"* söyleyen kimse, Müslümandır. Diğer bütün Müslümanlar ile kardeştir. Kur'an-ı Kerim'de meal olarak:

"Ey müminler! Hepiniz toptan barış içine giriniz."[55] buyurulmuştur.

Bu bakımdan İslam'da harp değil, barış esastır. Savaş bir gaye değildir ve hedef olarak kabul edilmez. Ancak sulh ve güveni sağlamak, insanlığı mutlu kılmak için her türlü çareye başvurulduktan sonra da netice alınamazsa düşmanla savaşmak kaçınılmaz hale gelebilir. Bu ise Allah yolunda bir cihad olur.

Düşmanlık yapanları bu kötü davranış ve düşüncelerinden caydırmak için ilmî, fikrî ve fizikî her türlü güç ve imkânların hazırlanması da gereklidir.

İslam'a göre savaşın gayesi, yeryüzünü küfür ve şirkin hâkimiyetinden, zalimlerin zulmünden arındırmaktır. Dinin herkese ulaşmasını sağlamak, Allah ile kulları arasındaki engelleri ortadan kaldırmaktır. Kimse, Müslüman olmaya zorlanamaz. Ancak Müslüman olmak isteyenlere engel olunması da önlenir.

"İslam'ın hakkı müstesnadır."

Cümlesinin manası ise Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimizden sorulmuştur. O da:

"Evlilikten sonra zina etmek; imandan sonra küfre (inkâra) dönmek ve bir de (tasarlayarak) *adam öldürmektir."*[56] cevabını vermişlerdir.

---

54 bk. 51. dipnot.

55 Bakara, 2/208.

56 Bu hadis-i şerifi, Tabaranî Enes (r.a.)'den *Evsat*'ta rivayet etmiştir.

9

Kolay Olanı Almak, Zorlaştırmayı Bırakmak

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ بْنِ صَخْرٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «مَا نَهَيْتُكُمْ عَنْهُ فَاجْتَنِبُوهُ وَمَاأَمَرْتُكُمْ بِهِ فَأْتُوا بِهِ مَااسْتَطَعْتُمْ فَإِنَّمَا أَهْلَكَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ كَثْرَةُ سُؤَالِهِمْ وَاخْتِلَافِهِمْ عَلَى أَنْبِيَائِهِمْ.» (بخارى ومسلم والنسأي)

Hadis-i Şerifin Tercemesi

Ebu Hüreyre Abdurrahman b. Sahr (r.a.) demiştir ki:

Ben Resulullah (s.a.s.)'tan dinledim. O, şöyle buyurdu:

"Ben herhangi bir şeyden sizi menettiğimde siz, derhal ondan uzak kalınız. Ama herhangi bir şeyi yapmanızı da size emrettiğimde gücünüzün yettiği kadarıyla onu yapınız (yerine getiriniz). Biliniz ki sizden öncekilerin, çok soru sormaları ve bir de peygamberlerine karşı ihtilafa düşmeleri onları helakâ götürmüştür."[57]

Bu hadis-i şerifi Buhârî ve Müslim Sahihlerinde rivayet etmişlerdir.

HADİS-İ ŞERİFLE İLGİLİ AÇIKLAMALAR

Hadis-i şerif, Resul-i Ekrem Efendimize verilmiş olan özlü sözlerden *"Cevamiu'l-Kelim"*den olup İslamiyet'in temel esaslarından pek çok hükümleri bildirmektedir. Dinî yönden pek çok hükümleri kapsamına aldığı içindir ki hadis âlimleri, bu hadis-i şerifin çok iyi bir şekilde kavranmasını

57 Müslim, Hac, hadis no 1337; Nesaî, Hac, 5/110.

ve bu hadis-i şeriften en büyük ölçüde yararlanılmasını öğütlemişlerdir. Ayrıca hadis-i şerifin açıklamaları ile ilgili çok yararlı ve temel bilgiler vermişlerdir.[58]

Sahabeden Ebu Hüreyre (r.a.) demiştir ki: Resul-i Ekrem (s.a.s.) bize bir nasihatte bulundu ve şöyle buyurdu.

"Ey insanlar! Allah Teâlâ, hac ibadetini üzerinize farz kıldı. Siz, hac ibadetini yerine getiriniz. Orada bulunanlardan bir adam: Ya Rasulellah! Her yıl mı hac yapmamız gerekiyor? Dedi. Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz sükût etti. Bu kişi, aynı soruyu üç defa tekrarladı. Bunun üzerine Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz: Eğer ben evet deseydim, her yıl hac yapmak üzerinize farz olurdu ve siz ona güç yetiremezdiniz."[59]

Ondan sonra da şöyle buyurdu:

"Ben size herhangi bir şeyi söylemediğim sürece, siz de bana bir şey sormayınız. Biliniz ki sizden öncekileri, pek çok soru sormaları ve peygamberlerine karşı ihtilafa düşmeleri helak etmiştir. Ben size bir şeyin yapılmasını emrettiğimde siz, gücünüzün yettiği ölçüde onu yapınız. Sizi bir şeyden men ettiğimde de onu derhal terk ediniz."[60]

Nehy kelimesi emrin zıddıdır. Bir şeyden men etmek manasınadır. Emirler olduğu gibi nehiyler de Allah Teâlâ tarafından Resul-i Ekrem'in lisanıyla insanlığa duyurulmuştur. Bu tür nehiylere (yasaklara) "nehy-i tahrim" (harama yakın olan yasak) adı verilir. Nehyedilen hususun haram olduğu, şer'î delillerle anlaşılır. Yani biz, onun haram olduğunu şer'î delillerden öğreniriz.

Bir de *"nehy-i kerahe"* vardır ki; dinen hoş görülmediği, yahut da harama yol açacağı için nehyolunan (yasaklanan) şey demektir. Bunlar da *"tenzihen mekruh"* veya *"tahrimen mekruh"* olan fiil ve davranışlardır. *"Tenzihen mekruh"* yapılmaması iyi olan iş ve davranışlardır.

"Tahrimen mekruh" ise harama vesile olacağı için yapılmaması gerekli olan fiil ve davranışlardır. *"Nehy-i tahrim"* ile yasaklanan şeyleri, işlemek haramdır. O gibi şeylerden uzak kalmak her mümin için bir görevdir. Ancak gücü aşan zorunluluk (zaruret-i mülcie) durumunda nehyedilen şeyden –mesela yenmesi haram olan bir nesneden– zaruret miktarınca yemek mubah olur. Açlıktan ölmek tehlikesi karşısında başka hiçbir şey bulunamadığında, ölmüş hayvanın etinden ölmeyecek kadar yemek caiz olur. Keza hastalıktan dolayı

---

58 *el-Vafi Şerhu'l-Erbain en-Nevevîyye,* s. 48, Beyrut 1994.
59 Müslim, *Babü Farzı'l Hacci Merreten fi'l Umri*, hadis no 1337.
60 Müslim, *Hac*, hadis no 1337, Nesaî, *Hac*, 5/110.

hastanın mahrem (örtülmesi gerekli olan) organlarını açması, müdavi (tedavi edecek) olan doktorun muayene edip hastalık arız olan mahrem organlarda tıbbın ön gördüğü ameliyeleri yapması da böyledir. Böyle bir durumda hastaya da mahrem organlarının açılmış olmasından dolayı bir günah yazılmaz. Zira Allah Teâlâ bizim için kolaylık dilemiştir; güçlük murat etmemiştir. Bilinmeli ki, İslamiyet'te zorluk yoktur. Aşılması güç olan zorluklar karşısında Allah Teâlâ, kolaylaştırıcı sebepler koymuş ve bizlere yol göstermiştir.[61]

Hadis-i şerifte:

"Ben, size herhangi bir şey emrettiğimde gücünüzün yettiği kadarı ile onu yerine getiriniz." buyurulmaktadır. Burada emir kelimesi iki önemli esası kapsamaktadır. Bunlardan birincisi emr-i îcabidir. Yani emrolunan, istenilen şeyin, yerine getirilmesi, mükellef (sorumlu kimse) üzerine terettüp etmiş bir görev, bir vecibedir.

Allah Teâlâ, Resul-i Ekrem (s.a.s.)'in lisanı ile insanlara –özellikle müminlere– bir kısım görevleri yapmalarını emretmiştir. Mükellef, kendisine emrolunan ne ise onu yapmakla yükümlüdür. O, bu görevleri yapmazsa dünyada da ahirette de sorumlu olur. Mesela; namaz kılmak zekât vermek, haccetmek, oruç tutmak, iyiliği emretmek, İslamî ölçüler çerçevesinde halkı kötülüklerden ve günahlardan önlemeye çalışmak, verilen sözleri yerine getirmek, hüküm verdiği zaman adaletle hüküm vermek, aile fertlerinin nafakalarını helal yoldan temin etmek, evlatlar arasında adalete riayet etmek, emaneti ehline vermek vb. emirleri yerine getirmek, mükellef üzerine terettüp eden ve gerekli olan görevlerdir. Bütün bunlar, emr-i îcabi konusunda örneklerdir. Emr-i îcabi ile üzerimize farz olan bütün vecibeler, böyledir; güç ölçüsünde yerine getirilmeleri zorunludur.

Bir de *"mendup"* olan emirler vardır. Bunlara *"emr-i nedbî"* de denir. Allah Teâlâ, Resul-i Ekrem (s.a.s.)'in dili ile yine bir kısım fiil ve davranışları insanlara emretmiştir. Bunların yerine getirilmeleri de emir olarak bildirilmiştir; lakin bu emirlerin, mendup olduğu –yani işlendiklerinde sevap ve güzellik olacağı; yapılmadıkları takdirde de mükellefin, günah işlemiş sayılmayacağı– yine şer'î delillerden (Kur'an ve sünnetten) anlaşılmaktadır. Mesela nafile ibaretleri çoğaltmak, –farz ve vacip olan zekât ve sadakaların dışında– hayır yolunda malını sarf etmek vb. güzel ameller menduptur. Ancak herhangi bir sebeple bunları bir mükellef, yapmamış ise günah işlemiş sayılmaz.

İslam dini, insanın mutlak olarak (dünya ve ahiret) saadetini hedeflemiştir. İslam şeriatının bütün emir ve yasakları, insanları dünya ve ahirette

61 bkz. Bakara, 2/185.

mutlu kılmak içindir. Aklıselim sahibi (sağlıklı düşünceye sahip olan) her Müslüman, İslam'ın bütün emirlerini gücü yettiği ölçüde yerine getirmeye çalışır. Cenab-ı Hakk'ın yasakladığı bütün kötülüklerden de uzak kalır. Bir mümin, bütün bunları, Cenab-ı Hakk'ın emrini yerine getirmek, O'nun rızasını ve sevgisini kazanmak niyetiyle yapar. Zira bir mümin için Cenab-ı Hakk'ın rızasını kazanmaktan daha üstün bir gaye söz konusu değildir.

Şu gerçek de daima göz önünde bulundurulmalıdır: Cenab-ı Hak, biz kulları için kolaylık murat etmiş, zorlukları üzerimizden kaldırmıştır. Kur'an-ı Kerim'de mealen:

"Allah, dinde sizin üzerinize hiçbir zorluk yüklemedi."[62] buyurulmuştur.

Resul-i Ekrem Efendimiz de: *"Bu din, kolaylıktır. Siz kolaylaştırınız, zorlaştırmayınız."*[63] buyurmuşlardır.

Tabii olarak günlük hayatımızın gerektirdiği birtakım normal güçlükler vardır. Kişi, günlük hayatında da o zorluklara katlanarak başarı elde edip huzur bulabilir. Bu âlemde Cenab-ı Hakk'ın koyduğu kanunlar böyledir. İbadetlerde de birtakım zorlukların, sıkıntıların olması doğaldır. İnsanın, irade sahibi olarak bu güçlükleri yenerek, dinî görevlerini yerine getirmesi tabiidir. Nimet, külfet mukabilidir, külfet de nimet mukabilidir. Yani iyilik ve ücretler zorluk ve çalışmaların karşılığıdır.

Çok fazla soru sorulmaması konusu:

Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz, ashabını çok soru sormaktan men etmiştir. Ashap da zaruret hallerinin dışında soru sormuyorlardı. Ancak taşradan gelenler, sorular soruyor ve istedikleri bilgileri alıyorlardı.

Ashab-ı Kiram, sürekli olarak Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz ile bir arada olduklarından, vahyolunan buyrukları doğrudan Hz. Peygamber (s.a.s.)'den dinleyip öğreniyorlardı. Böylece Kur'an-ı Kerim, onların her ihtiyaçlarına ışık tutuyor, meselelerini aydınlatıyordu. Nitekim; Kur'an-ı Kerim'de mealen şöyle buyurulmuştur:

"Şaşırmamanız için Allah, size her şeyi açıklıyor. Allah her şeyi hakkıyla bilendir."[64]

Yine Kur'an-ı Kerim'de meal olarak şöyle buyurulmuştur:

"Ey iman edenler! Size açıklandığı takdirde sizi üzecek olan şeylere dair soru sormayın."[65]

---

62 Hac, 22/78.
63 Buhârî, *Kitabü'l Marda*, 10/109; Müslim, *Sıfati'l Münafikin*, hadis no 2816.
64 Nisa, 4/176.
65 Maide, 5/101.

Hadis-i şerifte beyan buyurulduğu üzere önceki ümmetlerin yerli yersiz çok soru sormaları, peygamberlerine karşı anlaşmazlığa düşüp, isyankâr tutum içinde olmaları, kendilerini helakâ götürmüştür. Bizim için gerekli olan durum ise: Resulü Ekrem (s.a.s.) Efendimizin, bildirdiklerini iyi anlamak, sonra da bu esaslara uygun güzel ameller (işler) yapmaktır. Bununla birlikte soru sormak, yerine göre *"farz-ı ayn"* olur. Kişinin İslamiyet hakkında bilinmesi ve yapılması farz olan şeyleri bilginlerden sorup öğrenmesi ve bunları yerine getirmesi görevidir. Zira bilgi tahsil etmek (kadın-erkek) her Müslüman üzerine farzdır. Dinî hükümleri, helal ve haramı en iyi bir şekilde öğrenip insanları aydınlatmak, onların ihtiyaçlarını karşılamak; insanlığı, iyiliğe yöneltmek, (bütün ilim dallarında olduğu gibi) dinî ilimlerde de ihtisas sahibi uzmanlar yetiştirmek bütün toplum için bir görevdir; (dinî terim olarak) bir *"farz-ı kifaye"*dir. Yani toplum içerisinde bir kısım insanlar, bu görevleri yerine getirirlerse diğer insanlar, sorumlu olmaktan kurtulmuş olurlar.

Dinî ilimler konusu o derecede önemlidir ki, savaş durumunda bile bu ilimlerde ihtisas sahibi insanların yetiştirilmesi bir vecibedir. Düşmanı zararsız hale getirmek için bir bütün halinde düşmana karşı savaşmak da toplum üzerine yine farzdır. Bu da Allah yolunda bir cihaddır. Böyle bir durumda bile bir kısım insanlarımızın, dinî ilimleri en iyi şekilde öğrenmek ve savaştan sonra dinî ilimlerde insanları tenvir etmek, onlara yol göstermek için kendilerini ilim öğrenmeye vermeleri gerekir. Ayrıca düşmanı caydırmak için savaşta mutlaka gerekli olan bütün teknik donanımı imal edip milletin ve ordunun ihtiyacı olan savaş malzemelerini hazırlamak da bir görevdir. İlmî ve teknik bütün bu çalışmalar, Allah için yapılan bir ibadet ve bir cihaddır. Yeter ki milletin varlığı, birliği ve düşmanların zararlarından korunması sağlanmış olsun. Bunun için dinî ilimlerde toplumun ihtiyacını karşılayacak seviyede bilginler yetiştirmek gerekir ki o bilginler, toplumun bütün fertlerini aydınlatsınlar; Allah'ın emir ve yasaklarını toplumun fertlerine öğretsinler; düşmanla savaşanların ihtiyacı olan bilgileri öğrenmek ve teknik ihtiyaçları gidermek için çalışmanın bir cihad ve bir ibadet olduğunu toplum fertlerinin her birine öğretsinler.

Daha geniş bilgiye sahip olmak; farzları ve vacipleri daha güzel bir şekilde yerine getirmek, yasaklanan şeylerden daha bilinçli olarak sakınmak için sorup bilgi öğrenmek de menduptur (hoş olan bir davranıştır).

Sorulması yasaklanan sorulara gelince; gereksiz ve abes olan sorular; alay ve rahatsız etmek için sorulan sorular; hiç ihtiyaç duyulmayan soru-

lardır. Bu gibi sorular, sorulmasında bir yarar olmadığı gibi zaman israfına, zihinlerin bulandırılmasına sebep olan yersiz soru ve davranışlardır.

Soru sormaktan maksat, bilmediğini öğrenmek; öğrenerek uygulamada (amelde) bulunup Cenab-ı Hakk'ın rızasını kazanmak ve insanların doğru bilgilere sahip olmalarına yardım niyetiyle olmalıdır. Kişi, bu maksatla soru sorarsa bilgi sahibi olur, başarıya ulaşır. Cenab-ı Hak, o kimseye en doğru olanı öğrenme imkânı verir ve ona bilmediklerini de öğretir. En güzel ve gerekli olan bilgileri doğru olarak öğrenerek; şer'î şerifte (Kur'an ve sünnette) bildirilen esaslara uymak, emredilenleri yerine getirmek, yasak edilen şeylerden de uzak kalmaktır; çünkü her insan, ancak gücünün yettiği kadarını yapmakla yükümlüdür.

Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz:

"Haramlardan sakın ki, insanların en çok ibadet edenlerinden olasın."[66] buyurmuşlardır.

Bunun içindir ki tabiinden Hasan Basrî *(öl. H.110)* merhum: *"İbadet edenlerin, ibadetlerinin en üstün olanı, Allah Teâlâ'nın yasak ettiği şeyleri terk Etmektir."* demiştir.

---

66 Tirmizî, *Zühd*, hadis no 2306; İbn-i Mace, *Zühd*, hadis no 217; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 2/310.

10

Temiz ve Helal Olan Şeyler, Duaların Kabul Şartıdır

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّ اللّٰهَ طَيِّبٌ لاَ يَقْبَلُ إِلاَّ طَيِّباً، وَإِنَّ اللّٰهَ أَمَرَ الْمُؤْمِنِينَ بِمَا أَمَرَ بِهِ الْمُرْسَلِينَ، فَقَالَ تَعَالَى: يَا أَيُّهَا الرُّسُلُ كُلُوا مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَاعْمَلُوا صَالِحاً وَقَالَ تَعَالَى: يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ.»

ثُمَّ ذَكَرَ الرَّجُلَ يُطِيلُ السَّفَرَ أَشْعَثَ أَغْبَرَ يَمُدُّ يَدَيْهِ إِلَى السَّمَاءِ يَارَبِّ، يَارَبِّ، وَمَطْعَمُهُ حَرَامٌ، وَمَشْرَبُهُ حَرَامٌ، وَمَلْبَسُهُ حَرَامٌ، وَغُذِىَ بِالْحَرَامِ فَأَنّىٰ يُسْتَجَابُ لَهُ.» (رواه مسلم)

Hadis-i Şerifin Tercemesi

Ebu Hüreyre (r.a.) dedi ki; Resulullah (s.a.s.) şöyle buyurdu:

"Allah Teâlâ, pâktır (bütün noksanlıklardan münezzehtir, kemal sıfatları ile muttasıftır.) O, ancak pâk (tertemiz) olan amelleri kabul eder. Allah Teâlâ, peygamberlere neyi emretti ise müminlere de o şeyleri emretmiştir.[67] Allah Teâlâ, şöyle buyurmuştur: Ey peygamberler! Temiz ve helal olan rızklardan yiyiniz, salih ameller işleyiniz. Allah Teâlâ, müminlere de: Ey iman edenler! Size verdiğimiz rızıkların pâk (tertemiz) ve helal olanlarından yiyiniz." buyurmuştur. [68]

---

67 Müminun, 23/51.
68 Bakara, 2/172.

Sonra Resulullah Efendimiz (s.a.s.) –isim vermeden– şöyle buyurdu:

“Kişi, (Allah yolunda) uzun sefere çıkar, derken yüzü tozlanmış, saçı dağınık hale gelmiş, sonra ellerini semaya uzatıp şöyle dua eder: Ya Rab! Ya Rab! (Dualarımı kabul buyur). Halbuki yediği haram, içtiği haram, giydiği haramdır ve kendisini haram ile beslemiştir. (Durumu bu olunca) Böylesinin duası nasıl kabul olunacaktır.”[69]

Bu hadis-i şerifi Müslim rivayet etmiştir.

HADİS-İ ŞERİFLE İLGİLİ AÇIKLAMALAR

Bu hadis-i şerif, İslam’ın, temel kaidelerinin (kurallarının) ve hükümlerinin üzerine dayandırıldığı esaslardan biridir; helal kazanç sağlamak ve haramlardan sakınmak hususunda bir ölçüdür. Aynı zamanda bu hadis-i şerif, örnek ve huzurlu bir toplum hayatına kavuşmak için en emin, en kapsamlı ve değişmez kaideleri beyan etmiştir. Öyle ki, böyle bir toplumda fert (birey), güven içindedir, kendisi için sevip arzu ettiği iyilikleri, mümin kardeşi için de sevip arzu eder; keza kendisine gelmesini istemediği bir zararın kardeşine gelmesini de asla istemez. Fert, İslam’ın koyduğu, belirlediği sınırları aşmaz, kötülüklere yaklaşmaz; temiz ve helal yoldan geçimini temine çalışır; kanaat sahibidir, kısmetine razı olur; huzur içindedir. Böyle olunca fertler de toplum da güven içinde olmanın mutluluğunu yaşamış olurlar.

Hadis-i şerifte, kişinin bütün harcamalarının tertemiz ve helal yoldan elde edilmeye özendirildiği ve bunun gerekli olduğu bildirilmiş; helal olmayan yollardan elde edilen gelirlerden harcamaktan nehy edildiği görülmüş ve öğrenilmiştir. Öyle ki yenilen, içilen, giyilen; iyilikler yolunda yapılan harcamaların da helal ve temiz olması, hatta şüpheli olanlardan da arındırılmış olması, anlaşılmaktadır.

Dualarının, Allah katında makbul olmasını isteyen kimselerin, bütün bu hususlara daima itina göstermeleri yönüne dikkat çekiliyor. Ayrıca malını iyilik yolunda harcayacak kimselerin de gelirlerini helal, güzel ve temiz yollardan kazanmış olmaları öğütleniyor. Bu dikkat ve itina ile kazanılan malın artacağı, gelişeceği, hayatımız için huzur ve güven vesilesi olacağı anlaşılmış oluyor.

Keza kazancı meşru olmayan kimselerin, helal olmayan bu kazançlarından yiyip içmeleri, kendilerine bir vebal olacağı gibi, yaptıkları amelleri ve duaları da kabule şayan olamayacağı anlaşılmaktadır.

69 Müslim, *Sadakat*, hadis no 1015; Tirmizî, *Tefsir*, hadis no 2992.

Çok önemli diğer bir husus da şudur: Kişi, ibadet maksadı ile uzun yolculuğa çıkar; hac, cihat veya başka iyilikler ve ibadet yapmak üzere yolculuk zahmetlerine katlanır. Ne var ki o kimsenin yediği, giydiği ve içtiği şeyler, haram yollardan elde edilmişse böyle bir kimsenin duası, müstecap (makbul) olur mu? Haram ile beslenmiş bir kimsenin duası, kabule şayan olur mu?

Bu durumda olan bir kimsenin, yapacağı ilk iş, tevbe edip Allah yoluna dönmesidir; üzerindeki kul haklarını, hak sahiplerine iade edip onların rızalarını temin etmesidir. Allah Teâlâ, tevbeleri kabul eden, rahmeti, her şeyi kuşatan Zat-ı Kibriyadır. Allah, dilediği takdirde kulunun tevbelerini, dualarını kabul buyurur. Yeter ki kul, sadakat ve ihlas ile sırat-ı müstakime (O'nun yoluna) girmiş olsun; çünkü günahlarından sıdk ile tevbe eden kimse, günah işlememiş gibi günahlarından kurtulur, ilahî mağfirete nail olur.

Yukarıda geçen hadis-i şerifte:

"Şüphesiz ki Allah Teâlâ, bütün kemal sıfatları ile muttasıftır, noksanlıklardan münezzehtir. O, ancak helal ve tertemiz olanları kabul eder." buyurulmuştur.

Bu bakımdan, işlerimiz, mallarımız, sözlerimiz, inançlarımız (itikadımız) güzel, sağlam ve nezih olmalıdır ve olması gereklidir.

Hadis-i şerif, bunların hepsini kapsamaktadır. Amellerimiz, riyadan ve benzeri kötülüklerden tertemiz ve uzak olmalıdır; malımız, helal ve meşru yollardan elde edilip helal ve meşru yerlere harcanmalıdır.

"Allah (c.c.), ancak helal ve tertemiz olanlarını kabul buyurur."

Diğer taraftan sözlerimiz, güzel olmalı, konuşurken en güzel söz ve kelimelerle konuşmalıyız; çünkü ancak iyi, güzel olan sözler; keza iyi ve güzel olan ameller, Cenab-ı Hakk'ın huzur-ı izzetinde makbul olur. Müminin, kalbi temiz, dili temiz, bedeni, çevresi tertemizdir. Kâmil mümin, nezih bir kalbe, sahih ve sağlam bir akîdeye sahiptir.

Amellerin güzel olması için kişinin kazandığı her şeyin, temiz ve helal olması gereklidir.

Allah Teâlâ, müminlerin derecelerini yükseltmiştir. Allah (c.c.), beşeriyetin hidayeti için gönderdiği elçilerine (resullerine) neleri emretmiş ise sonuç olarak müminlere de aynı şeyleri emir buyurmuştur.

Hadis-i şerifte görüldüğü üzere Allah Teâlâ, resullerine:

"Ey peygamberler! Temiz ve güzel rızıklardan yiyin ve güzel ameller yapın…"[70] buyurmuştur.

---

70 Müminun, 23/51.

Allah Teâlâ, müminlere de:

"Ey iman edenler! Size verdiğimiz rızıkların tertemiz ve helal olanlarından yiyin ve Allah'a şükredin."[71] buyurmuştur.

Bu şuura sahip mutlu insanların teşkil edeceği nezih toplum, bütün insanlığa örnek bir toplum olma derecesine yükselir.

Bir hadis-i şerifte şöyle buyurulmuştur:

"Üç kişinin duaları, müstecaptır (makbuldür). *Haksızlığa uğramış kimsenin* (mazlumun) *duası, misafirin yaptığı dua, bir de babanın evladı için yaptığı dua."*

(Bunda şüphe yoktur).

Diğer bir hadis-i şerifte de şöyle buyurulmuştur:

"Gerçek şu ki, Allah Teâlâ, hayâ ve kerem sahibidir. Kişi, iki elini açıp Allah'a dua ettiğinde Allah (c.c.), o kulunun ellerini boş çevirmez. (Onun dualarını, keremi ile kabul buyurur)."[72]

Dua; tevhidin, ihlâsın, kendisidir; ibadetlerin özü ve en üstünüdür. Zira dua eden kişi, Allah'tan başka kimseden bir şey beklemiyor; sadece halisane bir niyet ile Rabbinden istekte bulunuyor. Bu ise ibadetlerin en üstün derecesidir.

Hadis-i şerif, kişiyi helal kazançtan infak etmeye (harcamaya) teşvik ediyor, dualarının makbul olması için yemesinde, giymesinde ve diğer ihtiyaçlarını gidermede helal ve haramı ayırt etmesi gerektiğini bildiriyor.

Sahabeden Sa'd b. Ebî Vakkas (r.a.): Ya Rasulellah! Dua buyurunuz da Allah Teâlâ, beni duası müstecab (kabul) olan kimselerden eylesin, demiştir. Bunun üzerine Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz:

"Lokmanı temiz ve helal yap ki duaların, müstecab olsun."[73] buyurmuşlardır.

Özet olarak hadis-i şeriften öğrendiklerimiz

Dua, ibadetlerin özüdür. Allah'a (c.c.) dua eden bir kimse, her istediğini Allah Teâlâ'dan istemekte, O'ndan başka hiçbir kimseden hiçbir şey beklememektedir. Bu ise en güzel ibadettir.

Duaların kabul olması için helal rızıklarla beslenmiş olmak ve iyilikler yolunda sarf edilecek gelirlerimizin de helal yollardan kazanılmış olması esastır. Haram lokma, haramdan kazanılan gelirler ile ihtiyaçların karşılanması, yapılan duaların kabul edilmesine engeldir.

---

71 Nahl, 16/114.
72 Tirmizî, *Davat*, hadis no 3551; Ebu Dâvud, *Salât*, hadis no 1488.
73 *Feyzül Kadîr* cild 2, s. 228, hadis no 1729; *et-Terğibü ve't-Terhib*, 2/547.

11

Şüpheli Olan Şeylerden Sakınmak, Helal Olduğu Kesin Olarak Bilinenleri Almak

عَنْ أَبِي مُحَمَّدٍ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ سِبْطِ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ وَرَيْحَانَتِهِ، قَالَ: حَفِظْتُ مِنْ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ: «دَعْ مَا يَرِيبُكَ إِلَى مَا لاَ يَرِيبُكَ.» (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَالنَّسَائِيُّ، وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ: حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ)

Hadis-i Şerifin Tercemesi

Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimizin torunu ve biricik yavrusu Ebu Muhammed Hasan b. Ali b. Ebi Talib (r.a.) şöyle demiştir:

"Ben Resulullah (s.a.s.)'tan şu cümleleri dinleyip ezberledim. O buyurdu ki: Sana şüphe veren şeyleri bırak ve sana şüphe vermeyen şeyleri al."[74]

Bu hadis-i şerifi İmam Tirmizî ve İmam Neseî rivayet etmişlerdir. Tirmizî: *"Hadis-i şerif, hasen ve sahihtir"* demiştir.

HADİS-İ ŞERİFLE İLGİLİ AÇIKLAMALAR

Hadis-i şerifin ravisi İmam Hasan, İmam Ali el-Murteza (r.a.)'nın büyük oğludur ve Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimizin, gönül meyvesidir, torunudur. İmam Hasan (r.a.), hicretin üçüncü yılında ramazan ayında, Medine-i Tahire'de doğmuş ve hicretin ellinci yılında ve ramazan ayında yine Medine-i Tahire'de vefat etmiştir. Kabri, el-Bakî kabristanındadır.

74 Tirmizî, *Sıfat-ı Kıyame*, hadis no 2520; Nesaî, *Eşribe*, 8/327-328.

Hadis-i şerifin, devamında şu mealdeki cümleler de mevcuttur: *“Gerçek şudur ki doğruluk, gönül huzurudur, yalan ise huzursuzluktur, şüpheye düşmektir.”*

Ancak İmam Nevevî, *“el-Erbaîn”* adlı eserinde sadece birinci cümleyi almıştır. Lakin 'Riyazu's-Salihin' adlı eserinde *“Babüs-Sıdk”* bölümünde hadis-i şerifin tamamını zikretmiştir.

Hadis-i şeriften öğrenilen ilk gerçek şudur:

“Helal veya haram olduğu şüpheli olan şeyleri bırak; helal ve doğru olduğu yakînen (kesin olarak) bilinenleri al. Doğru olan şey, kalbe huzur ve rahatlık verir. Yalan ve şüphe ise kalbe huzursuzluk verir.”

Bu hadis-i şerif, *“Cevamiu'l-Kelim”* (özlü sözler) dendir. Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimize verilmiş en güzel hikmetlerdendir.

Burada az söz ile dinimizde muazzam ve temel bir kural (esas) öğretilmiştir. O da şüpheli olan şeyleri bırakıp doğru ve helal olduğu kesin olarak bilinen şeyleri almak, prensibidir. Bunun içindir ki, hadis-i şerifin açıklaması ile ilgili olarak İbn-i Hacer el Heytemî, şöyle demiştir: “Bu hadis-i şerif, dinin temel kaidelerindendir, çok mühim bir kanundur; müttakilerin (takva sahibi insanların), şüpheli olan şeylerden sakınmaları hususunda dayandıkları bir esastır. Bu hadis-i şerif, insanları gerçek bilginin nurunu önleyen tereddütlerden, şüphelerden ve vehim karanlıklarından kurtaran bir asıldır.”[75]

Gerek muamelelerde, ibadetlerde ve gerekse hüküm vermede ve bütün ahlakî davranışlarda şüpheli olan şeylerden uzak kalıp doğru ve helal olanı almak, insanı gönül rahatlığına ve takvaya götürür. Vesveselerin zulmetinden kurtarıp aydınlığa çıkarır. Bu durum ise insana dünya ve ahiretin mutluluğunu kazandırır. İnsan, vera sahibi olursa şüpheli olan iş ve davranışlardan daima sakınır; doğru ve güzel olan şeyleri yapmış olmanın huzuruna (rahatlığına) erer.

Hadis-i şerif, bütün hükümlerimizi (yargılarımızı), hayatımız boyunca bütün işlerimizi –imkânlar ölçüsünde– yakîn (kesin bilgiler) üzerine bina etmemiz için bize gerçek yolu, gösteriyor; çünkü hak, doğru ve helal olanı benimsemek olup kalbe huzur ve vicdana rahatlık verir. Haram, yalan ve bâtıl (geçersiz) olan şeyler ise daima vicdan azabına neden olur. Bu durum, insanı sevgisizliğe, kâbuslu bir yaşamın girdabına götürür.

75 *el-Vafî Şerhu'l Erbaîn en-Nevevîyye*, 11.

Şüpheli olan ile doğruluğu kesin olarak bilinen şeyler, birbirleriyle bir arada olduğu takdirde şüpheli olana itibar edilmez; kesin bilgi neyi gerektiriyorsa ona uyulur. Nitekim fıkhî temel kaidelerden biri olan: *"şek ile yakîn zail olmaz."* düsturu da bu asla dayanmaktadır. İbn-i Dakîki'l Îd, bu hadis-i şerifi açıklarken şöyle demiştir:

"Tereddüt ettiğin şeyleri bırak, kesin olarak bilineni al." Bu husus, altıncı hadis-i şerifin manasını da hatırlatmaktadır.

Bir başka hadis-i şerif de şu mealdedir:

"Kişi, kendisini mahzurlu olana götürür düşüncesi ile mahzurlu olmayan bazı şeyleri terk etmedikçe müttakiler (takva sahiplerinin) *derecesine erişemez."*[76]

Hiç şüphesiz bu durum, *"vera"* ve doğrulukta daha yüksek ve daha ileri bir derecedir. Hadis-i şerif, tüm işlerimizi doğru ve kesin (yakînî) bilgiler üzerine bina etmemizi bize öğretmektedir. Ayrıca bize şunu da gösteriyor ki, helal, hak ve doğruluk, gönül huzuru ile birlikte bizi, Cenab-ı Hakk'ın rızasına götürür. Haram, geçersiz (batıl) ve yalan ise şüpheye, iç huzursuzluğuna sebep olur. Manevî sorumluluğu ise çok daha ağırdır.

Bunun için insan, bir hüküm vermek veya bir iş ve işlemi yapmak durumunda olduğunda doğruluğu kesin olarak bilinenlerden hareket ederek değerlendirmelerini bu esaslara göre yapmalı; şüpheli şeylerden uzak kalmalıdır ki huzur bulsun, ebedi mutluluğa ersin.

---

76 Müslim, *Hac*, hadis no 1337; Nesaî, *Hac*, 5/110.

12

Yararlı Olanlarla Meşgul Olmak, Gereksiz Şeyleri Terk Etmek

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مِنْ حُسْنِ إِسْلَامِ الْمَرْءِ تَرْكُهُ مَا لَا يَعْنِيهِ.» (حديثٌ حَسَنٌ رواهُ التِّرمذِيُّ وَغَيْرُهُ هكَذَ)

Hadis-i Şerifin Tercemesi

Ebu Hüreyre (r.a.) demiştir ki, Hz. Peygamber (s.a.s.) buyurdu:

"Kişinin, kendisine yararı olmayan şeyleri terk etmesi, onun güzel bir Müslüman olduğunun göstergesidir."[77]

Hadis-i şerifi Tirmizî ve diğerleri bu şekilde rivayet etmişlerdir. Tirmizî Süneni'nde *"Babü'z-Zühd"* de, İbn-i Mace ise Sünen'inde *"Babu'l-Fiten"*de zikretmişlerdir.

HADİS-İ ŞERİFLE İLGİLİ AÇIKLAMALAR

Bu hadis-i şerif, az sözle çok manalar ifade eden ve Resul-i Ekrem (s.a.s.)'e özgü, "Cavamiu'l Kelim" adı verilen özlü sözlerdendir. Hadis-i şerif ile ilgili olarak âlimler, şöyle demişlerdir: Resulullah (s.a.s.)'tan önce herhangi bir kimseden buna benzer özlü bir söz, gelmemiştir. Zira bu hadis-i şerif, mana itibarı ile de dinî hükümlerin yarısına denk manaları bir araya getirmiştir (kapsamına almıştır). Şöyle ki, dinî vazifeler, ya yapılması gereken yahut da terk edilmesi gereken ameller ve sözlerdir. Hadis-i şerif, terk edilmesi gereken fiil ve sözleri bildirmektedir. Bu itibarla hadis-i şerif, dinî hükümlerin yarısını bildirmiş oluyor, denilmiştir. Bir kısım âlimler de: Bu hadis-i şerif, doğrudan veya dolaylı olarak dinî görevlerin bütününe işaret etmektedir, demişlerdir.

77 Tirmizî Sünen, *Babü'z-Zühd*, hadis no 2318-2319; İbn-i Mace, *Fiten*, hadis no 3976.

Hadis-i şerif, mana olarak şöyledir:

"Kişinin İslamiyetinin güzel olduğunun delili, kendisine (dünya ve ahirette) *yararı olmayan eylem ve sözleri terk etmiş olmasıdır."*

Görülüyor ki, kişinin İslamiyetinin tam, yani kemal derecede olmasının ve inancındaki sadakatinin ölçüsü, din ve dünya bakımından kendisine yararı olmayan söz ve işleri terk etmesi, bu gibi şeylerden uzak kalmış olmasıdır.

Bu hadis-i şerif, edebe ait usullerden büyük ve temel bir esastır. Zira iyiliklerle ilgili usul ve adabı bir araya getiren ve bütün müminlere bu temel kurallara uymayı öğütleyen dört hadis-i şeriften biridir.

Bu esasları bildiren hadis-i şeriflerden ikincisi ise:

"…Allah'a ve ahiret gününe iman etmiş olan kimse, ya hayır söylesin ya da sussun."[78]

Üçüncüsü ise, kendisine öğütlerde bulunulmasını talep eden bir kişiye Resul-i Ekrem (s.a.s.)'in :

"Sakın gazap etme (öfkelenme)."

Dördüncüsü:

"Mümin o kimsedir ki, kendisi için istediği, sevip arzu ettiği her iyiliği, mümin kardeşi için de sevip arzu eder."

Mealindeki hadis-i şerifleridir.

Huzur, güven ve mutluluk için hadis-i şeriften öğrendiklerimizden bir kaçı:

Erdemli bir toplumun varlığı insanlık için bir zarurettir. Bunun içindir ki İslamiyet, toplumun huzur ve güven içinde olmasını, insanların barış, huzur ve güven içinde, korkusuz bir hayat sürdürmelerini esas alır. Toplum fertlerinin birbirleri ile uyum ve ahenk içinde mutlu olmalarını, çekişmelerden uzak kalmalarını emreder. İslamiyet, aynı zamanda ferdin, bu dünyada mesut bir hayat yaşamasını, başkaları ile uzlaşan kendisi ile uzlaşılan, daima iyilik yapan, kimseye eziyet vermeyen, başkalarından da eziyet görmeyen, temiz bir hayat yaşayıp başarılı bir şekilde ömrünü tamamlamasını öğütler.

İslamiyet; insanlar arasında çekişmelere, ayrılıklara sebep olacak söz, iş ve davranışlardan, cemiyetin bozulmasına yol açacak fiillerden, insanları men eder.

İnsanların huzursuz olmalarına, zarara uğramalarına yol açan sebeplerden biri de kendisini ilgilendirmediği halde başkalarının işlerine ve hakla-

78 Müslim, 1/50.

rına müdahalede bulunmaktır. Hadis-i şerifte kişinin kendisini ilgilendirmeyen, dünya ve ahirette kendisine bir iyilik getirmeyen iş ve sözleri terk etmesi, onun güzel bir Müslüman olduğunun ve imanındaki sadakatinin bir delili olduğu bildirilmiştir.

Fertleri, bu esaslara uyacak olgunluğa ulaşan bir toplum, erdem sahibi olma mutluluğuna erişmiş bir cemiyettir; çünkü böyle bir toplumun aklı eren bütün fertleri, iyiliklere anahtar, kötülüklere kilit olurlar; husumet, düşmanlık, ayrılığa düşmek vb. fitne ateşini her yerde söndürme basiretini gösterirler. Toplumun huzur, barış ve mutluluğunu sağlamayı ve de korumayı başarırlar; kötülükleri, iyiliklerle ortadan kaldırırlar; temiz ve örnek yaşayışları ile toplumun huzur, güven ve mutluluğu ile onlar da mutlu olurlar; *"İnsanların en hayırlısı, insanlara en çok yararlı olanıdır."* ahlakî düsturunun şuuruna ermelerine hizmet ederler. Kendilerini ilgilendirmeyen iş ve sözlerden uzak olup dünya ve ahirette kendilerine ve insanlığa iyilik sağlayacak yararlı ve kalıcı işler (salih ameller) ile meşgul olurlar.

İnsan, şu dünya hayatında toplum ile birlikte yaşamak zorundadır. Her insan, özellikle her Müslüman, yaptığı her işten, konuştuğu her kelimeden sorumludur. Yerine göre geçirdiği her saatin değerini bilmek zorundadır. Kişi, sorumluluğunun farkında olduğu ölçüde, görevlerini tam ve sağlam olarak yerine getirir, kendisini ilgilendirmeyen, dünya ve ahirette kendisine bir yararı olmayan iş ve sözler ile ömrünü tüketmez.

Gereği olmayan söz ve işlerden uzak kalmak, selamet ve kurtuluşa giden yoldur. Kâmil bir insan sorumluluklarını bilir. Dünya ve ahirette kendisine yararı olacak işlerle vaktini değerlendirir. Değersiz şeylerden uzak durur. Kalıcı ve her iki cihanda yüz akı olacak güzel amellerle meşgul olur. Böylece günaha ve zarara yol açacak iş ve davranışlardan uzak kalır. Bu durum, aynı zamanda onun kâmil bir Müslüman olduğunun da delilidir. Lokman Hekime –onun sahip olduğu bilge kişiliği ve ahlakî faziletleri dikkate alarak– şöyle demişler:

Ey Lokman! Senin bu mertebeye erişmene neler vesile oldu? Lokman Hekim:

"Doğru sözlülük, emaneti hak sahibine vermek ve bana yararı olmayan söz söylememek, sükût etmiş olmaktır." cevabını vermiştir.

Sahabeden Muaz (r.a.) Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimize: Ya Rasulellah! Konuştuğumuz her sözden sorumlu olur muyuz? Diye bir soru soruyor. Bunun üzerine Resulullah (s.a.s.):

"Annen, üzerine ağlasın, ey Muaz! İnsanların ateşe düşüp burunları üzerine sürünmeleri, kendi dilleri ile kazandıkları günahlar yüzündendir." cevabını vermiştir.

Kâmil insan, dünya ve ahireti için değeri yüksek olan şeylerle vaktini kıymetlendirir; gereksiz şeylerden uzak kalır ve bilir ki:

"Allah Teâlâ, işlerin en yüksek değerde olanlarını sever; bayağı olanlarına kıymet vermez."[79]

79 *Camiü's Sağir*, hadis no 1889.

13

İmanın Kemali, İman ve İslam Kardeşliği

عَنْ أَبِي حَمْزَةَ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ﵁ خَادِمِ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «لاَ يُؤْمِنُ أَحَدُكُمْ حَتىَّ يُحِبَّ لِأَخِيهِ مَا يُحِبُّ لِنَفْسِهِ.» (رواه البخاري ومسلم)

Hadis-i Şerifin Tercemesi

Resulü Ekrem (s.a.s.) Efendimizin hizmeti ile şereflenen Ebu Hamza Enes b. Malik (r.a.) demiştir ki: Resulullah (s.a.s.) şöyle buyurdu:

"Sizden her biriniz, kendi nefsi için sevip arzuladığı şeyleri, mümin kardeşi için de sevip arzu etmedikçe (kâmil bir imanla) iman etmiş olmaz."[80]

Bu hadis-i şerifi, Buhârî ve Müslim, rivayet etmişlerdir.

HADİS-İ ŞERİFLE İLGİLİ AÇIKLAMALAR

İman ve İslam kardeşliğinde temel esas:

Bu hadis-i şerif, imanın kemal derecede olması ve İslam kardeşliği için esas olan ahlakî temel kurallardan biridir. Zira kâmil bir mümin olmanın şartı, kişi kendisi için ne gibi iyilikleri sevip arzu ediyorsa İslamiyette ve insaniyette kardeşi için de aynı şeyleri sevip arzu etmesi gereklidir. Bu ise üstün ahlak sahibi olmak, sosyal yardımlaşma ve dayanışmada bulunmak için uyulması gerekli bir kuraldır. Bir toplumun huzur, güven ve dayanışma içerisinde olması için o toplumda sevgi ve kardeşlik duygularının köklü bir şekilde var olması ve bu yüksek duyguların korunması bir zarurettir.

80 Buhârî, *İman*, hadis no 13; Müslim, *İman*, hadis no 45.

Bunun içindir ki İslamiyet, Müslümanların birbirlerini içtenlikle sevmelerini, birbirlerine şefkat ve merhametle muamelede bulunmalarını ve bütün yaratılmışlara şefkat ve merhametle davranılmasını emreder. Yine her ferde toplumun iyiliği ve mutluluğu için çalışmasını öğütler. Toplum fertlerinin bütünü arasında adalet ve hakkaniyetin hâkim olmasını ister; çaresizlerin, düşmüşlerin ve acizlerin korunmasını müminlere görev olarak verir. *"Allah katında en sevimli evler* (sofralar), *içinde yoksul ve yetime ikram olunan evler olduğu"* bildirilir. Keza, toplumun fertleri arasında kardeşlik ve yardımlaşma ve dayanışmanın, uyulması ve uygulanması gerekli temel bir kural olduğunu öğretir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de meal olarak şöyle buyurulmuştur:

"İyilikte ve takvada (Allah'ın buyruklarına saygılı olmakta) *birbirinizle yardımlaşın, fakat günah işlerde ve düşmanlıkta birbirinize asla yardım etmeyin."*[81]

Toplum hayatında bunların hepsinin gerçekleşmesi için cemiyeti teşkil eden fertlerin her biri, kendisi için olmasını istediği iyilik, mutluluk ve güzellikleri, başkaları için de sevip arzu etmesi gerektiği gerçeğini, Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz, bu hadis-i şeriflerinde insanlığa ve özellikle müminlere bildirmiştir. Günümüzde, Maddî refahın ve teknik imkânların önemli ölçüde artmış olmasına rağmen, kinlerin, ihtirasların ve düşmanlıkların çeşitli vesilelerle körüklendiği masum ve mazlum insanların -hayatları dâhil- her şeylerinin heder edildiği yaşanan bir gerçektir. Bu bakımdan hadis-i şerifin bildirdiği bu düsturun, bir hayat prensibi olarak uygulanmasına bütün insanlık, bugün daha çok muhtaçtır.

İman, kemal derecesinde insanın gönlünde yer aldığı takdirde kişi, bilinçli olarak iyiliklere anahtar, kötülüklere kilit olur. Haset, kibir, kin tutmak ve sevgisizlik gibi ruhî hastalıklardan kurtulur. Kendisinin mutlu olmasının, herkesin mutluluğunu istemesi ve bu yolda çalışması ile mümkün olacağının şuuruna sahip bulunur. Böylece olgun insan, kendisine istediği iyiliklerin, başkaları için de olmasını ister. Kendisine bir zarar, bir kötülük gelmesini istemediği gibi başkalarına da bir zarar ve bir kötülük gelmesini asla istemez.

Özet olarak:

Hadis-i şerif, İslam dininin yüksek ahlak ve adap kurallarından bir esası bildirmektedir. Bütün müminler bu hadis-i şerif kapsamına dâhildir.

İslamiyet, toplumun bütün fertlerinin dayanışma halinde olmalarını ve iyilikte yardımlaşmalarını, birbirlerine kardeşlik ve sevgi bağları ile bağlan-

81 Maide, 5/2.

mış olmalarını ve her ferdin toplumun iyiliği ve mutluluğu için çalışmasını öngörür. Böylece toplum fertleri arasında adalet, güven, yardımlaşma ve dayanışma egemen olur. Bu ise her ferdin, kendisi için olmasını istediği her iyiliği, toplumun diğer fertleri için de istemiş olması ile gerçekleşir. Bu yüksek duygu, kâmil imanın insana kazandırdığı üstün hasletlerden (huylardan) ve ahlak güzelliklerindendir.

Yine kâmil imanın, mümine kazandırdığı güzelliklerden biri de kişinin iyiliklerde örnek olması; kin, haset ve sevgisizlikten uzak kalması, kendisi için olmasını istediği her iyiliği, diğer insanlar için de istemesi ve kendisine gelmesini istemediği kötülüklerin, zararların diğer insanlara da gelmesini istememesidir.

Bu hadis-i şerife yakın manada başka hadis-i şerifler de vardır.

Onlardan bazıları şöyledir:

"İmanın en üstün derecesi, kendi nefsin için sevip arzu ettiğin her iyiliği diğer insanlar için de sevip arzu etmen ve kendine gelmesini istemediğin şeylerin başka insanlara gelmesini arzu etmemendir."

"Kendin için sevip arzu ettiğin şeyleri, başka insanlar için de sevip arzu et ki, kâmil Müslüman olasın."

"Müminlerin, birbirlerini sevmelerinde, birbirlerine şefkatli ve merhametli olmalarında, birbirlerine sevgi ile davranmalarındaki durumları, tek bir vücut gibidir. O vücudun organlarından biri rahatsız olduğu zaman, vücudun diğer organları, onun için rahatsız olur, uykusuz kalır."[82]

Bu irfan ve idrâk düzeyine erişmiş bir topluma, Cenab-ı Hak, dünyada üstünlük ve şeref; ahirette de en güzel sonuç ve mükâfatlar, ihsan buyurur.

Allahım! Bize hakkı hak olarak göster ve ona uymayı nasip eyle; bâtılı bâtıl olarak göster ve bizi, ondan uzak kıl. Amin.

---

82 Buhârî, *Edeb*, 1/366; Müslim, *Birr ve's-Sıla*, hadis no 2586.

14

Müslümanın, Kanının Akıtılması Haramdır

عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَا يَحِلُّ دَمُ إِمْرِئٍ مُسْلِمٍ
يَشْهَدُ أَنْ لَا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ وَ أَنِّي رَسُولُ اللّٰهِ إِلَّا بِإِحْدَى ثَلَاثٍ: أَلثَّيِّبُ الزَّانِي،
وَالنَّفْسُ بِالنَّفْسِ، وَالتَّارِكُ لِدِينِهِ الْمُفَارِقُ لِلْجَمَاعَةِ.» (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَمُسْلِمٌ)

Hadis-i Şerifin Tercemesi

Abdullah b. Mesu'd (r.a.) demiştir ki, Resulullah, (s.a.s.) şöyle buyurdu:

"Allah'tan başka ilah olmadığına ve benim Allah'ın resulü olduğuma şehadet eden hiçbir Müslümanın kanı, şu üç sebepten biri olmadıkça helal olmaz. Bunlardan biri; başından nikâh geçtiği (sahih nikâhla evlendiği) hâlde zina eden (recm olunur); diğeri, masum bir nefsi (insanı) öldüren ve biri de dinini terk edip cemaatten ayrılandır. (Bu üç kimsenin durumları müstesnadır)."[83]

Bu hadis-i şerifi, Buhârî ve Müslim rivayet etmişlerdir.

HADİS-İ ŞERİFLE İLGİLİ AÇIKLAMALAR

Bu hadis-i şerifi, Buhârî el-Camiu's-Sahihde *"Kitabü'd-Diyat"* bölümünde Müslim ise Sahih'inde *"Kitabü'l-Kasame"* bölümünde rivayet etmişlerdir.

Hadis-i şerif, Müslümanın hayatının korunmuş olmasıyla ilgili teşri-i ve muhkem (pek kuvvetli) bir esası bildirmektedir. Müslüman, insan olarak masumdur. Hayatı korunmuştur. O, toplumun ve toplum fertlerinin güvenini sarsmadığı, onlara zarar vermediği sürece emindir. Güven içindedir,

83 Buhârî, Diyat, hadis no 6484; Müslim, Kasame, hadis no 1676.

dokunulmazdır. Hadis-i şerif, insan hayatı ile ilgili çok önemli hususları beyan etmektedir. İnsan hayatında aslolan, onun hayatının korunmuş olmasıdır. Aklen de durum böyledir. Zira aklıselim, en güzel bir kıvamda (ahsen-i takvim üzere) yaratılmış olan insanın, hayatının korunmasını, onun varlığının devamını ister ve bunun bir zaruret olduğunu kabul eder. Nitekim beş temel esasın korunması hususunda aklı eren bütün insanlar, fikir birliği içindedir. Bu beş esas da:

Dinin, hayatın, neslin, aklın ve malın korunmasıdır. Bunlar, –zarurât-ı hamse– korunmaları mutlak gerekli olan beş hak, biçiminde de ifade edilir.

Hadis-i şerifte bildirildiği üzere şu üç sebepten biri olmadıkça hiçbir Müslümanın kanı helal olmaz. Bu üç suçtan biri taammüden (tasarlayarak) masum bir insanı öldürmek; diğeri, sahih bir nikâh ile evli olduğu halde zina etmek; bir diğeri de, Müslüman olduğu halde dinini terk edip İslam cemaatinden ayrılmaktır.

Hadis-i şeriften öğrenilen hususlar:

Hiçbir Müslümanın kanını akıtmak helal olmaz. Bir kimse, Allah'tan başka ilah olmadığına ve Hz. Muhammed'in de Allah'ın Resulü olduğuna şehadet ederse hiçbir kimseye, onun kanını akıtmak helal olmaz. Ancak şu üç suçtan birini işlemiş olursa bu masumluğunu, kendisi kaldırmış olur. Bu suçlardan biri haksız yere bir insanı kasten öldürmüş olmasıdır. Diğeri sahih nikâh ile evlendikten sonra zina etmiş olmasıdır. Üçüncüsü de İslam Dini'ni terk (irtidat) edip İslam cemaatinden ayrılmış olmasıdır.

Kim, masum bir insanı, tasarlayarak (taammüden) öldürürse öldürülen kimseye bedel olarak kısas olunur. Kısas ise, adil mahkemenin kararı ile katilin, katledilmesine hüküm verilmesi ve mahkeme eliyle yerine getirilmesidir.

Hadis-i şerifte bu husus beyan edilmiştir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de mealen şöyle buyurulmuştur:

"Ey akıl sahipleri kısasta (masum bir insanı öldüren kimsenin aynı ceza ile cezalandırılmasında) *sizin için hayat vardır."*[84]

Buradaki ilahî hikmet şudur: İnsanlar, hayatlarından emin olsunlar ve güven içinde yaşasınlar. Kim, masum bir insanı, bilerek, tasarlayarak hayat hakkından mahrum ederse, adil mahkemenin kararı ile aynı cezayı görür. Böyle bir cezanın varlığını ve adil bir mahkeme tarafından uygulanacağını bilen bir kimse, kendi hayatının da yok olmasına neden olacak bir suçu işlemekten kendisini alıkoyacaktır. Bunun içindir ki:

84 Bakara, 2/179.

"Ey akıl sahipleri kısasta sizin için hayat vardır." buyurulmuştur.

Aslolan insan hayatının muhteremliğinin korunmuş olmasıdır. Geniş bilgi fıkıh ilmi ile ilgili eserlerde mevcuttur.

Sahih nikâh ile evlenmiş olan erkeğe muhsan, kadına da muhsane denir. Muhsan iken zina eden kimse, bu suçuna karşılık recm olunmayı hak etmiş olur. Böyle bir kimse; Cenab-ı Hakk'ın kendisine helal kıldığı nimeti bırakıp çirkin ve haram olanı işlemiş, başkasının ırz ve namusuna tecavüzde bulunmuş ve insanlığa karşı suç işlemiş olur. Bu şahıs, soyların bozulmasına, neseplerin karışmasına sebep olmuş ve Cenab-ı Hakk'ın nehyettiği kötülüğü fiilen işlemekle kendi dokunulmazlığını kendi eliyle kaldırmış olur. Recm cezası, Resul-i Ekrem (s.a.s.)'in sünneti ve İcma-i ümmet ile sabit olmuştur. Abdullah İbn-i Abbas (r.a.): *"Recm cezası, Kur'an ile sabit olmuştur"* demiştir. Allah Teâlâ Kur'an-ı Kerim'de meal olarak:

"Zinaya asla yakın olmayın; çünkü o çirkin bir şeydir ve yol bakımından kötü bir yoldur."[85] buyurmuştur.

Bütün bu işlemlerin, adil bir mahkemenin usulüne uygun kararı ile olması gereklidir. Bu gibi suçların belirlenmesi ve yargı yoluyla uygulanması gerekli olduğundan hiçbir fert diğerine bir zarar veremez.

Müslüman bir kimse, İslam'ı terk eder, Müslümanların toplumundan ayrılır ve tekrar tövbe edip İslam'a dönmezse, bu suçu nedeniyle ve kendi eliyle dokunulmazlığını kaldırmış olur. İrtidat eden kadın ise cezasının uygulanması hususunda yine şer'î delile dayanarak farklı hukuki görüşlere sahip âlimler vardır. Hanefîlere göre irtidat eden kadın ise kendisi tekrar İslam'ı kabul edinceye veya ölünceye kadar hapsedilir; çünkü Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz, savaş sırasında da kadınları öldürmekten insanları men etmiştir. Küfürde olsun veya irtidat etmiş olsun bir ayırım yapmamıştır.

Bütün bu cezalar, usulüne göre ve adil bir mahkemenin kararı ile uygulanabilir. Fertler, ancak bilgi ve görgüleri ile adalete yardımcı olurlar ve adaletin sonucuna rıza gösterirler.

Hadis-i şerifte bu üç büyük suçtan insanların uzak tutulması gerektiği bildirilmiştir. İslamiyet'teki hadlerden (belirli ve caydırıcı cezalardan) asıl amaç; fertleri, toplumları ve insanlığı bu gibi kötülüklerden korumaktır.

Muteber olan din, İslam dinidir. Kur'an-ı Kerim'de meal olarak:

"Allah katında, gerçek din İslam'dır."[86] buyurulmuştur.

---

85 İsra, 17/32.
86 Âl-i İmrân, 3/19.

Bu bakımdan toplumun birliğini, bütünlüğünü korumak; toplumun bütün bireylerini (fertlerini) her yönden ve iyiden iyiye eğitmek bir zarurettir. Bu eğitimle Cenab-ı Hakk'ın, insanların gizli ve açık bütün durumlarını bildiğini, onları görüp gözettiğini; O'nun, biz insanlara verdiği sayısız nimetler karşısında insanlık onurunu korumamızın, mukaddes bir görev olduğu telkin edilmelidir. Bunun için iyileştirici ve sevdirici eğitim ve öğretimle toplumun her ferdine, insan haklarının kutsallığı ve dokunulmazlığı öğretilmelidir.

Bu şekilde yetiştirilmiş olan toplum fertlerinin her biri, Allah'tan hayâ eder, O'na isyan etmekten sakınır. İnsanlara karşı da çok saygılı olur. Böyleleri, Cenab-ı Hakk'ın, kendilerini her an görüp gözettiğini bilirler, her türlü isyan ve kötülükten de sakınırlar.

15

İslam Adabı

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاَخِرِ فَلْيَقُلْ خَيْراً أَوْ لِيَصْمُتْ، وَمَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الاَخِرِ فَلْيُكْرِمْ جَارَهُ، وَمَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الاَخِرِ فَلْيُكْرِمْ ضَيْفَهُ.» (رواهُ الْبُخارِيُّ وَمُسْلِمٌ)

Hadis-i Şerifin Tercemesi

Ebu Hüreyre (r.a.) demiştir ki: Resulullah (s.a.s.) şöyle buyurdu:

"Allah'a ve ahiret gününe iman eden bir kimse, ya hayır söylesin ya da sussun; Allah'a ve ahiret gününe iman eden bir kimse, komşusuna iyilik (ve ikramda) bulunsun; Allah'a ve ahiret gününe iman eden bir kimse, misafirine ikramda bulunsun."[87]

Hadis-i şerifi, Buhârî ve Müslim rivayet etmişlerdir.

HADİS-İ ŞERİFLE İLGİLİ AÇIKLAMALAR

Bu hadis-i şerif de *"Cevamiu'l Kelim"*dendir. Hadis-i şerifte üç husus beyan buyurulmuştur. Bu hususlar, mekarimi ahlak adı verilen üstün ahlakı, söz ve fiil olarak cem etmiştir. 13. hadis-i şerifin açıklanmasında da işaret edildiği gibi bir kısım âlimler: Dört hadis-i şerif, iyiliklere ait esasları, derleyerek bir araya getirmiştir, demişlerdir. Bunlar:

"Allah'a ve ahiret gününe iman eden, ya hayır söylesin yahut sussun."[88]

"Bir kimsenin güzel bir Müslüman olduğunun delili, kendisini ilgilendirmeyen şeyleri terk etmiş olmasıdır."[89]

87 Buhârî, *Edeb*, hadis no 5672; Müslim, *İman*, hadis no 6484, 1676.
88 Müslim, 1/50.
89 İbn-i Mace, Fiten, hadis no: 3976.

"Öfkelenme" (gazabına hâkim ol).

"Sizden biriniz kendisi için olmasını istediği şeyleri kardeşi için de sevip arzu etmedikçe iman etmiş olmaz (Kâmil mümin olamaz)." anlamındaki hadis-i şeriflerdir.

Kuşkusuz insanı Cenab-ı Hakk'ın azabından kurtaracak ve O'nun sevgi ve rızasına eriştirecek olan kâmil imandır. İmanın aslı da: İslam'ın (Amentüsünde) iman esaslarında ifade edilen hususları gönülden kabul ve tasdik edip dil ile ikrar etmek (söylemek)tir. Ahiret günü ise kıyamet günüdür. Cenab-ı Hakk'ın bütün insanları yeniden diriltip bir araya getireceği ahiret günü, büyük hesap günüdür.

İnsan medenî bir varlıktır. Toplum ile birlikte yaşamak zorundadır. Çevresindeki insanlar ile ilgilenmek durumundadır. Kendisi insanlara muhtaç olduğu gibi insanlar da ona muhtaçtır. İslamiyet, insanların birbirleri ile olan bu ilgi ve ilişkilerinin güven ve huzur içinde olmasını öğütler. Bunun için de insanlara en iyiyi, en emin ve uyulması hayırlara sebep olacak esasları, kuralları telkin eder. Bunun içindir ki, temel bir kaide (kural) olarak *"İnsanların en hayırlısı, onlara en çok yararlı olandır."* düsturunu bütün insanlığa duyurmuştur. Yukarda meali verilen hadis-i şerifte kişinin konuştuğunda hayır söylemesi; bu mümkün olmadığı yerde sükût etmesi; komşusuna iyi davranıp ikramda bulunması; misafirine güler yüz, güzel söz ve ikram ile iyilikler sergilemesi imanın kemalinden olduğu öğretiliyor.

Birbirleri ile devamlı beşeri ilişkiler içinde bulunmak zorunda olan insanlar, emin ve sağlam esaslara dayanan güzel muamelelerde bulunmaları gereklidir. Hadis-i şerifte en güzel ve yararlı sonuçlara ulaşmamızı sağlayacak adab-ı muaşeret kaideleri (görgü kuralları), bizlere öğretiliyor. Konuşurken hayır söylemek, bunun mümkün olmadığı yerde susmak, inancın kemal derecede olduğunu gösteren ahlakî bir prensiptir. Kendimize ve toplumumuza huzur ve mutluluk vesilesi olarak güzellikle ve ölçü içerisinde konuşmak; bunun mümkün olmadığı yerde sükût etmek İslam'ın adabındandır. İnsanları üzecek veya onlara zarar verecek, sonuç itibarı ile Cenab-ı Hakk'ın gazabını mucip olacak sözler söylemeyip sükût etmek, bu gibi sözlerin konuşulduğu yerlerden uzak durmak bir erdemdir. Dünya ve ahirette kurtuluş sebebidir. Konuşmanın yeri geldiğinde konuşmak, sükût etmek gerektiği yerde sükût etmek, (susmak) kemal sahibi insanların vasıflarıdır.

Bir başka hadis-i şerifte:

"Kişinin imanı tam ve doğru olmaz, kalbi doğru olmadıkça ve kalbi de doğru olmaz lisanı doğru olmadıkça."[90] buyurulmuştur.

---

90 *et-Terğib vet-Terhib*, 3/353.

İmanın kemal derecede olmasının şartı kalbin dosdoğru olması, kalbin doğru olmasının şartı ise lisanın doğru olmasıdır. Ayrıca:

"Kişi, lisanını –hayır olanların dışında konuşmaktan– korumadıkça imanın hakikatine erişemez." buyurulmuştur.

"Yerinde susmasını bilen kurtuluşa ermiştir."

Bu hikmetli söz, ne büyük gerçekleri bildirmektedir. Yerli yersiz konuşmak insanın helakına yol açar. Dili korumak da kurtuluş yoludur. Güzel söz konuşmak, iyiliklere yol açıyor, sebep oluyorsa konuşmak hayırlıdır. Hatta bu durumda konuşmak susmaktan daha hayırlıdır. Zarar verecek, kötülüğe sebep olacak söz söylemektense susmak daha hayırlıdır. Örneğin: İnsanlara İslamiyet'i öğretmek, onlara gerçek bilgileri bildirmek, dinî ifadesi ile onlara marufu telkin edip münker (kötülük)den onları men etmek; insanların arasını bulup düzeltmek, insanlara güzel söz söylemek bunların ve benzerlerinin konuşulması çok hayırlıdır. Keza, kendisinden bir şeyler umulan veya korkulan bir kimsenin yanında hak olanı, hayırlı olanı söylemek de hayırdır, en güzel sözlerdendir.

Komşular ile yakından ilgilenmek onlara iyi davranmak, kendilerine iyilik ve ikramda bulunmak, onlara eziyet veya zarar verecek söz, iş ve davranışlardan uzak durmak; kâmil mümin olmanın, iyiliklerin ve iyi insan olmanın da bir göstergesidir. Bir Müslüman için bunları içtenlikle yerine getirmek bir görevdir. Hadis-i şerif, bu gerçeği en güzel ve en beliğ üslup ile bildirmiştir. Kur'an-ı Kerim'de de mealen şöyle buyurulmuştur:

"Allah'a ibadet edin ve ona hiçbir şeyi ortak koşmayın. Ana-babaya, akrabaya, yetimlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya, yakın arkadaşa, yolcuya, ellerinizin altında bulunanlara iyi davranın, iyiliklerde bulunun…"[91]

Komşuya iyilik ve ikram, dinimizce yerine getirilmesi gereken dinî ve insanî bir görevdir. İslamiyet, bu görevleri –başka bir yerde benzeri görülmeyen– sağlam ve güzel esaslar üzerine bina etmiştir. Bir hadis-i şerif meal olarak şöyledir:

"Cibril-i emin, komşu (hukuku) *hakkında bana devamlı olarak öyle tavsiyelerde bulundu ki,* (günün birinde) *komşuyu komşusuna mirasçı yapacak zannettim."*[92]

Komşuya eziyet vermek ise büyük bir vebaldir. Buhârî'de mevcut bir hadis-i şerif, meal olarak şöyledir:

"Allah'a yemin ederim ki, iman etmiş olmaz. Allah'a yemin ederim ki, iman etmiş olmaz. Allah'a yemin ederim ki, iman etmiş olmaz. Dediler ki:

---

91 Nisa, 4/36.
92 Buhârî, *Edeb*, 10/369; Müslim, *Birr ve's-Sıla*, hadis no 2624; Tirmizî, *Birr*, hadis no 1943.

(O) Kimdir? Ya Rasulellah! Buyurdu ki: Komşusu; zararından, kötülüklerinden emin olmayan kimsedir."[93]

Hz. Peygamber'in huzurunda bir kadının ibadetlerinden bahsedilir. Ne var ki dili ile komşularını incittiği ve onlara eziyet ettiği söylenir. Bunun üzerine Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz:

"O kadında hayır yoktur. O ateştedir buyurmuştur. Ve yine onun huzurunda bir kadından bahsedilmiş: O sadece farz olan namazlarını kılar, ramazan orucunu tutar; bir miktar da (yavan) *sütten yapılmış gıda maddelerini sadaka olarak verir. Bundan başka da iyiliği yoktur, dediler. Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz: O kadın cennettedir."*[94] buyurdular.

Komşuluk haklarına saygılı olmanın, onlara iyi davranmanın çeşitli yolları olduğu bir gerçektir. Onları hoş tutmak gönüllerini almak yeri geldiği zaman ziyaret etmek, komşuların durumlarından haberdar olup sevinçlerini, sıkıntılarını paylaşmak; hiç imkân olmadığı durumlarda bile güler yüz ve güzel sözle onlara iyilikte bulunmak insanî, İslamî bir görevdir. Bir hadis-i şerif, meal olarak şöyledir:

"Yanında komşusu aç olduğunu bildiği halde tok olarak geceleyen kimse (bana tam olarak) *iman etmiş değildir."*[95]

Yine diğer bir hadis-i şerifte:

"Yanında komşusu aç olduğu halde karnını doyuran kimse (tam) *iman etmiş olmaz."* buyurulmuştur.

Sahabeden Ebu Zer (r.a.)'e Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz, şöyle buyurmuşlardır:

"Ey Eba Zer! Tirit (veyahut başka bir şey) *pişirdiğinde suyunu fazla koy. Sonra da komşularını gözetip onlara marufa uygun ikramda bulun."*[96]

Hadis-i şerifte:

"Allah'a ve ahiret gününe iman eden kimse, misafirine ikramda bulunsun." buyurulmuştur.

Misafirperverlik insanî, ahlakî üstün meziyetlerden biridir. Özellikle İslam şerefine ermiş kimselerin misafirlerini hoş tutması onlara –imkânları ölçüsünde– ikramda bulunması; misafirlerini ağırlaması İslam ahlakının insana kazandırdığı güzelliklerdendir. Misafiri imkân ölçüsünde hoş tut-

---

93 Buhârî, *Edeb*, hadis no 5670, 5/2240.
94 *Müstedrek*, 4/184.
95 *el-Edebü'l Müfred*, 1/279.
96 Müslim, Birr ves-Sıla, hadis no 2625.

mak, ona ikramda bulunmak, İslam'ın adabındandır. Zira böyle yapmak, peygamberlerin ve onların yolunu izleyen iyi insanların ahlakındandır.

Misafire ikram etmek; onu hoş tutmak güler yüz ve güzel sözlerle onu ağırlamak gerekli olduğu gibi misafir de ev sahibini taciz edecek söz ve davranışlardan sakınmalıdır.

Hadis-i şerifte beyan buyurulan bu üç hususa riayet etmek, insanlar arasında birlik, sevgi, yardımlaşma ve dayanışmayı sağlar, güçlendirir. Dostlukları pekiştirir. Toplumun sulh, sükûn ve huzurunun devamını sağlar. Kinleri, husumetleri giderir. Böylece insanlar arasında sevgi ve kardeşlik daima egemen olur. Ahirete ait mükâfatı ise Cenab-ı Hakk'ın hoşnutluğudur. Bu ise en büyük başarı ve en büyük mutluluktur.

16

Öfkelenme, Senin İçin Cennet Vardır

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ أَنَّ رَجُلاً قَالَ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَوْصِنِي، قَالَ: «لاَ تَغْضَبْ فَرَدَّدَ مِرَاراً، قَالَ: لاَ تَغْضَبْ.» (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

Hadis-i Şerifin Tercemesi

Ebu Hüreyre (r.a.) demiştir ki: Bir adam, Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimize gelerek şöyle dedi:

Ya Rasulellah! Bana vasiyet (yani nasihat) et dedi. Resul-i Ekrem (s.a.s.), cevap olarak şöyle buyurdu: "Gazap etme (öfkelenme)." Bu şahıs, aynı sözü birkaç kere tekrarladı ve her defasında Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz cevap olarak: "Gazap etme (öfkelenme)." buyurdu. [97]

Bu hadis-i şerifi, Buhârî rivayet etmiştir.

HADİS-İ ŞERİFLE İLGİLİ AÇIKLAMALAR

İmam Buhârî, bu hadis-i şerifi, *"Kitabü'l Edeb"*de (gadap etmekten sakınmak) bölümünde zikretmiştir.

Hadis-i şerif, dünya ve ahirete ait iyilikleri kendisinde toplayan ve *"Cevamiu'l-Kelim"* adı verilen hadis-i şeriflerdendir. Nasihat isteyen şahsın, Ebu'd Derda veya Cariye b. Kudame adındaki sahabilerden biri olduğu bildirilmektedir. Abdullah İbn-i Ömer de: Ya Rasulellah! Hangi amel beni Allah Teâlâ'nın gazabından uzak bulundurur diye sormuş, Resul-i Ekrem (s.a.s.): *"Gazap etme."* buyurmuşlardır. Hadis-i şeriften: Gazap etmeye sebep olacak şeylerden sakın, gazaba vesile olacak şeyleri yapma, öfkenin

97 Buhârî, *Kitabü'l Edeb*, hadis no 5765.

gerekeceği işleri yapmaktan uzak ol, manaları da anlaşılmaktadır. Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz, öfkesini yenen insanı övmüş ve şöyle buyurmuştur.

"Güçlü, kuvvetli olan kimse, insanları yere yıkan kimse değil; asıl kuvvetli olan, gazap halinde iken kendi nefsine hâkim olan kimsedir."[98]

"Kim, gazabının gerektirdiğini yapmaya muktedir iken öfkesini yenerse Allah Teâlâ kıyamette, bütün halkın huzurunda o kimseyi çağırır ve onu cennet hurilerinden dilediğini alması hususunda muhayyer kılar."[99] buyurmuştur.

Müslüman bir insanın, iyi ahlak ile ahlaklanmış olması gerekir; çünkü İslamiyet, güzel ahlaktan ibarettir. İyi ahlak sahibi bir kimse edeplidir, utanma duygusuna sahiptir ve vakurdur, ama mütevazidir.

O, öfkesini yenmesini bilir, insanlara kendisini, sevdirdiği gibi kendisi de insanları Allah için sever; bilgisiz kimselerin davranışlarına, yumuşaklık ve aklıselim ile karşılık verir. Olgun şahsiyeti ve yiğitliği her halinden müşahede edilir. Zorluklara katlanır; sabırlıdır. İnsanlara eziyet vermez. Gazabına hâkim olur (öfkesini yener); her halinde güler yüz ve güzel sözlü olduğu görülür.

Yukarıdaki hadis-i şerifte Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz, kendisinden nasihat isteyen sahabiyi bu hususlara, şu veciz sözleri ile yöneltmiştir; çünkü bu veciz beyan, iyilikleri bir araya getiren, kötülüklerin doğmasına mani olan bir cümledir.

Muhammed İbn-i Dakîki'l-Îd, bu hadis-i şerifin açıklamasında özetle şöyle demiştir:

Gazap halinde insan, itidalini (ölçülü davranışları) kaybeder. Yersiz ve geçersiz sözler söyler. Onun bu durumu, insanların nefretlerinin doğmasına, haram olan şeylere ve çirkinliklere yol açar. Bunların hepsi, öfkenin sebep olacağı yanlışlıklardır. Şeytan, öfkeyi insana süslü göstermeye çalışır. Böylece o, insanı Allah Teâlâ'nın rızasından uzaklaştırmak ister. Buna karşı insanın korunabileceği en güçlü silahı; içtenlikle Allah'a sığınıp öfkesini yenerek şeytanın hilesini boşa çıkarmaktır.[100]

Çünkü şeytan insana apaçık bir düşmandır.

Gazap, insanın yaratılışında vardır. Bunun var olmasının hikmeti çok büyüktür. Dıştan gelecek zararlara, insan, bu güçle karşı durabilir.

98 Buhârî, *Edeb*, 10/431; Müslim, *Birr ve's-Sıla*, hadis no 2609.
99 Tirmizî, *Birr ve's-Sıla*, hadis no 2022; Ebu Dâvud, *Edeb*, hadis no 4777.
100 *Şerhü'l Erbaîn en-Nevevîyye*, İbn-i Dakîki'l Îd, s. 71, Beyrut, 1991.

Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz kendisine nasihat etmesini isteyen sahabeye *"gazap etme"* buyurmakla ona, amacına ulaştıracak mutluluk yolunu göstermiştir. Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz, böylece o kimseye üstün ahlakı, Kur'an ahlakı ile ahlaklanmasını telkin etmiştir.

Sonuç olarak; hadis-i şerifte soru soran mümine; üstün ahlak, (Kur'an ahlakı ile ahlaklanması) öğretiliyor. Eğer kişi, bu üstün ahlak ile ahlaklanır ve bu durum, kendisinde bir huy (karakter) haline gelirse gazap etmeye sebep olacak durumlar karşısında derhal öfkesini yener ve Cenab-ı Hakk'ın rızasına uygun olan yolu bilir ve ona uyar, sonucu ise cennet olur.

Zira Allah Teâlâ, Kur'an-ı Kerim'de meal olarak şöyle buyurmuştur.

"…Cennet o takva sahipleri için hazırlanmıştır ki, onlar bollukta da darlıkta da Allah için harcarlar. Öfkelerini yutarlar ve insanları affederler. Allah da güzel davranışlarda bulunanları sever."[101]

Kişi, bilinçli olarak Allah için öfkesini yenmekle müttakilerden olur.

Soru soran zat, Resul-i Ekrem (s.a.s.)'den bu cevabı alınca bu nasihatin az olduğunu sanarak tekrar nasihat istemiştir; lakin her defasında aynı cevabı almıştır. İyiden iyiye düşünülüp Resul-i Ekrem (s.a.s.)'in emri uyarınca amel edildiğinde bunun yeter derecede bir nasihat olduğu anlaşılmış olur. İnsan, gazabı terk edip ölçülü ve aklıselime sahip bulunduğu sürece kötülükleri terk eder. Böyle olunca da o kişinin önünde her türlü iyilik yolları açılmış olur. Onun içindir ki bu hadis-i şerif, dünya ve ahirete ait iyilikleri kendinde toplamıştır, denilmiştir.

Öfke, çoğu kere insanların elinde olmayan bir durumdur; fakat bunun bir zaaf olduğu bilinmelidir. Hilim ise nefse hâkim olmak ve gazaba sebep olacak şeyler karşısında aklıselimi ve itidali koruyup gazap etmemektir. Bu ise peygamberlerin ahlakındandır. Kişi, kendisini, hilim sahibi olmaya, sabırlı, sebatlı ve ölçülü hareket etmeye alıştırır ve kendini bu yolda eğitir ve uygularsa kurtuluş yolunu seçmiş demektir.

Zeyd b. Seane adında bir şahıs, Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimizin huzuruna gelerek henüz vakti dolmamış alacağını istemiş. Hz. Peygamber (s.a.s.)'in yanında Hz. Ömer (r.a.) de bulunmaktadır. Zeyd b. Seane, alacağını ister ve bu arada çok incitici sözler söyler. Resul-i Ekrem (s.a.s.), gayet sabırlı ve tebessümle bu şahsı karşılar. Ancak Hz. Ömer, yerinden hiddetle kalkar. O zata layık olduğu cevabı vermek ister ve azarlar. Bunun üzerine Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz: Ya Ömer! Şu anda benim ve bu şahsın, senin şimdiki tavrından daha başka tutum içinde olmana ihtiyacı-

101 Âl-i İmran, 3/34.

mız var. Bana borcumu güzellikle ödememi söylersin, bu şahsa da alacağını güzellikle istemesini öğütlersin. Şu an her ikimizin de buna ihtiyacı vardır. Ve sonra Hz. Peygamber (s.a.s.), bir şahsı çağırır, alacak sahibine ödenmesi gerekeni ve bir miktar da hakkından fazla vermesini emreder. Sonra alacak sahibine döner ve ondan, Hz. Ömer'e gücenmemesini ister. Böyle bir muamele karşısında Zeyd b. Seane çok etkilenir, düşünür ve İslamiyet'i kabul etmek şerefine erer.

Buhârî ve Müslim'de bulunan bir hadis-i şerifte belirtildiği üzere iki kişinin, birbirleri ile tartıştıklarını ve bunlardan birinin çok hiddetlendiğini, Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz, görür ve şöyle buyurur:

"Ben, bir cümle biliyorum ki, bu öfkelenen şahıs, onu söyleyecek olursa öfke hâli ondan zail olur (geçer). *O kelime: 'Kovulmuş şeytanın şerrinden Allah'a sığınırım' sözüdür."*

Öfkelenen kişinin; bu halin kendisinden geçmesi için abdest alması, ayakta ise oturması, oturuyorsa yatması tavsiye buyurulmuştur. Öfkelenmekten, elden geldiği ölçüde uzak durmak gereklidir; çünkü gazap etmek iyi bir şey değildir.

Ancak gazap, Allah için olursa o zaman yerindedir ve övgüye layıktır. Masum bir kimsenin; mal, can ve namus veya şerefine bir zarar verilir yahut bunlar veya bunlardan başka dinen mukaddes sayılan hususlara saldırılır (ister inançlara, ister ibadetlere, ister ahlaka karşı saldırı olsun) bunlar karşısında hiddet gösterip zararı önlemek, övgüye layıktır ve bir görevdir. Kur'an-ı Kerim'de ashab-ı kiram, bu vasıfları ile övülmüşlerdir.

Resul-i Ekrem (s.a.s.), genç ve bakire bir kızcağızın edep ve hayâ duygusundan daha fazla hayâ sahibi idi. Onun hoşlanmadığı bir durum olduğunda bu durum, onun yüz ifadelerinden anlaşılırdı. Bununla birlikte Cenab-ı Hakk'ın haram kıldığı bir şey, birisi tarafından yapıldığında Resul-i Ekrem (s.a.s.), çok üzülür ve öfkelenirlerdi (yani o kötülüğün olmaması için ne gerekiyorsa onu yerine getirirlerdi).

Bu hadis-i şeriften; iyilik yollarını öğrenmeye, güzel nasihatleri (öğütleri), dinleyip onlardan yararlanmaya çalışmak ve imkân ölçüsünde bu iyilikleri artırmaya gayret etmek gerektiği anlaşılmaktadır. En kâmil insanlardan bilgi öğrenmeye, onların eğitim ve öğretimlerinden yararlanmaya; sözü az söyleyip çalışmayı, ameli çok yapmaya teşvik olduğu görülmektedir.

17

İhsan Emrinin, Umuma Şamil Olduğu

عَنْ أَبِي يَعْلَى شَدَّادِ بْنِ أَوْسٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ، عَنْ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ قَالَ: «إِنَّ اللّٰهَ كَتَبَ الْإِحْسَانَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ، فَإِذَا قَتَلْتُمْ فَأَحْسِنُوا الْقِتْلَةَ، وَإِذَا ذَبَحْتُمْ فَأَحْسِنُوا الذِّبْحَةَ، وَلْيُحِدَّ أَحَدُكُمْ شَفْرَتَهُ وَلْيُرِحْ ذَبِيحَتَهُ.» (رواه مسلم)

Hadis-i Şerifin Tercemesi

Ebu Ya'la Şeddad b. Evs (r.a.) demiştir ki: Resulullah (s.a.s.) Efendimiz, şöyle buyurdu:

"Allah Teâlâ ve Tekaddes Hazretleri, her şeye güzel muamele edilmesini (iyilikle davranılmasını) emretmiştir. Öyle ise (canlı bir varlığı haklı olarak) öldüreceğiniz vakitte (ona eziyet vermeden), güzel bir şekilde katli ihtiyar ediniz. Ve yine bir hayvanı, boğazladığınızda da (hayvana eziyet vermeyerek) güzel bir şekilde boğazlayınız. Herhangi biriniz, böyle bir işi yapacak olursa bıçağını iyice bilesin ve kesimini yapacağı hayvanı, rahatlatsın (ona eziyet vermesin)." [102]

İmam Müslim, bu hadis-i şerifi, *"Kitabu's-Sayd"* bölümünde zikretmiştir.

HADİS-İ ŞERİFLE İLGİLİ AÇIKLAMALAR

Bu hadis-i şerif, dinî kaidelerden temel bir kaidedir; zira hadis-i şerifte her şeyde ve her işte ihsanın vücubu (dinî bakımdan gerekliliği) bildirilmektedir.

102 Müslim, *Kitabu's-Sayd*, hadis no 1955.

İhsan: Yaptığını itkan ile (kesin bir şekilde) bilerek, tam, sağlam ve en iyi, en güzel bir şekilde yapmak demektir.

Bu hadis-i şerifte olduğu gibi. Kur'an-ı Kerim'de pek çok ayetlerde ve ayrıca birçok hadis-i şeriflerde bu husus, bildirilmiştir. Yapılan görevin, tam ve en güzel bir biçimde yerine getirilmesi, bütün farzlarda, ibadetlerde, esas olduğu gibi, haramların terk edilmesinde de en güzel bir biçimde onlardan sakınılması da farzdır. Diğer taraftan insanlara ve başka yaratılmışlara, yapılması gerekli olan bütün muamelelerde de ihsan üzere (en güzel bir biçimde) davranılması gerekir ki, yapılan amel, iyi ve makbul olsun.

Evet, bu hadis-i şerif, dinî kurallardan önemli bir kaideyi bildirmektedir. Bu temel kaide, İslam'ın bildirdiği esasları tam, sağlam ve güzel bir şekilde öğrenmenin ve yine güç ölçüsünde bunları yerine getirmenin gerekli olduğunu kapsamaktadır.

Yapılan işlerde ihsan ise o işi, şer'î şerif uyarınca en güzel bir şekilde yapmaktır. Yapılan iş, -şahıslarımızla, yakın ve uzak çevremizle veya diğer insanlarla ilgili işlerden olsun- o görevin en güzel, en mükemmel bir şekilde sağlam bir biçimde ve şer'î şerifin gereğince yapılması, ihsan demektir.

Kısaca kişi, din ve dünyasına ait bütün işlerini bilinçli olarak, bilerek tam, sağlam, doğru ve en güzel bir şekilde yerine getirmekle yükümlü olduğunu, bilmelidir. Bütün görevlerini bu esasa uygun olarak yerine getiren kimse, gönül rahatlığına, dünya ve ahiret saadetine ermiş olur. Çünkü Cenab-ı Hakk'ın yardımı ve sevgisi, daima bu gibi insanlarla (ihsan sahibi olanlarla) beraberdir.

"Allah, muhsinleri sever."[103]

İhsan, mubah olan veya yapılması gerekli olan hususlarda da en güzel olan ne ise onu yapmaktır. İhsan, bütün canlılara karşı şefkatli ve merhametli davranmaktır. Örneğin; mubah (eti helal) olan bir hayvanı keserken bile hayvana rıfk ile (yumuşaklıkla) muamele etmek, kesim aletini iyice bileyerek ve onu hayvana göstermemek, dinî usule uygun olarak ve eziyet vermeden, en seri bir şekilde hayvanın kesim işlemini yapmak; kesilmiş hayvanı iyice soğuttuktan sonra derisini yüzmek gibi… Avlanması mubah olan av hayvanlarına karşı da durum böyledir.

Diğer taraftan savaş durumunda bile, sadece saldırgan düşmanı zararsız hale getirmek üzere saldırana karşı savaşmak görevdir, cihaddır; lakin asla haddi aşmamak, eziyet vermemek; insan vücudunu çirkinleştirmemek (müsle yapmamak) gerekir; çünkü İslamiyet, vücuda hakaret etmek ve buna

103 Maide, 5/93.

benzer her türlü kaba davranışlardan bütün müminleri, yasaklamıştır. Savaş halinde bile çocuklara, kadınlara, yaşlılara, hastalara ve (inancına göre) ibadetle meşgul olanlara ve güçsüzlere eziyet veya zarar vermekten sakınmak gereklidir. İslamiyet, bu sayılanlar ve benzeri durumda olanlara zarar vermekten bütün Müslümanları, men etmiştir. Bu ise ihsandır.

İslamiyet'te, adil mahkemenin kararı ile kısas veya had cezalarının, uygulanmasında da ihsan esasına riayet edilmek mecburidir. İnsan veya diğer canlılara işkence yapmak haramdır. Canlıları, ateşte yakarak imha etmek de dinen yasaklanmıştır. Abdullah İbn-i Mesud (r.a.), şöyle demiştir:

Ben Resul-i Ekrem (s.a.s.) ile bir yerden geçerken bir karınca yuvasının karıncalar ile birlikte yakıldığını gördük. Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz, bu duruma çok üzüldü, öfkelendi ve şöyle buyurdu:

"Hiçbir kimsenin, Cenab-ı Hakk'ın azabı ile (ateş ile) *işkence yapması uygun olmaz."*[104]

Cenab-ı Hak tarafından bir nimet olarak istifademize sunulmuş olan hayvanlara iyi muamele etmek; güçlerini aşacak şekilde onlara yük yüklememek; mubah olanlarının etlerinden, sütlerinden ve diğer kısımlarından yararlanırken bunların hepsinin, Allah Teâlâ'nın bize ikram ettiği nimetler olduğunu itiraf edip O'na şükürde bulunmak ihsandır.

Hadis-i şerif, İslam dininin, insanlığa öğrettiği temel esaslardan bir kaidedir. Her işi, her ameli, ihsan üzere yapmamız gerektiğini bildiren ilahî bir düsturdur. Allah Teâlâ, Kur'an-ı Kerim'de meal olarak şöyle buyurmuştur:

"Siz, Allah yolunda harcayın. Kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın; yaptığınızı güzel yapın; Allah muhsinleri (yaptığını güzel yapanları) *sever."*[105]

---

104 *Riyazü's Salihin*, s. 884, no 1607. Hadis-i şerifi Buhârî rivayet etmiştir.
105 Bakara, 2/195.

18

Takva ve Güzel Ahlak

عَنْ أَبِي ذَرٍّ جُنْدُبِ بْنِ جُنَادَةَ وَأَبِي عَبْدِ الرَّحْمٰنِ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا، عَنْ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: « اِتَّقِ اللّٰهَ حَيْثُمَا كُنْتَ، وَأَتْبِعِ السَّيِّئَةَ الْحَسَنَةَ تَمْحُهَا وَخَالِقِ النَّاسَ بِخُلُقٍ حَسَنٍ.»

(رواه الترمذى وقال حَدِيثٌ حَسَنٌ) وَفِي بَعْضِ النسخ: (حَسَنٌ صَحِيحٌ)

Hadis-i Şerifin Tercemesi

Ebu Zer Cündüb b. Cünade ve Ebu Abdurrahman Muaz b. Cebel (r.a.) demişlerdir ki, Resulullah (s.a.s.) şöyle buyurdu:

"Nerede olur isen ol, Allah Teâlâ'dan takva üzere bulun. Bir fenalık (kötülük, günah iş) yaptığında derhal ardından bir güzel iş yap ki, (o güzel amelin) yapılan kötülüğü gidersin. Bir de insanlarla iyi ahlak sahibi olarak geçim yap."[106]

Hadis-i şerifi Tirmizî rivayet etmiş ve hadisin hasen olduğunu söylemiştir. Bazı nüshalarda ise, hadis-i şerif hasen ve sahihtir, kaydı vardır.

HADİS-İ ŞERİFLE İLGİLİ AÇIKLAMALAR

Bu hadis-i şerifi, sahabeden Muaz b. Cebel ve Ebu Zer el-Ğıfarî (r.a.) rivayet etmişlerdir. Ebu Zerr el-Ğıfarî ilk Müslüman olanların beşincisidir. Mekke'de ikamet etmiş ve daha sonra Medine'ye hicret etmiştir. Hz. Osman'ın hilafeti zamanında ve hicretin 32'inci yılında Medine-i Münevvere'de vefat etmiştir. Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimizden 273 hadis-i şerif rivayet etmiştir. Bu hadis-i şerif de onlardandır.

106 Tirmizî, *Ebvabü'l Birri ve's-Sıla*, hadis no 1988.

Bu hadis-i şerifte Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz üç cümlede üç hususu beyan buyurmuşlardır. Bunların her biri, İslamiyet'te her bir Müslüman için uyulması gerekli temel esaslardır.

Takva dinin esasıdır. Takva ile insan, en üstün mertebelere *"hakka'l yakîn"* derecesine erişebilir. Lügat bakımından takva, kişinin korkup çekindiği şey ile kendisi arasına korunmak için bir engel koyması demektir. *"Allah Teâlâ'dan takva üzere ol"* demek, Allah Teâlâ'nın azabından kendini koru demektir. Yani O'nun azabını gerektirecek kötülükleri yapmaktan sakın ki azabı sana gelmesin. Bu da Cenab-ı Hakk'ın buyruklarına uymak, onları güç ölçüsünde, içtenlikle yerine getirmek ve yasak ettiği şeylerden de sakınmak demektir. Kişi, yalnız iken veya toplum içinde hangi halde bulunursa bulunsun Cenab-ı Hakk'ın azabını gerektiren her şeyden sakınması takva sahibi olduğunun delilidir. Gizli açık her durumunda kulun Cenab-ı Hakk'a karşı, edebini koruyup O'nun rızasını ve sevgisini kazanmasıdır.

Kişi, bir günah iş yaptığında onun ardından hemen bir güzel iş, salih amel yapmalıdır ki, o güzel amelin sevabı, günah işin kötülüklerini silip temizlesin. Günah işin kirini, güzel amelin nuru yok etsin.

Hadis-i şerifte ilk olarak Allah Teâlâ'nın hukukunun yerine getirilmesi emredilmiş; ikinci cümlede de kişinin kendi nefsini iyileştirmesi tavsiye buyurulmuş, üçüncü cümlede ise hukuk-i ibad (kulların hukukunun) gözetilip korunması emredilmiş ve şöyle buyurulmuştur:

"İnsanlar ile güzel ahlak sahibi olarak geçim yap." Şahsiyetini ve yaşantını en güzel seviyeye eriştir. Bu da insanlara iyilikte bulunmak, onlara eziyet vermekten sakınmak, daima onlara karşı güler yüzlü olmak, her durumda onları Allah için sevip hoşnut etmekle olur. Ey mümin! Sen böyle yap; çünkü asıl insaniyet (Müslümanlık) Allah Teâlâ'nın buyruklarına saygılı olmak, O'nun yarattıklarına şefkatli ve merhametli davranmaktır.

Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz, Muaz b. Cebel (r.a.)'i Yemen'e gönderdiği vakit ona bu vasiyeti beyan buyurmuştur. Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimizin, Muaz (r.a.)'a birçok emirleri yanında:

"Ey Muaz! Allah'tan takva üzere ol (Allah'tan kork); *insanlarla güzel ahlak sahibi olarak geçim yap; bir günah işlemiş olursan derhal bir hasene* (sevap iş) *yap."*

Muaz (r.a.) dedi ki:

"Ya Rasulellah! 'Lâ ilâhe illallah' cümlesi hasenattan mıdır?" Bunun üzerine Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz, cevap olarak: *"'Lailâhe illallah' cümlesi, güzel amellerin en büyüğüdür."* buyurdu.

Ebu Zerr el-Ğıfari (r.a.) da:

"Ya Rasulellah! Bana öyle bir amel öğret ki, o amelim, beni cehennemden uzaklaştırsın ve cennete yaklaştırsın" dedi.

Hz. Peygamber (s.a.s.), buyurdular ki:

"Bir seyyie (kötü amel), *yaptığında derhal güzel bir amel yap; zira bir haseneye on kat sevap vardır."*

Dedim ki:

"Ya Rasulellah! 'Lâilahe illallah' hasenattan mıdır? Buyurdu ki: 'Lâ ilahe illallah' cümlesi, güzel amellerin en güzelidir."

İnsan, mükerrem bir varlık olarak yaratılmıştır. O, yeryüzünde halifelik mevkiine yükseltilmiştir. Cenab-ı Hak, mükerrem kıldığı insanoğluna sayısız nimetler ikram etmiştir. İnsanlara kendi içlerinden peygamberler göndermiştir; peygamberlere kitaplar indirmiştir. Allah Teâlâ, bütün peygamberlere ve onların rehberliklerinde bütün insanlara şunu emretmiştir: Sadece Allah'a ibadet edin. O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın. O'nun emrettiklerini yerine getirin. O, sizi nelerden nehyetmişse onlardan uzaklaşın. İyiliklere koşup onlarda birbirinizle yarışın. Kötülüklerden (münkerattan) uzaklaşın. İnsanların huzuru ve iyiliği için çalışın. Birbirinize karşı sevgi, kardeşlik ve yardımlaşma şuuru ile muamelelerde bulunun. Her biriniz, diğerlerine iyilik ve yardım elini uzatsın. Güzel ve üstün ahlak sahibi olarak birbirinize güzel muamelede bulunun. Nefsiniz temiz; ruhunuz kötülüklerden arınmış olsun. Birbirinize en güzel sözlerle hitap edin; güzel söz söyleyin. Böylece insanlar, dünyanın da, ahiretin de iyiliklerini kazanmış olsunlar. Arz üzerinde insanın halifeliği, yüksek değeri, gerçekleşmiş olsun.

Takva, kurtuluş yoludur. Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimizin bizlere en büyük vasiyetidir; çünkü takva, her iyiliği içine alan ve her kötülükten korunmayı sağlayan ilahî bir düsturdur. Müminler, ancak takva ile her iyiliğe, ilahî tevfik ve yardıma nail olurlar. Kur'an-ı Kerim'de meal olarak şöyle buyurulmuştur:

"Allah'ın yardımı takva sahibi olanlarla ve iyi olup iyilik yapanlar iledir."[107]

Takva sahibi olanlara güzel, temiz ve helal rızık ve bir de her zorluktan kurtuluş vardır. Allah Teâlâ'nın vadi böyledir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de meal olarak şöyle buyurulmuştur:

"Kim Allah'tan korkarsa (takva sahibi olursa) *Allah, o kimseye* (her zorluktan kurtuluşa) *çıkış yolu halk eder ve hiç ummadığı yerden onu güzel rızıklar ile rızıklandırır..."*[108]

107 Nahl, 16/128.
108 Talak, 65/3.

Bir de takva sahibi olanları, Allah Teâlâ, düşmanların şerrinden korur; ilahî teminatı (garantisi) vardır. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

"Eğer siz sabırlı olur ve takvaya sarılırsanız düşmanların tuzakları size asla zarar veremez."[109]

Ayrıca takvaya sahip olanları sonsuz rahmetine nail kılacağını Cenab-ı Hak, müjdelemiş ve Kur'an-ı Kerim'de meal olarak şöyle buyurmuştur:

"... Benim rahmetim her şeyi kuşatmıştır. Onu takva sahibi olanlara, zekâtı verenlere ve ayetlerimize iman edenlere yazacağım."[110]

Takvaya (kendisinden korkulup sakınılmaya) ehil olan da bağışlamaya ehil olan da ancak Cenab-ı Hakk'ın yüce zatıdır. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de meal olarak şöyle buyurulmuştur:

"Takvaya ehil (kendisinden korkulup sakınılmaya layık) *olan ve mağfirete yetkili olan, ancak Allah'tır."*[111]

Müttakiler, yani Allah Teâlâ'nın emrettiklerini yerine getirenler ve yasakladıklarından kaçınanlar, Kur'an-ı Kerim'de şöylece müjdelenmişlerdir:

"O takva sahipleri, cennetlerde ve ırmakların kenarlarında her şeye muktedir ve Yüce olan Allah'ın huzurunda, Hak meclisinde bulunacaklardır."[112]

Takva; müminlerin yolu, peygamberlerin ahlakıdır. Peygamberler başta olmak üzere, Allah Teâlâ'nın, bütün kullarına –öncekilere ve sonrakilere– emrettiği, bildirdiği öğüdü takvadır. Takvaya sahip olan dünyada ve ahirette kurtuluşa ermiş, ziyanı asla söz konusu olmayan bir kazancı elde etmiştir. Takvadan uzak kalan kimse ise, kendisine yazık etmiş ve kendisini büyük zarara uğratmıştır.

Kur'an-ı Kerim'de meal olarak: *"İşte o peygamberler, Allah'ın hidayet ettiği kimselerdir.* (Resulüm!) *Sen de onların gittiği hidayet yoluna uy. De ki bu risalet görevine karşılık ben, sizden bir ücret istemiyorum. Bu Kur'an, âlemler için bir öğüttür."*[113]

"Andolsun ki biz sizden öncekilere; kendilerine kitap verilenlere ve size Allah'tan korkun (takva sahibi olun) *diye emrettik. Eğer inkâr ederseniz biliniz ki göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'ındır. Allah, hudutsuz zengindir ve övgüye layık olan da O'dur."*[114]

---

109 Âl-i İmrân, 3/120.
110 Araf, 7/156.
111 Müddessir, 74/56.
112 Kamer, 54/54-55.
113 En'am, 6/90.
114 Nisa, 4/131

Takva, iyilikleri kapsayan ve kötülüklere engel olan bir kelimedir. İslam dininin, beşeriyete getirip sunduğu itikat, ibadet, muameleler ve güzel ahlak, bunların cümlesini takva kelimesi kapsamına almaktadır.

Takva, Allah Teâlâ'ya sürekli itaatte olmak; O'na isyan etmeyi (karşı gelmeyi) terk etmektir. "Selefi Salihin" adı verilen önceki kâmil insanlar takvayı şöyle tefsir etmişlerdir:

Takva: Allah Teâlâ'ya itaat edip O'na isyan edilmemesi; O'nun zikredilmesi ve unutulmaması; O'na şükredilip nankörlük yapılmamasıdır. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de meal olarak şöyle buyurulmuştur: *"Ey iman edenler! Allah'tan nasıl korkmak lazım geliyorsa öylece O'ndan korkun ve ancak Müslümanlar olarak can verin."*[115]

Takvanın kemal (üstün) derecesine, şüpheli olanlardan sakınılmakla erişilir. Tirmizî'de mevcut bir hadis-i şerifte mealen şöyle buyurulmuştur:

"Bir kul, mahzuru olmayan bir kısım şeyleri, mahzurlu olanlara götürür düşüncesi ile terk etmedikçe müttakiler derecesine erişemez."[116]

Bir de takvanın şartı kişi, dinî görev olarak ne yapıyorsa bilerek yapmasıdır; zira bilgisizlik, İslam'ın da insanın da en büyük düşmanıdır. Kur'an-ı Kerim'de mealen şöyle buyurulmuştur: *"Allah'tan kulları içinde ancak ilim sahibi olanlar, gereği gibi korkarlar."*[117]

Hadis-i şeriflerde ilim, ibadetten üstün tutulmuş, ilim yolu cennete giden yol olarak bildirilmiştir. Nitekim hadis-i şeriflerde şöyle buyurulmuştur: *"Bir kimse bir yola* (mesleğe) *salik* (yolcu) *olur ve o yolda ilim tahsil ederse Allah Teâlâ, o kimseye cennete gidecek yolu kolaylaştırır."*[118]

"Allah Teâlâ, bir kuluna hayır murat ederse o kimseyi dinde âlim kılar."[119]

İyi işler ve salih ameller

İyi işleri ve güzel amelleri artırmaya gayret etmek, takva sahibi insanların göstergesidir. Bu bakımdan insan, unuttuğunda veya gaflet ettiği vakit, düşünmeli ve gaflet durumundan hemen uzaklaşmalı, noksanını fark edip giderme yolunu bulmalıdır. Bir yanlışlık yapmışsa derhal pişmanlık duyup tevbe etmeli, bir günah iş işlemişse ardından güzel amellerde bulunmalıdır ki, güzel amelin sevabı, günah işin meydana getirdiği zararı, günah kirlerini

115 Âl-i İmrân, 3/102.
116 Tirmizî, *Sıfatü'l Kıyame*, hadis no 2453.
117 Fatır, 35/28.
118 Müslim, *Zikir ve Dua*, hadis no 2699; Tirmizî, *Hudud*, hadis no 1425.
119 Buhârî ve Müslim rivayet etmişlerdir.

silip temizlesin. Onun içindir ki, Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz mealen şöyle buyurmuşlardır:

"Bir günah işlediğinde ardından bir güzel amel yap ki, güzel amel, günahının izlerini silip temizlesin."[120]

Kur'an-ı Kerim'de ise meal olarak şöyle buyurulmuştur:

"Şüphesiz iyilikler kötülükleri giderir."[121]

Çünkü ibadet ve iyiliklerin nuru, kötülüklerin karanlığını yok eder.

Büyük günahların bağışlanması için tövbe şart olup tövbe kapısı bütün insanlar için açıktır. Yeter ki, şartlarına uygun olarak tövbe edilmiş olsun. Kişi, büyük günahlardan uzak durursa onun küçük günahları bağışlanır. Allah Teâlâ'nın vadi böyledir. Eğer işlenmiş günah Allah Teâlâ ile kul arasında ise pişmanlık duymak, günah işi derhal terk etmek ve bir daha işlememeye kesin karar vermek, tövbe ve istiğfara sarılmak gerekir. En güzel olan da budur.

Eğer kul hakkı söz konusu ise, hak sahibi olan kişiyi razı edip onunla helalleşmek gereklidir. Böyle yapılırsa Cenab-ı Hak, fazl ve keremi ile günahları bağışlar, mağfiret buyurur. O, dilerse günahları sildiği gibi onları hasenata (sevaba) dönüştürür. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de meal olarak şöyle buyurulmuştur:

"Ancak tevbe eden, iman edip güzel ameller yapan kimseler var ya Allah, onların kötülüklerini iyiliklere tebdil eder. Allah çok bağışlayıcıdır, engin rahmet sahibidir."[122]

İnsanlık medeniyetinin esası iyi ve güzel ahlaktır.

"Ahlak iledir kemal-i âdem. Ahlak iledir nizam-ı âlem."

İnsanlarla iyi ahlak sahibi olarak geçinmek, onlara güzel ve adil davranışlarda bulunmak, insan olmanın da bir gereğidir.

Güzel ahlak ile muamele demek, başkalarının bizlere nasıl davranmalarını istiyorsak, bizim de onlara aynı şekilde ve daha da güzel muamelede bulunmamızdır. Hadis-i şerifte de bu husus, emredilmiştir. Zaten İslamiyet iyi ahlaktan ibarettir. İyi ahlak, gerçek medeniyetin de temelidir. Zira ferdin iyiliği, toplum hayatının düzeni ve güven içinde olması ancak iyi ahlak ve insanların birbirlerine güzel ve adil muamelelerde bulunmaları iledir. Kişi, başkalarına güzel ve adil muamelede bulunur, onları sever ve onlara iyilik

---

120 Kaynağı yukarıda geçti.
121 Hud, 11/114.
122 Furkan, 25/70.

ve ikram ederse insanlar da ondan emin olur ve onu sever ve ona iyilikte bulunurlar. Böylece her insan, diğerlerine karşı kendi görevini yerine getirir ve herkes, güven ve huzur içinde olur. İyiliklerde yardımlaşmakla yoksulluk azalır, muhtaçların ihtiyaçları, giderilir. Refah artar. Böyle bir toplum da medeniyetin en yüksek mertebesine ulaşmış, tevfik-i ilahî (Allah'ın yardımı) ile dünya ve ahiretin mutluluğunu kazanmış olur; Cenab-ı Hakk'ın rızasına erer. İnsan hayatının gayesi de budur.

Üstün ahlakın nelerden ibaret olduğunu en açık bir şekilde Kur'an-ı Kerim ve hadis-i şerifler bize bildiriyor. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de meal olarak şöyle buyuruluyor:

"Affa sarıl; iyiliği emret; cahillerden yüz çevir, onlara uyma."[123]

"Sana yapılan muameleye sen, en güzel olanı ile karşılıkta bulun. O zaman seninle arasında düşmanlık bulunan kimse, sanki candan bir dost oluverir."[124]

Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz de mealen şöyle buyurmuşlardır:

"Sizin en hayırlınız, ahlakı en güzel olanınızdır."[125]

"Sizin bana en sevgili olanınız ve kıyamet günü bana en yakın bulunanınız, ahlakı en güzel olanınızdır."[126]

"Sizin en hayırlınız, ahlakı en güzel olanınız ve aile fertlerine en iyi davranınızdır. Ben ise aile fertlerine en hayırlı olanınızım."[127]

"Ben ancak üstün ahlakı tamamlamak için gönderildim."[128]

Güzel ahlak, peygamberlerin ve kâmil müminlerin vasıflarındandır. Peygamberler ve kâmil müminler, kötülükleri iyiliklerle önlerler; onlar affedicidirler. Safh-ı cemil üzere (kötülükleri, hiç yapılmamış gibi değerlendirir ve en güzel bir tavır ile) hareket ederler. Onlar, bu güzellikleri ile kötülük yangınını, başladığı yerde etkisiz hale getirme bilgeliğini ve erdemini gösterirler.

"Gücün yettiğince ahlakını güzelleştir."

Hadis-i şerifi, ne büyük hikmetleri ihtiva etmektedir.

Ahlakımızı güzelleştirmek için uyulması gerekli prensipler:

Ahlakı güzelleştirmek hususunda en güzel prensip, Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimizi, kendimize örnek almamız ve ona uymamızdır;

123 Araf, 7/199.
124 Mümin, 40/34.
125 İbn-i Mace, hadis no 1978.
126 Tirmizî, *Birr ve's-Sıla*, hadis no 2019 ve 2615.
127 Tirmizî, *İman*, hadis no 2615.
128 *Muvatta, Hüsnü'l Hulk*, 2/904.

çünkü onun ahlakı bütün insanlar ve özellikle Müslümanlar için en güzel örnektir. Kur'an-ı Kerim'de mealen şöyle buyurulmuştur:

"(Resulüm!) *Gerçek şu ki, sen en güzel, en büyük ahlaka sahip bulunuyorsun."*[129]

Bizim için Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimizin mübarek ahlakı en üstün örnektir. Onun ahlakı Kur'an'ın bildirdiği ve övdüğü en üstün ahlaktır.

İkinci olarak üstün ahlak sahibi insanların meclislerinde bulunmak; onların ilim ve irfanlarından, sohbetlerinden istifade etmek, işi ve davranışı çirkin olan insanların meclislerinden de uzaklaşmaktır.

Ahlak güzelliğinin, üstün dereceye ulaşmasına vesile olan görevlerden biri de: Sıla-i rahim de bulunmak, yakınlara da af ve safh ile muamele etmek (akrabalar ile ilgilenmek onları ziyaret ederek gönüllerini almak) ve ihtiyaçlarını gidermeye çalışmaktır. Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz dünya ve ahiret için ahlakın en güzel olanını şöyle beyan buyurmuşlardır:

"Seninle ilgisini kesen kimse ile senin görüşmen, seni yardımından mahrum edene senin ikramda bulunman, sana haksızlık yapanları senin affetmendir."[130]

Bunlar, üstün ahlakî vasıflardandır.

Kötü meyillerden uzak kalmak

İnsanın kendi nefsini, kötü meyillerden temiz tutması, ruhunu kötü duygulardan arındırması güzel davranışları kendisi için bir meleke ve bir huy haline getirmesiyle mümkündür. Bu meziyetler, doğuştan kendisinde varsa en iyi olan da budur. Bununla birlikte insan, kendi gayreti ile ahlakî güzellikleri kazanabilir. Beşikten mezara kadar bilgi tahsili ile yükümlü olduğu gibi aynı şekilde, hayatı boyunca ahlakını güzelleştirmeye çalışmakla da yükümlüdür.

Nefsi, kötü duygulardan arındırmak hususunda bilginlerce şu prensipler, tavsiye edilmektedir:

1- Yiyecek ve içeceklerin temiz ve helal olmasına dikkat etmek.

2- Sözlerin güzel, yararlı ve öz olmasına önem vermek.

3- Öfkeden, hasetten ve cimrilikten uzak kalmak; mal sevgisi, makam sevgisi; kibir, kendini beğenmek ve riyakârlıktan (gösterişten) kendisini arındırmak; (bunlardan ve benzeri kötü duygulardan insan, kendi nefsini arındırmalıdır).

---

129 Kalem, 68/4.
130 Hâkim ve Ahmed b. Hanbel rivayet etmişlerdir.

Diğer taraftan insan, şu meziyetleri de kazanmalı ve yaşam boyu bunları korumalıdır. Onlar da insanın, tevbe ve istiğfarda bulunması ve Cenab-ı Hakk'ın azabından korkmasıdır. Zühd ve kanaat sahibi olmasıdır. Dünyanın bütün varlıklarına malik olsa da zühd ve kanaatten ayrılmamasıdır. İnsan sabırlı ve şükredici olmalıdır. Sabırla şükrü, birleştirmelidir; keza: İhlâs sahibi olmalı (bütün iş, görev ve davranışlarını içtenlikle ve halisane) yerine getirmelidir. Tevekkül sahibi olmalı, Cenab-ı Hakk'a güvenmelidir. Allah Teâlâ'nın, bu sebepler âleminde koymuş olduğu esaslara uymalıdır. Tedbiri, ihmal etmemelidir; sevgi ve rızaya sahip olmalıdır. Bu ise Allah için sevmek ve O'ndan razı olmaktır. Allah Teâlâ'nın, kazasına ve hükmüne razı olmalıdır ve bir de ölümü unutmamalıdır.

Güzel ahlak demek, güler yüzlü, yumuşak huylu ve mütevazi olmak; insanlara kendisini sevdirmek, insanlara hüsnüzanda bulunmak; hiçbir şekilde onlara eziyet vermemek, iyiliği asla unutmamak ve iyiliği küçümsememektir.

Sonuç olarak güzel ahlak, imanın kemalindendir. Cenab-ı Hakk'ın sevdiği kullarının vasıflarındandır. İnsanlarla iyi ahlak sahibi olarak geçinmek, bütün muamelelerinde insanlara güzel davranmaktır. Kötülükleri önlemeye çalışmak; ilim ve hikmet esaslarına uygun olarak iyiliği emredip kötülüklerden men etmek ve kötülükleri bırakmayanların meclislerinden uzaklaşmaktır.

19

Allah Teâlâ'nın Koruması, Yardımı ve İnayeti

عَنْ أَبِى الْعَبَّاسِ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ: كُنْتُ خَلْفَ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْماً، فَقَالَ: «يَا غُلاَمُ، إِنِّي أُعَلِّمُكَ كَلِمَاتٍ: إِحْفَظِ اللّٰهَ يَحْفَظْكَ، إِحْفَظِ اللّٰهَ تَجِدْهُ تُجَاهَكَ، إِذَا سَأَلْتَ فَاسْئَلِ اللّٰهَ، وَإِذَا اسْتَعَنْتَ فَاسْتَعِنْ بِاللّٰهِ، وَاعْلَمْ أَنَّ الْأُمَّةَ لَواجْتَمَعَتْ عَلَى أَنْ يَنْفَعُوكَ بِشَيْءٍ لَمْ يَنْفَعُوكَ إِلاَّ بِشَيْءٍ قَدْ كَتَبَهُ اللّٰهُ لَكَ، وَإِنِ اجْتَمَعُوا عَلَى أَنْ يَضُرُّوكَ بِشَيْءٍ لَمْ يَضُرُّوكَ إِلاَّ بِشَيْءٍ قَدْ كَتَبَهُ اللّٰهُ عَلَيْكَ، رُفِعَتِ الْأَقْلاَمُ وَجُفَّتِ الصُّحُفُ.» (رواه الترمذى وقال حديث حسن صحيح)

(وفي رواة غير الترمذي): «إِحْفَظِ اللّٰهَ تَجِدْهُ أَمَامَكَ، تَعَرَّفْ إِلَى اللّٰهِ فِي الرَّخَاءِ يَعْرِفْكَ فِي الشِّدَّةِ، وَاعْلَمْ أَنَّمَا أَخْطَأَكَ لَمْ يَكُنْ لِيُصِيبَكَ، وَمَا أَصَابَكَ لَمْ يَكُنْ لِيُخْطِئَكَ، وَاعْلَمْ أَنَّ النَّصْرَ مَعَ الصَّبْرِ، وَأَنَّ الْفَرَجَ مَعَ الْكَرْبِ، وَأَن مَعَ الْعُسْرِ يُسْراً.»

Hadis-i Şerifin Tercemesi

Ebu'l Abbas Abdullah İbn-i Abbas (r.a.) şöyle dedi:

Bir gün ben, Resulullah (s.a.s.)'ın terkisinde (arka tarafında) idim. Resul-i Ekrem Efendimiz, bana buyurdu ki:

"Ey genç! Şimdi sana birkaç kelime öğreteceğim: Sen, Allah Teâlâ'nın buyruklarını koru ki, O da seni korusun. Allah Teâlâ'nın buy-

ruklarını hıfz edip gözet ki, O'nun yardımını karşında bulasın. Bir şey istediğinde Allah'tan iste. Bir yardım dileğinde bulunduğunda Allah'tan yardım dile. Bil ki, bütün insanlar, sana bir yardım sağlamak için bir araya gelseler, sana bir yarar sağlayamazlar. Ancak Allah sana bir şey dilemiş (takdir etmiş) ise sadece onu sana temin edebilirler. Ve yine bütün insanlar, sana bir zarar vermek üzere bir araya gelseler, Allah Teâlâ'nın senin için murat ettiği şeyden başka sana bir zarar veremezler. Kalemler, kaldırılmış, sahifeler (deki yazılar) kurumuştur."

Bu hadis-i şerifi, Tirmizî rivayet etmiş ve bu hadis, hasen ve sahihtir demiştir.

Tirmizî'nin başkasından gelen bir rivayette ise bu hadis-i şerif, terceme olarak şöyledir:

"Ey genç! Sen, Allah Teâlâ'nın buyruklarını gözet ki, O'nun yardımını önünde bulasın. Genişlik vaktinde Allah Teâlâ'nın buyruklarını (bil ve) gözet ki, zorluk anında O da seni korusun. Bil ki, senin için mukadder olmayan şey, sana isabet etmez. Senin için mukadder (kısmet) olan şey de senden şaşmaz (sana ulaşır). Ey genç! Bil ki, Allah Teâlâ'nın yardımı, sabırla beraberdir. Ferahlık, güçlükle beraberdir. Her zorlukla birlikte muhakkak kolaylık vardır." [131]

HADİS-İ ŞERİFLE İLGİLİ AÇIKLAMALAR

Bu hadis-i şerifi, Tirmizî Sünen'inde 516 nolu hadis olarak rivayet etmiştir. Hadis-i şerifin hasen ve sahih olduğunu söylemiştir. Ahmed İbn-i Hanbel de Müsned'in birinci cildinde 307 nolu hadis-i şerif olarak almıştır. Hadis-i şerifin ikinci bölümü ise Abd b. Humeyd'in Müsned'inde zikredilmiştir. Abdullah İbn-i Abbas'ın Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimizden rivayet ettiği bu hadis-i şerif, çok büyük ve mühim vasiyetleri ve dinî yönden çok önemli kuralları kapsamaktadır.

Bu hadis-i şerifi, sahabeden Abdullah b. Abbas (r.a.), Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimizden rivayet etmiştir. Abdullah b. Abbas (r.a.), Hz. Peygamber'in amcası Abbas'ın oğludur. Abdullah b. Abbas'ın, örnek ve üstün fazilet ve meziyetleri çoktur. Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimizin hayır dualarına mahzar olmuştur. Bir defasında Peygamber onun için:

"Ya Rabb! Onu dinde fakih (âlim) *kıl ve Kur'an'ın ilmini ona öğret."* diye dua etmiştir. Yine bir defasında Resul-i Ekrem (s.a.s.), Abdullah'ı kucakla-

131 Tirmizî, *Sıfatü'l Kiyameti ve'r-Rekaik*, hadis no 216.

yıp bağrına basmış ve *"Ya Rabb! Buna hikmeti,* (en isabetli ilmi) *ve Kur'an'ın tefsirini nasib et."* diye dua buyurmuşlardır.

Abdullah b. Abbas (r.a.), ashab-ı kiramın en büyük âlimlerinden biri olmuştur. Resul-i Ekrem (s.a.s.), ahirete irtihal buyurduklarında Abdullah on üç yaşında bulunuyordu. O, Mekke'de doğmuş, 71 yaşında Taif'te vefat etmiştir.

Resul-i Ekrem (s.a.s.), peygamberlik görevini insanlara tebliğ buyururken çocukların ve gençlerin irşadına (aydınlatılmasına), eğitim ve öğretimlerine de çok büyük önem veriyordu; iman nurunun, onların nezih gönüllerini her yönden aydınlatmasını istiyordu. Çocukların ve gençlerin, örnek müminler olarak yetişmelerine çok büyük önem atfediyordu. Özellikle çocukların ve gençlerin, nezih müminler olarak büyüyüp gelişmelerine çok tutkulu idi. Onların, örnek müminler olarak yetişmeleri için her fırsat ve imkânı değerlendiriyordu. İslamiyet'i, bütün sadeliği ve güzelliği ile onlara öğretiyordu. Üzerinde durduğumuz bu hadis-i şerif, bu konuda bütün müminler için en güzel örneklerdendir. Abdullah b. Abbas (r.a.) küçük yaşta olmasına rağmen Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz, –bütün müminler için de– temel esas olan bu güzel vasiyetini, öğütlerini, ona bildirmiş ve bineğinin terkisinde olan Abdullah'a şöyle buyurmuştur:

"Ey genç! Şimdi sana birkaç kelime öğreteceğim. Sen, Allah Teâlâ'yı hıfz edip gözet ki, O da seni korusun."

Bu cümlenin manası şudur: Sen Allah'ın emirlerine uy, O'nun yasaklarından uzak ol ki, O da seni korusun. Genişlik ve rahat içinde olduğun vakitlerinde O'na itaat et ki, zor ve sıkıntılı bulunduğun vakitlerinde de O, seni korusun. Eğer böyle hareket edersen Allah Teâlâ seni, ehlini (aileni) ve bütün varlığını korur. O'nun yardımının ve korumasının daima seninle beraber olduğunu görürsün.

Bir şey istediğinde Allah'tan iste. Bir yardım talep ettiğinde yine O'ndan talep et. Bil ki, bütün insanlar, sana bir yarar sağlamak için bir araya gelip söz birliği yapsalar, Allah Teâlâ'nın sana kısmet ettiği şeyden başka, bir yarar sağlayamazlar. Ve yine bütün insanlar, sana bir zarar vermek üzere bir araya gelip söz birliği etseler Allah Teâlâ'nın senin için dilediği şeyden başka sana bir zarar veremezler.

Resul-i Ekrem (s.a.s.), dinin özeti olan bu güzel nasihatleri, Hz. Abdullah (r.a.)'ın şahsında bütün müminlerin gönüllerine yerleştirmek istemiş oluyor. Zira o, bütün müminlere çok düşkündür, çok merhametlidir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de:

"Andolsun, size kendi içinizden öyle bir peygamber gelmiştir ki, sizin sıkıntıya uğramanız ona çok ağır gelir. O, size çok düşkündür; müminlere karşı çok şefkatli ve pek merhametlidir."[132] buyurulmuştur.

Resul-i Ekrem (s.a.s.), bu hadis-i şeriflerinde Hz. Abdullah (r.a.)'ın şahsında bütün müminlere öyle güzel vasiyet ve öğütlerde bulunmuştur ki, herhangi bir mümin, nerede ve hangi şartlarda bulunursa bulunsun, gücü ölçüsünde Cenab-ı Hakk'ın buyruklarına içtenlikle uyar; istediğini Allah'tan ister, yardımı yalnız O'ndan talep ederse o, bu güzel durumu ile bütün korkulardan emin olur; kurtuluşa erer. Cenab-ı Hakk'ın yardımı ve koruması daima kendisi ile beraber olur.

Böyle bir mümin, her şeyde hak olan ne ise ona uyar. Konuştuğunda sadece doğru, iyi ve yararlı olanı konuşur. Kınayanların yersiz ve haksız sözlerine değer vermez. Kesin olarak bilir ve inanır ki, bu sebepler âleminde sebeplere sarılmak meşrû (dine uygun) tedbirleri bilgi ve aklıselime uygun olarak almak, Cenab-ı Hakk'ın buyruğuna uymaktır. Ve yine mümin bilir ki, her türlü iyilik ve bütün işler, Allah Teâlâ'nın elindedir.

İnsanlardan hiçbiri, hiçbir kimseye Allah Teâlâ'nın izni olmadan ne bir zarar verebilir ne de bir yarar sağlayabilir. Yeter ki, sahih iman, gerçek bilgi ve aklıselim ile hareket edilmiş olsun.

Üslub-ü hâkim ve daima yeni olan prensipler

Resul-i Ekrem (s.a.s.), bu hadis-i şeriflerinde sözleri itibarı ile son derece güzel ve manaları itibarı ile daima yeni olan güzel vasiyetlerde bulunmuştu. O, Hz. Abdullah'a bütün dikkat ve kalp huzuru ile dinleyip kavrayacağı bir üslup ile hitap etmiş ve ona:

Ey Genç! Ben şimdi sana birkaç kelime öğreteceğim… Cümleleri ile başlamış ve bu eskimez vasiyetlerini ona bildirmiştir. Bu kelimeler, düşünceye (fikir) ve kalbe hayat verici cümlelerdir. İçlerinde çok önemli dinî temel esaslar, kurallar yer almaktadır. Bu prensipler düşünceleri, zihinleri, vehimlerden, hurafelerden arındıran; aklıselime ışık tutan, sağlam inancın gönüllere yerleşip kökleşmesini sağlayan; yakîne (kesin bilgilere) güç veren temel prensiplerdir. Hadis-i şerifte beyan edilen bu güzel öğüt ve bilgiler ile gönlü aydınlanan ve bunları hayat düsturu bilip uygulayan bir kimse, insanlığın en hayırlı üyelerinden biri olmak mutluluğuna erer ve Kur'an-ı Kerim'de müjdelenen kâmil müminlerden olur.

Allah Teâlâ'nın bildirdiği hududu (sınırları) koruyanlara ne mutlu.

132 Tevbe, 9/128

Hadis-i şeriften şu manalar anlaşılmaktadır:

Ey Genç! Sen Rabbinin emirlerine karşı itaatkar ol ve onları yerine getir. O'nun yasakladığı sınırlara (hududa) yaklaşma. Kendin ile kötülükler arasına bir perde koy. Böyle yaparsan Rabbin seni nefsinin bayağı isteklerine ve sapıklıklara karşı korur. Yaratılmışların zararından; cin, insan ve şeytanların hilelerinden ve tuzaklarından seni emin kılar. Ve senin uyguladığın bu esaslara uyan aile fertlerini ve yakınlarını da korur. Nitekim bir ayet-i kerimede şöyle buyurulmuştur:

"Onun (insanın) *önünde ve arkasında Allah'ın emri ile onu koruyan takipçiler* (melekler) *vardır."*[133]

Sen, Rabbinin buyruklarını dünyada muhafaza edersen O da seni korur. Dünyanı ve ahiretini güzelleştirir ve seni ateşin azabından emin kılar. Muttakiler (kötülüklerden sakınanlar) için, hazırladığı cenneti ile seni müjdeler. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de müminlerin birçok üstün vasıfları beyan buyurulan bir ayetin sonunda meal olarak şöyle buyurulmuştur:

"…Ve onlar, Allah'ın koyduğu hududu (sınırlarını) *koruyanlardır. Resulüm sen, o müminleri müjdele."*[134]

Allah, bir insanı korumak isterse -şartlar ne kadar olumsuz olursa olsun- yardım eder; ona tevfik verir ve onu, başarılı kılar. Onu himaye eder. O kimse, yanılır ise Cenab-ı Hak, onu doğrultur. Hâsılı Cenab-ı Hakk'ın inayet ve yardımı, daima onunla beraber olur. Kur'an-ı Kerim'de meal olarak şöyle buyurulmuştur:

"Gerçek şu ki, Allah'ın yardımı kötülüklerden sakınanlar ve iyi olan (güzel amellerde bulunanlarla) *beraberdir."*[135]

Bilmek gerekir ki, Cenab-ı Hakk'ın yardımı ve teyidi, O'nun buyruklarını tutup yasaklarından sakınmaya bağlıdır. Kendisine itaatlı olana O, yardım eder; lakin kendisine isyan edeni de yardımsız bırakır. Bununla ilgili olarak da şöyle buyurulmuştur:

"Eğer siz Allah'a (O'nun dinine) *yardım ederseniz O da size yardım eder ve ayaklarınızı sabit kılar."*[136]

"Eğer Allah size yardım ederse size üstün gelecek hiçbir kimse (güç) *yoktur. Eğer O, sizi yardımsız bırakırsa size O'ndan başka kim yardım edebilir?"*[137]

133 Rad, 13/11.
134 Tevbe, 9/112.
135 Nahl, 16/128.
136 Muhammed, 47/7.
137 Âl-i İmrân, 3/160.

Hadis-i şeriften öğrendiklerimiz

Ey mümin, Allah Teâlâ'nın emirlerine uy; yasak ettiklerinden sakın ki O da, daima seni korusun, yardımıyla desteklesin. Sen, rahat ve geniş vakitlerinde O'na itaatli ol ki, sıkıntılı durumlarında O'nun yardımını yanında bulasın.

Bir şey istediğinde -hangi konuda ve ne olursa olsun- Allah'tan iste. Bir yardım talep ettiğinde yardımı yine O'ndan dile. Bil ki, samimiyetle Allah'a yönelip O'na güvenen kimseye Allah yeter. Mümin bir insan, O'na güvendiği ölçüde mutludur, huzurludur. O'ndan başkasına güvenen insan, kendisini mutsuz kılar. Bilmeli ki, Allah mülkün sahibidir. İyilik yalnız O'nun elindedir. O, dilediğini yüceltir ve dilediği kimseyi alçaltır. *"Ey insanlar, siz, Allah Teâlâ'nın lütfundan isteyiniz."* O, ihsan etmekten, vermekten usanmaz. Halbuki insanlar, kendilerinden bir şey istenince daralıp rahatsız olabilirler. Allah Teâlâ ise kendisinden istenilmesini sever, duaları, dilekleri keremi ile kabul buyurur.

Allah Teâlâ'nın takdirine (kadere) iman etmek, insan için farzdır, gereklidir. Bu iman, insan için en büyük güçtür. Korkulardan emin olmaktır. Hurafelerden ve vehimlerden uzak kalmaktır; kurtulmaktır. Yaratılmışlara muhtaç olmamaktır. Diğer taraftan beşerî, ilmî ve aklıselimin gerekli kıldığı bütün tedbirleri alıp her yardımı Allah Teâlâ'dan dilemektir. Gerçek şudur ki, O'nun izni olmadan hiçbir iyiliğin insana ulaşması mümkün değildir. O'nun ikram ve iyiliklerini önleyecek hiçbir kimse yoktur. İyilikler olduğu gibi sıkıntılar da böyledir. Zorlukları, zarar ve sıkıntıları giderecek de ancak O'dur.

İbrahim Peygamber'e en zor ve sıkıntılı anında Cebrail (a.s.) şöyle der: *"Ya İbrahim! Bir ihtiyacın var mı?"* İbrahim (a.s): *"Kardeşim! Sana bir ihtiyacım yoktur; Rabbim halimi biliyor. O, bana yeter ve O, ne güzel bir vekil* (koruyan) *dır. Benim güvenim O'nadır."* demiştir.

Allah Teâlâ, İbrahim Peygamber'i düşmanına karşı korumuştur. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de Allah Teâlâ, meal olarak şöyle buyurmuştur:

"Biz dedik ki: Ey ateş! İbrahim için serin ve esen ol."[138]

Dünya bir imtihan yurdudur. Biz insanlar hangimiz, daha güzel işler, ameller kazanalım (dünya ve ahiretin mutluluğuna erelim), kendimiz ve beşeriyet için daha yararlı olalım diye, Allah Teâlâ ölümü ve hayatı yarattı. Bütün insanlar, bu imtihan yurdunda ilahî imtihana tabi tutulmaktadır.

---

138 Enbiya, 21/69.

Hadis-i şerifte bildirilen esaslara ve öğütlere içtenlikle bağlı olan bütün müminler için, her türlü iyilik ve başarılar vardır. Yeter ki iyiliklerde yarış halinde olsunlar. Aslında bu sonsuz rahmet kapısı bütün beşeriyete açıktır. Ne var ki, dünya ve ahiret mutluluğunu kazananlar ancak müminlerdir.

"Müminin durumu ne kadar hoş ve ne kadar güzeldir; zira onun her hali hayırdır. Zorluklara maruz kalır; sabreder (bunları aşmaya çalışır) *onun için hayırdır. O, nimetlere nail olur, nimetlere şükreder, onun için yine hayırdır. Bu güzel sonuç ancak müminler içindir."*[139]

Bilinmeli ki: Allah'ın yardımı sabredenlerle beraberdir. Her zorluğun ardından mutlaka ferahlık gelir. Her güçlükle birlikte mutlaka kolaylık vardır. Ve yine bilinmeli ki, bu imtihan yurdunda en iyi insanlar, en ağır ve en çetin zorluklara maruz kalmışlardır; ancak, onlar, maruz kaldıkları zorlukları, sabırla –Allah Teâlâ'ya itimat ile– yenmişler ve iyilikler yolunda insanlara örnek olmuşlardır. Kur'an-ı Kerim'de meal olarak şöyle buyurulmaktadır:

"Siz sabreder ve takvaya sarılırsanız düşmanlarınızın planları (hileleri) *size asla zarar veremez."*[140]

Bu ise iman ehli için en büyük ilahî teminattır.

Nitekim bir ayet-i kerimede şöyle buyurulmuştur:

"Allah'ın yardımı sabredenlerle beraberdir."[141]

İyilik yolunda, hak üzere sabırlı ve kararlı olanlara hesap ölçülerinin de üstünde mükâfatlar (ödüller) verileceği müjdelenmiştir. Tarik-i müstakim (dosdoğru yol) üzere olan insanlar, iyiliklerin bütün insanlığı kuşatıp mutlu kılması ve kötülüklerin de silinip yok olması için sabır ve sebat ile çalışmakla yükümlüdürler. Haksızlıkların ve bâtıl düşüncelerin ardından koşanlar, kendilerine ne kadar yazık ettiklerini bir bilselerdi, bu imtihan yurdunda yaptıklarına pişmanlık duyar, tövbe ve istiğfarla zararlarını gidermeye çalışırlardı.

İyi bilinmeli ki:

"En güzel sonuç, dosdoğru yol üzere olanlar ve kötülüklerden sakınanlar içindir."[142]

139 Müslim, *İman*, hadis no 153.
140 Âl-i İmrân, 3/179.
141 Bakara, 2/153.
142 Kasas, 28/83.

20

Utanma Duygusu İmandandır

عَنْ أَبِي مَسْعُودٍ عُقْبَةَ بْنِ عَمْرٍو الأَنْصَارِيِّ الْبَدْرِيِّ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ:
قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّ مِمَّا أَدْرَكَ النَّاسُ مِنْ كَلَامِ النُّبُوَّةِ
الْأُولَى: إِذَا لَمْ تَسْتَحْيِ فَاصْنَعْ مَا شِئْتَ.» (رواه البخاري)

Hadis-i Şerifin Tercemesi

Ebu Mesud Ukbe b. Amr el-Ensarî el-bedrî (r.a.) demiştir ki: Resulullah (s.a.s.) Efendimiz şöyle buyurdu:

"İlk peygamberlerin sözlerinden insanların idrâk ettiği (kavrayıp bellediği) söz: Utanmadıktan sonra dilediğini yap, cümlesidir."[143]

Hadis-i şerifi Buhârî rivayet etmiştir.

HADİS-İ ŞERİFLE İLGİLİ AÇIKLAMALAR

Yukarıda meali verilen hadis-i şerifi, İmam Buhârî, Sahih'inde zikretmiştir. Hadis-i şerifin ravisi, Ukbe b. Amr' el Bedrîdir. (r.a.) kendisi Medineli olup Ensar'dandır. İkinci Akabe biatında hazır bulunan yetmiş kişiden biridir. Daha sonraları Kûfe'de ikamet etmiş ve İmam Ali (r.a.)'nin hilafeti zamanında Kûfe'de vefat etmiştir. Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimizden 102 hadis-i şerif rivayet etmiştir. Bu hadis-i şerif de onlardan biridir.

Bu hadis-i şerif, büyük bir önemi haizdir; çünkü edep ve hayâ peygamberler ahlakındandır. Utanmak demek olan hayâ, ilk peygamberlerden itibaren bütün peygamberlerin şeriatlarında var olmuş, güzel sayılmış ve

143 Buhârî, *Edeb*, hadis no 5769; Ebu Dâvud, *Edeb*, hadis no 4796.

hükmü asla kaldırılmamıştır. Bu güzel haslet, her zaman ve mekânda övgüye layık görülmüştür; ahlakî, üstün bir vasıftır.

Peygamberlerin bu manevî mirası, insanlar arasında kuşaktan kuşağa intikal ederek İslam ümmetine ulaşmıştır. Nitekim hadis-i şerifte şöyle buyurulmuştur:

"İlk peygamberlerin kelamından insanlara ulaşan ve insanların kavrayıp muhafaza ettikleri sözlerden biri de: 'Utanmadıktan sonra dilediğini yap' cümlesi (sözüdür)."

Edep ve hayâ, Allah katında ve insanlar nezdinde utanılacak (ve çirkin olan) bir şeyi yapmaktan insanı alıkoyan ruhî bir meziyettir. Bunun içindir ki, edep ve hayâ tamamıyla hayırdır. İyiliklerin kaynağıdır, denilmiştir. Başka hadis-i şeriflerde ise şöyle buyurulmuştur:

"Hayâ, tamamıyla hayırdır."[144]

"Edep ve hayâ, ancak iyilik getirir. Edep ve hayâ, imandandır."[145]

Peygamberler ahlakından olan edep ve hayâ, onların hepsinde ve özellikle Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimizde ekmel (en yüksek) derecede idi. Resul-i Ekrem (s.a.s.) edep ve hayâ bakımından en üstün mertebede bulunuyordu. Kendileri, bakire bir kızdan daha utangaç idi. Hoşlanmadığı bir durum olduğunda mübarek yüz ifadelerinden bilinirdi. Hz. Peygamber (s.a.s.), bir hadis-i şeriflerinde şöyle buyurmuşlardır:

"İman, yetmiş bu kadar (veya altmış bu kadar) *şubedir. En üstünü 'Lâ ilâhe illallah' 'Allah'tan başka hiç bir ilah yoktur.' cümlesidir. En alt* (en son) *derecesi ise yollardan eza verecek şeyleri kaldırıp temizlemektir. Hayâ* (utanma duygusu) *da imandan bir bölümdür."*[146]

Hayâ duygusu insanda iki türlüdür:

Bunlardan birincisi: İnsanın yaratılışında var olan ruhsal bir haslettir. Doğal (tabii) olarak var olan bu duygu, korunup geliştirilirse insanı, en üstün mertebelere eriştirir. Zira bu ahlakî vasıf, insanı çirkin olan her şeyden uzaklaştırır ve onu iyiliklere yöneltir. İnsanı ahlakın en yüksek derecelerine yücelten bu duygu, Cenab-ı Hakk'ın, insanoğluna ihsan ettiği en büyük lütuflardan biridir.

İkincisi ise: Kesbîdir, yani insanın kazanımı iledir; imandan gelen bir duygudur ve imandan bir bölümdür. Hadis-i şerifte beyan buyurulan bu tür hayâdır. Bu türden hayâya sahip olan bir insan, Allah katında ve insanlar

---

144 Buhârî, *Edeb*, 10/433; Müslim, *Hayâ*, hadis no 37.
145 Tirmizî, *Birr ve's-Sıla*, hadis no 2010.
146 Buhârî, *İman*, 1/48-49; Müslim, *İman*, hadis no 35; Ebu Dâvud, *Sünnet*, hadis no 4.

nezdinde çirkin sayılan şeylerden, yani bütün kötülüklerden uzak kalır. Dünyada ve ahirette kendisini utandıracak fiil ve davranışlardan sakınır.

Utanma duygusu, bazen sahibinin iyiliği emredip kötülükleri önlemesine mani olur ise durum ne olur?

Cevap olarak belirtmek gerekir ki, böyle bir tutum acizliktir ve gerçek hayâ duygusu ile ilgisi yoktur; zira edep ve hayâ duygusu, hak ve doğru olanı gerektiğinde en güzel ve makul ölçüler ile ortaya koymayı sağlayan; fenalık ve haksızlıklara engel olan bir erdemdir.

Hadis âlimleri, bu hadis-i şerifi üç şekilde açıklamışlardır.

Birinci mana: Hadis-i şerifte beyan edilen:

"Utanmadıktan sonra dilediğini yap." cümlesinden şu mana anlaşılmaktadır. Ne yaparsan yap, Cenab-ı Hak, yaptığın işin karşılığını verecektir. Bu bir uyarıdır. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de bir ayette, inkârcılara karşı meal olarak şöyle buyurulmuştur.

"Dilediğinizi yapın. Gerçek şu ki Allah yaptıklarınızı görmektedir."[147]

Siz yaptığınız amellerin karşılığını göreceksiniz, demektir ki bu bir tehdittir. Hadis-i şerif de bu kabildendir.

İkinci mana ise: Bu hadis-i şerif bir haberdir. Şu anlama gelmektedir. Edep ve hayâ duygusundan yoksun olan bir kimse dilediğini yapar. Onu çirkin işler yapmaktan men edecek utanma duygusu, kendisinde mevcut değildir. Bu duygu kendisinde bulunmayan kimseler ise diledikleri kötülükleri yaparlar.

Üçüncü mana da şudur: Yaptığın ve yapacağın iş ve davranışlarda Allah Teâlâ'ya ve insanlara karşı utanılacak bir durum yok ise o iş mubahtır. Bir fiil (iş), dinî yönden yasaklanmamışsa o, mubah olan fiiller cümlesindendir ve yapılmasında da bir mahzur yoktur. İmam Nevevî, bu üçüncü manayı tercih etmiştir. Ancak hadis-i şerifin ibaresinden (ifadesinden) anlaşılan en uygun mana birinci şıkta beyan edilen husustur.

Övgüye layık olan edep ve hayâ, insanı iyiliklere ve güzelliklere yönelten ve çirkin işleri terk ettiren edep ve hayadır. Cüneyt el-Bağdadî, merhum şöyle demiştir:

"Utanma duygusu (hayâ), *nimetleri görüp idrâk etmek ve bu nimetlere karşı şükürdeki noksanları görüp fark etmektir. Her iki durum arasında insanda bir duygu meydana gelir ki, bu duyguya hayâ adı verilir."*

147 Fussilet, 41/40.

Hayânın zıddı hayâsızlık olup çirkin bir vasıftır. Kişinin insaniyetten, fıtrat-ı selimeden (gerçekleri bilip anlayacak durumda yaratılmış olmaktan) uzaklaşmasıdır.

Büyüklerin sorumlulukları

Ana-babanın ve eğiticilerin en önemli görevlerinden biri de edep ve hayâ duygusunun aile fertleri arasında ve toplum hayatında daima egemen olmasını sağlamaktır. Bunun için başta sorumluların, gençlerin ve çocukların yetiştirilmelerinde onlara örnek ve yardımcı olmaları, edep ve hayâ erdemine uymayan davranışları olduğu takdirde hataları giderici, eğitim kurallarına uygun tedbirler almalarıdır. Ayrıca çocuklara iyi arkadaş seçmeleri; kötü arkadaşlardan uzak kalmalarında onlara yardımcı olmaları; hataları giderici faydalı kitaplar ile çocukları tanıştırmalı, edep ve hayâ duygularını tahrip edecek çirkin sözlerden, film, görsel ve yazılı basının zararlı olanlarından korunmalarını temin etmeleridir. Aksi takdirde kendileri ile birlikte çocukların da toplumun da geleceğini ziyana uğratmış olurlar.

Eğer çocuğun temiz fıtratı, verimli öğretim ve eğitim ile korunup güçlendirilir, geliştirilirse imandan gelen edep ve hayâ, onun bütün davranışlarında görülür. Edep ve hayâsı çok olan kimsenin iyilikleri de çok olacağı gibi edep ve hayâsı az olanın iyilikleri de az olur.

Allah Teâlâ'dan ve insanlardan utanmayan bir kimse, her şeyden önce kendisine çok yazık etmiş olur. Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimizin şu hadis-i şerifleri ne kadar düşündürücüdür!

Buyuruyorlar ki:

"Ümmetimin hepsi af olunurlar. Ancak mücahir olanlar, (yani insanlardan hayâ etmeyip) *kötülükleri apaçık işleyenler müstesnadır."*[148]

Allah Teâlâ'dan ve insanlardan hakkıyla hayâ edenlere ne mutlu!

---

148 *Müslim Şerhi Nevevî*, hadis no 2990/52.

21

İstikamet ve İman

عَنْ أَبِي عَمْرٍو، وَقِيلَ أَبِي عَمْرَةَ، سُفْيَانَ بْنِ أَبِي عَبْدِ اللّٰهِ الثَّقَفِيِّ
رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللّٰهِ، قُلْ لِي فِي الْإِسْلَامِ قَوْلاً لاَ أَسْأَلُ
عَنْهُ أَحَداً غَيْرَكَ. قَالَ: «قُلْ آمَنْتُ بِاللّٰهِ ثُمَّ اسْتَقِمْ.» (رواه مسلم)

Hadis-i Şerifin Tercemesi

Ebu Amr denildi ki: Ebu Amr'e süfyan b. Abdullah es Sekafi, (r.a.) şöyle dedi:

"Dedim ki Ya Resullellah! Bana İslam'da öyle bir cümle (kelime) öğret ki, artık o konuda senden başka hiçbir kimseden bir şey, sorup öğrenmeye ihtiyacım olmasın. Resul-i Ekrem (s.a.s.) buyurdu ki: Allah'a iman ettim de sonra da dosdoğru ol."[149]

Bu hadis-i şerifi Müslim rivayet etmiştir.

HADİS-İ ŞERİFLE İLGİLİ AÇIKLAMALAR

İman ve istikamet: Öz ve söz doğruluğunda sabit olmaktır.

Bu hadis-i şerif de Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimize verilmiş olan *"Cevamiu'l-Kelim"*dendir.

Soru soran sahabe: "Ya Rasulelellah! İslamiyet'te bana öyle bir cümle öğret ki, İslam dininin bütün manalarını kapsasın. Manası da çok açık olsun ki, senden başka kimseden onun açıklamasını sormaya ihtiyacım olmasın. Ve ben, ona uygun amel ettiğimde dünya ve ahirette amacıma ulaşmış olayım."

149 Müslim, *Camiü Evsafi'l İman*, hadis no 38; Tirmizî, *Zühd*, hadis no 4212.

Resul-i Ekrem (s.a.s.), soruyu soran şahsa cevaben: *"Allah'a iman ettim de sonra da dosdoğru ol."* buyurmuşlardır.

Böylece Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz, bu iki cümlede İslam'ın ve imanın bütün manalarını toplamıştır. Zira Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz, soru sahibine kalben inanıp tasdik ettiği inancı, dili ile yeniden bir daha zikretmesini bildirmiş ve ondan sonra da bütün işlerinde, taat ve ibadetlerinde müstakim (dosdoğru) olmasını ve Cenab-ı Hakk'ın buyruklarına muhalefette bulunmaktan sakınmasını emretmiştir.

İslamiyet özet olarak: Tevhit ve itaattir.

Tevhit: *"Ben Allah'a iman ettim. Rabbim Allah'tır"*, cümlesinde; taat ise: *"Sonra da dosdoğru ol"* cümlesinde ifade buyurulmuştur. Yani gerçek tevhit; iman ile amelden ibarettir, her ikisi de bu hadis-i şerifte yer almıştır. Müstakim olmak demek, Allah Teâlâ tarafından emrolunanların tümünü güç ölçüsünde yerine getirmek ve yine O'nun tarafından nehyedilen şeylerin tümünden uzak kalmaktır. Böyle olunca gerek kalp ve gerekse beden ile yerine getirilen amellerimizin; yani iman, ihsan ve İslam hepsi bu iki cümleye dahildir; çünkü istikametin manası: 'Ben Allah'a iman ettim' cümlesi ile beyan edilen esasa, uygun amel etmek demektir.

Kur'an-ı Kerim'de meal olarak:

"Onlar ki Rabbimiz Allah'tır dediler, sonra da dosdoğru oldular; onlara hiçbir korku yoktur ve onlar üzülmeyeceklerdir."[150] buyurulmuştur.

Ayeti kerimeden öğrenilen mana şudur:

Onlar, bir Allah'a iman ettiklerini dil ile itiraf (ikrar) ettiler. Sonra bu imanlarının gereğine uygun amel ettiler. Ölüm kendilerine gelinceye kadar bütün görevlerinde, taat ve ibadetlerinde istikamet üzere oldular. İnançlarında, söz ve işlerinde müstakim olup, itidal üzere (ölçülü olarak) hareket ettiler. Kalben müstakim olmak demek, doğru ve hak üzerinde sebat (kararlılık) göstermektir. Gerek söz ve gerek iş, bütün amellerde de böyle olmaktır.

Bu hadis-i şerif, bütün müminlere ilahî bir müjde ve teminat olan iki ayet-i kerimenin, bildirdiği hakikatleri, soru sahibinin şahsında bütün insanlığa bir daha hatırlatmaktadır. Birinci ayet-i kerimenin mealini yukarda zikretmiş bulunuyoruz. İkinci ayet-i kerime ise meal olarak şöyledir:

"O kimseler ki Rabbimiz Allah'tır dediler, sonra da müstakim oldular (İtikat, ibadet ve bütün işlerinde doğrulukta sebat gösterdiler). *Onların ölüm-*

150 Ahkaf, 46/13.

leri anında melekler, yanlarına inerler ve onlara şöyle derler: Sakın korkmayınız ve asla üzülmeyiniz. Size vaad edilmiş olan cennet ile sizlere müjdeler olsun."[151]

Ebu'l-Kasım Abdu'l Kerim el-Kuşeyrî merhum, risalesinde şöyle demiştir: "İstikamet, öyle yüksek bir derecedir ki, bütün işlerin kemal bulması, tam olması, ancak bununla olur. İstikametin varlığı ile her türlü iyilikler hâsıl olur. Bütün işler düzene girer. Müstakim olmayan insanın çalışmalarının sonucu ziyandan başka bir şey değildir."[152]

İstikamet, öyle bir haslettir ki, bütün güzellikler onun varlığı ile tam olur. İstikametin kaybolması ile de bütün güzellikler kaybolup gider. İstikamet, dosdoğru yol üzere ömrün sonuna kadar hayatı sürdürmektir; eğilmemek ve başka yollara sapmamaktır. Zira bu kelime, işlerin, taat ve ibadetlerin, tam olarak yerine getirilmelerini; yasaklanan şeylerin de terk edilmesini kapsamaktadır.

Sırat-ı müstakim (dosdoğru yol) üzere olmak demek olan istikamet, iyilik hasletlerinin hepsini bir araya getiren en güzel ve çok kapsamlı bir öğüttür. *"Müstakim ol, Hz. Allah, utandırmaz seni."* vecizesi de bu hadis-i şerife dayanmakta ve bu gerçeğe işaret etmektedir.

İstikametin önemi

Kur'an-ı Kerim'de meal olarak Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimize:

"(Resulüm!) *Emrolunduğun gibi müstakim ol."*[153] buyurulmuştur.

Abdullah b. Abbas (r.a.) şöyle demiştir: Bütün Kur'an-ı Kerim'de Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimize en şiddetli ve en ağır olan ayet, bu ayet-i celiledir. Ashaptan bazıları Hz. Peygamber (s.a.s.)'e, "Ya Rasulellah! İhtiyarladınız" demişler. Bunun üzerine Resul-i Ekrem Efendimiz: *"Hud Sûresi ve benzerleri beni ihtiyarlattı."* buyurmuşlardır.

Salih insanlardan (İslam büyüklerinden) Ali Şebbuyi isminde bir zat, Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimizi rüyada görmüş ve kendisine, "Ya Rasulellah! Hud Sûresi beni ihtiyarlattı buyurmuştunuz. Sizi ihtiyarlatan hususlar, bu sûrede zikredilen peygamberlerin mübarek hayat hikâyeleri mi? Onların, ümmetlerinin helâk edildiğini bildiren ayetler mi?" diye sormuş. Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz, o şahsa, *"Hayır, bunlar değil. Beni ihtiyarlatan,* '(Resulüm!) *Emrolunduğun gibi müstakim ol.' ayet-i kerimesidir"* cevabını vermiştir.

151 Fussilet, 41/30.
152 *Risale-i Kuşeyri*, 1993.
153 Hud, 11/112.

Seyyid Şerif el Cürcani, *"Tarifat"* adlı eserinde şöyle demiştir:

"Ehl-i hakikat nezdinde terim olarak 'İstikamet' verilen sözlerin, yapılan sözleşmelerin, hepsini tam olarak yerine getirmek, sıratı müstakimden asla ayrılmamak, din ve dünyaya ait bütün işlerde itidal üzere hareket etmek, orta yolu takip edip, aşırılıklardan ve geri kalmaktan uzak olmaktır. İşte sıratı müstakim budur. Diğer bir ifade ile istikamet, taat ve ibadetleri eda etmek ile masiyetlerden (kötü işlerden) uzak kalmayı bir arada bulundurmaktır. Hak ve hakikatten ayrılmadan aklıselim ve şer'î şerifin gösterdiği biçimde ölüm gelinceye kadar kulluk yolunda devam etmektir."

Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz, bu hadis-i şeriflerinde, *"Allah'a iman ettim de ve sonra da müstakim ol."* buyurmakla istikametin en büyük mertebe olduğunu bildirmiş ve soru sahibinin şahsında, bütün beşeriyeti ve özellikle müminleri, bu fazileti kazanmaya teşvik etmişlerdir. Hadis-i şerif, tevhit akidesinde, taat ve ibadetlerde; hâsılı bütün iş ve davranışlarda, insanın müstakim olması gerektiğini bildirmektedir.

Ayrıca sahabenin (r.a.), dinî bilgileri öğrenmek, inancı korumak, dine ve dünyaya ait görevleri ihlâs ve içtenlikle yerine getirmeye ne ölçüde tutkun olduklarını göstermektedir. Bilinmelidir ki, İstikamet en büyük fazilettir.

22

Cennetin Yolu

عَنْ أَبِي عَبْدِ اللّٰهِ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللّٰهِ الْأَنْصَارِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ رَجُلاً سَئَلَ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: «أَرَأَيْتَ إِذَا صَلَّيْتُ الصَّلَوَاتِ الْمَكْتُوبَاتِ، وَصُمْتُ رَمَضَانَ، وَأَحْلَلْتُ الحَلاَلَ، وَحَرَّمْتُ الحَرَامَ، وَلَمْ أَزِدْ عَلَى ذَلِكَ شَيْئاً أَأَدْخُلُ الْجَنَّةَ؟» قَالَ: «نَعَمْ.» (رواه مسلم)

وَمَعْنَى حَرَّمتُ الْحَرَامَ: إِجْتَنَبْتُهُ، وَمَعْنَى أَحْلَلْتُ الْحَلاَلَ: فَعَلْتُهُ مُعْتَقِداً حِلَّهُ.

Hadis-i Şerifin Tercemesi

Ebu Abdillah Cabir b. Abdillah el Ensarî (r.a.) demiştir ki:

Bir adam, Resulullah (s.a.s.)'a gelerek şöyle bir soru sordu ve dedi ki:

"(Ya Rasulellah)! Bana bildirir misin! Ben, farz olan namazları kıldığım ve ramazan orucunu tuttuğum zaman bir de helali, helal saydığım; haramı, haram bildiğim (ve ondan uzak durduğum) da ve bunlar üzerine fazla bir şey, yapmadığım takdirde ben, cennete girebilir miyim?" (Bunun üzerine Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz:) "Evet (girersin)." buyurdu.

Hadis-i şerifi, Müslim rivayet etmiştir.

İmam Nevevî'nin açıklaması: *"Haramı, haram kılarsam"* sözünün manası: Haramlardan uzak kalırsam; *"Helali de helal bilirsem"* sözünün manası da: Helalin, helal olduğuna inanarak onu işlersem demektir.[154]

154 Müslim, *İman*, hadis no 15.

HADİS-İ ŞERİFLE İLGİLİ AÇIKLAMALAR

Bu hadis-i şerifi, Ebu Abdullah Cabir b. Abdullah (r.a.) rivayet etmiştir.

Hadis-i şerifte beyan edilen hususları soran şahıs, Numan b. Kavkal el-Huzaîdir. Bu Sahabe, Bedir'de hazır bulunmuş ve Uhud Savaşı'nda şehit olmuştur. Hadis-i şerifin dinimizdeki yeri, çok büyüktür. Dinî birçok hükümleri cem etmiş olması bakımından, İslam'ın medarı sayılan hadis-i şeriflerden biridir. Konunun izahı şöyledir:

İnsanın, yerine getirdiği fiiller, ya kalbe ait ya da bedenen yapılan fiillerdir. Bunların her biri ile yapılan ameller, eğer insanın yapmaya mecbur veya mezun (serbest) olduğu amellerden ise helaldir. İnsanın, yapmaya mezun (serbest) olmadığı fillerden ise onlar da haram olan fiillerdir.

Kişi, helali helal bilir, ondan yararlanır; haramı haram bilir ondan da uzak kalırsa dinî yönden bütün görevlerini yapmış olur ve emin olarak cennete girer.

Soru sahibi Numan (r.a.):

"Ya Rasulellah! Bana bildirdiğin (beş vakit) farz olan namazları vaktinde kılar, ramazan ayı orucunu tutarsam; bir de helal olanların, helal olduğunu bilir, onları yerine getirir isem; haramların, haram olduğunu bilir ve onlardan uzak kalır isem, (Haram: Şer'i şerifin yasakladığı, uzak kalınmasını bildirdiği şeylerdir.) ben, cennete ilk girenlerle (birlikte) girebilir miyim?", diye sorar. Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz:

"Evet, girersin." buyuruyor.

Hadis-i şerifte namaz ve ramazan orucu gibi farzlar zikredilmiş, diğerleri beyan edilmemiştir. Zira zekât ve hac gibi ibadetler, daha sonra emrolunmuştur.

Soru sahibinin, helali helal bilip işler isem; haramı, haram bilip ondan uzak kalırsam beyanı, zımnen (dolaylı olarak) bütün dinî hükümleri kapsamış oluyor; çünkü dinî bakımdan her haramı terk etmek, farzdır; herhangi bir farzı terk etmek de haram olduğu gibi.

Allah Teâlâ, Resul-i Ekrem (s.a.s.)'ini âlemlere rahmet olmak üzere göndermiştir. Resul-i Ekrem (s.a.s.), insanları dalaletten (sapıklıktan) uzaklaştırmak ve onlara cennete gidebilecekleri hidayet yolunu göstermek üzere peygamber olarak gönderilmiştir. Cennet yolu çok açıktır, kolaydır. Allah Teâlâ, o yolun sınırlarını göstermiş, yapılması gereken görevleri de bildirmiştir. Kim, Cenab-ı Hakk'ın bildirdiği sınırları aşmaz; O'nun tayin buyurduğu görevleri de içtenlikle yerine getirirse gayesine erişmiş olur; yaratılmışların en hayırlılarından olmak mutluluğuna erer. Allah Teâlâ'nın

koyduğu bu sınırları çiğneyip görevlerini ihmal eden kimse de kendisini ziyana uğratmış olmanın karşılığını görecektir.

Allah Teâlâ'nın rahmeti, her şeyi kucaklamıştır. O'nun, insanlara emrettiği görevlerin, yerine getirilmesi ve yasak ettiği sınıra yaklaşılmaması, insanın gücü dâhilinde olan kolay görevlerdir; çünkü Allah Teâlâ, dinde zorluk yaratmamıştır. O, bizim için daima kolaylık murat eder; hakkımızda güçlük dilemez. O, bu ilahî teminatını bütün insanlığa ihsan etmiştir. Yeter ki insan, kendi yüksek değerini bilsin. Bu üstün ve şerefli sorumluluğunu idrâk etmiş olsun. Bilinmeli ki, dinimizde emrolunan farzları, yerine getirmek ve yasaklananları (haramları), terk etmek –onlardan uzak kalmak– kurtuluşa ermenin temelidir, esasıdır. Soru sahibi de Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimizden bunları sormuştur.

Sahabenin, her vesileyle Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimize sorular sorup aldıkları cevapları hıfz etmeleri (ezberlemeleri) ve bunları gelecek kuşaklara aktarmış olmaları dinî, amelî ve sosyal yönden büyük değer taşır.

Hadis-i şerifte gördüğümüz sorulara benzer sorular sorulmuştur. Bu vesileyle birkaç örnek verilmesi yerinde olacaktır.

Ebu Eyyub el-Ensarî (r.a.)'den gelen bir rivayette bir kişi, Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimize:

"Ya Rasulellah! Benim cennete girmemi temin edecek bir ameli bana bildirir misin?" demiştir.

Müslim'in diğer bir rivayetinde:

"Bana öyle bir amel göster ki, o ameli işlediğimde beni cennete yaklaştırsın ve beni ateşten (cehennem azabından) *uzaklaştırsın."*

Bunun üzerine Resul-i Ekrem:

"Bir Allah'a ibadet edersin; O'na hiçbir şeyi ortak koşmazsın; namazı dosdoğru devamlı kılarsın; zekâtı verirsin; sıla-i rahmi (akrabalarını yoklar onların hukukunu) *gözetirsin."* buyurdu.

Sonra adam dönüp gitti. Resul-i Ekrem, (s.a.s.) orada bulunanlara, şöyle buyurdu:

"Eğer kendisine emrolunanları yerine getirirse cennete girecektir."

Bir başka soru sahibine de Resul-i Ekrem (s.a.s.), benzer şeyler buyurmuştur. Ancak o beyanlarında: *"Sıla-i rahim"* yerine *"ramazan orucunu tutarsın"* cümlesi yer almıştır.

Soru sahibi şahıs da:

"Seni hak peygamber olarak gönderen Allah'a yemin olsun ki, bunlardan fazla bir şey yapmam. Bu emrolunanlardan da eksik bir şey bırakmam." demiş ve dönüp gitmiştir.

Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz, bunun üzerine şöyle buyurmuştur:

"Ehl-i cennetten bir adamı görmek kimi sevindirirse bu şahsa baksın."

Hadis-i şerifi, Buhârî ve Müslim rivayet etmişlerdir. Fazla bilgi için *"Camiu'l-Ulûm ve'l-Hikem"* adlı eserde 22. hadis-i şerifin açıklamasına bakılmalıdır.

Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz bir başka soru sahibine de benzer şeyleri beyan buyurmuştur:

"Soru sahibi ise Ya Rasulellah! Bildirdiklerini yaparım. Bunlardan fazla bir şey yapmam. Bunlardan, noksan bir şey de bırakmam." demiş ve dönüp gitmiştir.

Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz onun için:

"Eğer sözünde sadık ise kurtuluşa erdi." buyurmuşlardır.

Yine Veda Haccı'nda Arafat'taki bir hitabesinde şöyle buyurmuşlardır:

"Ey insanlar! Allah Teâlâ'dan korkunuz. (Emirlerine uyunuz; yasakladıklarından sakınarak) *takvaya eriniz. Beş vakit namazınızı kılınız. Ramazan orucunu tutunuz. Malınızın zekâtını veriniz. Emir sahiplerine itaat ediniz ki, Rabbinizin cennetine giresiniz."*[155]

Ashab-ı kiram, farz olan ibadetleri yerine getirmekte azami dikkati gösterdikleri gibi sünnetler ve fezaile ait diğer nafileleri (farz olmayarak yapılan ibadetleri) yerine getirmeye de çok itina göstermişler, sabır ve kararlılıkla bunları da uygulamışlardır. Sonuç olarak, bütün ibadetlerin yerine getirilmesine en yüksek düzeyde itina göstermişlerdir. Ancak Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimizin, bazen sünnetleri terk ettiği görülmüştür. Bunun hikmeti ise: Sünnetlerin ve diğer nafile ibadetlerin, vacip olmadığını bildirmek içindir. Bir de İslamiyet, kolaylık dinidir; onda zorluk yoktur. Zor durumlarda farz ve vacip olan ibadetler yerine getirilir. Yerine getirilememiş yahut da zorunlu sebepler altında bunlar, eda edilememişse sonradan ilk fırsatta farz ve vacip olan namazlar ve benzerleri kaza edilir. Ancak sünnet ve nafile olan ibadetlerin, kaza edilmeleri gerekmez. Herhangi bir sebeple sünnetler veya diğer nafile ibadetler, belirli vakitlerinde eda edilememişse bunların kazası gerekmediğini bildirmek için, Hz. Peygamber (s.a.s.) bazı kere sünnetleri terk etmiştir.

155 Tirmizî, Salat, hadis no 616.

Farz ve vacip ibadetler ile sünnet veya nafileler arasındaki farkları, din bilginlerimiz, bütün incelikleri ile fıkıh kitaplarında açıklamışlardır. Cenab-ı Hak cümlesinden razı olsun.

Sünnetler farz namazların tamamlayıcısı olarak meşrû kılınmıştır. Soru sahiplerine Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz tarafından İslamiyet'teki kolaylıklar bildirilmiştir. Bu hadis-i şeriflerden, mendup olan ibadetlerin yerine getirilmesine bir engel olmadığı da anlaşılmaktadır. Ayrıca farz ibadetleri vaktinde ve şartlarına uygun olarak yerine getirenlere kurtuluş ve başarı müjdesi verilmiştir.

Bunun gibi, farzlarla birlikte sünnetler ve diğer mendup ibadetleri de eda edenlerin dereceleri Allah'ın lütfu ile daha da yükselir.

Özetle hadis-i şeriften öğrenilenler

Mümin bir kimsenin ilim ehli insanlardan İslamiyet'i ve bilemediği dinî hükümleri sorup-öğrenmesi bir vecîbedir. Kişi, bilemediği hususları, kendisi için helal ve haram olanları iyiden iyiye öğrenmelidir ki, ömür boyu hidayet üzere bulunduğuna ve yaptığı amellerinin tam ve yerli yerince olduğuna kalben tatmin olsun.

Öğretmek durumunda olan kimsenin, öğreniciye kolaylık göstermesi, ona daima iyilik ve başarı yollarını tanıtması, kolaylıklarla birlikte gerçek ilim ve iyilikler yoluna teşvik etmesinin bir görev olduğu öğretilmektedir.

23

Her İyilik Sadakadır

عَنْ أَبِي مَالِكٍ الْحَارِثِ بْنِ عَاصِمٍ الْأَشْعَرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: «اَلطُّهُورُ شَطْرُ الْإِيمَانِ، وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ تَمْلَأُ الْمِيزَانَ، وَسُبْحَانَ اللّٰهِ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ تَمْلَئَانِ – أَوْتَمْلَأُ– مَا بَيْنَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ، وَالصَّلَاةُ نُورٌ، وَالصَّدَقَةُ بُرْهَانٌ، وَالصَّبْرُضِيَاءٌ، وَالْقُرْاٰنُ حُجَّةٌ لَكَ أَوْ عَلَيْكَ، كُلُّ النَّاسِ يَغْدُو، فَبَائِعٌ نَفْسَهُ فَمُعْتِقُهَا أَوْ مُوبِقُهَا.» (رواه مسلم)

Hadis-i Şerifin Tercemesi

Ebu Malik el-Haris b. Asım el-Eş'arî (r.a.) demiştir ki: Resul-i Ekrem (s.a.s.) şöyle buyurdu:

"Temizlik, imanın yarısıdır, Elhamdülillah (Allah'a hamd olsun) cümlesinin sevabı, amellere aid (mizanı) teraziyi doldurur. Ve Sübhanellâhi ve'lhamdülillâhi cümlelerinin (sevabı), göklerle yerin arasını doldurur. Namaz bir nurdur; sadaka bir bürhandır (kesin bir delildir); sabır (zulmetleri, ızdırapları gideren bir) ışıktır. Kur'an da ya lehinde ya da aleyhinde bir hüccettir (kesin bir delildir). İnsanların her biri, günün sabahına girer ve nefsini satmış olur. Ya hürriyetine kavuşturup onu kurtarır, ya da helâk eder."[156]

Hadis-i şerifi, Müslim rivayet etmiştir.

156 Müslim, *Kitabü't Tahareti Fazli'l Vudû*, hadis no 223.

HADİS-İ ŞERİFLE İLGİLİ AÇIKLAMALAR

"Her iyilik, bir sadakadır."

Bu hadis-i şerifi, İmam Müslim Sahih'inde zikretmiştir. Hadis-i şerifin ravisi, Ebu Malik Haris b. Asım el Eşari (r.a.)'dir. Bu Sahabe, Hz. Ömer'in hilafeti zamanında ve Hicretin 23. yılında vefat etmiştir. Hadis-i şerif, İslam'ın usullerinden bir asıldır; dinî kurallardan çok önemli kuralları kapsamaktadır. Bu kurallar, bütün müminleri, hatta bütün insanlığı, yakından ilgilendiren temel prensiplerdir. Bu esaslar:

- Temizlik imandandır.

- *"Elhamdülillah"* –Her türlü övgü Allah'a mahsustur– cümlesinin sevabı, amellerin tartılacağı teraziyi doldurur.

- *"Sübhanallah"*, *"ve'lhamdülillah"* (Allah, her türlü noksanlıklardan münezzehtir. Ve her türlü övgü Allah'a mahsustur.) cümlelerinin sevabı, gökle yer arasını doldurur.

- *"Namaz bir nurdur."* Hak yolu aydınlatır. Kişiyi o yola yöneltir.

- Sadaka (karşılık beklemeden ihtiyaçlılara yardımda bulunmak), müminin lehinde bir burhan (kesin bir kanıt)tır.

- *"Sabır bir ziyadır."* (Sahibinin yolunu, yönünü daima aydınlatan güneş örneği bir ışıktır, bir kaynaktır.)

- *"Kur'an, senin lehinde veyahut da aleyhinde kesin ve ilahî bir hüccettir."*

- Her bir insan, günün sabahına girdiğinde kendi nefsini yaptığı işler karşılığında satın alır. Böylece kendisini ya kurtuluşa, hürriyete kavuşturur. Ya da nefsini ziyana uğratıp helake götürmüş olur.

Bilindiği gibi Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimize "Cevamiu'l-Kelim" verilmiştir. (Az sözle çok ve engin anlamlar ifade edebilme yeteneği) bu kısa sözler, yerine göre bütün iyilikleri ihtiva eder ve kötülüklerden de sakındıracak manaları bildirir. Bu hadis-i şerif de Hz. Peygamber (s.a.s.)'e verilmiş özlü sözlerdendir. İnsanları iyiliklere yönlendiren, nebevi (Peygambere mahsus) en güzel öğütlerdendir.

Taharet kelimesi, mutlak manada temizlik demektir. Medenî bütün insanlar, her yönden temizliğe önem verirler. Güzel ve sağlıklı bir hayat için temizliğin zaruri olduğunu bilirler. İslam da, temizlik esasına dayanır. *"Temizlik imanın yarısıdır."* cümlesi ile temizliğin ne kadar önemli bir gerçek olduğu insanlığa duyurulmuştur. Taharet kelimesi, özel bir manayı da ifade eder ki o da, abdest alması gereken kimsenin, özel temizlik olarak abdest alması ve yine gusül etmesi gereken kimsenin, bütün bedenini tertemiz

yıkaması; elbisesini ve namaz kılacağı yeri ve imkân ölçüsünde çevresini temiz duruma getirmesidir. Eğitim ve öğretim kaidelerine (kurallarına) uygun olarak kendi sorumluluğu altında olan insanları ve çevresini de bu şekilde eğitmesidir. Kişinin, namazdan başka diğer ibadetler için de Allah Teâlâ'nın huzuruna durup münacatta bulunduğunda da bu özel temizliğine riayet etmesi menduptur. Müslüman bir kişi, temizlik ile birlikte bütün görevlerini bilinçli olarak yapar. O, zorlukları aşar; kalbi, ruh ve bedeni tertemiz olarak Cenab-ı Hakk'ın huzuruna çıkar ve şunu bilir ki Allah Teâlâ, sıdk ile tövbe eden ve tertemiz olan insanları sever. Ruhen ve bedenen tertemiz olmanın sevabı ise, imanın yarısına eşittir.

İbn-i Dakîki'l Îd'in bildirdiğine göre; hadis-i şerif ile ilgili şöyle bir açıklama da vardır:

"hadis-i şerifte geçen 'İman' kelimesinden maksat, namazdır. Zira Kur'an'da namaza, öneminden ve dinin direği olması bakımından iman adı verilmiştir. O halde namaz ibadetinin yarısı temizliktir. Yani abdestli olmak, beden ile mekânı tertemiz durumda bulundurmaktır."

Ayrıca ahlak bilginleri şöyle demişlerdir: Bu hadis-i şerifte görünür temizlikle birlikte kalp temizliği de bildirilmiştir. İnsanın kendi nefsini her türlü rezaletlerden ve kötü huylardan temizleyip arındırması imanın yarısıdır. Diğer yarısı ise, yine insanın kendi nefsini ve ruhunu bütün faziletlerle, hak olan itikat ve imanla tezyin etmesi ve donatmasıdır. Zira önce kalbi, tertemiz duruma getirmek, sonra da onu hak olan inançla ve bütün faziletlerle donatmak, gereklidir. Birinci olan kalp temizliği daha önce yapılmalıdır ki, ikincisi yani hak olan iman ve faziletler ile kalbi süslemek mümkün olsun. Doğru ve sahih bir iman bütün günahları temizler, silip yok eder. İbadet için yapılan özel temizlik ve abdest almak ise *"sağair"* adı verilen küçük günahları silip temizler.

"Temizlik imanın yarısıdır." cümlesinden dış temizlikle birlikte ruh ve gönül temizliği de anlaşılmaktadır; çünkü insanın bütün iş ve amellerinde, iyi niyet, güvenirlik ve istikamet (doğruluk) esas olduğu gibi; kin, düşmanlık, haset, hıyanet vb. kötü duygu ve düşüncelerden kalbi temizlemek de temel bir esastır. Her bakımdan tertemiz olmak mümin kişinin üzerinde ilahî bir emanettir. Abdest, imanın bir özelliğidir.

Bir hadis-i şerifte şöyle buyurulmuştur:

"Onu (abdesti), *ancak mümin, gereği gibi muhafaza eder."*

Allah Teâlâ'yı anmak

"Elhamdülillah" cümlesi; Allah Teâlâ'yı övmek; O'nu tazim ile anmak ve nimetlerinden dolayı O'na şükretmektir. Bu cümlelerin manevî karşılığı, (sevabı), amellerin tartılacağı mizanı doldurur. *"Sübhanallah, ve'lhamdülillah"* cümlelerinin sevabı ise gökler ve yer arasını doldurur. Lafızları itibariyle çok sade ve kolay; mana itibariyle de çok engin olan bu iki cümle (zikir ve tesbih), Allah Teâlâ'yı bütün noksanlıklardan tenzih etmek ve O'nu, tazim ile övüp anmak, sevapları yönünden de çok önemlidir. Eğer fizikî olarak ölçmek mümkün olsa bu iki cümlenin sevabı gökler ile yer arasını doldurur.

Başka hadis-i şeriflerde de beyan edildiği üzere:

"Dört kelime vardır ki Allah Teâlâ, onları seçmiştir. Bu dört kelime (cümle) *ise* "Sübhanallahi", "ve'lhamdülillahi" *ve Lâ ilâhe illâllahu va'llahu ekber"* cümleleridir.

Bunların sevabı Allah Teâlâ indinde baki kalır. Kehf sûresi 46. ayette beyan buyurulan:

"Allah katında baki kalan iyi amellerdir." cümlesi ile bu zikir ve öğütlere de işaret buyurulmuştur.

Her mümin, her fırsatta bu güzel cümlelerin manalarını da düşünerek, hatırlayarak okumalı, gafletten uzak durup lisan ile kalbi birleştirmelidir. Böyle olduğu takdirde insan her bakımdan gönül huzuruna erer. Sıkıntı ve üzüntülerden kendisini korumuş olur. Kur'an-ı Kerim'de meal olarak şöyle buyurulmuştur.

"O insanlar ki, iman ettiler. Onların gönülleri Allah Teâlâ'yı anmakla huzur bulur. Dikkat ediniz! Kalpler ancak Allah'ı anmakla huzura erer."[157]

İnsan daima gönül rahatlığı içinde olmaya ihtiyaç duyar. Mümin bir insanın Allah Teâlâ'yı anması, daima O'na güvenip O'ndan yardım dilemesi, bağışlanmasını ve affını talep etmesi, insan için en büyük huzur ve güç kaynağıdır. Kişi, bu yüksek duyguya sahip olunca Allah Teâlâ da o kişiyi mele-i a'lada (en yüce mecliste) anar; onu, fazl ve keremiyle hak ve hidayet yoluna iletir; tevfikini ona refik edip yardımına nail eder; ve kişi, iki cihan mutluluğuna ermiş olur.

Kur'an-ı Kerim'de meal olarak şöyle buyurulmuştur:

"Ey inananlar! Allah'ı çok zikrediniz ve O'nu sabah-akşam tesbih ediniz (noksanlıklardan münezzeh olduğunu itiraf ediniz). *Sizi karanlıklardan ay-*

157 Ra'd, 13/38.

dınlığa çıkarmak için üzerinize rahmetini gönderen O'dur; melekleri de sizin için istiğfar eder (af diler). *Allah, müminlere karşı çok merhametlidir."*[158]

Namaz bir nurdur

Nur: (Aydınlık) varlıkları görmemize, yolumuzu bulmamıza imkân sağlayan ilahî bir nimettir. Namaz da bizim için bir nurdur. Muhakkak ki namaz, bizi isyanlardan, çirkin işlerden, münker olan (dinin ve aklıselimin kötü gördüğü) şeylerden alıkoyar. Namaz, sahibini doğru olan yola ve iyiliklere yönlendirir. Gerçekte namaz, insanı her türlü kötülüklerden uzaklaştırır. Namaz, İslam'ın rükünlerinden bir rükündür ve muhkem bir farzdır. Namaz, hak ve hidayet yolunu aydınlatan manevî bir nurdur. Kişi, en nezih ve en güzel bir şekilde her gün belirli vakitlerde, beş defa Allah Teâlâ'nın huzuruna çıkar, vasıtasız olarak Rabbine münacatta (yakarış ve yalvarışta) bulunur. İçtenlikle O'na ibadet eder. Rabbine karşı samimi ve müstakim (dosdoğru) olan böyle bir insan, insanlara karşı da müstakim olur. Zira o, istikametin en büyük erdem olduğu bilincine varmıştır. Aynı zamanda o, doğruluğu, iyi ahlakı, nezih yaşayışı ve takvası ile melek hasletli (melek özelliğine sahip) bir kişidir. Onun yüzünde, manevî bir aydınlık görülür. O, fırsat buldukça beş vakit namazını cemaatle eda etmeye çalışır. İnsanlığın en hayırlı üyelerinden biri olmak mutluluğuna erer. O, Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimizin, müjdelerine mazhar olmak için imkân ölçüsünde mescitlerde cemaatle olmayı tercih eder. Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz mealen şöyle buyurmuşlardır:

"Karanlıklarda mescitlere yürüyüp gidenlerin kıyamet gününde tam bir nur ile tenvir edileceklerini müjdele."[159]

Namaz, müminin miracıdır; âlemlerin Rabbine münacatıdır. Kendisi ile Rabbi arasında manevî bir bağlantıdır. Namaz, huzur ve rahata ermenin ve güvene kavuşmanın manevî kaynağıdır; bütün müminler için sevinç kaynağı ve göz nurudur. Gıptalar olsun, namazını huşu ve tevazu içinde eda eden kimselere.

Sadaka burhandır

Sadaka: Hiçbir karşılık beklemeksizin kişinin kendi malından gönül hoşnutluğu ile fakirlere, yoksullara ve diğer ihtiyaçlılara Allah rızası için yaptığı malî yardımın adıdır. Burhan ise kesinlik ifade eden hüccet (kesin delil), kat'î delil demektir. Gündüzün aydınlığının, güneşin varlığını göster-

158 Ahzab, 33/41-43.
159 Ebu Dâvud, *Salat*, hadis no 561; Tirmizî, *Salat*, hadis no 223.

diği gibi, sadaka da onu veren kişinin inancındaki sadakatini (bağlılığını) gösteren bir burhandır. Başka bir hadis-i şerif, mealen şöyledir:

"Üç şey var ki, onları işleyen kimse imanın zevkine varmış olur: (Birincisi) *bir Allah'a ibadet etmek; çünkü Allah'tan başka ilah yoktur.* (İkincisi) *gönül hoşnutluğu, rızası ile malının zekâtını vermek.* (Üçüncüsü ise) *her yıl bu ibadeti yerine getirmektir."*

Bu hadis-i şerifi Ebu Dâvud rivayet etmiştir.

İnsan maddî ve manevî yönden de tertemiz olmak zorundadır. Müslüman, gücü ölçüsünde cömert, kerem sahibi ve hoşgörülü olmak durumundadır. O; cimrilik hasislik gibi kötü vasıflardan uzak olmak zorundadır. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de mealen şöyle buyurulmuştur:

"Nefsinin cimriliğinden korunan kimseler, ebedi kurtuluşa ermişlerdir."[160]

Bu sebeple Müslüman, manevî kirler sayılan bencillik, cimrilik ve benzeri nefsî hastalıklardan kendisini temizler. Fakirlere, yoksullara, düşkünlere iyilik ve yardım elini uzatmayı görev bilir ve yerine getirir. Müslüman, Cenab-ı Hakk'ın rızasını dileyerek farz veya nafile her türlü hayırları, elinden geldiği ölçüde yapar. Bu durum, onun imanındaki sadakatinin ve kurtuluşa erenlerin safında olacağının delili ve göstergesidir.

Müminun sûresinin ilk 11 ayeti okunup üzerinde iyiden iyiye düşünülmelidir.

Sabır ziyadır

Nur kelimesi ile ziya kelimesi arasındaki fark, ayın nuru ile güneşin ışığı arasındaki fark gibidir. Hadis-i şerifte:

"Sabır bir ziyadır." buyurulmuştur. Sabırda zorluk vardır. Sabır, nefsi arzuladığı şeylerden menetmek ve adeta onu hapsetmektir. Bu ise bir nefis, mücahedesini gerektirir.

Kişi, hayatı boyunca sabra muhtaçtır. İnsan, sabırlı ve sebatlı olduğu sürece maksadına erişir. Bilgi tahsil etmek, yararlı eğitim almak, taat ve ibadet ehli olmak, kötülüklere karşı durmak, bilgisizlik ve tembellik gibi düşmanları yenmek; hâsılı maddî, manevî bütün görevleri yapmak için zorlukları aşmak, musibetlere karşı tahammül göstermek, bütün bunları yapmak, ancak sabırlı ve kararlı olmakla gerçekleşir.

Sabır, öyle üstün ve güzel bir özelliktir ki, beşerî hiçbir güç ona denk olamaz. Sabır, sahibinin hayat ve başarı yolunu daima aydınlatan bir ışıktır. Müminin hak ve doğru olan bir yolda kararlı olmasını sağlar. Bunun içindir

---

160 Haşr, 59/9.

ki iyi insanlar, sabırlı olmaları sebebiyle Cenab-ı Hak tarafından övülmüşlerdir. Sabredenlere müjdeler vardır. Nitekim bir ayet-i kerimede mealen şöyle buyurulmuştur:

"Allah, daima sabredenlerle beraberdir."

Bu ve benzeri hikmetler nedeniyledir ki, hadis-i şerifte *"sabır ziyadır"* buyurulmuştur.

Kur'an bir hüccettir

Aslında müminin işi çok kolaydır. O; bilgi, aklıselim, sabır ve kararlı hareket ettiği takdirde iki cihan mutluluğunun onun için olduğunu bilir. Kur'an, müminin rehberidir. O, Kur'an'ın gösterdiği hidayet yolundan yürür. Kur'an'ın, bildirdiği üstün ahlak prensiplerini kendisine düstur edinir. Böyle olunca da Kur'an, dünya ve ahirette müminin iyiliğine ilahî bir hüccettir (kesin bir delildir). Zira Kur'an insanlara en emin, en doğru ve en sağlam yolu gösterir; güzel işler yapan müminler için büyük ecirler olduğunu müjdeler. Kur'an, müminlere kıyamet gününde şefaatçidir. Ancak Kur'an'ın öğütlerine kulak vermeyen, bu öğütlere ilgisiz kalan kimseler için de, dünyada ve ahirette ziyana uğramak kesindir. Ne mutlu o insanlara ki onlar, Kur'an'ı kendilerine rehber bilirler. O'nun gösterdiği hidayet yolunda yürürler. O'nun öğütlerine kulak verirler. Kur'an'ın övdüğü üstün ahlakı, kendilerine düstur bilirler; onlar, Kur'an'ı güzelce okurlar ve üzerinde düşünüp manalarını anlamaya çalışırlar. Bir ayet-i kerimede meal olarak şöyle buyurulmuştur:

"Sözleri, dinleyip de en güzeline uyan insanlara müjdeler olsun. Onlar, Cenab-ı Hakk'ın, hidayete erdirdiği, öz akıl sahibi kimselerdir."[161]

Kur'an'a karşı ilgisiz kalanlar ise her şeyden önce kendi öz nefislerine yazık etmişlerdir. Onlar, Kur'an'ın nurundan kendilerini yoksun bırakmışlardır. Bunun içindir ki Kur'an, kendileri aleyhine hüccettir. Kur'an, müminler için bir şifa ve rahmettir. Ancak Kur'an'a ilgisiz olanlar, bu durumları ile kendi ziyanlarını artırmış olurlar. Kur'an bu gerçeği, bütün insanlığa duyurmaktadır.

Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz, bu hadis-i şerifteki öğütleri şöyle tamamlıyor:

Bütün insanlar her günün sabahına girerler. Bir kısmı, Cenab-ı Hakk'ın sevgisini, rızasını kazanmak uğrunda nefsini satın almış olur. Bu insanlar, Allah Teâlâ ve insanlar ile olan muamelelerinde doğruluğu benimsemişlerdir

---

161 Zümer, 39/17-18.

ve kendilerini helâk olmaktan kurtarmışlardır. Onlar, aklıselim ve hür irade sahibidirler. İnsanın değerini bilirler. Kendilerini Cenab-ı Hakk'ın sevgisini ve rızasını kazanmaya vermişlerdir.

"Allah, müminlerden mallarını ve canlarını cennet karşılığı satın aldı..."[162]

Mealindeki ayet-i kerime uyarınca hareket ederler. Bu bakımdan dünyanın bütün varlıkları, onların mümtaz şahsiyetlerine, yüksek değerlerine bedel olamaz.

İnsanlardan diğer bir kısmı ise, gerek genel ve gerekse özel işlerinde kendi hevaî (geçersiz) isteklerine uyarlar; kendi nefislerini fani, geçici ve değersiz arzularına karşılık satmış olurlar. Böylece kendi iradeleriyle kendilerini helake götürmüş olurlar. Hadis-i şerifin son bölümünde ise mealen şöyle buyurulmuştur:

"Bütün insanlar sabaha girerler, her biri kendi varlığını hürriyetine kavuşturur, sonsuz mutluluğa ermesini sağlar. Ya da hevaî (boş, faydasız) *istekler ardından koşar ve kendisini helâk eder."*

Bu hususlarla ilgili bazı ayet-i kerimelerin mealleri şöyledir:

"Allah Teâlâ'nın öğütlerini dinleyip nefsini tertemiz duruma getiren ebedî kurtuluşa ermiştir. Kendisini kötülüklere götüren kimse ise nefsini hüsrana uğratmıştır. Bu ise pek büyük bir kayıptır."[163]

"İnsanlardan öyleleri de vardır ki, Allah'ın rızasını kazanmak için kendisini ve malını feda eder. Allah, kullarına çok şefkatlidir."[164]

Hadis-i şeriften öğrendiklerimizden bazıları

İnsanların dünyada yaptıkları ameller, kıyamet gününde mizana konulur değerlendirilir. Sevabı ağır gelenler, kurtuluşa ererler. Bu husus, kitap, sünnet ve icma-ı ümmetle sabittir. Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz meal olarak şöyle söylemiştir:

"İki kelime var ki, onlar Rahman olan Allah'a çok sevgili, sevapları mizanda çok ağır, lisana da çok kolaydır. Bu iki kelime: Sübhanallâhi ve bi hamdihi, sübhanallâhi'l azim."[165]

Namazları; belirli vakitlerinde farzlarına, vaciplerine, sünnetlerine ve adabına uyarak kılmak mecburidir.

---

162 Tevbe, 9/111.
163 Şems, 91/9-10.
164 Bakara, 2/207.
165 Buhârî, *Davat*, 11/175; Müslim, *Zikir ve Du*a, hadis no 2694; Tirmizî, *Davat*, hadis no 3463.

Kişi, varlığından iyilik yollarına vaktinde infak etmelidir. Yetimlerin, kimsesizlerin, fakirlerin, iffetinden dolayı isteyemeyen yoksulların, ihtiyacını Allah rızası için gidermelidir ki, bu sadakalar Allah katında kendisi için burhan olsun.

Her insan, özellikle her Müslüman, iyilikler yapıp kötülüğü ortadan kaldırmaya çalışmalıdır. Zorluklar, karşısında sabretmelidir. Kötülüklere, isyanlara karşı sabır ve kararlılık ile direnmelidir.

Kur'an, bütün insanlar için hidayet rehberidir ve özellikle müminler için en güzel bir öğüttür ve en güzel bir düsturdur. Kur'an'ı, güzelce okumalı, üzerinde güzelce düşünüp manalarını anlamaya çalışmalı ve buyrukları uyarınca amel etmelidir.

Ömür, paha biçilmez bir nimettir. Bu ilahî nimetin kadri bilinmelidir. Nefsin, hevâî isteklerine göre değil de Allah Teâlâ'nın rızası yolunda ve ahirette kalıcı olarak en güzel işlerde bu ilahî emanet değerlendirilmelidir.

24

Zulüm Haramdır

عَنْ أَبِي ذَرٍّ الْغِفَارِيِّ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِيمَا يَرْوِيهِ
عَنْ رَبِّهِ عَزَّ وَجَلَّ أَنَّهُ قَالَ: «يَا عِبَادِي! إِنِّي حَرَّمْتُ الظُّلْمَ
عَلَى نَفْسِي وَجَعَلْتُهُ بَيْنَكُمْ مُحَرَّماً فَلاَ تَظَالَمُوا.

يَاعِبَادِي كُلُّكُمْ ضَالٌّ إِلاَّ مَنْ هَدَيْتُهُ فَاسْتَهْدُونِي أَهْدِكُمْ. يَاعِبَادِي كُلُّكُمْ جَائِعٌ اِلاَّ مَنْ أَطْعَمْتُهُ فَاسْتَطْعِمُونِي أُطْعِمْكُمْ. يَاعِبَادِي كُلُّكُمْ عَارٍ إِلاَّ مَنْ كَسَوْتُهُ فَاسْتَكْسُونِي أَكْسُكُمْ. يَا عِبَادِي إِنَّكُمْ تُخْطِؤُنَ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَأَنَا أَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعاً فَاسْتَغْفِرُونِي أَغْفِرْ لَكُمْ. يَا عِبَادِي! إِنَّكُمْ لَمْ تَبْلُغُوا ضَرِّي فَتَضُرُّونِي وَلَمْ تَبْلُغُوا نَفْعِي فَتَنْفَعُونِي، يَا عِبَادِي! لَوْ أَنَّ أَوَّلَكُمْ وَآخِرَكُمْ وَإِنْسَكُمْ وَجِنَّكُمْ كَانُوا عَلىَ أَتْقَى قَلْبِ رَجُلٍ مِنْكُمْ مَا زَادَ ذَلِكَ فِي مُلْكِي شَيْئاً. يَا عِبَادِي لَوْ أَنَّ أَوَّلَكُمْ وَآخِرَكُمْ وَإِنْسَكُمْ وَجِنَّكُمْ كَانُوا عَلَى أَفْجَرِ قَلْبِ رَجُلٍ مِنْكُمْ مَا نَقَصَ ذَلِكَ مِنْ مُلْكِي شَيْئاً. يَا عِبَادِي لَوْ أَنَّ أَوَّلَكُمْ وَآخِرَكُمْ وَإِنْسَكُمْ وَجِنَّكُمْ كَانُوا فِي صَعِيدٍ وَاحِدٍ فَسَئَلُونِي فَأَعْطَيْتُ كُلَّ اِنْسَانٍ مَسْئَلَتَهُ مَاكَانَ نَقَصَ ذَلِكَ مِمَّا عِنْدِي شَيْئاً اِلاَّ كَمَا يَنْقُصُ الْمِخْيَطُ اِذَا أُدْخِلَ الْبَحْرَ. يَا عِبَادِي إِنَّمَا هِيَ أَعْمَالُكُمْ أُحْصِيهَا لَكُمْ، ثُمَّ أُوَفِّيكُمْ إِيَّاهَا، فَمَنْ وَجَدَ خَيْراً فَلْيَحْمَدِ اللّٰهَ، وَمَنْ وَجَدَ غَيْرَ ذَلِكَ فَلاَ يَلُومَنَّ اِلاَّ نَفْسَهُ.» (رواه مسلم)

Hadis-i Şerifin Tercemesi

Ebu Zer el-Ğıfari (r.a.)'den Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz, Rabbi Celili Teâlâ ve Tekaddes Hazretlerinden rivayet ettiklerinden olmak üzere, bu hadis-i şerifi nakil buyurdu ve şöyle dedi: Allah Teâlâ buyurdu ki:

"Ey kullarım! Biliniz ki Ben, zulmü kendi zat-ı kibriyama haram kıldım. (Zulümden münezzehim). Sizin aranızda da zulmü haram kıldım. Öyle ise siz, birbirlerinize haksızlık (zulüm) etmeyiniz. Ey kullarım! Benim hidayet ettiklerimden başka hepiniz dalalettesiniz (sapıklıktasınız). (Peygamber gelmezden önce İslam'dan, şerîattan habersiz idiniz.) Öyle ise Ben'den hidayet (doğru yola yöneltilmenizi) dileyiniz de Ben size hidayet vereyim. Ey kullarım! Benim beslediğimden başka hepiniz açsınız. Öyle ise Ben'den taam (yiyecek) isteyin de Ben, sizi besleyeyim. Ey kullarım! Benim giydirdiklerimden başka hepiniz çıplaksınız. Öyle ise Ben'den giyecek isteyin ki, sizi giydireyim. Ey kullarım! Doğrusu siz, gece ve gündüz hep hata işlersiniz. Ben de baştanbaşa bütün günahları bağışlarım. Öyle ise siz Ben'den mağfiret (af) dileyiniz (istiğfarda bulununuz) ki, Ben de sizi mağfiret edeyim. Ey kullarım! Sizlerin, Bana zarar vermeye gücünüz yetmez ki, Bana zarar verebilesiniz ve yine sizin, Bana bir fayda vermeye gücünüz yetmez ki, Bana bir fayda verebilesiniz. Ey kullarım! Sizden önce gelen ve sonra gelecekler; insiniz, cinniniz, içinizde en fazla takva sahibi kim ise, onun kalbi üzere olsanız, sizin bu durumunuz, Benim mülkümde bir şey artırmaz. Ey kullarım! Sizin evveliniz, ahiriniz; insiniz, cinniniz, içinizde en facir (kötülük işleyen) kimselerin kalbi üzere (isyankâr) olsa yine de Benim mülkümden bir şey eksilmez. Ey kullarım! Sizin evveliniz, ahiriniz; insiniz, cinniniz (hepiniz), bir yerde durup da Benden isteklerde bulunsanız ve Ben de sizin her birinize istediğini versem bu (ihsanlar), nezd-i ilahimde olanlardan (hazinelerimden) hiçbir şey eksiltmez. Ancak bir iğne denize batırılıp çıkarıldığında denizden ne eksiltmiş ise o kadar bir şey eksiltmiş olur. Ey kullarım! O (amellerin) hepsi ancak sizin amellerinizdir. Ben, sizin amellerinizi tamamen kaydediyorum. Sonra sizin amellerinizin karşılığını tamı tamına vereceğim. Her kim, karşılık olarak hayır bulursa Allah'a hamd etsin. Kim de iyilikten başkasını bulursa sadece kendi nefsini kınasın."[166]

Bu hadis-i şerifi Müslim, rivayet etmiştir.

166 Müslim, *Kitabiü'l Birr*, hadis no 2577.

HADİS-İ ŞERİFLE İLGİLİ AÇIKLAMALAR

Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimizin Rabbimizden bize bildirdikleri bu gibi hadis-i şeriflere hadis-i kutsî denir.

Hadis-î kutsî: İlham yolu ile Hz. Peygamber'in kalbine ilka olunan (atılan) manadır. O manayı, Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz, kendi ifadeleri ile ümmetine bildirmiş ve tebliğ etmiştir. Bu gibi hadis-i şerifler, mana itibarı ile Allah tarafından indirilmiş ve sözleri ise Peygamber Efendimize (s.a.s.) aittir.

Hadis-i şerif, Rabbanî, büyük ve mübarek (çok bereketli) bir hadis-i şeriftir. Ve İslam'ın usul, füru ve adabına ait kuralları ihtiva etmektedir. Manası çok açık olan bu hadis-i şerif, kutsî adı verilen hadislerdendir. Kutsî hadis-i şerif, Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimizin, Allah Teâlâ'dan naklen beyan ettiği ve *"Allah Teâlâ buyurdu ki"* veya *"Allah Teâlâ buyuruyor"* gibi ifadeler ile bildirdiği hadis-i şeriflerdir. Kutsî hadis-i şerifin manası, Cenab-ı Hak tarafından Hz. Peygamber'e mana olarak bazen vahyi ve ilham tarikiyle veyahut da uyku halinde iken bildirilir. Resulullah da, kendi sözleri ile bu hadis-i şerifi, ümmetine beyan eder.

Kutsî hadis-i şerifler ile diğer hadis-i şerifler arasındaki fark: Resul-i Ekrem (s.a.s.) kutsî hadis-i şerifi, Cenab-ı Hakk'a izafe (isnad) eder. Diğer hadis-i şerifler de ise, doğrudan Hz. Peygamber kendileri buyururlar. Örnek:

"Amellerin karşılığı niyetlere göredir."

"Kurtuluş doğru sözlü olmaktadır."

"Temizlik imanın yarısıdır." gibi hadislerdir.

Kur'an-ı Kerim'in hem lafzı, hem de manası Allah Teâlâ'nın vahyidir. Kur'an, Cenab-ı Hak tarafından Cebrail (a.s.) vasıtasıyla Hz. Peygamber (s.a.s.)'e indirilmiş, mushaflarda yazılmış ve tevatür yolu ile bizlere bildirilmiş olan nazm-ı celildir (vahiydir). Kur'an-ı Kerim mu'cizdir. Onun en kısa sûresinin benzerini bile ortaya koymaktan O, bütün beşeriyeti aciz bırakmıştır. Kur'an'ın namazda kıraat olarak okunması farzdır. Ancak abdestli olarak ele alınabilir. Kutsî hadis-i şerif ise, namazda Kur'an yerine okunamaz ve mana olarak rivayet etmek caizdir. Abdestli olmayan bir kimse eline alabilir. Bunlara *"İlahî hadis"* adı da verilir. Bunlara ait, hadis-i şerif imamları müstakil eserler yazmışlardır. *"el İthafatü's Seniyye bi'l Ehadisi'l Kudsiyye"* adlı eser de bunlardan biridir.

Haksızlık yapmak zulümdür, haramdır: Zulüm, başkasının hakkı üzerinde tasarrufta bulunmaktır. Bu ise, haramdır. Allah Teâlâ zulümden münezzehtir. Allah Teâlâ hakkında zulüm muhaldır (düşünülemez). Varlık âlemi Allah'ındır. Varlık âlemini yaratan, koruyan ve tedbir eden (koruyup

yöneten) Allah Teâlâ'dır. Mülk O'nundur. O, kendi mülkünde dilediği gibi tasarruf eder ve dilediğini yapar. Bu kutsî hadis-i şerifte Cenab-ı Hak şöyle buyurmuştur:

"Ben zulmü zatı kibriyama haram kıldım ve zulmü sizin aranızda da haram kıldım. Birbirinize haksızlık etmeyin."

Keza Kur'an-ı Kerim'de de birçok ayette meal olarak şöyle buyurulmuştur.

"...(Resulüm!) *Senin Rabbin hiçkimseye zulmedici değildir."*[167]

"Allah zerre ağırlığı kadar da olsa haksızlık yapmaz."[168]

"Allah hiçbir kimseye haksızlık yapmak istemez."[169]

"Allah insanlara haksızlık etmez; lakin insanlar, kendilerine haksızlık ederler. Allah haksızlık edenleri asla sevmez."[170]

Bunlar ve benzeri ayet-i kerimeler Kur'an-ı Kerim'de çoktur.

Allah Teâlâ zulmü hem kendine haram kılmış hem de insanlar arasında birbirlerine haksızlık etmelerini yasaklamıştır. Kişinin, başkalarına zulüm yapması haram olduğu gibi, kendi nefsine haksızlık yapması da haramdır. Zulmün en büyüğü Allah Teâlâ'ya ortak koşmaktır. Kur'an-ı Kerim'de meal olarak:

"Doğrusu şirk, pek büyük bir zulümdür."[171] buyurulmuştur.

Yine Kur'an-ı Kerim'de meal olarak şöyle buyurulmuştur:

"Haksızlık yapanlara (en küçük bir şekilde dahi) *meyletmeyiniz. Sonra size ateş dokunur."*[172]

Resul-i Ekrem (s.a.s.) de bir hadis-i şeriflerinde şöyle buyurmuşlardır:

"Zulümden sakınınız. Doğrusu zulüm kıyamet gününde zulmetler, (karanlıklardır)."[173]

Zalimin evi yıkılmıştır, haraptır. Bir süre sonra olsa bile. Darb-ı meseli ne kadar anlamlıdır.

---

167 Kehf, 18/49.
168 Nisa, 4/40.
169 Ğafir, 40/31.
170 Yunus, 10/44.
171 Lokman, 31/13.
172 Hud, 11/113.
173 Ahmed b. Hanbel, *Müsned, Kenzü'l-Ummal*, 3/499, hadis no 7599.

Cenab-ı Hak, ilahî hikmeti gereği haksızlık yapana bazen mühlet verir. Ancak bir de intikam almak istedi mi haksıza kurtuluş yoktur. Cenab-ı Hakk'ın intikam alması çok elem verici ve çok şiddetlidir.

Bütün muamelelerde adalet esastır: İslam'ın en büyük hedeflerinden biri de insanlar arasında ve bütün muamelelerde adalete uyulmasıdır. Mülkün ve gerçek medeniyetin de temeli adalettir. Haksızlık ise, mülkün harap olmasına milletlerin ve medeniyetlerin yıkılmasına sebeptir. Zulüm, dünyada huzur ve mutluluğun yok olmasının ve ahirette en çetin azaba uğramanın en büyük sebebidir. Hadis-i şerifte şöyle buyurulmuştur:

"Ey kullarım! Benim hidayet verdiğim (hak yola erdirdiğim) *kimselerden başka hepiniz hidayetten habersizdiniz. Siz, Ben'den hidayet isteyin ki Ben de, sizi hidayete erdireyim."*

Bu ve bunun benzeri cümleler, şu gerçekleri ifade etmektedirler: Bütün insanlar, Cenab-ı Hakk'ın yardımına muhtaçtır. Eğer Allah Teâlâ, fazlı ve keremi ile insanların rızıklarını ikram etmez ve onları hidayete erdirmezse onlar ne kendilerine bir yarar sağlayabilirler ve ne de kendilerine gelecek bir zararı önleyebilirler.

Allah Teâlâ Rahmandır; sonsuz merhamet ve kerem sahibidir. Kendisinden istenmesini de sever. İnsanların, din ve dünya bakımından, bütün ihtiyaçlarını O'ndan istemeleri gerektiğini, keremiyle insanlara bildirmiştir. Bu hadis-i şerifte olduğu gibi bir başka kutsî hadis-i şerifte ise şöyle buyurulmuştur:

"Sizden birinin, bir ihtiyacı olursa onu Ben'den istesin; hatta ayakkabının bağını bile."

Gerçek hidayeti ihsan edecek de ancak Allah Teâlâ'dır. Kişi, hidayeti (hak yola ermeyi) ve o yolda kararlı olmayı da ancak Rabbinden istemelidir. Hadis-i şerif, bütün insanlara bu gerçeği hatırlatıyor. Nitekim her mümin, beş vakit namazın her bir rekâtında:

"Rabbimiz! Bizi sıratı müstakime (dosdoğru yoluna) *hidayet buyur ve o yolda bizleri kararlı kıl."*[174]

Mealindeki ayet-i kerimeyi okur. Cenab-ı Hak'tan daima hidayet (hak yol üzere olmak) talebinde bulunur. Bu ise, insan için büyük bir lütuf ve büyük bir mazhariyettir.

Olgun bir mümin, Cenab-ı Hakk'ın, yasakladığı şeylerin hepsinden uzak kalır. O'nun emrettiklerini de gücü ölçüsünde yerine getirir. Hataları,

---

174 Fatiha, 1/6.

günahları –ne olursa olsun– onlara tövbe eder; bağışlanmasını Allah'tan diler ve bilir ki, Allah Teâlâ bütün günahları bağışlayandır. O'ndan başka günahları bağışlayan da yoktur.

Olgun mümin, daima ümitvar olur ve bilir ki, insanoğlunun her biri, hata edebilir ve günah işlemiş olabilir. Ancak hata edenlerin en hayırlısı, hatalarından dönen, samimiyetle tövbe edip Allah yoluna girmiş olan kimselerdir. Ve yine bilir ki Allah Teâlâ tevbe edenleri ve içi-dışı tertemiz olan insanları sever. Tövbe de günah kirlerini silip temizler.

İnsanların hepsi, en ziyade takvaya sahip bulunan insanın kalbi gibi temiz kalbe sahip olsalar, bu kendileri için bir rahmettir; lakin onların bu güzel durumları, Cenab-ı Hakk'ın mülkünde hiçbir şey artırmış olamaz. Ya da bütün insanlar en şerli kimseler olsalar; bunun zararı da sadece kendilerinedir. Onların bu durumları Cenab-ı Hakk'a hiçbir zarar veremez. Allah (c.c.), âlemlerden müstağnidir. (Hiç kimseye muhtaç değildir, her varlık O'na muhtaçtır.)

Bütün amellerimizin, kaydedildiği ve korunduğu bilinmelidir. Allah Teâlâ'nın, murat ettiği vakit geldiğinde amellerimiz (kitabımız, amel defterimiz), tam olarak önümüze konulacaktır. Kitabında iyilikler bulunan kimseler sevinirler; Allah'a hamd ederler. Ancak kitabında başka şeyler bulunan kimselerin, sadece kendilerini kınamaları gerekir, başkalarını değil. Allah Teâlâ zulümlerden münezzehtir (uzaktır). O'nun yüce huzurunda hiçbir insana zerre miktarı zulüm yapılmaz. İşte bu hususlarla ilgili olan birkaç ayet-i kerimenin meallerini buraya kaydediyoruz.

"Kim zerre ağırlığında iyilik yapmışsa onun karşılığını görecektir. Kim de zerre ağırlığında kötülük yapmışsa onun karşılığını görecektir."[175]

"Böylece insanlar yaptıklarını karşılarında hazır bulmuşlardır. Resulüm! Rabbin hiç kimseye zulmetmez."[176]

"Herkesin, iyilik olarak yaptıklarını da kötülük olarak yaptıklarını da karşısında bulduğu günde insan, isteyecek ki, kötülüklerle kendi arasında uzak (ve uzun) *bir mesafe bulunsun. Allah* (kendisine karşı gelmekten) *sizi sakındırıyor. Allah kullarına çok şefkatlidir."*[177]

"Rabbimiz! Biz kendimize haksızlık ettik. Eğer Sen bizi, bağışlamaz ve bize acımazsan hiç şüphesiz biz ziyan etmişlerden oluruz."[178] Biz de aynı dua ve

175 Zilzal, 99/7-8.
176 Kehf, 18/49.
177 Âl-i İmrân, 3/30.
178 Araf, 7/23.

niyazda bulunuyoruz; kabul buyur, Rabbimiz! Duası ne kadar güzel bir duadır.

"Erkek veya kadın mümin olarak kim, iyi amel işlerse Biz, onu mutlaka güzel bir hayatla yaşatırız ve mükâfatını da elbette yapmakta olduklarının en güzeli ile veririz."[179]

179 Nahl, 16/97.

25

Allah Teâlâ'nın Lütuf ve Rahmetinin Çok Geniş ve Engin Olduğu

عَنْ أَبِي ذَرٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ : أَنَّ نَاساً مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالُوا: يَا رَسُولَ اللّٰهِ، ذَهَبَ أَهْلُ الدُّثُورِ بِالْأُجُورِ، يُصَلُّونَ كَمَا نُصَلِّي، وَيَصُومُونَ كَمَا نَصُومُ، وَيَتَصَدَّقُونَ بِفُضُولِ أَمْوَالِهِمْ. قَالَ: «أَوَلَيْسَ قَدْ جَعَلَ اللّٰهُ لَكُمْ مَا تَصَدَّقُونَ؟ إِنَّ لَكُمْ بِكُلِّ تَسْبِيحَةٍ صَدَقَةً، وَكُلِّ تَكْبِيرَةٍ صَدَقَةً، وَكُلِّ تَحْمِيدَةٍ صَدَقَةً، وَكُلِّ تَهْلِيلَةٍ صَدَقَةً، وَأَمْرٍ بِالْمَعْرُوفِ صَدَقَةً، وَنَهْيٍ عَنْ مُنْكَرٍ صَدَقَةً، وَفِي بُضْعِ أَحَدِكُمْ صَدَقَةً. قَالُوا يَا رَسُولَ اللّٰهِ، أَيَأْتِي أَحَدُنَا شَهْوَتَهُ وَيَكُونُ لَهُ فِيهَا أَجْرٌ ؟ قَالَ: أَرَأَيْتُمْ لَوْ وَضَعَهَا فِي حَرَامٍ، أَكَانَ عَلَيْهِ وِزْرٌ ؟ فَكَذَلِكَ إِذَا وَضَعَهَا فِي الْحَلَالِ كَانَ لَهُ أَجْرٌ.» (رواه مسلم)

Hadis-i Şerifin Tercemesi

Ebu Zer (r.a.) demiştir ki, Resulullah (s.a.s.)'ın ashabından bazı kimseler, Resulullah (s.a.s.) Efendimize şöyle dediler:

"Ya Rasulellah! Mal ve servet sahibi olan insanlar, bol ecirleri alıp götürdüler. Zira onlar, bizim namaz kıldığımız gibi namaz kılıyorlar, oruç tuttuğumuz gibi oruç tutuyorlar. Ve mal varlıklarının fazlasını da tasadduk ediyorlar. (Allah yolunda sadaka olarak veriyorlar). Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz buyurdu ki: Allah, size tasadduk edeceğiniz şeyleri vermedi mi? (O size tasadduk edecek imkânlar verdi.) Hiç şüphesiz sizin her bir tesbihiniz 'sübhânallah' (demeniz) bir sadakadır. Her

bir tekbiriniz 'Allahü Ekber' (demeniz) bir sadakadır. Her bir tahmidiniz 'Elhamdülillah' (demeniz) bir sadakadır. Her bir tehliliniz 'Lâ ilahe illallah' (demeniz) sizin için bir sadakadır. Marufu bildirmeniz (İyiliği emretmeniz) bir sadakadır. Nehy anil-münker (kötülüklerden alıkoymanız) sizin için bir sadakadır. Helalinize (eşinize) yakın olmanız sizin için sadakadır. Dediler ki Ya Rasulellah! Bizden birisi, helali (zevcesi) ile cinsi arzusunu yerine getirse, bu da onun için sevap oluyor. (Bu nasıl olur?) Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz: Bana söyler misiniz? Eğer o kimse, bu arzusunu haram olan şeyde yerine getirirse ona günah terettüp etmez mi? İşte bunun gibi helal olan eşine yakın olmasıyla da kendisine ecir vardır." buyurdu.[180]

Bu hadis-i şerifi Müslim rivayet etmiştir.

HADİS-İ ŞERİFLE İLGİLİ AÇIKLAMALAR

Bu hadis-i şerifi, İmam Müslim, Sahih'inde, zekât bölümünde 106 nolu hadis olarak zikretmiştir. İmam Buhârî, bu hadis-i şerifi, Sahih'inde *"namazdan sonraki zikir"* bölümünde 807 numaralı hadis olarak zikretmiştir.

İbn-i Hacer el-Heytemi *"Şerh ale'l-Erbain"* adlı eserinde: "Bu hadis-i şerif çok anlamlı ve dinî kuralların önemli bir kısmını kapsamaktadır" demiştir. Keza İbni Dakîki'l-Îd de: "Şerhu'l-Erbain" adlı eserinde: "Hadis-i şerif, tesbihatın (namaz sonrası zikirlerin ve diğer ezkârın) faziletini, iyiliği emretmek kötülükten men etmeyi, imanın önemini, mubah olan işlerin halis niyetlerle yapıldığında taat (ibadet) hükmünü alabileceğini bildirmektedir." demiştir. Ve yine soru soran kişinin bilmediği hususları, edep dâhilinde sormasının yerinde olacağını, âlim olan şahsın da soru sahibine hikmetle cevap vermesi ve bilemediği konularda onu bilgilendirip gönül rahatlığına kavuşturmasının yerinde olacağı hadis-i şeriften öğrenilmektedir. Ayrıca farz-ı kifaye olan *"emri bil-maruf nehyi anil-münker"* görevini ifa etmenin, (iyiliği telkin edip kötülüklerden alıkoymanın) bunların her birinin, farz-ı kifaye olan zikir ve tesbihlerden önde gelen bir görev olduğu vurgulanmıştır. Bu ameller için ayrıca sadaka sevabı vardır.

Ashab, sahib kelimesinin çoğuludur. Sahabeler demektir. Sahabe ise, Resul-i Ekrem Efendimizin, peygamber olarak gönderilmesinden (yani bisetten) sonra onunla bir araya gelen veya sesini duyup ona iman eden ve Müslüman olarak vefat eden kimsedir. Hadis-i şerifte geçen *"düsûr"*, *"desr"* kelimesinin

180 Müslim, Zekât, hadis no 1006.

çoğuludur. Çok mal ve servet demektir. Yine hadis-i şerifteki *"el-bud'u"* kelimesi, cinsi münasebet anlamındadır. *"Vizr"* kelimesi ise günah demektir.

İyi işlerde, güzel amellerde yarışmak:

İslamiyet, bütün insanları iyilikleri ve güzellikleri artırmaya teşvik etmiştir. Bu uğurda çalışanları ve örnek olanları övmüştür. *"İyiliklerde birbirinizle yarışınız."* emri ile bütün beşeriyete ve özellikle bütün müminlere bu kutlu yolu göstermiştir. Ve hadis-i şerifte görüldüğü üzere Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimizin bu hikmetli irşadlarını çokça müşahede eden Ebu Zer (r.a.), iyiliklerini ve ibadetini artırmak amacıyla Hz. Peygamber (s.a.s.)'in huzuruna gelen ve bu konuda sorular soran kimselere nasıl yol gösterdiğini ve onları nelere teşvik buyurduğunu bizlere de bildirmektedir.

Sahabeden fakir olan Müslümanlar, zengin olan kardeşlerinin, yoksulların ihtiyaçlarını sadakaları ile giderdiklerini görüp gıpta ediyorlar. Onlar gibi bu güzel amelleri de yapmak istiyorlar. Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimizin de "Sadaka bir burhandır." (Kişinin güzel bir Müslüman olduğunun göstergesidir) gibi irşatlarına şahit oluyorlar. Bu fakirler de servet sahibi kardeşleriyle bu hayır yolunda yarışmak istiyorlar. Onun için: *"Ya Rasulellah! Servet sahibi müminler, bol ecirleri alıp götürdüler. Onlar bizim namaz kıldığımız gibi namaz kılıyorlar. Oruç tuttuğumuz gibi oruçlarını tutuyorlar. Mallarının fazlasından da ihtiyaçlı olanlara veriyorlar. Onların bu güzel amellerini yapamadığımıza üzgünüz. Bizler de onların yaptığı güzel amelleri yapmak istiyoruz."* diyorlar. Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz kendisine verilmiş olan ilahî hikmetle onları teselli ediyor. İyilik yollarının çok olduğunu, Cenab-ı Hakk'ın rahmetinin her şeyi kuşattığını, her insanı ancak gücünün yettiği kadarı ile sorumlu kıldığını, (dolaylı olarak ve hikmetle) duyuruyor. Soru sahiplerine Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz sadaka çeşitlerinin çok olduğunu öğretiyor. Bunların da bu tür sadakaları yerine getirerek iyi amellerini artırmalarını onlara öğütlüyor. Bu amellerin her birinin Allah yolunda servet sarfetmek kadar sevaplı olduğunu, kişinin kendi aile fertlerinin ihtiyacını karşılamış olmasının en büyük sadakalardan olacağı, bir Müslümanın zevcesinin ağzına uzattığı bir lokmadan ötürü de Cenab-ı Hakk'ın o kimseye sevap vereceğini, *"Sizin en hayırlınız aile fertlerine en hayırlı olanınızdır."*

İrşatları ile aile fertlerine ikramın önde gelen sadaka ve iyiliklerden olduğunu bildiriyor.

Malî gücü olanların sadaka vermeleri kendileri için bir görevdir. Bu imkâna sahip olmayanlar; tesbih, tehlil ve tahmid gibi zikirler ile sadaka sevabı

alırlar. Sadaka ile zikirleri birleştirmek ise daha değerlidir ve bu, insanlar için Allah Teâlâ'nın bir lütfudur, dilediği kullarına ihsanıdır.

"İnsanları iyilik yollarına teşvik etmek de bir sadakadır."

Her iyilik bir sadakadır. İnsanları iyiliklere teşvik etmek de bir sadakadır. Bunun gibi insanlara iyilikleri telkin edip onları kötülüklerden sakındırmak da en büyük sadakalardandır. Zira bu husus bir farz-ı kifayenin yerine getirilmesidir. İslam ümmetinin iyiliği emredip kötülükten sakındırmak üzere insanlığın iyiliği için var edilmiş en hayırlı bir toplum olduğunu Kur'an-ı Kerim müjdeliyor. Bu şerefli ve kutlu sorumluluğu bilinçli olarak idrâk edip yerine getirmek ise en büyük sadakalardandır ve insanlığa yapılacak en hayırlı hizmetlerdendir.

Özet olarak hadis-i şeriften öğrendiklerimiz

Her yerde ve her vesile ile ilim ve hikmete uygun olarak insanlara iyilik yolları gösterilmeli, onların gönülleri alınmalı ve kendilerini sevindirecek yararlı bilgiler onlara verilmelidir.

Fakirlerin de aile fertlerini zorluğa uğratmamaları kaydı ile sadaka vermelerinin güzel olacağı, bu imkâna sahip olmayanlarınsa zikir (tesbih, tehlil, tahmid) ile sadaka verenlerin mükâfatları gibi sevaplara nail olacakları bildirilmiştir.

Şükreden ve malını Allah yolunda sarf eden servet sahipleriyle, sabredip ecrini Cenab-ı Hak'tan bekleyen fakirlerin manevî derecelerinin çok yüksek olduğu belirtilmiştir.

İyiliği emredip kötülükten men etmenin en önemli sadakalardan olduğu, keza aile fertlerinin ve özellikle eşlerin birbirlerinin haklarına azami ölçüde saygılı olmaları gerektiği bilinmelidir.

Kişinin, bilmediği hususları bilenlerden –edep dahilinde– sorup öğrenmesi; bilgi veren kimsenin de hikmete (gerçek bilgiye) uygun bir şekilde soru sahiplerini bilgilendirmesi gerektiği, bu hadis-i şeriften öğrenilmektedir.

26

İnsanların Arasını Bulup İyileştirmek, İnsanlar Arasında Adaletli Olmak

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «كُلُّ سُلاَمَى مِنَ النَّاسِ عَلَيْهِ صَدَقَةٌ، كُلَّ يَوْمٍ تَطْلُعُ عَلَيْهِ الشَّمْسُ: تَعْدِلُ بَيْنَ اثْنَيْنِ صَدَقَةٌ، وَ تُعِينُ الرَّجُلَ فِي دَابَّتِهِ فَتَحْمِلُهُ عَلَيْهَا أَوْ تَرْفَعُ لَهُ مَتَاعَهُ صَدَقَةٌ، وَالْكَلِمَةُ الطَّيِّبَةُ صَدَقَةٌ، وَ بِكُلِّ خَطْوَةٍ تَمْشِيهاَ إِلَى الصَّلاَةِ صَدَقَةٌ، وَتُمِيطُ الْأَذَى عَنِ الطَّرِيقِ صَدَقَةٌ.» (رواه البخاري ومسلم)

Hadis-i Şerifin Tercemesi

Ebu Hüreyre (r.a.), demiştir ki: Resulullah (s.a.s.), şöyle buyurdu:

"İnsanın uzuvlarından (organlarından) her biri için ve güneşin doğduğu her günde (sağlık ve afiyete teşekkür olarak) bir sadaka gereklidir. İki kişinin arasını bulup adalet üzere iyileştirmen bir sadakadır. Bir kimseye hayvanına binmesi için yardım edip bindirmen yahut da o kimseye ait yükü hayvanına yüklemek üzere yardımda bulunman bir sadakadır. Güzel bir kelime sadakadır. Namaza gitmek için attığın her adım bir sadakadır. Gelip geçenlere eza verecek şeyi yoldan uzaklaştırıp (yolu temizlemiş olman) bir sadakadır."[181]

Hadis-i şerifi, Buhârî ve Müslim rivayet etmişlerdir.

181 Buhârî, *Sulh*, hadis no 2827; Müslim, *Zekât*, hadis no 1007.

HADİS-İ ŞERİFLE İLGİLİ AÇIKLAMALAR

Bu hadis-i şerif, çok önemli kaideleri (kuralları) bildirmektedir.

İslamiyet'in en büyük gayelerinden biri de bütün müminlerin gönüllerini birleştirmek, onları uzlaştırmak, hepsini tek bir vücut haline getirmektir. Keza, bütün müminler arasında hak ve adaleti gerçekleştirmek ve hak mefhumunu (kavramını) daima ayakta tutmaktır. İnsanlar arasında daima hak ve hakikatin, adaletin, egemen olmasını sağlamak, onları güçlü kılmaktır. Allah Teâlâ'ya düşmanlık edenlere karşı müminlerin, galip olmalarını ve kendilerine düşmanlık edenlerin zararlarından da korunmalarını temin ve muhafaza etmektir. Bu hedefler ise ancak, müminlerin iyiliklerde birbirleri ile yardımlaşmaları ve dayanışma halinde olmaları ile gerçekleşir. Bütün müminlerin; söz ve amel olarak yardımlaşma ve dayanışma halinde olmaları, sorumluluklarını idrâk edip görevlerini en güzel biçimde yerine getirmeleri bir zarurettir. Bu görevleri; bilerek, inanarak, içtenlikle ve hikmete uygun olarak yapmak temel bir kuraldır. Kur'an-ı Kerim'de Allah Teâlâ'nın bütün müminlere emri böyledir. Nitekim bir ayet-i kerimede mealen şöyle buyurulmuştur:

"Ey iman edenler! İyilikte ve takvada birbirinizle yardımlaşın. Günah işte ve düşmanlıkta asla yardımlaşmayın."[182]

Üzerinde durduğumuz bu hadis-i şerifte olduğu gibi yine Buhârî ve Müslim'de geçen başka bir hadis-i şerifte Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz bu gerçeği bütün müminlere hatırlatmış ve mealen şöyle buyurmuştur:

"Müminlerin birbirlerini sevmeleri, birbirlerine karşı şefkatli ve merhametli olmaları tek bir vücuda benzer. O vücudun organlarından biri rahatsız olunca vücudun diğer organları hasta olanın acısına ortak olur; birbirlerini yardıma çağırır ve uykusuz kalırlar."[183]

Müminlerin de böyle olmaları gerekir. Aklıselim (sağlıklı düşünen) her insanı, hayran edecek bu güzel benzetme; birlik, dayanışma ve sosyal yardımlaşmanın en güzel kurallarından biridir.

Hadis-i şerifte geçen *"sülama"* kelimesinin sözlük anlamı:

Elin üstü kemikleri, el ve ayak parmakları kemikleri ve eklemleri manasını ifade etmektedir. İnsan vücudunun, kemik yapılı organları ve eklemleri anlamındadır. Hadis-i şerifte de bu kelime ile insan vücudunun bütün organları belirtilmek istenmiştir. Sağlık ve afiyete teşekkür olmak üzere

---

182 Maide, 5/2.
183 Buhârî, *Edeb*, 10/366; Müslim, *Birr ve's-Sıla*, hadis no 2586.

her bir organ için sadaka vermek gerektiği telkin edilmiştir. Ayrıca, sadaka türlerinin çok olduğu da bu hadis-i şerifte bildirilmiştir. Örnek olarak:

"İki kişi veya iki toplum arasındaki dargınlıkları, adalet üzere giderip iyileştirmen, senin için bir sadakadır."

"Vasıtasına binmek isteyen kimseye, yardım edip bindirmen veyahut da eşyasını vasıtasına yüklemen bir sadakadır."

"Kelime-i tayyibe (güzel, sevdirici, iyileştirici, birleştirici, yol gösterici bir söz söylemek) *de bir sadakadır."*

"Namaz için atılan her bir adım, senin için bir sadakadır."

"Yoldan geçenlere eza veren şeyleri yol üzerinden giderip, gelip geçenlerin rahatını sağlaman da bir sadakadır."

Bu hadis-i şeriflere benzer bir başka hadis-i şerifin sonunda ise:

"Kişinin, kuşluk vaktinde kılacağı iki rekât kuşluk namazı da bunların yerini alır." buyurulmuştur.

İlahî kudretin yüceliği

Allah, insanı ahsen-i takvim üzere, (en güzel bir biçim ve kıvamda) yaratmıştır. Allah, insana kendi tarafından bir ruh vermiş; insanı bilgi, anlayış ve aklıselim sahibi kılmıştır. Keza, ona temyiz (iyi ile kötüyü ayırt edebilme), konuşma yetenekleri, düşünme, irade gibi üstün vasıflarla onu seçkin kılmıştır. İnsan vücudunun, onu mükemmel kılan organları, onların yerli-yerince olmaları ve bediî (güzel, üstün) bir şekilde görevlerini yapmaları, Cenab-ı Hakk'ın, bediî sanatının en güzel örnekleridir. İnsan vücudunda mevcut bu azalar (organlar) arasındaki uyum ve düzen, her bir organın bünyedeki yeri ve işleyişi, bütünün varlığına ve güzelliğine hizmet etmesi, bilgi ve aklıselim sahibi insanları hayran bırakacak güzellikler manzumesidir. İnsanın, biyolojik ve fiziksel yapısı ile manevî varlığı ve bunların harikulade bir uyum içinde olmaları, aklıselim sahibi kimseler için en büyük mucizelerdendir. İnsan vücudundaki bunca sistemler, bu sistemlerin uyum içinde çalışmaları, birbirlerini tamamlayıp insan şahsiyetinin var olmasına hizmet etmeleri Cenab-ı Hakk'ın ilim, irade, kudret ve rahmetinin her şeyi kuşattığını gösteren belgeler ve mucizelerdir…

İnsan vücudundaki bütün azaların, hareket ve işleyişlerini kolaylaştıran eklemler, hâsılı insan vücudundaki organlar, en karmaşık sistemler ve bunların sağlık içinde olmaları insanın (birçoğundan) haberi olmadan her birinin görevlerini yapmaları Allah Teâlâ'nın insana bahşettiği en büyük nimetlerdendir. Bu nimetler karşısında insanların, bunları ihsan eden Allah Teâlâ'ya daha çok şükretmeleri gerekir. Hâlbuki insanların birçoğu bu ni-

metlerden, onların sağlık ve afiyet üzere olmalarından habersiz görünüyor. Bunları ihsan eden Rabbine gereği gibi şükürde bulunmuyor.

Allah Teâlâ: *"Verdiğim nimetlere şükrederseniz, size olan nimetlerimi, artırırım."*[184] buyuruyor.

Gerekli olan şükür ise Cenab-ı Hakk'ın emrettiği bütün görevleri (vacibatı), güç ölçüsünde yerine getirmek ve onun muharrematın (yasakladıklarının) tamamını terk etmektir. Bunları yapan insan, sağlık ve afiyetle ilgili şükür görevlerini yapmış demektir.

Hadis-i şerifte, bunlar ile beraber daha fazlasını da yapıp Allah Teâlâ'ya şükürde en ileri mertebelere yükselmiş kimselerin derecelerine erişmemiz bize telkin buyuruluyor. Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimizin, namazda ayakta uzun süre kalmalarından, ayaklarında yarılma olduğunu gören Hz. Aişe (r.a.) Validemiz:

"Ya Rasulellah! Allah Teâlâ, geçmiş ve gelecek ne varsa bütünü ile seni mağfiret buyurdu. Niçin kendinizi bu kadar yoruyorsunuz?" Diye şefkat göstermiş idi. Bunun üzerine Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz, şöyle buyurdu:

"Ben, Cenab-ı Hakk'ın şükreden bir kulu olmayayım mı?"[185]

Allah Teâlâ, fazlü kereminden (lütuf ve rahmetinden) gerek farz ve gerek nafile ibadetlerin yerine getirilmelerine sadaka adı vermiştir. Birbirleri ile dargın iki kişi arasını bulup adalet üzere onları barıştırmak ve bu yoldaki iyileştirici çalışmalar, sadakaların en güzellerinden ve ibadetlerin üstünlerinden sayılmıştır. Yeter ki, hak ve adalet üzere barış olsun. (Helali haram, haramı da helal sayan bir davranış olmasın.)

Allah Teâlâ, mealen şöyle buyurmuştur:

"Müminler ancak kardeştirler. O halde iki kardeş arasını bulup barıştırın ki, rahmete nail olasınız."[186]

Birbirlerine dargın iki kişinin arasını bulup onları barıştırmak en sevaplı ibadetlerden sayılmıştır. İnsanlara karşılık beklemeden yardım etmek ve onların işlerini kolaylaştırmak sadakadan sayılmıştır. İnsanlara güzel konuşmak; iyi, doğru, güzel ve yararlı kelimelerle onları sevindirmenin de büyük ecirlere nail olmayı gerektirdiği bildirilmiştir. Namaza gitmek üzere atılan her adıma bir sadaka sevabı verileceği telkin edilmiştir.

---

184 İbrahim, 14/7

185 Buhârî, *Teheccüd*, c. 2, s. 44.

186 Hucurat, 49/10.

İnsanların işlerini kolaylaştırmak, yollarını temiz tutmak ve iyileştirmek için de sadaka sevabının var olduğu bildirilmiştir. Kişi, Allah Teâlâ'nın rızasını murat ederek sadaka verilmesini telkin ve iyiliği emreder veya insanların aralarını bulup barıştırır, dargınlık ve düşmanlığı ortadan kaldırmaya çalışırsa Cenab-ı Hakk'ın bu gibi insanları büyük ecirlerle mükâfatlandıracağı Kur'an-ı Kerim'de müjdelenmiştir.

Nisa sûresi, ayet 114'e bakılabilir.

Hadis-i şerifte ise şöyle buyurulmuştur:

"İnsanların hepsi Allah Teâlâ'nın iyalidir (şefkat ve merhamet bakımından aile fertleri mesabesindedir). *İnsanların Allah Teâlâ'ya en sevgili olanı, O'nun ıyaline en çok şefkat ve merhametli olanıdır."*[187]

187 *Mişkâtü'l Mesabih*, 3/1392, hadis no 4998/52.

27

İyilik, Güzel Ahlaktır

عَنِ النَّوَّاسِ بْنِ سَمْعَانَ ﵁ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: أَلْبِرُّ حُسْنُ الْخُلُقِ وَالْإِثْـمُ مَاحَاكَ فِي صَدْرِكَ وَكَرِهْتَ أَنْ يَطَّلِعَ عَلَيْهِ النَّاسُ. (رواه مسلم)

وَ عَنْ وَابِصَةَ بْنِ مَعْبَدٍ ﵁ قَالَ: أَتَيْتُ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ فَقَالَ: «جِئْتَ تَسْئَلُ عَنِ الْبِرِّ ؟ قُلْتُ نَعَمْ. فَقَالَ: « إِسْتَفْتِ قَلْبَكَ، أَلْبِرُّ مَااطْمَأَنَّتْ إِلَيْهِ النَّفْسُ وَاطْمَأَنَّ إِلَيْهِ الْقَلْبُ، وَالْإِثْـمُ مَا حَاكَ فِي النَّفْسِ وَتَرَدَّدَ فِي الصَّدْرِ وَإِنْ أَفْتَاكَ النَّاسُ وَأَفْتَوْكَ.»

(حديث حسن في مسندى الامامين: أحمد بن حنبل،,الدارمي باسناد حسن.)

Hadis-i Şerifin Tercemesi

Nevvas b. Sem'an (r.a.) demiştir ki: Resulullah (s.a.s.) şöyle buyurdu:

"el-birr (iyilik), ahlak güzelliğidir, el-ism (günah) de, nefsinde iz bırakan ve başkalarınca bilinmesini istemediğin şeydir."

Hadis-i şerifi Müslim rivayet etmiştir.

Vabısa b. Ma'bed (r.a.) de şöyle demiştir: "Ben Resulullah (s.a.s.)'ın huzuruna vardım. Ben bir şey, sormadan Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz: Birr'in (iyiliğin) ne olduğunu sormak için geldin diye buyurdu. Ben de evet, dedim. Bunun üzerine buyurdu ki: Kalbine danış (fetvayı kalbine sor), iyilik (iyi iş) nefsi güvene kavuşturan, kalbin, huzur bulduğu

şeydir. Günah ise –insanlar sana– fetva verseler de nefiste (fena) iz bırakan ve kalpte tereddütler, hasıl eden (vicdanı huzursuz kılan) şeydir."[188]

Bu hadis-i şerifi, İmam Ahmed b. Hanbel ve İmam Darimî, Müsnedlerinde İsnad-ı Hasen ile rivayet etmişlerdir.

HADİS-İ ŞERİFLE İLGİLİ AÇIKLAMALAR

Nevvas b. Sem'an hadis-i şerifini, İmam Müslim, Sahih'inde *"Kitabü'l Birr ve's-Sıla"*da; Vabısa b. Ma'bed hadis-i şerifini ise İmam Ahmed b. Hanbel ve İmam ed Darimî, Müsnedlerinde zikretmişlerdir. Nevvas b. Sem'an (r.a.) Ashab-ı suffedendir. Daha sonraları Şam'a gidip orada ikamet etmiştir. Vabısa b. Ma'bed el-Esedî (r.a.) ise hicretin dokuzuncu yılında İslam olmak şerefine ermiştir. Bu Sahabe, çok ağlar ve gözyaşlarına hâkim olamazmış; sonraları Kûfe'ye gitmiş, orada ikamet etmiştir. Ve Rakka'da vefat etmiştir.

Hadis-i şerifin önemi ile ilgili olarak İbn-i Hacer el-Heytemî, şöyle demiştir:

"Bu hadis-i şerif, Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimize verilmiş olan "Cevamiu'l-Kelim"dendir. Ve onların da en vecîz olanlarındandır. Zira "el-birr" kelimesi, iyi işleri ve iyiliğe (marufa) ait bütün güzel hasletleri kapsayan ve ifade eden bir kelimedir; "el-ism" (günah) ise kötülüklere ait büyük-küçük bütün işleri, fiilleri, kapsayan bir kelimedir. Bunun içindir ki, Resulullah birbirine zıt olan bu iki kelimeyi, karşılıklı olarak beyan buyurmuşlardır. Özetle "el-birr" kelimesi bütün taatleri, güzel amelleri kapsayan; herkesçe kabul gören, her iyi işin, adıdır; "el-ism" ise kalpte tereddüt ve huzursuzluk hasıl eden; vicdana rahatsızlık veren ve nefret meydana getiren her kötü amelin adıdır."

Güzel ahlak:

Bilinen öz tarifi ile iyi ahlak, güler yüzlü olmak, güç yettiği ölçüde bol ihsanda bulunmak, insanın kendisi için olmasını istediği her iyiliğin başkaları için de olmasını sevip arzu etmesidir. Diğer ifade ile güzel ahlak: Bütün muamelelerde insaflı olmak; tartışmalarda rıfk ile (yumuşak) davranmak; hükümlerde daima adaletli olmak; darlıkta da genişlik halinde de ikram ve ihsanda bulunmak vb. güzel huyların bütünüdür. Bütün bu iyi huylar, kurtuluşa eren müminlerin nitelikleridir. Allah Teâlâ, Kur'an-ı Kerim'de müminleri bu sıfatlar ile övmüştür. Kur'an-ı Kerim'in, hemen her sayfası

188 Müslim, *Birr ve's-Sıla*, hadis no 2553; Ahmed Bin Hanbel, *Müsned*, hadis no 2553; Darimî, 4/228.

böyle olmakla beraber örnek olarak Müminun sûresi 1-11. ayetleri, meal olarak şöyledir:

"Gerçekten müminler kurtuluşa, ermiştir. Onlar ki, namazlarında huşu içindedirler. Onlar ki, boş ve yararsız şeylerden yüz çevirirler. Onlar ki, zekâtı verirler. Ve onlar ki, iffetlerini korurlar. Ancak eşlerine ve sahip oldukları cariyelerine karşı tutumları hariçtir ki, ondan kınanamazlar; şu halde kim bunun ötesini ararsa, işte onlar haddi aşanlardır. Onlar ki, emanetlerine ve sözleşmelerine riayet ederler. Ve onlar ki, namazlarına devam ederler. İşte asıl bunlar, varis olacaklardır. (Evet) *Firdevs'e* (Firdevs cennetine) *varis olan bu kimseler, orada ebedî kalacaklardır."*[189]

Furkan sûresi 63-76. ayetlerinin, meallerine de bakılmalıdır.

Herhangi bir kimsenin, iyi ahlak konusunda bir tereddüdü olduğunda ve daha açık bilgiler arzu ettiği takdirde bu ayetler ve benzerleri ile beyan buyurulan bu üstün vasıfları dikkat nazarına almalıdır. Bütün bu güzel vasıflar mevcutsa onları korumalıdır. Bilmelidir ki, bu üstün vasıfların hepsinin varlığı, güzel ahlaktır. Bunların bir insanda yokluğu da kötü ahlakın sonucudur. İyi vasıfların bir kısmının var olup bir kısmının noksanlığı durumunda kişi, mevcut olanları koruyup noksan olanları da kazanmaya çalışmalıdır. İyi ahlaka sahip olma yolunda ciddi ve samimi cehd ve gayretler, kişiyi iyiliklere ve ebedî mutluluğa götürür. Başkalarından gelen eziyetlere katlanmak da peygamberlerin ahlakındandır. İyi ahlakın en üstün olanlarındandır. Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde de beyan edildiği üzere bir Arabî, bir gün Resulullah (s.a.s.)'ın cüppesini sert bir şekilde çekmiş. Öyle ki cübbenin yakası Resulullah (s.a.s.)'ın, mübarek boynunda iz yapmış ve Arap köylüsü:

"Ya Muhammed! Allah Teâlâ'nın, senin yanındaki malından bana da vermeleri için ilgililere emir ver." der.

Bunun üzerine Resulullah (s.a.s.), bu şahsa döner ve şahsın bu tutumunu tebessümle (gülümseyerek) karşılayarak ve sonra o şahsa ikram ve ihsanda bulunulmasını ilgililere emir buyurur.

"Birr", (iyilik, iyi iş) kelimesi ile yaratılmışlara ihsan ile muamele etmek manası da ifade edilmektedir. Bu kelime, takva kelimesi ile birlikte zikredildiğinde yine aynı anlamı ifade ediyor. Takva kelimesi ile de Allah'ın buyruklarına itaat etmek ve yasakladığı şeylerden sakınmak murat olunur. Diğer bir ifade ile *"birr"* kelimesi, maddî ve manevî, gizli ve açık bütün taat

189 Müminun, 23/1-11.

ve ibadetleri yerine getirmek anlamını ifade ediyor. Nitekim Kur'an'da meal olarak:

"İyilik, yüzlerinizi doğu ve batı tarafına çevirmek değildir. Asıl iyilik, o kimsenin yaptığıdır ki; Allah'a, ahiret gününe, meleklere, kitaplara ve peygamberlere inanır. (Allah'ın rızasını gözeterek) *yakınlara, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışlara, dilenenlere ve kölelere, sevdiği malından harcar. Namazı kılar, zekâtı verir. Ve* (onlar) *anlaşma yaptıkları zaman sözlerini tam olarak yerine getirirler; sıkıntı, darlık ve savaş zamanlarında sabrederler. İşte doğru olanlar, bu vasıfları taşıyanlardır. Müttakiler de ancak onlardır."*[190]

Görüldüğü üzere ayet-i kerimede geçen *"birr"* kelimesi, Allah'a iman, ahiret gününe iman, meleklere, kitaplara ve peygamberlere iman gibi kalbe ait bütün taatleri kapsamakla beraber Allah yolunda malı harcamak, namaz kılmak, zekât vermek, verilen sözü, yapılan anlaşmayı yerine getirmek, sabırlı olmak, mukadderata, rıza göstermek, düşmana karşı şecaat ile ve sabırla direnmek gibi taat ve ibadetleri de içine almaktadır.

Hakk'ı tanımak ve kabul etmek, insanın yaratılışında var olduğu içindir ki, Resulullah (s.a.s.): *"Birr"* (iyilik), nefse güven veren, kalbi tatmin eden, ona huzur veren şeydir. İnsanlar fetva verseler de sen, kalbine danış buyurmasının hikmeti budur. Doğan her çocuk, bu ilahî yaratılış üzere dünyaya gelir. Hak ve hakikat duygusu, insan yaratılışında tabii yapısında var olan, o yaratılışa uygun olan şeydir. İnsan onunla gönül rahatlığına erer, huzur ve sükûn bulur. İşte iyilik budur. *"İsm'e"* (günah işe) gelince bunun da iki belirtisi vardır.

Birincisi: Günah iş, İnsanın nefsini rahatsız eder. Gönülde, vicdanda huzursuzluk ve nefrete sebep olur ve kötü iz bırakır. İnsan, o kötü işten manen rahatsız olur. Bunun içindir ki *"ism"* (günah) nefiste (insan ruhunda) kötü iz bırakır, buyurulmuştur.

İkincisi: Dışta olan belirtisi ise, kişi başkalarının, özellikle aklıselim sahibi insanların, o işin farkına varmış olmalarından rahatsızlık duyar. Bu ise o işin kötü olduğunun belirtisidir.

Bu iki belirti mevcut olduğunda yapılan işin, kötü olduğu apaçık bilinir. Onu yapan kişi, hem vicdanen huzursuzdur. Hem de başkaları tarafından o işin bilinmesini istemez. Buradaki insanlardan maksat da aklıselim ve salah-ı hal (iyi hal) sahibi örnek, salih insanlardır. Hürmet ve rahmetle anılmaya vesile olur düşüncesi ile, büyük âlim ve muhaddis merhum Ah-

190 Bakara, 2/177.

med Naim Efendi'nin bu hadis-i şerif hakkındaki mütalaasını buraya aynen almış bulunuyorum. Merhum şöyle diyor:

"Bu hadis-i şerif, fıtratı asliye üzere olup seyyiatı itibarı ile gönlü kararmamış olan kulub-i müminin hakkında olsa gerektir; çünkü günahı itiyad eden kalplerin, "ism" (günah) eseri olan kara beneklerle siyahlana siyahlana bu hassa-i tereddüdü zayi edeceği hadis-i sahihadan ve ezcümle Müslim'deki hadis-i şeriften müstefad (anlaşılmış) olmaktadır." (D.İ.B. 40 Hadis-i şerif)

Âlemlere rahmet ve bütün beşeriyete hidayet ve iyilik rehberi olan Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz Vabise (r.a.)'ye hitaben şöyle buyurmuştur:

"Ya Vabise! Kalbine danış. İyilik, kalbin rahat olduğu ve huzur bulduğu şeydir. Günah ise insanın içinde fena iz bırakandır. İnsanlar fetva verseler de sende huzursuzluk ve tereddütler hâsıl eden şeydir."

Vabise (r.a.)'nin bildirdiği hadis-i şerif de çok önemlidir. Bu sahabe diyor ki: *"Ben Resul-i Ekrem'in huzuruna vardım. 'İçimden iyilik ve günah nedir?' diye öğrenmek için safların arasından yanına varmak istedim.*

(Olduğun yerde kal) *diyenler oldu. Bana müsaade ediniz. Resul-i Ekrem (s.a.s.)'in yanına varayım, dedim. Resulullah (s.a.s.): Yakına gel Ya Vabise! Buyurdu. Dizlerim, Resulullah (s.a.s.)'ın dizlerine dokunacak derecede kendisine yakın oturdum. Buyurdu ki: 'Ya Vabise! İyilik ve günah nedir? Bunu sormak için geldin öyle mi?' Evet Ya Rasulellah, dedim. Bunun üzerine mübarek parmaklarını göğsüme vurarak: 'Ya Vabise! Kalbine danış;* (fetvayı kalbine sor). *Birr: Kalbi tatmin eden ve nefse güven veren şeydir. İsm* (günah) *ise: Nefsinde iz bırakan ve sînede tereddüt hâsıl eden şeydir. İnsanlar, fetva verseler de bu böyledir.' buyurdu."*

Tabiî ki bu hadis-i şeriften kalbi pâk, zekâsı kavi ve idraki tam olan kâmil insanların murat edildiği anlaşılmalıdır. Günah kirleri ile gönülleri katılaşmış, bilgi ve irfandan yoksun kimselerin, değerlendirmelerinin önemi olmasa gerektir.

Bilinmeli ki Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimizin, ahlakı, beşer olarak en güzel ve en üstün ahlaktır. O, şer'î şerifin emrettiği güzel ve üstün ahlakı temsil etmektedir. O, Allah Teâlâ'nın, Kur'an-ı Kerim'de buyurduğu ve bütün insanlardan istediği üstün ahlak ve adabı mümtaz şahsiyetinde uyguluyordu. Öyle olduğu içindir ki, Kur'an-ı Kerim'de Cenab-ı Hak şu nazmı celili ile Peygamber Efendimizi (s.a.s.) övüyor:

"Resulüm! Gerçek şu ki sen, en büyük, en üstün ahlaka sahip bulunuyorsun."

Yine bunun içindir ki, Hz. Peygamber (s.a.s.)'in ahlakını soran kimseye Hz. Aişe Validemiz:

“Resul-i Ekrem’in ahlakı, Kur’an ahlakı idi.” cevabını veriyor.

Bu hadis-i şerif de üstün ve güzel ahlak ile ahlaklanmak hususunda bütün insanlara, hususiyle de bütün müminlere doğru olan yolu gösteriyor. Zira iyi ve güzel ahlak iyiliklerin en üstün olanlarındandır. Üstün ahlakın hamisi (koruyucusu) da hak din ve onun telkîn ettiği sağlam akide olduğu açık olarak bilinmektedir.

28

Resul-i Ekrem'in Sünnetine Sarılmak ve Bid'atlardan Sakınmak

عَنْ أَبِي نَجِيحٍ الْعِرْبَاضِ بْنِ سَارِيَةَ، اَنَّهُ قَالَ: «وَعَظَنَا رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ مَوْعِظَةً بَلِيغَةً وَجِلَتْ مِنْهَا الْقُلُوبُ، وَذَرَفَتْ مِنْهَا الْعُيُونُ». فَقُلْنَا يَا رَسُولَ اللّٰهِ! كَأَنَّهَا مَوْعِظَةُ مُوَدِّعٍ فَأَوْصِنَا فَقَالَ: «اُوصِيكُمْ بِتَقْوَى اللّٰهِ عَزَّ وَجَلَّ وَالسَّمْعِ وَالطَّاعَةِ وَاِنْ تَأَمَّرَ عَلَيْكُمْ عَبْدٌ فَاِنَّهُ مَنْ يَعِشْ مِنْكُمْ فَسَيَرَى اِخْتِلاَفاً كَثِيراً، فَعَلَيْكُمْ بِسُنَّتِى وَسُنَّةِ خُلَفَاءِ الرَّاشِدِينَ الْمَهْدِيِّينَ، عَضُّوا عَلَيْهَا بِالنَّوَاجِذِ، وَاِيَّاكُمْ وَمُحْدَثَاتِ الْاُمُورِ، فَاِنَّ كُلَّ بِدْعَةٍ ضَلاَلَةٌ.» (رواه أبو داود والترمذي)

Hadis-i Şerifin Tercemesi

Ebu Necih el-İrbaz b. Sariye (r.a.) şöyle dedi: "Bir gün Resulullah (s.a.s.) bize bir vaazda (güzel öğütlerde) bulundu. Öyle ki, kalpler korkup (titredi), onun etkisi ile gözlerden yaşlar boşaldı. Bunun üzerine dedik ki:

"Ya Rasulellah! Sanki bu vaaz veda edip ayrılacak bir kimsenin öğütlerine benziyor. Öyle ise bize bazı vasiyetlerde bulun; cevaben buyurdu ki: Size Aziz ve Celil olan Allah'a karşı takva sahibi olmanızı ve üzerinize emir olan bir kimse, –(Habeşli) bir köle dahi olsa– sözünü dinleyip ona itaat etmenizi vasiyet ediyorum. Zira içinizden yaşayacak olan kimse, çok ihtilaflar (anlaşmazlıklar) görecektir. Böyle olunca (bu gibi zamanlarda) siz, benim sünnetime sımsıkı sarılın ve bir de hidayet üzere olan Raşidin halifelerin yolunu takip ediniz. O yola –azı dişlerinizle de olsa– sımsıkı tutunun (o sünnete dört elle sarılın). Bir de bid'atlerden (dinî

esaslara aykırı olarak ihdas edilen şeylerden) sakınınız. Zira her bid'at sapıklıktır."[191]

Hadis-i şerifi, Ebu Dâvud ve Tirmizî rivayet etmişlerdir. Tirmizî, bu hadis-i şerif hasen ve sahîhtir, demiştir.

HADİS-İ ŞERİFLE İLGİLİ AÇIKLAMALAR

Hadis-i şerifi rivayet eden sahabe Ebu Necih el-İrbaz b. Sariye'dir. Bu zat ashab-ı suffedendir. Hicretin 75. yılında Şam'da vefat etmiştir. Resulullah'tan 31 hadis-i şerif rivayet etmiştir. İrbaz (r.a.)'ın rivayet ettiği bu hadis-i şerif, Resulullah'ın ashabına ve kendinden sonra gelecek bütün Müslümanlara şamil olan vasiyetleri içerir. Bu hadis-i şerif de *"Cevamiu'l Kelim"*dendir. Resulullah (s.a.s.) bu hadis-i şeriflerinde ilk önce Azîz ve Celîl olan Allah Teâlâ'ya karşı takvaya sarılmalarını ashabına ve bütün ümmetine vasiyet ediyor. Takva ise Allah'ın emirlerine içtenlikle itaat edip nehyettiklerinden sakınmaktır.

İkinci olarak Müslümanlara başlarında bulunan yöneticilerinin sözlerini dinleyip onlara itaat etmelerini emrediyor. Zira bu iki esasa riayet etmek, insanlara hem dünya hem de ahiret saadetini kazandırır. Yine Resulullah (s.a.s.), bu hadis-i şeriflerinde ashabına ve bütün ümmetine (müminlere) kurtuluşu ve hidayeti temin edecek esasları vasiyet ediyor. Bu prensipler de onların sünnete sarılmaları, *"sırat-ı müstakîm"* (dosdoğru yol) üzere bulunmaları; bid'atlerden uzak kalmalarıdır.

Hadis-i şerifteki bazı kelimelerin öz manaları

"Sünnet": Dil bakımından güzel olsun veya olmasın yürünülen, takip edilen yol demektir. Dinî bakımından sünnet: Dinde uyulması gereken yol, Resulullah (s.a.s.)'ın, farz ve vacip olmayarak takip buyurdukları yol demektir. İbadet kabilinden olanlara, mesela: Ezan, ikamet revatib sünnetler ve benzerlerine *"sünen-i hüda"*. Resul-i Ekrem (s.a.s.)'in, güzel adetleri cinsinden olanlara da *"sünen-i zevaid"* adı verilmiştir.

"Mev'ize": Güzel sözlerle verilen öğütlerdir. İşlerin sonucunu hatırlatan ve öğüt verilen şahısların her yönden iyiliklerine olan nasihatler, güzel sözlerdir.

"Mev'izetü-Müvaddi": Aile fertleri ve dostları ile vedalaşan kimsenin önemli gördüğü ve yaptığı güzel nasihatler demektir.

---

191 Ebu Dâvud, *Sünnet'e sarılmak*, hadis no 4607; Tirmizî, *Sünnete sarılmak ve bid'atlerden sakınmak*.

"Raşidin": *"Raşid"* kelimesinin çoğuludur. Raşid, hakkı bilip ona uyan kimse; hidayet üzere olan aklıselim sahibi demektir. Raşidin halifeleri, Resulullah (s.a.s.)'tan sonra onun yerine devlet reisi olan dört büyük halifeye: Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali (r.a.)'ye verilen ünvandır.

"Muhdesatu'l-Umur": Sonradan ihdas olunan, dinî bir asla dayanmadığı halde dinden olduğu ileri sürülen mezmum (yerilen) şeylerdir.

"Dalalet": Haktan sapmak ve doğru olandan uzaklaşmak demektir.

"Bid'at": Dil bakımından benzeri olmadan meydana gelen şeydir. Şer'î bakımdan bid'at: Dinî bir asla dayanmayan dinî esaslara zıt olan şey demektir.

Resulullah (s.a.s.) bir sabah namazından sonra bu güzel ve öz vasiyetleri, ashabına bildiriyor. Onun bu hadis-i şerifleri orada hazır olanları da kıyamete kadar gelecek bütün müminleri de kapsamına almaktadır. Her yönden başarılı olmak, kurtuluşa ermek için Hz. Peygamber (s.a.s.) bütün müminlere en güzel örnektir.

Durum böyle olunca bu güzel sözlerin etkili olması, istenilen yararları sağlaması için her hususta olduğu gibi, bu hususta da Resulullah (s.a.s.)'ı örnek almak gerekmektedir. Resulullah (s.a.s.) cuma ve bayram hutbeleri dışında gerekli gördüğü yer ve zamanda ashabına vaaz ve nasihatlerde bulunuyordu. Onun vaaz ve nasihatleri, az ve öz idi. Hutbelerini ve vaazlarını gayet beliğ bir üslup ile ve çok vecîz olarak beyan buyururlardı. Hadis-i şerifte de görüldüğü üzere vaaz ve nasihatleri birkaç cümleden ibarettir. Lakin bu mübarek sözler, en güzel ve en tatlı; kulaklara en güzel gelen ve gönüllerde en büyük ve önemli etkiler yapan fasîh ve vecîz sözler idi.

Allah Teâlâ, Resulullah (s.a.s.)'a insanları hikmetle ve güzel öğütle Allah yoluna çağırmasını ve onlara beliğ sözlerle vaazlar yapmasını emir buyurmuştur. Nitekim Kur'an'da meal olarak:

"(Resulüm!) *Sen, Rabbinin yoluna hikmetle ve güzel öğütle çağır."*[192]

"Onlara öğüt ver ve kendileri hakkında beliğ sözler söyle."[193] buyurulmuştur.

Cabir b. Semüre (r.a.) adındaki sahabe diyor ki: "Ben Resulullah ile birlikte namaz kılıyordum. Gerek namazları ve gerekse hutbeleri son derece mutedil idi ve yine sahabeden Abdullah b. Mesud (r.a.), arkadaşlarına her perşembe günü nasihatlerde bulunuyordu. Cemaatten kendilerine şöyle bir ricada bulunuldu: Biz, sizin vaazlarınızdan çok istifade ediyoruz ve istiyoruz

192 Nahl, 16/125.
193 Nisa, 4/63.

ki bize her gün nasihatlerde bulunasınız. Cevap olarak Abdullah b. Mes'ud dedi ki: "Benim için bir engel yok, ancak sizi usandırmamak istiyorum. Zira Resulullah (s.a.s.) bizleri usandırmamak için belli zaman aralıklarla bizlere nasihatlerde bulunurdu. Böyle olunca bütün hitabetlerde, vaaz ve nasihatlerde bu hususlara dikkat edilmesi gerekli oluyor."

Mev'ize ve güzel nasihatlerin, gönülleri ve ruhları uyarması için vaizin, söylediği sözlere kendisi, yakînen inanmış olmalıdır. Sözleri imkân ölçüsünde yakînî (kesin) bilgileri ve gerçekleri, zihinlere ulaştırmalı ve dinleyenlerde kesin kanaat ve bilgi hâsıl edecek sadelikte ve güzellikte olmalıdır. Vaaz ve nasîhat, kötülüklerden arınmış, tertemiz kalbe ve aklıselime sahip kimseler tarafından yapılmalıdır. Zira içtenlikle gönülden gelen güzel sözler, gönüllere etki eder. Kalpleri huzur, manevî şevk ve heyecanla doldurur. Hadis-i şerifte görüldüğü üzere Resulullah (s.a.s.)'ın, mübarek mev'izelerinden gönüller, heyecanla doluyordu; gözlerden yaşlar boşalıyordu. Böyle olmasının hikmeti, Resulullah (s.a.s.) insanları karanlıklardan aydınlığa çıkarmak ve onları ebedi mutluluğa eriştirmek için onları irşat ediyordu; çünkü Resulullah (s.a.s.) insanlara kendi öz nefislerinden daha şefkatli idi; onlara gelecek maddî ve manevî zararın acısını kendi mübarek yüreğinde hissediyordu. Zira o, âlemlere rahmet olarak gönderilmişti. Ümmetinden herhangi bir ferdin ayağına diken batsa onun acısını kendi kalbinde hissedecek derecede ümmetine düşkün ve merhametli idi.

İslam dini hakkında insanları irşat edecek bilginlerin de peygamberlerin varisleri mesabesinde olduklarını daima hatırda tutmaları gerekmektedir. Böyle olunca güzel nasihatlerin dinleyenler üzerinde olumlu etkiler hâsıl edeceği, bilinmelidir. Vaaz veren kimsenin, sözleriyle amelleri (işleri) birbirine uygun olmalıdır. Böyle olunca dinleyenler, yeterince istifade ederler. Öğrendikleri bilgileri uygulamaya koyarlar. Kişi, sözleri ve örnek yaşantısıyla vaaz ederse nasihatleri hüsn-i kabul görür. Sadece sözlerden ibaret olursa sözler, zayi olup gider. Manevî vebali de çok büyük olur. Kur'an-ı Kerim'de meal olarak:

"Ey iman edenler! Yapmayacağınız şeyleri niçin söylüyorsunuz. Yapmayacağınız şeyleri söylemeniz, Allah katında büyük bir gazaba sebep olur."[194] buyurulmuştur.

"O mev'ize ile gönüller korktu; gözler yaşla doldu."

Ashab-ı Kiram, insanlara gece vakti yol gösteren yıldızlar gibidirler. Onlar, bu güzel ve örnek durumlarıyla Cenab-ı Hakk'ın rızasına ve övgüsü-

194 Saf, 61/2-3.

ne mahzar olmuşlardır. Onların güzel halleri ve vasıfları Kur'an-ı Kerim'de birçok ayetlerde beyan buyurulmuş ve onlar, Cenab-ı Hak tarafından övülmüşlerdir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de meal olarak şöyle buyurulmuştur:

"Onlar, Peygamber'e indirileni (Ku'ran'ı) *dinledikleri vakit hakkı tanıdıklarından dolayı gözlerinden yaşlar boşaldığını görürsün. Onlar şöyle dediler. Ey Rabbimiz! İman ettik; bizi hakka şahit olanlardan yaz."*[195]

Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuşlardır:

"Ashabım, gökteki yıldızlar gibidirler. Siz onların hangisini örnek alırsanız hidayeti bulursunuz."[196]

Hadis-i şerifte Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz, ashabına ilk olarak takvayı vasiyet etmiştir. Yukarıda kaydedildiği üzere:

Takva: Allah Teâlâ'nın İslamiyet'te beyan buyurduğu emirlere itaat edip, nehyettiği şeylerden sakınmaktır. Resulullah (s.a.s.) bu hususa, en büyük önemi vermiştir. Zira takvaya sıkı sarılmak, insana ve topluma dünya ve ahiret mutluluğu kazandırır ve takva ile vasiyet, Allah Teâlâ'nın bizlere ve bizlerden öncekilere ve sonrakilere emridir. Kur'an' da meal olarak şöyle buyurulmuştur.

"Göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'ındır. Andolsun ki, sizden evvel kendilerine kitap verilenlere de size de Allah'tan korkun (takva üzere olun) *diye tavsiye* (emr) *etmişizdir."*[197]

Yöneticileri dinleyip itaat etmek

Müslümanlara, Müslüman yöneticilerin sözlerini dinleyip onlara itaat etmeleri, hadis-i şerifte vasiyet ediliyor. (Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimizin vasiyeti ümmetine emirdir.) Aslında takva ile vasiyet emri içerisinde bu husus da mevcut iken önemine binaen Resulullah (s.a.s.), Müslümanların başlarındaki kendi yöneticilerine itaat etmelerini tekrar teyit buyurmuşlardır. Hz. Peygamber'in emirlerine (vasiyetlerine) riayet etmek, Müslümanların dünya işlerinin de iyi olması, birlik ve bütünlük hallerinin korunması, güçlendirilmesi, hür olarak ibadetlerini yapmaları gibi büyük iyiliklere nail olmaları ve hepsinin üstünde Cenab-ı Hakk'ın, rızasına mazhariyet vardır. Sağlam ve örnek bir ailede aile reisi ne kadar önemli ise toplum hayatında da devlet reisi ve yöneticilerin salahı (iyi durumları) yöneticilerin sözlerinin yerine getirilmesi de o kadar önemlidir. Yöneticilerin iyi hal sahibi olmaları; toplum ile ilgili bütün işleri meşveret (danışma) ile hakkaniyet, adalet ve

---

195 Maide, 5/85.
196 *Camiu'l Usul fi Ehadis-i Şerif'ir Resul*, 8/556, hadis no 6369.
197 Nisa, 4/131.

ihsan üzere yürütmelerinin gerekli olduğu açıktır. Allah katında en mutlu yöneticiler, yönetimleri ile yönettikleri insanların huzur ve güven içinde olmalarını sağlamış olan kimselerdir. Yönetenler, iyi insanlar ise toplumun fertleri de dinî ve dünyaya ait yararlı işlerini huzur içerisinde yerine getirmenin mutluluğunu yaşarlar. Eğer yöneticileri, iyi kimseler değilse Müslümanlar, yine birlik ve dayanışma halinde iyilikleri yaygın hale getirmeye bütün güçleri ve imkânları ile çalışırlar. Ve anlaşmazlıkların artmasından ve fitnelerin çıkmasından, hevaî arzulara uyulmasından ciddiyetle sakınırlar. Bu hususların önemine binaendir ki Resulullah (s.a.s.):

"Başınızdaki amiriniz bir köle dahi olsa itaat ediniz." buyurmuştur.

Âlimlerimiz, bu hadis-i şerifi, iki şekilde anlamış ve açıklamışlardır:

1. Resulullah (s.a.s.) gelecekte Müslümanların pek çok anlaşmazlıklar ile karşılaşacaklarını haber veriyor. İşin ehlinin gayrısına verilmiş olacağını bildiriyor. Böyle bir durumda dinleyip itaat etmeyi; iki büyük zarardan, zararı daha az olanının tercihini öğütlüyor. Salih olmayan yöneticilerin sözlerini dinleyip onlara itaat etmek, halkın ve ülkenin fitne yangını ile yok olmasını önlemek içindir.

2. Mana ise bu bir darb-ı meseldir. İnsanlara en büyük ölçüde dikkatli ve ihtiyatlı olmalarını öğütlüyor. Nitekim bir başka hadis-i şerifte mealen şöyle buyurulmuştur:

"Kim Allah için bir mescit bina ederse Allah Teâlâ o kimseye cennette bir saray bina eder. İsterse o mescit bir kuş kafesi kadar olsun."[198]

Burada hadis-i şerifte insanlar iyiliğe yöneltildiği gibi;

"Başınızda amiriniz bir köle de olsa dinleyip itaat ediniz." buyurulmuştur. Ana maksat gelecek zararı en aza indirmektir. Zira bir kuş kafesi kadar bir mescit olamayacağı gibi, bir kısım ulemaya göre kölenin devlet başkanı olması da caiz değildir.

Sünnete sarılmak:

Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz, en çetin şartlarda da sünnete dört elle sarılmamızı öğütlüyor. Ayrıca hakkı bilip ona uyan Raşidin halifelerinin yolunu izlemenin lüzumunu vasiyet buyuruyor.

Sünnet: Takip edilen yol, kurtuluşa götüren nebevî prensipler manzumesidir. Sünnet kelimesi, Resullah (s.a.s.)'ın sünneti ile birlikte Raşidin halifelerinin itikat, amel ve sözler olarak takip ettikleri temel esasları da kapsar. Raşidin halifeleri Kur'an ve sünnet yolunu izledikleri gibi onlar,

198 Tirmizî, *Salat*, hadis no 319.

Kitap ve Sünnet'ten istinbat edip (hükümleri çıkartıp) uyguladıkları esaslarda da –tevfiki ilahî ile– hatadan emin sonuçlara ulaşmış olacaklarının bir müjdesini Resulullah Efendimiz (s.a.s.) haber veriyor ve:

"Hak yolda olan Raşidin halifelerinin sünnetine dört elle sarılın." diye vasiyet buyuruyor.

Resulullah'ın ve ondan sonra gelen dört Raşid halifenin sünnetlerine sarılmak kurtuluşun, başarının yoludur. Özellikle insanlar arasında anlaşmazlıkların çok olduğu bir sırada sünnetlere uymak, birlik ve kurtuluş için kesin olarak gereklidir.

Bu hadis-i şerifin başka tarikten gelen bir rivayetinde: Bu mev'ize vedalaşan bir kimsenin nasihatleri gibidir. Bize ne emrediyorsunuz? Diye sordular. Bunun üzerine Resul-i Ekrem (s.a.s.) şöyle buyurdu:

"Ben, sizi gecesi, gündüzü kadar aydınlık olan sıratı müstakim (dosdoğru yol) *üzere bırakmış bulunuyorum. Bu yoldan sadece helâk olacak kimse ayrılmış olur."*

İbni Dakîki'l Îd Şerhu'l Erbain'de 28. hadis-i şerifin açıklanması:

Hadis-i şerifte, yaşayan kimselerin ileride çok anlaşmazlıklar göreceklerini, böyle bir durumda Resul-i Ekrem Efendimizin ve ondan sonra da hakkı bilip ona uyan Raşidin halifelerinin sünnetlerine uyulmasını emrediyorlar ve son olarak da bid'atlerden sakınılmasını vasiyet ediyorlar. Ve her bid'atin de sapıklık olduğunu beyan buyuruyorlar. 'Bid'a' sonradan ortaya atılan ve geçmişte benzeri olmayan şey demektir. Dil bakımından manası budur. Bid'atin bir de terim olarak (şer'î bakımdan) manası vardır:

Bid'at: Dinî bir asla dayanmadığı halde dinî bir esasa dayanıyormuş gibi dine izafe edilen hükümlerdir ki, hadis-i şerifte bunlardan sakınılması, emrediliyor.

Sonradan meydana gelip dinî bir asla dayanan ve insanların maslahatına (yararlarına) olan bid'atlerdir ki bunlar, memduh (iyi ve güzel) sayılmışlardır. Hz. Ebu Bekir (r.a.)'in Kur'an-ı Kerim'in yazılı sayfalarını bir Mushaf haline getirmesi, Hz. Osman'ın bu Mushaf'tan birçok nüshalar (altı adet) yazdırıp çeşitli İslam merkezlerine göndermesi gibi hususlardır. Bu hususlar ashap tarafından güzel sayılmışlardır.

İmam Şafii (r.a.)'nin şöyle dediği bildirilmektedir: Bid'at ikidir. Birincisi: Memduh (övülen ve güzel olan), ikincisi ise mezmumdur (çirkindir). Memduh olan bid'at, sünnete uygun olandır. Mezmum (yerilmiş olan bid'at) ise sünnete zıt olanıdır.

Nitekim hadis-i şerifte:

"Muhdes olan şeylerden sakınmanızı tavsiye ediyorum." buyurulmuştur.

Muhdes (sonradan olan şey) İslam'dan bir asla dayanmıyorsa değersiz ve geçersizdir. Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz, bu gibi bid'atlerden sakınılmasını emretmiş ve bu bid'atlerin dalalet, haktan sapmak olduğunu bildirmiştir. Yukarıda izah edildiği üzere dinî bir asla raci (dayanan) olan bid'atler ise memduh olan kısımlardandır. Teravih namazının camilerimizde cemaatle kılınması bu kabildendir. Ayrıca hadis-i şerif bize vedalaşma sırasında dünya ve ahiret için huzur ve mutluluk sebebi olacak güzel öğütlerin yapılmasını da telkin buyuruyor.

Ya Rabb! Bizlere hakkı hak olarak göster ve ona uymamızı nasip buyur. Âmîn.

29

İyilik ve Hidayet Yolları

عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ : قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللّٰهِ أَخْبِرْنِي بِعَمَلٍ يُدْخِلُنِي الْجَنَّةَ وَيُبَاعِدُنِي عَنِ النَّارِ. قَالَ: «لَقَدْ سَأَلْتَ عَنْ عَظِيمٍ، وَإِنَّهُ لَيَسِيرٌ عَلَى مَنْ يَسَّرَهُ اللّٰهُ تَعَالَى عَلَيْهِ: «تَعْبُدُ اللّٰهَ لاَ تُشْرِكُ بِهِ شَيْأً، وَتُقِيمُ الصَّلاَةَ وَتُؤْتِي الزَّكَاةَ، وَتَصُومُ رَمَضَانَ وَتَحُجُّ الْبَيْتَ.

ثمُ قَالَ: «أَلاَ أَدُلُّكَ عَلَى أَبْوَابِ الْخَيرْ: أَلصَّوْمُ جُنَّةٌ، وَالصَّدَقَةُ تُطْفِئُ الْخَطِيئَةَ كَمَا يُطْفِئُ الْمَاءُ النَّارَ، وَصَلاَةُ الرَّجُلِ فِي جَوْفِ اللَّيْلِ، ثَمَّ تَلاَ: تَتَجَافَى جُنُوبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ – حَتىَّ بَلَغَ يَعْمَلُونَ».

ثمُ قَالَ: «أَلاَ أُخْبِرُكَ بِرَأْسِ الْأَمْرِ وَعَمُودِهِ وَذِرْوَةِ سَنَامِهِ؟، قُلْتُ بَلَى يَا رَسُولَ اللّٰهِ. قَالَ: رَأْسُ الْأَمْرِ اَلْاِسْلاَمُ، وَعَمُودُهُ الصَّلاَةُ، وَذِرْوَةُ سَنَامِهِ الْجِهاَدُ».

ثُمَّ قَالَ: «أَلاَ أُخْبِرُكَ بِمِلاَكِ ذَلِكَ كُلِّهِ؟ فَقُلْتُ بَلَى يَا رَسُولَ اللّٰهِ! فَأَخَذَ بِلِسَانِهِ وَ قَالَ: كُفَّ عَلَيْكَ هَذَا، قُلْتُ يَا نَبِيَّ اللّٰهِ، وَإِنَّا لَمُؤَاخَذُونَ بِماَ نَتَكَلَّمُ بِهِ؟ فَقَالَ: ثَكِلَتْكَ أُمُّكَ وَهَلْ يَكُبُّ النَّاسَ فِي النَّارِ عَلَى وُجُوهِهِمْ – أَوْ قَالَ عَلَى مَنَاخِرِهِمْ – إِلَّا حَصَائِدُ السِّنَتِهِمْ». (رواه الترمذي وقال حديث حسن صحيح)

Hadis-i Şerifin Tercemesi

Muaz b. Cebel (r.a.) demiştir ki: Resul-i Ekrem (s.a.s.)'e şöyle dedim:

"Ya Rasulellah! Bana öyle bir amel bildir ki, o amel (işlediğim zaman) beni ateşten uzaklaştırsın ve cennete girmemi sağlasın. Buyurdu ki: Sen gerçekten büyük bir şeyden soru sordun. Bununla beraber Allah Teâlâ, o büyük şeyi kime kolaylaştırırsa o kimse için o amel çok kolay olur. Sadece Allah'a ibadet edersin; O'na hiçbir şeyi ortak koşmazsın; namazı kılarsın, zekâtı verirsin; ramazanı (orucunu) tutarsın; Beytullah'ı ziyaret (hac) edersin. Sonra şöyle buyurdu: Dikkat et! İyilik kapılarını sana göstereyim mi? Oruç (oruçluyu koruyan) bir kalkandır. Sadaka ise su ateşi söndürdüğü gibi günahları giderir. Bir de gecenin bir bölümünde kişinin namaz kılmasıdır."

Ve sonra şu mealdeki ayetleri okudu:

"(…O müminler) *Rablerine ümit ve korku ile dua ederler, yanları yataklarından uzaklaşır. Kendilerini rızıklandırdığımız şeylerden de* (hayra) *harcarlar. Artık onlar için yapmakta olduklarına karşılık olarak, gözlerin aydın olacağı* (nimetlerden) *kendilerine neler gizlenmiş bulunduğunu kimse bilmez."*[199]

Sonra yine buyurdu ki: "İşin (dinin) başı, temel direği ve en üst zirvesi nedir? Sana bildireyim mi? Dedim ki: Evet, Ya Rasulellah! Buyurdu ki: İşin başı İslam'dır. Direği namazdır. En üst zirvesi de cihaddır. Ve sonra şöyle dedi: Bütün bunların dayanağını (direğini) sana bildireyim mi? Dedim ki: Evet bildiriniz Ya Rasulellah! Bunun üzerine mübarek dilini tuttu ve buyurdu ki: İşte bunu tut (zararından kendini koru). Dedim ki: Ya Nebiyyallah! Biz, dilimizle konuştuğumuz sözlerden dolayı da sorumlu tutulur muyuz? Buyurdu ki: Annen senin üzerine ağlasın, Ey Muaz! İnsanları ateşe (cehenneme) yüz üstü düşüren (yahut da şöyle dedi): Onları burunları üzerine düşüren ancak dilleri ile kazandıkları günahlarıdır."

Hadis-i şerifi Tirmizî rivayet etmiştir. Hadis-i şerif, hasen ve sahihtir, demiştir.

199 Secde, 32/16-17.

HADİS-İ ŞERİFLE İLGİLİ AÇIKLAMALAR

Bu hadis-i şerifi Tirmizî, Sünen'inde *"Ebvâbu'l-İman"* bölümünde 2619 numaralı hadis-i şerif olarak zikretmiştir. Muaz b. Cebel (r.a.) şöyle demiştir:

"Tebük seferinde Resulullah (s.a.s.) ile beraberdik. Sıcak, bastırdı. İstirahat için herkes bir tarafa dağıldı. Bir de baktım ki Resulullah (s.a.s.) Efendimize çok yakın bulunuyorum. Hemen yanına yaklaştım ve şöyle dedim: Ya Rasulellah! Benim cennete girmemi sağlayacak ve beni cehennemden uzaklaştıracak bir amel bana bildirir misin? Bunun üzerine buyurdu ki: *Çok büyük bir şeyden sordun. Bununla beraber Allah Teâlâ, onu kime kolaylaştırırsa o kimseye* (o amel) *kolay olur…"*

Bu hadis-i şerif, pek büyük bir önemi haizdir. Zira hangi amellerin kişiyi ahirette cehennemden uzaklaştırıp cennete girmesine sebep teşkil ettiğini tazammun etmekte (içermekte)dir. Bu hadis-i şerifte, Hz. Muaz (r.a.)'ın, güzel amellere ne kadar itina ettiğini, onları doğrudan Resulullah (s.a.s.)'tan öğrenmek istediğini ve düşüncelerini en güzel ve beliğ bir üslup ile Peygamber Efendimize arz ettiğini görüyoruz. Resulullah Efendimiz (s.a.s.) Muaz (r.a.)'ın sualini beğenip sen çok büyük bir şeyden sordun buyurmuşlardır. Zira cennete girmek ve cehennem ateşinden uzak kalmak, pek büyük bir mutluluğa ermektir. Buna nail olmanın sebebi ise Cenab-ı Hak tarafından emrolunan her şeye itaat edip O'nun yasakladığı her şeyden uzak kalmaktır. İşte Hz. Muaz (r.a.) bütün müminleri ilgilendiren bir soruyu Resulullah'a arz etmiştir. Resulullah Efendimiz (s.a.s.) de bütün müminlere iyilik ve hidayet yolunu gösteren bu hadis-i şeriflerini beyan buyurmuşlardır. Allah Teâlâ'nın, bütün beşeriyete peygamberler göndermesinin ve o peygamberlere kitaplar indirmiş olmasının hikmeti, insanların kâmil iman ve salih amellere sahip olmaları; cennetle mükâfatlandırılmaları ve cehennemden uzak kalmalarıdır. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de meal olarak:

"… Yaptıklarınıza karşılık size miras olarak verilen cennet işte budur."[200] buyurulmuştur.

Kime Allah Teâlâ, tevfik verir (yardımını ulaştırırsa) o kimseye güzel amelleri işlemek kolay gelir ve o amelleri yapar. Kime de Allah, tevfik vermez (yardımını keserse) o kimse de dalalette kalır ve güzel ameller yapamaz olur.

Muaz b. Cebel (r.a.)'in sualine cevap olarak Resulullah Efendimiz (s.a.s.) İslam'ın rükünlerini beyan etmişlerdir; çünkü İslam beş temel

200 Zuhruf, 43/72.

üzerine bina edilmiştir. Bunun için Resulullah (s.a.s.) Hz. Muaz'a verdiği cevapta:

"Bir Allah'a ibadet eder ve O'na hiçbir şeyi ortak koşmazsın. Namazı tam olarak kılarsın. Zekâtı verirsin. Ramazan orucunu tutarsın ve Beytullah'ı ziyaret (hac) *edersin."* buyurmuştur.

Bir usul kaidesi olarak: İtibar, lafzın umumunadır; sebebin hususiyetine değildir.

Bu itibarla Resulullah (s.a.s.)'ın bu cevabı her bir mümine de şamildir. Kim, bu güzel amelleri yaparsa cennete girer ve cehennem ateşinden uzak kalır.

Resulullah (s.a.s.)'ın bu hadis-i şeriflerinde ikinci olarak: *"Ey Muaz sana iyilik yollarını göstereyim mi?"* Buyuruyor. Ve mübarek sözlerine devamla: *"Oruç ateşten koruyan bir siper* (bir kalkan)*dır. Su, ateşi nasıl söndürürse sadaka da günah kirlerini öylece siler temizler. Kişinin gece yarısında kıldığı namaz da öyledir."* buyurduktan sonra Secde sûresindeki 16 ve 17'inci ayetleri okumuştur. Hadis-i şerif tercemesinde de verildiği üzere ayet-i kerimeler meal olarak şöyledir:

"O müminler korku ve ümitle Rablerine yalvarmak üzere (ibadet ettikleri için) *vücutları yataklardan uzak kalır ve kendilerine verdiğimiz rızıklardan Allah yolunda harcarlar. Yaptıklarına karşılık olarak onlara ne mutluluklar saklandığını hiç kimse bilemez."*[201]

Burada farz olan ibadetlerden başka, nafile ibadetleri de yerine getiren müminlere verilecek ilahî mükâfatlar beyan buyurulmuştur. Nitekim kutsî bir hadis-i şerifte Allah Teâlâ şöyle buyuruyor:

"Kulum, kendisine farz kıldığım ibadetleri yerine getirmekten daha sevgili hiçbir ibadetle bana (manen) *yakın olamaz. Ben kulumu seveyim diye o,* (farz ibadetlerden başka) nafile ibadetlerle de devamlı olarak bana (manen) *yakın olmaya çalışır…"*

Burada nafile oruç -zekâttan başka- nafile sadakalar, özellikle gece yarısında kılınan teheccüd namazı gibi ibadetler zikredilmiş ve sayısız iyilik yolları gösterilmiştir.

Daha sonra Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur: *"Ey Muaz! İşin başını* (onu yükseltip koruyan esas) *direğini ve zirvesini* (en yüce noktasını) *sana bildireyim mi?* Dedim ki: Evet Ya Rasulellah! Buyurdular

201 Secde, 32/16-17

ki: *İşin başı İslam'dır. İslam dininin direği de namazdır. Ve İslam'ın en yüksek noktası da cihaddır."*

Çünkü cihad amellerin en üstünüdür. Ebu Zer Hazretlerinin: *"Ya Rasulellah! Amellerin en üstünü hangisidir?"* Sorusuna Resulullah (s.a.s.) cevap olarak: *"Amellerin en üstünü Allah Teâlâ'ya iman etmektir ve sonra da Allah yolunda cihaddır."* buyurmuşlardır.

Muaz (r.a.) diyor ki: Resulullah (s.a.s.) sonra şöyle buyurdu: *"Ey Muaz! Bunların hepsini tutan, koruyan bir temel esası da sana bildireyim mi? Dedim ki: Evet Ya Rasulellah! Bu defa mübarek dilini eliyle tuttu ve şöyle buyurdu: Bunu koru* (günah sözden men et.) *Dedim ki: Ey Allah'ın Nebisi! Biz, konuştuklarımızdan da sorumlu tutulur muyuz? Buyurdu ki: Anan senin üzerine ağlasın. Ey Muaz! İnsanları* (cehennem) *ateşinde yüz üstü süründüren –yahut da şöyle dedi.– İnsanları ateşte burunları üzere düşüren, ancak kendi dilleri ile kazandıkları günahlardır."*

"Ne güzel bir söz ve hikmettir: İnsan ya hayır söyleyip nimete ermeli yahut da sükût edip selameti bulmalıdır."

İmam Malik ve İmam Ebu Hanife –Allah kendilerinden razı olsun– nezdinde farzlardan sonra iyilik amellerinin en üstünü ilim tahsil etmek ve ondan sonra cihaddır. İmam Şafiî (r.a.)'ye göre ise amellerin en faziletlisi namazdır. İmam Ahmed b. Hanbel (r.a.)'e göre ise, Allah yolunda cihaddır. İslam'ın muhafazası ve i'lâ-i kelimetullah için cihad ibadetinin üstünlüğü, hadis-i şeriften anlaşılmaktadır. Ayrıca lisanın muhafaza edilmesi, Allah katında ve insanlar nezdinde sorumluluğu gerektiren her şeyden korunması, hadis-i şerifte emrolunuyor.

30

Allah Teâlâ'nın Hukukuna Riayet Etmek ve Yasakladığı Hududa Yaklaşmamak

عَنْ أَبِي ثَعْلَبَةَ الْخُشَنِيِّ جُرْثُومِ بْنِ نَاشِرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، عَنْ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «إِنَّ اللّٰهَ تَعَالَى فرَضَ فَرَائِضَ فَلاَ تُضَيِّعُوهَا، وَحَدَّ حُدُوداً فَلاَ تَعْتَدُوهَا، وَحَرَّمَ أَشْيَاءَ فَلاَ تَنْتَهِكُوهَا، وَسَكَتَ عَنْ أَشْيَاءَ – رَحْمَةً لَكُمْ غيرَ نِسْيَانٍ – فَلاَ تَبْحَثُوا عَنْهَا.» (حديث حسن رواه الدارقطني وغيره)

Hadis-i Şerifin Tercemesi

Ebu Sa'lebe el-Hüşenî Cürsûm b. Naşir (r.a.) şöyle dediği rivayet edilmiştir: Resulullah (s.a.s.) şöyle buyurdu:

"Gerçek şu ki Allah Teâlâ, birtakım şeyler emretti (farz kıldı). Siz onları zayi (terk) etmeyiniz. Ve O, birtakım hadler (sınırlar, cezalar) koydu; siz, o hududu aşmayınız. Ve yine O, birtakım şeyleri haram kıldı; onlara yaklaşmayınız. Birtakım şeylerden de –bir unutma olmaksızın– size olan rahmetinden ötürü bir hüküm bildirmedi. Siz onları araştırmayınız."[202]

Hadis-i şerifi, Darekutnî ve başkası rivayet etmiştir.

HADİS-İ ŞERİFLE İLGİLİ AÇIKLAMALAR

Darekutnî ve diğerlerinin tahric ettiği bu hadis-i şerif, hasendir. Ve Resulullah (s.a.s.) Efendimize özgü *"Cevamiu'l-Kelim"* dendir. Zira Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz bu hadis-i şeriflerinde dinî hükümleri dört cüm-

202 Darekutni, s. 502.

lede ve çok vecîz olarak beyan buyurmuşlardır. Görüldüğü üzere Cenab-ı Hakk'ın bildirdiği ahkâm: Farzlar, haramlar, hudud, bir de yine insanlara sırf rahmet olmak üzere haram ve helal olduğundan söz edilmeyen hususlar olmak üzere dört kısımda özetlenmiştir. Bunun içindir ki, Ebu Bekir b. es Sem'ânî (r.a.) şöyle demiştir:

"Kim, bu hadis-i şerife uygun amel ederse manevî büyük mükâfatlar elde eder. Azaptan da emin olur. Zira farzları eda eden, haramlardan uzak duran, Allah Teâlâ'nın koyduğu sınırları tecavüz etmeyen, kişinin kendisi için hiç gereği olmayan şeyleri soruşturmayan kimse, dinin buyruklarını tam olarak yerine getirmiş olur; çünkü dinî hükümler, yukarıda zikredilen bu dört kısmın dışına çıkmaz." *(el-Vafi: Şerhü'l Erbaîn 30. hadis-i şerifin izah bölümü.)*

Hadis-i şerifteki bazı kelimelerin dil ve ıstılah (terim olarak) manaları:

"Farz": Dil bakımından kat'î, (kesin) olup hududları, alametleri belirlenmiş ve yerine getirilmesi kesin delille sabit olan ilahî emirler demektir.

Terim olarak *"farz"*: Yerine getirilmesi gerekli (zorunlu) olan ilahî buyruktur. Bu buyruğu (farzı) yerine getiren kimse, dinen övgüye layık olur. Farzı terk eden de yerilmeyi hak eder. Hadis-i şerifte mealen:

"Siz o farzları zayi etmeyiniz." buyurulmuştur.

"Had" kelimesinin çoğulu, *"hudud"*tur. Dil bakımından had, iki şey arasına konulmuş mani demektir. Dinî bakımdan (terim olarak) *"Had"* kelimesi: Kötülükleri önlemek üzere Cenab-ı Hak tarafından, bir kısım masiyetlere (şer işlere) takdir buyurulmuş cezalardır. Hikmeti ise bu gibi kötülüklerden insanları caydırmaktır. Hadis-i şerifte: *"Siz, o sınırları tecavüz etmeyiniz"* buyurulmuştur.

Yine hadis-i şerifte mealen:

"Bir kısım şeyleri Allah Teâlâ, haram kıldı. Onlara yaklaşmayınız; onları işlemeyiniz." buyurulmuştur.

"Haram": Allah Teâlâ'nın, kesin olarak yasakladığı şeylerdir. Yetim malı yemek, hırsızlık yapmak, zulüm, yalan şahitlik, faiz yemek, adam öldürmek, masum kadınlara iftira etmek vb. kötülükler gibi.

"Sekete an eşyae": Bir kısım şeylerde de (vacip veya helal yahut haramdır şeklinde), hakkında hiçbir dinî hüküm beyan buyurulmayan şeyler. Bu gibi hususlar, aslı üzerine bırakılmış olan hususlardır. Diğer taraftan: *"Eşyada aslolan mubah olma"* durumudur. Bu ise, Allah Teâlâ'nın, biz insanlara bir rahmetidir. Bu bakımdan haklarında hüküm bildirilmeyen konularda gereksiz yere onların, soruşturulmaması emrediliyor. Ayrıca hadis-i şerifte

farz ve vaciplerin, muhafaza edilmesi (korunmaları, zayi edilmemeleri) beyan buyuruluyor.

Farzlar, Allah Teâlâ'nın kullarını sorumlu tuttuğu ve korunmalarını emir buyurduğu iman, İslam, namaz, zekât ve benzeri görevlerdir. Bunların muhafazası ve yerine getirilmeleri gereklidir (zorunludur).

"Feraiz" "fariza" kelimesinin çoğuludur. Kesin olan ve takdir edilen şey demektir. İmam-ı Azam Ebu Hanife (r.a.)'ye göre farz: Namaz, oruç, zekât, hac gibi kesin delille sabit olan İlahî emirlerdir. İmam Şafiî (r.a.)'ye göre: "Farz": Kitap, Sünnet ve İcma gibi şer'î delillerle sabit olan dinî görevlerdir. "Farz" ile "vacip" Şafiilere göre müteradif (aynı anlama) gelen kelimelerdir. Ancak hac ibadetinde farz ile vacip arasında fark vardır. Mesela: İfaze tavafı (Kurban Bayramı'nın ilk üç günü içerisinde yapılması gerekli olan tavaftır ki bu) farzdır. Bu tavaf, terk edilmiş ise kurban ile telafi imkânı yoktur. Veda tavafı ise vaciptir. Bu tavaf terk edilmiş veya yapılamamış ise kurban ile telafi etme imkânı vardır. Diğer taraftan farzlar da: *"farz-ı ayn"* ve *"farz-ı kifaye"* olmak üzere ikidir. *"Farz-ı ayn"*, her yükümlünün bizzat kendisinin yerine getirmesi gerekli olan farzlardır. Beş vakit namaz, ramazan orucu vb. ibadetler gibi. *"Farz-ı kifaye"* ise bir kısım Müslümanlar tarafından o farz yerine getirilirse diğerlerinden sakıt olan farzdır. Cenaze namazı (ve gerekli diğer hizmetler gibi), keza, *"emri bi'lmaruf nehyi ani'lmünker"* (iyilikleri öğütleyip kötülüklerden menetmek) ve verilen selamı almak gibi ibadetlerdir.

"Hadd" iki şey arasına konulmuş engel; iki şeyden her birini diğerinden ayırt eden hudud; sınır ki, birinin diğerine karışmasına manidir. Mesela: Evin veya bahçenin sınırları, hududu demektir. O sınırdan öteye geçilmemesi gerekir. Sınırı aşmak haksızlık olur. *"Had"*, diğer taraftan Allah Teâlâ'nın bir kısım kötülükleri işleyenler için koyduğu cezalara verilen addır. Siz o kötülüklerin sınırına yaklaşmayınız. İşte bunlar, Allah Teâlâ'nın koyduğu sınırlardır. Siz o sınırları aşmayınız, buyurulmuştur. Allah Teâlâ, iyi ve temiz olan her şeyi kulları için helal, çirkin ve zararlı olan şeyleri de haram kılmıştır.

Kur'an-ı Kerim'de meal olarak:

"Çirkin ve kötü olan şeylerin gizli olanına da açık olanına da yaklaşmayınız."[203] buyurulmuştur.

Mesela: *"Haksızlık, hırsızlık, kadınlara iftira etmek, ölmüş hayvan eti yemek, yetim malı veya faiz yemek, yalan şahitlik etmek, dinen murdar sayılan şeyleri yemek veya içmek"* gibi şeyler haram kılınmıştır. Bunlardan uzak

203 En'am, 6/151.

kalınması, bu kötülüklerle iyilikler, (haram ile helal olan) şeyler arasına Cenab-ı Hak tarafından konulmuş sınırlara yaklaşılmaması, Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz tarafından bu hadis-i şerifte de bizlere bildirilmiştir.

Gerçek bilgi ve aklıselim ile düşünüldüğünde görülür ki kötü, murdar ve zararlı olan şeyler İslamiyet'te yasaklanmış, bunların dışında güzel, yararlı ve tertemiz olan şeyler de helal kılınmıştır. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de meal olarak şöyle buyurulmuştur.

"Ey iman edenler! Allah'ın, size helal kıldığı iyi ve tertemiz şeyleri kendinize haram kılmayınız. Allah'ın koyduğu sınırı tecavüz etmeyiniz. Gerçek şu ki, Allah haddi aşanları sevmez."[204]

Allah Teâlâ'nın rahmeti sonsuzdur.

Allah Teâlâ'nın, kullarına rahmetinden dolayıdır ki farzları, hududu ve haram olanları beyan buyurmuş ve yine bizlere rahmet olmak üzere bir kısım şeyleri de *"meskûtün anh"* kılmıştır. Yani helal veya haram oldukları hakkında bir şey beyan buyurmamıştır. Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz, bunun hikmetini şöyle beyan buyuruyor:

"Bu, Allah Teâlâ'nın kullarına bir rahmetidir, affı ile muamele buyurmasıdır."

Hakkında nass (ilahî buyruk) bulunmayan şeyleri müminlerin, işlemelerinde kendilerine bir zorluk olmadığı gibi terk etmelerinde de üzerlerine bir vebal terettüp etmez. Bu ise Cenab-ı Hakk'ın biz kullarına rahmetidir. Cenab-ı Hak, yanılmaz, unutmaz. Ve O, her türlü noksanlıklardan münezzehtir.

Hadis-i şerifte, helal veya haram olduğu hususunda bir hüküm bildirilmemiş olan hususları soruşturmaktan sakınmak gerektiği beyan buyuruluyor. Bir kısım bilginler: Bu husus Resul-i Ekrem Efendimizin zamanına ait olan bir durumdur demişlerdir; çünkü bu gibi şeyleri soruşturmak çok meşakkatli olan görevlerle yükümlü olmaya yol açar. Bunun içindir ki, Kur'an-ı Kerim'de meal olarak şöyle buyurulmuştur:

"Ey iman edenler! Bir kısım şeylerden sormayınız. Eğer onların durumu size açıklanırsa sizi üzer."[205]

Diğer izah da şöyledir:

Yine bu hadis-i şerifte beyan buyurulan husus, genel olarak yasak anlamındadır. Nitekim hadis-i şerifte şöyle buyurulmuştur:

---

204 Maide, 5/87.
205 Maide, 5/101.

"Ben, size bir şey söylemedikçe siz de beni kendi halime bırakın. Sizden öncekilerin pek çok soru sormaları ve peygamberlerine karşı anlaşmazlıklara düşmeleri, kendilerini helake götürmüştür."

Bunun için ashab-ı kiram, gerek olmadıkça Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimize soru sormaktan çekinirler ve hatta köylülerin gelip soru sormalarını çok arzu ederlerdi. Böylece onların sorularını ve verilen cevapları dinleyip, belleyip sonraki kuşaklara da aktarmış olsunlar diye…

Özetle:

Hadis-i şerif, şu gerçeklere uyulmasını telkin buyuruyor.

- Farzların öncelikle yerine getirilmesi.

- Hadlere saygılı olup konulmuş sınırlara tecavüz edilmemesi.

- Cenab-ı Hakk'ın yasakladığı şeylerden uzak durulması.

- Beyan buyurulan hususlar dışında kalanlar, gereksiz yere soruşturulmamalı ve insanlara şefkat ve rahmetle muamele edilmelidir.

Rabbimiz! Bizlere hakkı hak olarak göster ve hakka uymayı kolay kıl, bâtılı bâtıl olarak göster ve ondan uzaklaştır. Rabbimiz! Bizleri lütfunla, rahmetinle sevdiğin ve razı olduğun salih amelleri işlemeye muvaffak kıl. Âmîn.

31

Gerçek Zühd ve Onun Güzel Meyveleri

عَنْ أَبِي الْعَبَّاسِ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ السَّاعِدِيِّ ﷺ قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللّٰهِ، دُلَّنِي عَلَى عَمَلٍ إِذَا عَمِلْتُهُ أَحَبَّنِيَ اللّٰهُ وَأَحَبَّنِيَ النَّاسُ. فَقَالَ: «اِزْهَدْ فِي الدُّنْيَا يُحِبَّكَ اللّٰهُ وَازْهَدْ فِيمَا عِنْدَ النَّاسِ يُحِبَّكَ النَّاسُ.» (حديث حسن رواه ابن ماجه وغيره بأسانيد حسنة)

Hadis-i Şerifin Tercemesi

Ebu'l Abbas Sehl b. Sa'd es-Saidî (r.a.) demiştir ki: Bir zat, Resulullah (s.a.s.) Efendimize geldi ve şöyle dedi:

"Ya Rasulellah! Bana öyle bir amel için yol göster ki ben, o ameli yaptığım zaman beni hem Allah Teâlâ sevsin ve hem de insanlar sevsinler. Bunun üzerine Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz, şöyle buyurdu:

Dünyaya iltifat etme ki Allah Teâlâ seni sevsin. İnsanların nezdinde olanlara iltifat etme (mâlik oldukları şeylere tama' etme) ki insanlar, seni sevsin."

Hadis, hasendir. Hadis-i şerîfi, İbn-i Mace ve diğerleri güzel isnadlar ile rivayet etmişlerdir.

HADİS-İ ŞERİFLE İLGİLİ AÇIKLAMALAR

Bu hadis-i şerifi İbn-i Mace, Sünen'inde *Babu'z-Zühd fi'd-Dünya* bölümünde 4102 numaralı hadis-i şerif olarak zikretmiştir. Ayrıca Taberanî "*Mucemu'l-Kebir*"de ibn-i Hibban, "*Ravdatu'l-Ukala*"da, el-Hâkim "*Müstedrek*"te (4/313) zikretmişlerdir. Hadis-i şerifin ravisi sahabeden Ebu'l Abbas Sehl b. Sa'd es-Saidî el-Ensarî (r.a.)'dir ve hicretin 91. yılında

100 yaşında Medine'de vefat etmiştir. Bu zat, Medine-i Münevvere'de vefat eden sahabelerin sonuncusudur. Allah Teâlâ cümlesinden razı olsun.

Hadis-i şerif, Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz'in mübarek nasihatlerinden iki büyük vasiyeti bildirmektedir.

Birincisi: Dünyaya meyletmemeyi, dünyanın geçici ve aldatıcı cazibesine kapılmamayı öğütlüyor; çünkü dünyada böyle temiz ve ölçülü bir yaşantı, kişinin Allah Teâlâ'nın sevgisine nail olmasına sebep olur. Zira gerçek *"zühd"*, haramlardan ve şüpheli olan şeylerden sakınmaktır.

İkinci büyük vasiyet ise, insanların ellerinde olanlara tama' etmemeyi ve onların elindeki varlıklara rağbet ve meyil göstermemeyi öğütlüyor. Böyle bir vasıfta olan insan, bu yüksek şahsiyeti ile diğer insanların sevgilerine, itimat ve takdirlerine nail olur. Zira kim, iffetini korur, insanların elinde olanlara meyletmez, onlardan müstağni kalırsa insanlar, böyle kimseleri sever; takdir eder ve ona güven duyarlar. Bir köylü Basra halkına:

"Bu şehrin büyüğü, efendisi kimdir?" Diye sorar. Onlar da:

"Bu şehrin büyüğü, efendisi Hasan Basrî'dir" derler. Bunun üzerine soru soran şahıs, şöyle der: "Hasan Basrî, hangi sebeple bu şehrin büyüğü, efendisi olmaya layık oldu?" Cevap olarak şöyle derler: "İnsanlar, onun ilmine, erdemine muhtaçtır; fakat o insanların dünyalarına, dünya varlıklarına muhtaç değildir."

Dil bakımından *"zühd"*: Bir şeye değer vermemek, ona rağbet etmemektir.

Dinî terim olarak *"zühd"*: Haramlardan ve şüpheli olan şeylerden sakınmaktır. Helal olan şeylerden ölçülü bir şekilde yararlanmaktır. *"Zühd"* kelimesi ile ilgili olarak âlimlerimizin çeşitli açıklamaları vardır. Örnek olarak onlardan bir kısmını buraya almış bulunuyoruz.

Fudayl b. İyaz (r.a.) şöyle demiştir: *"Zühd"*: *"Allah Teâlâ'dan razı olmak ve onun verdiğine kanaat;* "Zühd": İnsanın kendi elinde olan varlıklara değil de Allah Teâlâ'nın lütfuna, O'nun katında olanlara ve O'nun ikramına güvenmektir.

İmam Ahmed b. Hanbel (r.a.), şöyle demiştir: "Zühd" üç kısımdır. Birincisi haramları terk etmektir ki, bu umum müminlerin zühdüdür. İkincisi helal olan şeylerin ihtiyaçtan fazlasına rağbet etmemektir. Bu ise havassın (maddî ve manevî görevlerini daha dikkatli olarak yerine getirenlerin) zühdüdür. Üçüncüsü, kişiyi Allah Teâlâ'nın rızasından alıkoyacak şeyleri terk etmektir. Bu nevi *"zühd"* ise âriflerin zühdüdür.

Dünya hayatı bizi aldatmamalıdır:

Allah Teâlâ, Kur'an-ı Kerim'de meal olarak şöyle buyurmuştur:

"Dünya hayatı sakın sizi aldatmasın."[206]

Dünya nimetlerinden, meşru yollardan, temiz ve helal rızıklardan yararlanmak, zühde mani değildir. Din için helal ve meşru yoldan talep edilen, yararlanılan dünya, cennet kadar önemlidir. Vesileler, (helal olmaları kaydı ile) maksatlar (amaçlar) kadar değerlidir. Dünyadaki nimetlerden meşru, temiz ve helal olanlarından itidal ölçüleri içinde yararlanmak, Allah Teâlâ'nın biz insanlara bir emridir.

"Yiyiniz. İçiniz; fakat israf etmeyiniz; çünkü Allah israf edenleri sevmez."[207]

"Ey iman edenler! Allah'ın size helal kıldığı, iyi ve temiz şeyleri (siz kendinize) *haram kılmayın ve sınırı aşmayın. Gerçek şu ki Allah, sınırı aşanları sevmez. Allah'ın size helal ve temiz olarak verdiği rızıklardan yiyiniz ve kendisine iman etmiş olduğunuz Allah'a karşı gelmekten sakınınız."*[208]

İnsan, dünyaya muhteris (tutkulu) olmamalıdır. Allah Teâlâ, dünyadaki bütün nimetleri biz insanlar için yarattığına göre bu nimetlerden Allah Teâlâ'nın bildirdiği meşru ölçüler içerisinde yararlanmak gereklidir. Böyle olunca Allah Teâlâ'nın emirlerine ta'zim ve onun kullarına, yaratılmışlara şefkat ve merhametle muamele edilmiş olur. Kişi, bol nimetler içinde ise o nimetleri yaratılış gayelerine uygun olarak değerlendirir. Böylece nimetlere şükretmiş olur. Allah Teâlâ da o nimetleri kat kat artırır; cennet nimetlerine vesile kılar ve onları ebedileştirir. Kişi, yaratılmışlara, özellikle insanlara şefkat ve merhametle muamele etmeli, onların hukukunu gözetmeli ve onlara azami (en büyük) ölçüde yardımcı ve yararlı olmalıdır ve:

"İnsanların en hayırlısı onlara en çok yararlı olanıdır." düsturunu bir hayat prensibi olarak uygulamalıdır. İnsanların elinde olan varlıklarına asla göz dikmemelidir. İnsan, dünyaya düşkün olmamalıdır. Dünya hırsı illetinden korunmalıdır. Bu esaslara uygun, temiz bir hayat yaşayan kimseyi, Allah Teâlâ sever ve onu insanlara da (yaratılmışlara) da sevdirir.

Hadis-i şerifte bu gerçek, çok özlü bir şekilde muhatabına ve onun özünde bütün müminlere telkin buyurulmuştur. Zira bir usûl-i fıkıh kaidesidir ki, itibar lafzın genel (umum) manasınadır. Sebebin hususi (özel) olmasına değildir.

---

206 Lokman, 31/33.
207 Araf, 7/31.
208 Maide, 5/87-88.

Dünyanın yerilmesi

Dünyanın yerildiği bir gerçektir; ama dünyanın yerilmesi bu âlemdeki zaman ve mekân itibarı ile değildir. Yine bilinen bir gerçektir ki zaman, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelmesi, biz insanlara Allah Teâlâ'nın, en büyük lütuflarındandır. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de meal olarak şöyle buyurulmuştur:

"İyiden iyiye düşünüp ibret almak veya şükretmek isteyen kimseler için gece ile gündüzü birbiri ardınca getiren Allah'tır ve O'nun şanı ne yücedir."[209]

Dünyanın yerilmesi, mekân itibarıyla değildir. Zira arz ve onda olan bütün nimetleri ve âlemde ne varsa Allah Teâlâ, onları bizim için yaratmış ve onları bizim buyruğumuza hazır kılmıştır.

"Allah, kendi katından bir lütuf olmak üzere göklerde ve yerde ne var ise hepsini size boyun eğdirmiştir. Elbette bunlarda düşünen toplumlar için ibretler vardır."[210]

"Arzda ne varsa hepsini Allah, sizin için yarattı."[211]

Dünyanın yerilmesi, değersiz görülmesi, insanların dünya hayatına aldanıp şer (kötü) işler yapmaları, dünyadaki nimetleri kötüye kullanmalarıdır. Cenab-ı Hakk'ın, insanların dünya ve ahiret mutluluğu için belirlediği Sırat-ı müstakimden (dosdoğru yoldan) ve peygamberlerin lisanı ile bildirdiği prensiplerden ayrılarak, kendilerini ziyana götüren yanlış yollara sapmalarıdır. Kur'an-ı Kerim'de meal olarak:

"Biliniz ki, dünya hayatı ancak bir oyun ve eğlence, bir süs, aranızda bir övünme ve daha çok mal ve evlat sahibi olma isteğinden ibarettir."[212]

Eğer, insanlar dünyadaki bunca nimetleri, yaratılış gayelerine uygun olarak değerlendirir, o nimetlerden öylece yararlanırlar ise bu dünyada mutlu olacakları gibi bu hayatta ahiret mutluluğunu da kazanmış olurlar. Bunların hepsinin üstünde ve insan için en üstün saadet olan Allah Teâlâ'nın rızasını, sevgisini kazanmış olurlar. Onun içindir ki, bir hadis-i şerifte şöyle buyurulmuştur:

"Dünyada ahiret için hazırlanan ve Rabbinin rızasını kazanan kimse için dünya, ne güzel bir yurttur."[213]

---

209 Furkan, 25/62.
210 Casiye, 45/13.
211 Bakara, 2/29.
212 Hadid, 57/31.
213 Hâkim, *Müstedrek*, hadis no 7870.

Dünya, insanı ahiret mutluluğundan alıkoyar ve onu Rabbinin rızasından uzak kılar ise o kimse için dünya, ne fena bir yerdir. Diğer bir hadis-i şerifte:

"İyi bir servet (mal) *iyi bir insan için ne kadar güzeldir. O, varlığı ile sıla-i rahimde bulunur ve güzel olan işleri yapar."*[214]

Örnek uygulamalar

Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz, bütün mübarek sözleri, nasihat ve vasiyetleriyle ümmetine, insanlığa örnek olduğu gibi, amelleri ve nezih yaşantıları ile de ümmetine örnek idiler. O, dünyada zahid olarak yaşamış ve zahid olarak ahirete irtihal buyurmuşlardır. Zira o, en çetin darlık hallerinde de genişlik ve bolluk içinde de zahid olarak yaşamış ve daima ahireti tercih buyurmuşlardır. Dünya zinetine ve varlığına asla tenezzül etmemişlerdir. Fetihten sonra geniş imkânlar hâsıl olmuştu. Dünya varlığına ait ve çeşitli ülkelerden huzuruna getirilen bütün varlıkları akşamı beklemeden hak sahiplerine tevzi ettirir, bir habbe almadan mübarek hanelerine dönerlerdi. Bir defasında fukaraya verilmek üzere evinde bulunan bir miktar altın akşama kadar kalmış, tevz'i edilememişti. O miktarın da müstahak olanlara tevz'i edilip, onlara ulaştırılmasını emretti. Tevziatın tamamlandığı kendilerine bildirildi ve ondan sonra kendisi, ancak hane-i saadetlerine gelmişlerdi.

Resul-i Ekrem Efendimizin ashabı da kendilerini örnek almışlar, zahid olarak yaşamışlar ve zahidlere örnek olmuşlardır. Abdullah ibn-i Mesud (r.a.) bir defasında ashab-ı kiramı, arkadaşlarına anlatırken şöyle demişlerdi: Siz Resul-i Ekrem Efendimizin ashabından daha çok namaz kılıyor, oruç tutuyorsunuz. Cihadınız da onlardan fazladır; lakin onlar sizden daha hayırlı idiler. Bu nasıl oluyor? Diye sorduklarında cevaben Abdullah b. Mesud şöyle diyor:

"Onlar, dünyada sizden daha zahid idiler ve sizden daha çok ahirete rağbet ediyorlardı. Dünya varlığı, onlara helal yollardan geliyordu. Onlar da bu varlıkları Allah Teâlâ'ya manen yakın olmak için koruyorlar, İslamiyet'in yükselmesi ve Allah Teâlâ'nın sözünün üstün olmasına (i'lâ-i kelimetullah'a) sarf ediyorlardı."

Kim, dünyada zühd sahibi olur, dünyaya haris olmaktan sakınır ve dünyada niyeti ahireti kazanmak olursa Allah Teâlâ, onun işlerini bir araya getirir, onun kalbine zenginlik verir ve dünyayı o kimseye boyun eğdirir. Her durumda dünyada zahid olarak yaşamak, başta peygamberler olmak

214 *et-Terğibü ve't-Terhib*, 4/141.

üzere bütün velilerin, Allah dostlarının şiarıdır. Bu üstün vasıf, her insanda ve her müminde pek üstün ve güzel bir meziyettir.

Lakin siyasî, idarî hizmet veren kimselerde ve bir de halkı irşad eden âlimlerde, eğitimcilerde bulunması ise daha da güzeldir.

Böyle bir *"zühd"* insana hem Allah Teâlâ'nın ve hem de insanların sevgi ve güvenini kazandırır.

32

İslamiyet'te Zarar Vermek de Zarara Zararla Karşılık Vermek de Yoktur

عَنْ أَبِي سَعِيدٍ سَعْدِ بْنِ سِنَانِ الْخُدْرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ : أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:

«لاَ ضَرَرَ وَلاَ ضِرَارَ.» (حديث حسن رواه ابن ماجه والدارقطني)

Hadis-i Şerifin Tercemesi

Ebu Saîd Sa'd b. Sinan el-Hudrî (r.a.) demiştir ki Resulullah (s.a.s.) şöyle buyurdu:

"Zarar vermek yoktur; zarara zararla karşılık vermek de yoktur."

Hadis, hasendir. Hadis-i şerifi, İbn-i Mace ve Darekutnî ve onlardan başkaları müsned olarak rivayet etmişlerdir.

HADİS-İ ŞERİFLE İLGİLİ AÇIKLAMALAR

Bu hadis-i şerifi, ibn-i Mace: *"Sünen"*inde *"Kitabu'l-Ahkâm"* 2340-2341 numaralı hadis olarak; Malik b. Enes (r.a.), *Muvatta*'da *"Kitabu'l-Ekdıye"*-de 31 numaralı hadis olarak zikretmişlerdir. Ancak Malik b. Enes (r.a.) İmam Nevevî'nin beyan ettiği gibi bir başka senetle: Amr b. Yahya'dan, o da babasından ve babası ise Resul-i Ekrem (s.a.s.)'den mürsel olarak rivayet etmişlerdir.

Amr b. Salah şöyle demiştir:

Darekutnî, bu hadis-i şerifi birkaç yönden müsned olarak rivayet etmiştir. Ve bunların hepsi birbirini güçlendirmektedir ve hadis-i şerifin hasen olduğunu kanıtlamaktadır. Cumhur ulema bunu kabul etmiş ve hadis-i şerifi, hüccet olarak zikretmişlerdir.

Ebu Dâvud fıkıh ilmi beş hadis-i şerif üzerine deveran eder, demiş ve o beş hadisten biri olarak da *"zarar vermek yoktur..."* hadis-i şerifini zikretmiştir. Ebu Dâvud'un bu beyanı da hadis-i şerifin, hasen olduğunu bildirmektedir.

Zarar kelimesinin manası açıktır. Menfaatin (yararın) zıddıdır. Ziyan demektir. Zarar: Kardeşine veya başkalarına ziyan ve eza olan şeydir. Hadis-i şerifte zikredilen *"zarar"* "ضَرَر» ve *"zırar"* "ضِرَار» kelimeleri arasında fark vardır.

Zarar: Sana zarar vermeyen kimseye senin zarar vermen, onu ziyana uğratmandır.

Zırar: İse kendisine zarar verilmiş kimsenin, zarar vermiş olanı, meşru olmayan yoldan zarara uğratması, hakkı ve hududu tecavüz etmesidir. İki tarafın birbirlerini zarara uğratmaları ise, haramdır. Hadis-i şerifte meal olarak:

"Başkalarına zarar vermek yoktur ve zarara zararla karşılık vermek de yoktur." buyurulmuştur. Bu husus, şu mealdeki hadis-i şerife de benzemektedir:

"Emaneti, sana emanet eden kimseye ver; lakin sana hainlik yapana, sen hıyanet etme."[215]

Burada şu cihet bilinmelidir: Bir kimse, bir haksızlığa uğramış ise haksızlık yapan kimseden hakkını almış olması hainlik değildir. Ancak hakkından fazlasını alması veyahut da hakkı olmayan şeyi alması, haksızlıktır. Zira zarar vermek yasak olduğu gibi iki tarafın karşılıklı birbirlerine zarar vermeleri de men edilmiştir, haramdır.

"Zarar, zarar ile önlenmez; zarar izale olunur." kaideleri, unutulmamalıdır.

Bilmek gerekir ki kişinin kardeşine veya başka bir insana zarar vermesi zulümdür, haksızlıktır. Haksızlık ise haramdır. Nitekim bir başka hadis-i şerifte:

"Sizin, kanlarınız, mallarınız, ırz ve namusunuz birbirinize haram kılınmıştır." buyurulmuştur.

Bunlar kutsaldır, (mukaddesdir), dokunulmazdır. Bu değerlere zarar veren kimse, adaletin eli ile yaptığının karşılığı olan cezayı görmesi gerekir. Bu ise adaletin kendisidir. Bir cürüm veya bir cinayet işleyen kimsenin, yaptığının karşılığı olan cezayı adaletin eliyle görmüş olması, fertlere ve

---

215 Tirmizî, *Kitabü'l Buyu, Kenzü'l Ummal*, 3/61, hadis no 5494.

toplumlara gelecek zararları önlemek demektir. İşleyeceği bir suçun karşılığını adalet eliyle mutlaka göreceğini bilen kimse, o kötülüğü yapmaktan vazgeçecektir; böylece fertler de toplum da zararlardan korunmuş olacaktır.

Zararlı olan bir şey, İslamiyet'te emredilmediği gibi faydalı olan bir şey de yasaklanmamıştır. Allah Teâlâ, zararlı olan bir şeyi insanlara teklif buyurmadığı gibi faydalı olan bir şeyi de yasaklamamıştır. O'nun insanlara emrettiği şeyler, din ve dünya bakımından insanlar için iyilikten başka bir şey değildir. Keza Allah Teâlâ'nın, insanlara haram kıldığı şeyler de onların din ve dünyaları için zararlı olanlardan başka bir şey değildir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de meal olarak şöyle buyurulmuştur:

"Resulüm de ki! Rabbim bana adaleti emretti."[216]

Apaçık bilinir ki, her türlü iyilik, adalettedir; her türlü kötülük ve şer işler de çirkin fiillerdedir. Kâinatın düzeni adalet üzerine bina edilmiştir. Adalet sarsılınca bütün dengeler bozulur. Çirkin işler (fuhşiyyat) ise, her çeşit kötülüklerin, bozulmaların sebebidir.

Allah Teâlâ, insanların aklıselimini, ruhî ve bedenî sağlıklarını koruyan her şeyi, onlara mubah kılmıştır. İnsanların ruhî ve bedenî sağlıkları için zararlı olan her şeyi onlara yasaklamıştır. Bilgi ve aklıselim ile İslam dinini araştıran her insan, bu gerçeği apaçık olarak görür. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de meal olarak şöyle buyurulmuştur:

"Resulüm de ki! Allah'ın, kulları için çıkardığı (yarattığı) *ziynetini, tertemiz güzel rızıkları, kim haram kıldı? De ki: Onlar, dünya hayatında ve özellikle de kıyamet gününde müminlerindir. İşte bilen bir topluluk için ayetleri, böyle açıklıyoruz. De ki: Rabbim, ancak açık ve gizli bütün kötülükleri, günahı, zulmü, hakkında hiçbir delil indirmediği bir şeyi, Allah'a ortak koşmanızı ve Allah hakkında bilmediğiniz şeyleri söylemenizi, haram kılmıştır."*[217]

İslamiyet, kolaylık dinidir

İslamiyet kolaylık dinidir. Onda zorluk yoktur. Yükümlüler üzerinden zorluklar kaldırılmıştır. Kur'an-ı Kerim'de meal olarak:

"Allah, dinde sizin üzerinize hiçbir zorluk yüklemedi…"[218]

"Allah, her insana ancak gücünün yettiği kadar sorumluluk yükler…"[219] buyurulmuştur.

216 Araf, 7/29.
217 Araf, 7/32-33.
218 Hac, 22/78.
219 Bakara, 2/286.

Resul-i Ekrem Efendimiz de:

"Ben kolaylık ve Hanîf dini olan İslam ile gönderildim."[220] buyurmuşlardır.

Dinlerin, Allah nezdinde makbul olanı, Hanîf ve kolaylık dini olan İslam'dır. Yani İslam, halis tevhit dinidir ve onda şiddet ve zorluk yoktur.

Su bulunmayan yerde yahut mevcut olduğu halde kullanma imkânı olmayan kimsenin, temiz toprak ile teyemmüm etmesi, hasta veya yolculukta bulunan kimselerin mazeretleri süresince ramazan orucunu tutmamaları, mubah yoldan borçlu bulunan kimsenin borcunu ödeme gücü yoksa o kimseye kolaylık gösterip mehil verilmesi bu hususta birer örnektir.

Bu hadis-i şerif, fıkhın üzerine bina edildiği dört temel esastan biri sayılmıştır. Celaleddin Suyutî (r.a.), Şafiî mezhebi, şu dört kaide üzerine deveran eder, demiştir:

1. 'Şek ile yakîn zail olmaz.' kaidesidir. 2. 'Zorluklar kolaylığı celp eder.' Küllî (genel) kaidesidir. 3. 'Zarar izale olunur (giderilir)'. Bunun aslı:

"Zarar vermek de zarara zararla karşılık vermek de yoktur." hadis-i şerifidir. 4. 'Âdet muhâkkemdir'. Külli (genel) kaidesidir ki bunun aslı da:

"Müminlerin kabul edip güzel gördükleri şey, Allah katında da makbuldur, güzeldir." mealindeki hadis-i şeriftir.

Fıkıh âlimlerince bu dört genel kaide, fıkıh ilminin asıl kaideleri olarak kabul edilmiştir. İzahı üzerinde durduğumuz bu 32. hadis-i şerif ise bu dört küllî kaideden üçüncüsünün aslî kaynağıdır. Asıl kaide:

"Zarar vermek yoktur; zarara zararla karşılık vermek de yoktur." hadis-i şerifidir. Mesela: Bir kimse, başkasının malını telef etse zarar gören kimsenin, zarar verenin malını telef etmesi caiz olmaz. Şayet mukabele ederse, zarar dairesinin çerçevesini faydasız olarak genişletmiş olur. Bu ise zarardır ki, hadis-i şerifte yasaklanmıştır. Hukukî çözüm ise, malı telef eden kimse, verdiği zararı öder. Dinî hüküm budur. Ve böylece zarar bertaraf edilmiş olur.

Aslolan bu hadis-i şeriften bu esas ile birlikte şu fıkhî kaideler (kurallar), fıkıh âlimlerince elde edilmiştir:

1. 'Zarar, imkân ölçüsünde bertaraf edilir'. Yani zararı önlemek görevdir, vecibedir; çünkü ziyanı önlemeye çalışmak, vuku bulan zararı ortadan kaldırmaktan daha kolaydır. Sağlığı korumak, hasta olup da tedavi görmekten daha kolaydır. Bunun gibi topluma gelecek zararları önlemek

220 *Kenzü'l Ummal*, 1/178, hadis no 900.

için gerekli tedbirleri almak, toplum fesada (bozulmaya) uğradıktan sonra iyileştirilmesine çalışmaktan daha iyi ve daha kolaydır.

2. 'Zarar bertaraf edilir (giderilir)'. Vuku bulmuş zararı ortadan kaldırmak gereklidir.

3. Bir zarar, benzeri bir zararla giderilmez. Meydana gelen bir zarar, onun dengi veya fazlası bir zarar ihdas etmekle ortadan kaldırılamaz.

4. 'Zarar-ı eşed, zarar-ı ehaf ile izale olunur'. (Büyük bir zarar, kendisinden az bir zarar ile giderilir). Eğer büyük bir zararı önlemek, küçük bir zarara katlanmakla gideriliyorsa küçük zarar ihtiyar olunarak, büyük zarar telafi edilir.

5. 'Umuma gelecek zararı önlemek için hususa gelen zarar tahammül edilir'. Umuma gelen zararı bertaraf etmek gereklidir. Bundan bazı kimseler, zarar görmüş olsa da umumun zararı, bertaraf edilir. Umumun ihtiyacı olan malları ihtikâr eden kimsenin, mallarını hâkim, pazar fiyatı ile sattırıp kamuya gelecek zararı önleyebilir.

6. *"Zararları defetmek, menfaatleri celp etmekten önce gelir."* İki şey, mefsedet (zarar) ile menfaat taarruz edince (birbirleri ile karşılaşınca) öncelikle mefsedet (zarar veren şey) önlenir. Menfaat zayi olabilir. Bir yangın geliyorken fayda gelecek işleri değil de, yangını bertaraf etmek, öncelikli görev olur.

7. 'Mani ile muktazî (yasaklayana delille emreden delil), taarruz edince (çakışınca) mani takdim olunur.'

8. 'Zarar kadim olamaz.' Zira zarar, yeni olsun eski olsun giderilmesi gerekir. Ve zarar, meşrû olamaz. Yine hadis-i şeriften, birçok hükümler yanında şu hüküm de anlaşılmaktadır: Mesela; iki kişi birbirlerine hakaret etseler, her biri yaptığı hakaretin karşılığı olan cezayı görmesi gerekir. Adil hâkimin, her hak sahibine hakkını vermesi, adaletin gereğidir. Bu bir zorunluluktur. Zarar, benzeri bir zarar ile önlenemez. Hâkim, her hak sahibinin hakkını, haksızdan alıp, sahibine iade eder…

33

İslamiyet'te Adaletle İlgili Hükümlerin Esasları

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا : أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «لَوْ يُعْطَى النَّاسُ بِدَعْوَاهُمْ لَادَّعَى رِجَالٌ أَمْوَالَ قَوْمٍ وَدِمَائَهُمْ، لَكِنِ الْبَيِّنَةُ عَلَى الْمُدَّعِي وَالْيَمِينُ عَلَى مَنْ أَنْكَرَ.» (حديث حسن رواه البيهقي و غيره)

Hadis-i Şerifin Tercemesi

Abdullah b. Abbas, (r.a.) o, şöyle demiştir: Resul-i Ekrem (s.a.s.) buyurdular ki:

"Eğer insanlara kendi iddia ettikleri şeyler verilseydi bir kısım adamlar, diğer bir kısım toplumların mallarını ve kanlarını talep ederlerdi; lakin beyyine, dava sahibi üzerinedir. Yemin ise, inkâr edenin (davalının) üzerine terettüp eder."

Hadis-i şerif hasendir. Hadis-i şerifi, Beyhakî ve diğerleri böylece rivayet etmişlerdir. Hadis-i şerifin bir kısmı, Sahihaynde (Buhârî ve Müslim'de) mevcuttur.

HADİS-İ ŞERİFLE İLGİLİ AÇIKLAMALAR

Buhârî, bu hadis-i şerif-i, Âl-i İmran sûresinin tefsiri sırasında 4219 numaralı; Müslim ise *"Kitabu'l-Ekdıye"*de 1711 numara ile zikretmişlerdir. İmam Nevevî'nin: Bu hadis-i şerifin bir kısmı, Sahihaynde mevcuttur diye kaydetmesi, hadis-i şerifin metninde mevcut lafızlara ait farklardan dolayıdır.

Sünen sahipleri ve başkaları, lafızlarda mevcut bazı farklar ile bu hadis-i şerifi, zikretmişlerdir. Lakin sonuç itibarı ile manalar, aynıdır.

İmam Nevevî (r.a.): "Bu hadis-i şerif, şer'i şerifin ahkâmı ile ilgili esaslarından büyük ve temel bir kaidedir" demiştir. Şeyhulislam İbn-i Dakîki'l Îd (r.a.) de: Bu hadis-i şerif, şer'î ahkâmın asıllarından bir asıldır ve davalarda, anlaşmazlıklarda, onların hallinde (çözümünde) en büyük merci' (en büyük kaynak)tır" demiştir.

Yukarıda belirtildiği üzere Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz bu hadis-i şeriflerinde şöyle buyurmuşlardır: Eğer insanlara mücerret davaları üzerine istedikleri verilmiş olsaydı bir kısım insanlar, pek çok kimselerin, mallarını ve canlarını iddia ederlerdi. Lakin beyyine iddia sahibi üzerinedir; yemin ise davalının (inkâr edenin) üzerine terettüp eder.

Hadis-i şerifteki bazı kelimelerin dil bakımından manaları

- *"Lev yu'ta'n-nâsü"*: İnsanlara iddia edip istedikleri, verilseydi.

- *"Dava"*: Dil bakımından, mücerred söz, talep, istek demektir. Terim olarak dava: Kişinin, bir şeyi bu benimdir diye iddia etmesi; hâkim nezdinde de makbul olan söz demektir.

İslam teşri'inin yüceliği

İslam ekmel (en mükemmel) bir dindir. Onda hiçbir eksiklik yoktur. O, dosdoğru ve aydınlık bir yoldur. İslam, bütün beşeriyete ve mensuplarına saf ve nezih bir akîde, tertemiz ve halis ibadetlerle, üstün ahlak ve en adil muameleler gibi en yüce teşrî-i hükümler, telkin etmiştir. İslam, öyle yüce bir dindir ki her hak sahibine, hakkını vermiştir. Her bir ferdin canını, malını ırz ve namusunu korumuştur. Bütün bu hakların korunmasında, insanlar arasında vuku bulan anlaşmazlıkların, çekişmelerin, sona ermesinde aslî merciin, (müracaat edilecek makamın) adalet olduğunu bildirmiştir. Adalet prensiplerine uygun olarak hakları açığa çıkarmak, hukuku ve hak sahiplerini korumak hususunda İslamiyet, en adil kurallar, esaslar, koymuştur. Bu temel prensipler, fertleri ve toplumları haksızlıktan, haksızlık yapan insanların tasallutundan koruyan ve isteyen herkesin sığınacağı bir melc'e (sığınak) ve başvuracağı bir makamdır. Bu temel kaidelerin en güzel örneklerinden biri de bu hadis-i şeriftir. Hadis-i şerif, hakların korunması hususunda davaların kesin deliller ile kanıtlanmasının esas olduğunu bildirmiş, davacı ile davalının hangi esaslara uymaları gerektiğini, hâkimin hak ve hakikati görüp kesin bilgi sahibi olduktan sonra, adalete uygun hüküm vermesinin esaslarını, telkin etmiştir.

- *Beyyine* (şehadet): Şahitlik (ve belge) demektir. Bunun böyle olduğu hususunda hukuk bilginleri söz birliği içindedirler. Zira şehadet, hakkı açı-

ğa çıkarır ve çok kere davacının davasının doğruluğunu ortaya koyar. Sonra şehadet doğrudan müşahedeye, görmeye, muayene ve hazır olmaya dayanır.

Şehadet (beyyine), dava konusuna göre ve bir de şehadetin yerine getirilmesi ile zuhur edecek duruma göre nevilere ayrılır. İslam dininde sabit olan şehadet dört çeşittir.

1. Zina suçu ile ilgili şehadet: Bu tür şehadette dört erkeğin şahitliği gereklidir. Bu konuda kadınların şehadeti söz konusu değildir. Bu husus, Kur'an-ı Kerim'de beyan buyurulmuştur.[221]

2. Zina suçunun dışında kalan cürümlere ceza olarak belirlenmiş hadlerle ilgili şehadet. Mesela: Adam öldürme, hırsızlık, içki içmek, namuslu kadınlara iftira etmek gibi suçlarla ilgili şehadettir. Bu cezalara fıkıh ilminde *"had"* adı verilmektedir. Bu gibi suçların sübutunda da iki erkeğin şehadetleri şarttır. Bu konularda da kadınların şehadeti söz konusu değildir.

3. Malî hakların ispatı hususundaki şehadet. Mesela: Alış-veriş, ticaret, borç vb. malî konular ile ilgili şehadettir. Bunlarda iki erkek veya bir erkek ile iki kadının şehadeti makbuldür, geçerlidir.

4. Çok kere erkeklerin muttali olamayacağı (bilemeyeceği) konulardaki şehadettir. Doğum, süt emmek veya emzirmek, bekâret vb. konular ile ilgili şehadetlerdir. Bu durumlarda kadınların şehadetleri makbuldür. Yerine göre bir kadının şehadeti bile geçerlidir, kabul edilir. Geniş bilgi için fıkıh kitaplarına bakılması gerekir.

- Hadis-i şerifte:

"Beyyine (şehadet) *davacı üzerinedir. Yemin de davalı üzerine terettüp eder."* buyurulmuştur. Şer'i şerif beyyineyi davacının hücceti kılmıştır. Davacı, hüccetini (kesin delilini) ikame edince hak sahibi olduğunu ispat etmiş olur. Keza yemini de davalının hücceti kılmıştır. Davalı, yeri gelince yemin ederse kendisi aleyhinde dava edilen husustan beri olur. Delil kimi doğruluyor, tasdik ediyorsa (ister davacı lehine olsun, ister davalı lehine) hâkim, ona uygun hüküm vermekle yükümlüdür. Nitekim Resul-i Ekrem Efendimiz, davacıya:

"İki şahit getir, yoksa davalının yemin etmesi gerekiyor." buyurmuşlardır.

Burada şu hususun bilinmesi gerekir. Davacı gizli olan (zahirde bilinmeyen) bir hususu iddia ediyor. Bunun için güçlü bir delil ortaya koyması, doğru iddiada bulunduğunu, ispat etmesi zorunludur. Beyyine ise kuvvetli bir hüccettir. Zira tarafsız olan şahitlerin beyanıdır (açıklamasıdır). Onların

---

221 Nisa, 4/15.

ise hiçbir tarafa (davalı ve davacıya) husumetleri yoktur. Bunun için davacı tarafından hüccet getirilmesi zaruridir. Yemin ise beyyineye göre daha az kuvvetlidir; çünkü iki hasımdan birinin sözüdür. Tarafsız olan şahitlerin sözleri ise daha kuvvetli delildir. Davalı zahir halin devamını istemiş olduğundan daha az kuvvetli olan delil de onun tarafından ortaya konulması gereklidir.

Davacının delilinin önceliği vardır. Davalının hücceti ise sonra gelir. Önce davacı beyyinesini getirmekle yükümlüdür. Davacı, davasının delilini ortaya koymaktan (mesela şahitlerini getirmekten) aciz kalırsa bu takdirde hâkim davalıya yemin verdirir. Nitekim Resul-i Ekrem (s.a.s.) davacıya beyyine sormuştur. O da olmadığını söyleyince: *"Senin için davalının yemin etmesi vardır."* buyurmuştur.

Buhârî ve Müslim'de Ümmü Seleme (r.a.)'den rivayetle gelen bir hadis-i şerifte Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuşlardır:

"Ben ancak bir beşerim. Siz davacı ve davalı olarak bana gelirsiniz. Kimileriniz, bazılarınızdan, delilleri ile daha açık beyanda bulunur. Ben de dinlediğime göre ona (lehine) *hüküm veririm. Ben dinlediğime göre verdiğim hükümde, kardeşinin hakkını ona* (lehine hüküm verdiğim kimseye) *vermiş isem onu almasın; çünkü o ateşten bir parçadır..."*[222]

Hakimin hükmü aslında haram olan bir şeyi, helal kılmaz. Hâkim, bir davada ortaya konan zahiri hüccetlere, delillere göre hüküm vermek durumundadır. Bir davanın hakikatinin ne olduğunu hâkim bilmiş olsa da davacı veya davalı tarafından ortaya konan delillere uymakla yükümlüdür. Zahiri durum hâkimin dava hakkında bildiklerine uymasa da hâkim, delillere uymak zorundadır. Bilinmesi gereken şudur: Kişi fetvayı kendi vicdanına sormalıdır. Başkaları kendisine fetva vermiş olsalar bile. Zira bir kimse karşı tarafın bilgisizliği veya hakkını müdafaadan aciz olduğu için haksız olan, kendisini haklı gösterip kardeşinin hakkını hâkimin kararı ile almış olsa da o, ateşten bir parça almış olur. Meali verilen hadis-i şerifte Resul-i Ekrem (s.a.s.) bu gerçeği İslam ümmetine beyan buyurmuşlardır.

Diğer taraftan hâkim, bütün gücü ile hak ve adaleti gerçekleştirmeye çalıştığı halde içtihadında yanılmış olsa da yine ecir (manevî mükâfat) almış olur. Nitekim hadis-i şerifte şöyle buyurulmuştur:

---

222 Buhârî, *Şahadat*, 5/212; Müslim, *Ekdıye*, hadis no 1713; Muvatta, *Ekdıye*, 2/719; Ebu Dâvud, *Ekdıye*, hadis no 3583; Nesaî, *Kuzat*, 8/232.

"Hâkim, hüküm vermek üzere bütün gücü ile çalışır ve hükmünde isabet ederse ona iki ecir vardır. Hâkim, hak üzere hüküm vermek için bütün gücünü harcar, buna rağmen hata ederse ona bir ecir vardır."[223]

Bütün mesele Allah Teâlâ'nın, insanlara bahşettiği hakları korumak, adaleti gerçekleştirmek ve haksızlıkları önlemektir. Gerçek niyet bu olunca hâkim, yanılsa bile Allah Teâlâ'nın, yine de ona mükâfat ihsan edeceği beyan buyuruluyor. Ayrıca İslam'da hâkimin helal ve haramı iyiden iyiye bilmesi ve gerektiğinde aslî kaynaklara yönelip araştırma yapması ve bu ilmi güce sahip bulunması da çok önemlidir. *"Edebu'l-Kâdî"*nin İslam hukukunda yeri ve önemi çok büyüktür. Abdül Vahid İbnü'l-Hümam'ın *"Fethu'l-Kadir"* adlı eserindeki *"Edebu'l-Kâdî"* bölümü bu hususta en mühim kaynaklardan biridir.

Diğer bir hadis-i şerif de meal olarak şöyledir:

"Hâkimler üçtür: Birincisi cennettedir. İkinci ve üçüncüsü ise ateştedir. Cennette olan o kimsedir ki, hakkı bilir ve hakka uygun hüküm verir. İkincisi, o kimsedir ki, hakkı bilir; fakat hüküm vermekte haktan ayrılır; haksız hüküm verir. O, ateştedir. Üçüncüsü o kimsedir ki, bilgisi olmadığı halde hüküm verir; bu kimse de ateştedir."[224]

İslam şeriatında bir kimse, bilgisiz olduğu ve şer'i şerif ile ilgili ilmî yeteneği bulunmadığı halde kendi zannına göre hüküm verirse isabet etse bile günah kazanmış olur. Zira bir yerde isabet etse de birçok yerde haktan sapmış olur, hata eder.

Davalı, yeminden nükûl eder (cayar) ve yemin etmeyi kabul etmez ise o takdirde davacının lehine ve davalının aleyhine hâkim, hüküm vermek durumundadır.

Hâkim, davalıya yemin vermezden önce yeminin ne kadar önemli olduğunu hatırlatmalı, yerine göre Mushaf getirip Kur'an üzerine yemin verdirmelidir. Diğer din saliklerinden ise Yahudi'ye Allah Teâlâ'nın Hz. Musa'ya indirdiği Tevrat'a, Hristiyan ise Allah Teâlâ'nın Hz. İsa'ya indirdiği İncil üzerine yemin ettirmesi hâkim için yerinde olur. Asıl mesele hak ve adaleti tecelli ettirmektir.

İslamiyet'te kazânın esaslarından olan bu hadis-i şerif, insanların tek taraflı hüküm vermelerinin hak ve adaletten uzaklaşmak olduğunu da göstermektedir.

---

223 Buhârî, *el-İ'tisam bi'l Kitabi ve's Sünne*, 6/2676; Müslim, *Kitabü'l Akdiye, Nevevî Şerhi*, 6/12.
224 Ebu Dâvud, *Akdıye*, hadis no 3573.

Hadis-i şerif:

“Eğer insanlara kendi iddia ettikleri şeyler verilseydi bir kısım insanlar diğer bir kısım insanların mallarını ve kanlarını isterlerdi. Lakin beyyine iddia sahibi üzerinedir. Yemin ise inkâr edenin (davalının) *üzerinedir.”* buyurulmuştur.

Bu hadis-i şerifte, İslam ümmetine çok önemli ve çok büyük adalet esasları telkin buyurulmuştur.

34

Kötülüğü Gidermek İslamî Bir Farizadır

عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: مَنْ رَأَى مِنْكُمْ مُنْكَراً فَلْيُغَيِّرْهُ بِيَدِهِ، فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَبِلِسَانِهِ، فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَبِقَلْبِهِ، وَذَلِكَ أَضْعَفُ الْاِيمَانِ. (رواه مسلم)

Hadis-i Şerifin Tercemesi

Ebu Said el-Hudrî (r.a.) demiştir ki: Ben, Resulullah (s.a.s.)'tan dinledim, kendileri şöyle buyurdu:

"İçinizden her kim, bir kötülüğü (masiyetin işlendiğini) görürse o kötülüğü eliyle değiştirsin; eğer (buna) gücü yetmezse dili ile gidermeye çalışsın. Buna da gücü yetmezse kalbi ile (o kötülüğü) gidermeye çalışsın. Bu (kalp ile inkâr) ise imanın en zayıf durumudur."[225]

Bu hadis-i şerifi Müslim, Sahih'inde iman bölümünde *"Münkerden nehyetmek imandandır. Ma'rufu emretmek, münkerden nehyetmek her ikisi de vaciptir"*, başlığı altında ve 49 numara ile zikretmiştir.

HADİS-İ ŞERİFLE İLGİLİ AÇIKLAMALAR

Hadis-i şerifte geçen bazı kelimelerin izahı

"Minküm": İçinizden, mükellef Müslümanlardan demektir. Ve bütün ümmetin hepsine hitaptır.

"Münker": Şer'i şerifin kabul etmediği, rıza göstermediği şeydir. Bu da ya haram olur veya mekruh olur. Marufun zıddıdır. Maruf, bilinen, şer'i şerifçe iyi sayılan şeydir.

225 Müslim, *İman*, hadis no 49.

"Fel yuğayyirhu": Onu gidersin, izale etsin, taate çevirsin.

"Biyedihi": Eliyle değiştirsin, haksızı haksızlıktan menetmek gibi.

"Fe bi lisanihi" : (Dili ve) sözleri ile menetsin.

"Fe bi kalbihi" : Kalbiyle ret ve inkâr etsin.

"Ad'afu'l-iman": Bu ise imanın en zayıfıdır; semeresi en az olanıdır.

Hadis-i şerifte *"münker"* kelimesi zikredilmiştir. *"Münker"*, Cenab-ı Hakk'ın rızası olmayan sözler ve fiillerdir. Bunun içindir ki *"münker"*: Şer'i şerifin kabul etmediği, beğenmediği şeydir. *"Maruf"* ise: Şer'î şerifin, aklıselimin, razı olduğu, beğendiği kabul ettiği şeydir, diye tarif edilmiştir. Hadis-i şerifte: İçinizden her kim, bir *"münker"* görürse onu eli ile değiştirsin. Buna gücü yetmezse dili ile (güzel, ikna edici, aydınlatıcı sözlerle) değiştirsin. Buna da gücü yetmezse kalbi ile değiştirsin. Yani kalbi o *"münker"*in olmasını istemesin, buyurulmuştur.

İyiliği emretmek, kötülüklerden alıkoymaya çalışmak, İslamiyet'te bir farizadır. Bu farziyet Kitap ve Sünnet ile sabittir. Bu husus, bir nasihattir, din de nasihatle kaimdir. Hadis-i şerifte *"değiştirsin"* ifadesi ile beyan edilen emir, vücubu (farziyeti) ifade eder. Bütün İslam âlimlerinin bunda ittifakı vardır.

İyiliği emredip kötülüklerden alıkoymak farizası, farz-ı kifayedir. Bir toplumda yeter derecedeki ehil insanlar, bu görevi yerine getirirse bu farz diğerlerinin üzerinden kalkar. Eğer toplumun hepsi mazeretsiz olarak bu farzı terk ederlerse hepsi günahkâr olurlar.

İyiliği emredip kötülüklerden menetmenin önemi

Kur'an-ı Kerim'de meal olarak şöyle buyurulmuştur:

"İçinizden hayra çağıran, iyiliği emreden ve kötülüklerden men'eden bir topluluk bulunsun. İşte kurtuluşa erenler onlardır."[226]

"Siz, insanların iyiliği için yaratılmış (ortaya çıkarılmış) *en hayırlı bir ümmetsiniz; çünkü siz iyiliği emreder kötülükten men eder ve Allah'a inanırsınız."*[227]

"(Resulüm!) *Sen affı* (kolaylık yolunu) *tut, iyiliği emret, cahillerden yüz çevir."*[228]

Bu ayet-i kerimeler ve Kur'an'daki daha birçok ayetler, iyiliği emredip kötülüklerden alıkoymanın müminler için ne kadar önemli bir görev olduğunu bildirmektedir. İnsanlığın kurtuluşunun da bu görevin yerine

226 Âl-i İmrân, 3/104.
227 Âl-i İmrân, 3/110.
228 Araf, 7/199.

getirilmesine bağlı olduğu bilinmelidir. Yukarıda meali verilen hadis-i şerifin açıklamasında Şeyhülislam İbn-i Dakîki'l Îd (r.a.) şöyle diyor.

Âlimler şöyle demişlerdir:

"İyiliği emredip kötülüklerden sakındırmak sadece görevli cemaatin (vazifelilerin) değil; aynı zamanda bütün müminlerin görevidir. Yeter ki, yerine getirmek istediği görevin ehli olsun."[229]

Bütün bu görevlerin, bilgi ile eğitim ve öğretim esaslarına uygun en güzel ve aydınlatıcı sözler ile olması gerekir. Sonuca ulaşılması bakımından böyle olduğu gibi Kur'an-ı Kerim'de de böyle emredilmektedir. Hadis-i şerifte münkeri (kötülüğü), gidermenin her üç yolu da beyan buyurulmuştur. Nitekim bir ayet-i kerime meal olarak şöyledir.

"Rabbinin yoluna hikmetle, güzel öğütle davet et. Onlarla en güzel tarzda mücadele et…"[230]

Bâtılı benimseyip, o yola gidenlerle mücadelenin önemi

Müslim'de mevcut bir hadis-i şerifte Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Allah Teâlâ'nın benden önce herhangi bir ümmete gönderdiği her bir peygamberin, o ümmet içinden ashabı, muhlis yardımcıları olmuştur. Bu nezih insanlar, o peygamberin yolunu takip etmiş, emrine uymuşlardır; lakin onlardan sonra kötü halefler gelmiştir ve bu kötü halefler, yapmayacakları şeyleri söylüyor ve emrolunmadıkları şeyleri, yapıyorlardı. Her kim, bu kötü haleflere karşı eliyle mücahedede bulunursa o kimse, mümindir; diliyle mücahedede bulunursa o da mümindir. Ve yine kim, onlara karşı kalbiyle cihad ederse o da mümindir. Bu sayılanların ötesinde imandan hardal tanesi kadar bir şey yoktur. "[231]

İnsanlık, bu arz üzerinde var olduğu zamandan beri hak ile bâtıl birbirleri ile mücadele halindedir. İnançlarda ve iman nurunda bir zayıflık olduğunda rahmeti her şeyi kucaklayan Allah Teâlâ, insanlığı bunalımdan kurtaracak ve iman nurunu yeniden parlatacak peygamberler göndermiştir. Bu kutlu insanlar, iman nuru ile etrafı aydınlatmış, beşeriyeti huzura kavuşturmuşlardır.

Ne var ki bâtıl ehli olanlar, kendileri için fırsatlar zuhur edince arz üzerinde bozgunculuk yapmak üzere yine harekete geçmişlerdir.

---

229 *Şerhü'l Erbaîn*, s.113.
230 Nahl, 16/125.
231 Müslim, *İman*, hadis no 50.

Gönülleri iman nuru ile dolu olan insanlar, bunların kötülüklerini bertaraf etmek üzere elleriyle, dilleriyle yerine göre kalpleriyle onların kötülüklerini yok etmeye çalışmışlardır. Hak ile bâtılın bu çarpışması dünyanın sonuna kadar da sürüp gidecektir. Lakin iyi sonuç Allah Teâlâ'nın buyruklarına uyanlarındır.

Münkeri gidermek İslam ümmeti üzerine farzdır

"Emri bilmaruf, nehyi anil-münker" İslam ümmeti üzerine farzdır. Kötülüğü men edip iyiliği telkin etmek, İslam toplumunun görevidir. Hz. Ebu Bekir devlet başkanı seçildiği gün müminlere hitaben şöyle buyurdu:

"Sizin en iyiniz olmadığım halde üzerinize başkan seçilmiş bulunuyorum. İyi yaparsam bana yardım ediniz. Kötü yapar isem beni doğrultunuz. Ben, Allah'a itaat ettiğim sürece siz de bana itaat ediniz. Eğer Allah'a isyan edersem bana itaat etmeniz gerekmez."

Böylece yöneten ile yönetilenlerin uymaları gereken en doğru ve en emin esası göstermiştir. Böyle olduğu sürece yönetenler de yönetilenler de huzur ve güven içinde olurlar. Bir toplumda yetki sahibi kimselerin; kötülükleri, zararları, (ilim ve adalet esasları uyarınca) önlemeleri kendilerine görevdir. Bu böyle olduğu gibi toplumun da kesin olarak bilip gördüğü fenalıkları –kim tarafından yapılmış olursa olsun– önlemesi de toplum için farz olan çok önemli bir görevdir.

Bu görev, yapılmazsa kötülükler kökleşir, yaygın hale gelir. İsyanlar, bozulmalar artar. Faziletler kaybolur. Kötülükler iyiliklerin yerini alır; ıstıraplar, musibetler, kaçınılmaz olur. Şerler (münker olan şeyler), yangın gibidir; başladığı yerde söndürülmezse zararlar çok büyük olur.

Bir hadis-i şerif, meal olarak şöyledir:

"Allah Teâlâ'nın belirlediği sınırlara riayet edenler ile o sınırları tecavüz edenler, bir gemiye binmiş olan yolcular gibidir. Bu yolcular, kur'a ile gemideki yerlerini belirlemişlerdir. Bir kısmı geminin üst bölümlerine diğer bir kısmı da alt bölümlerine isabet etmiştir. Alt bölümlerde olanlar, su almak istediklerinde yukarı kısımda bulunanlara gelip su alırlar ve onlara şöyle derler: Eğer biz, kendi bulunduğumuz yerden gemiyi delip bir yer açar isek üst tarafta bulunan sizlere su almak için eziyet vermemiş oluruz. Üst bölümde bulunanlar, gemiyi delmek isteyen bu kimseleri, kendi hallerine terk ederlerse geminin delinmesi ile hepsi helâk olup giderler. Lakin üst bölümde olanlar, gemiyi delmek isteyenlerin ellerini tutar ve gemiyi delmelerine mani olurlarsa gemide olanların hepsi kurtulmuş olur."[232]

232 Buhârî, *Şirket*, 5/94; Tirmizî, *Fiten*, hadis no 2174.

Şu hususlar dikkat nazarına alınmalıdır

Bir toplumda insanlar haksızlık yapanları, kötü iş işleyenleri, gördüklerinde bütün imkânları ile (hak ve adalet ölçüleri çerçevesinde) onları önlemeye çalışmaları gerekir. Bunu yapmazlarsa azap ve musibet umuma gelir.

Ayet-i kerimede meal olarak şöyle buyurulmuştur:

"Bir de öyle bir fitneden sakının ki o, içinizden sadece zulmedenlere erişmekle kalmaz. (Umuma sirayet eder). *Biliniz ki Allah'ın azabı çok şiddetlidir."*[233]

Kötülükleri önlemeye çalışanlar ise toplumun zarar görmemesi için ellerinden geleni yapmışlardır. Bu gibi insanlar, dünyada da ahirette de kurtuluşa ereceklerdir. Kur'an-ı Kerim'de meal olarak:

"Ey iman edenler! Siz kendi nefislerinizi (kötülüklerden) *koruyun. Siz doğru yolda olduğunuz sürece sapan kimse, size zarar veremez. Hepinizin dönüşü Allah'adır"*[234] buyurulmuştur.

Bilginler ve âmirler:

İki sınıf insanın manevî ecri büyük olduğu gibi sorumlulukları, çok daha büyüktür. Bunlar: Bilginler ve yöneticilerdir. Bir toplumda bilginler ve âmirler iyiliğin umum insanları kaplaması için bilgi, hak, merhamet ve adalet ölçüleri içerisinde söz birliği ile görevlerini yerine getirirlerse toplumlar huzur bulur ve güven içinde olur. İyilikler yaygın hale gelir, kötülükler de yok olup gider.

Nitekim bir ayet-i kerimede meal olarak şöyle buyurulmuştur:

"Allah, kendi dinine yardım edenlere mutlaka yardım eder. Hiç şüphesiz Allah güçlüdür, mutlak galiptir. O kimseler ki, kendilerine yeryüzünde iktidar verirsek namazı kılarlar, zekâtı verirler, iyiliği emrederler ve kötülüklerden men ederler. İşlerin sonu Allah'a varır."[235]

Ancak bu iki sınıf insanlar, üzerlerine aldıkları bu büyük görevi, ihmal ederlerse omuzlarındaki manevî emaneti zayi etmiş olurlar. Zira ilim de yetki de manevî emanettir. Allah Teâlâ, bu imkânları bu iki zümreye, insanları görüp gözetmeleri, onları zararlardan, kötülüklerden sakındırıp doğru yola iletmeleri için emanet olarak vermiştir. Emaneti zayi etmenin sonucu ise açıktır. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de meal olarak şöyle buyurulmuştur:

"Ey iman edenler! Yapmayacağınız şeyleri niçin söylüyorsunuz. Yapmayacağınız şeyleri söylemeniz Allah katında büyük bir gazaba sebep olur."[236]

233 Enfal, 8/25.
234 Maide, 5/105.
235 Hac, 22/40-41.
236 Saf, 61/2-3.

İyiliklerin bütün müminler ile birlikte umum insanlığı kapsayacak şekilde yaygın hale getirilmesi ve kötülüklerin de kökünden temizlenip giderilmesi için yapılan hizmetlerdeki esas maksat, Allah Teâlâ'nın rızası ve O'na tazim (en büyük saygı) olmasıdır. Âlimler ve âmirlerle birlikte her mümin bu yüksek bilince, sorumluluk duygusuna sahip olmak üzere kendisini hazırlamalıdır. Böyle olunca da her bir mümin, bütün halkın iyilik içinde bulunmalarını, müstakim olmalarını ister Allah Teâlâ'ya itaatte bulunmayı benimser ve yerine getirir. Bu uğurda karşılaşacağı zorlukları sabırla, geniş kalplilikle, Allah Teâlâ'ya tam güven (tevekkül) ile aşar. Bu ise halis kulluk (ubudiyet) görevidir.

Âlemlere rahmet olarak gönderilmiş olan Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz kavminin kendisine verdiği bunca eza karşısında, hatta mübarek yüzünü kana buladıkları bir sırada bile bir taraftan mübarek yüzünden kanı silerken diğer taraftan Cenab-ı Hakk'a şöyle dua ediyordu:

"Allahım! Kavmimi, (milletimi) *hak yola hidayet buyur. Onlar, bilmedikleri için böyle yapıyorlar."*[237]

Yine Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Kişi, kendisi için sevip arzu ettiği iyiliği insanlar için de sevip arzu eder ise imanını kemale erdirmiş olur."[238]

İmam Nevevî'nin hadis-i şerifle ilgili beyanı:

İmam Nevevî (r.a.), bu hadis-i şerifin açıklamasında özet olarak şöyle demiştir:

Bu konu *"iyiliği emredip kötülüklerden nehyetmek"* görevinin uzun zamandan beri birçoğu zayi edilmiştir. Bu zamanda ise ancak zahir (görünür) bir kısmı kalmıştır. Hâlbuki bu konu önemli bir konudur. Dinin temeli ve var olması, iyiliği emredip kötülüğü men etmek iledir. Zira kötülük çoğaldığında azap da umuma gelir. İyiye de kötü olana da bütün insanlara gelir. İnsanlar, haksızlık yapanın zulmünü önlemezlerse Allah Teâlâ, azabı onların bütününe verir. Nitekim ayet-i kerimede meal olarak:

"…Resulullah'ın emrine aykırı davrananlar, başlarına bir bela gelmesinden veya kendilerine çok elemli bir azap isabet etmesinden sakınsınlar."[239]

Ahiret mutluluğu:

Allah Teâlâ'nın rızasını kazanmaya çalışan insanın, bu hususa (iyiliği emretme ve kötülüğü men etmeye) çok dikkat etmesi, önem vermesi gerek-

237 *Tarihü'l Hamis fî Ehvali Enfesi Nefis*, 1/432.
238 Buhârî, *Alametü'l iman*, 1/53; Müslim, *İman*, hadis no 45.
239 Nur, 24/63.

mektedir. Zira bunun faydası çok büyüktür; lakin günümüzde bu görevin büyük bir bölümü ihmal edilmektedir.

Bu çok değerli olan görevi uygulamaya çalışırken temiz ve halis niyetli olmalıdır. Kendisine fenalık yapanlardan asla çekinmemelidir. Zira iyiliği emredip kötülüğü önleyenin, mertebesi yüksektir. Allah Teâlâ, meal olarak şöyle buyurmuştur:

"... Elbette Allah, kendisine (dine) *yardım edene yardım eder..."*[240]

"... Her kim Allah'a (O'nun emirlerine bağlanır) *dayanır ise kesinlikle doğru yola iletilmiştir."*[241]

"Bizim uğrumuzda cihad edenleri elbette kendi yollarımıza eriştireceğiz."[242]

"İnsanlar imtihandan geçirilmeden sadece iman ettik demeleri ile bırakılıverileceklerini mi sanırlar? And olsun ki Biz, onlardan öncekileri de imtihandan geçirmişizdir. Elbette Allah, doğruları ortaya çıkaracak, yalancıları da mutlaka ortaya koyacaktır."[243]

Bil ki mükâfatlar, zahmetler ölçüsündedir. Bir de kişinin, dostu veya sevdiği, hoşgörülü davrandığı, istediği makam ve mevkinin devamını beklediği durumları; *"iyiliği emretme, kötülüğü önleme"* görevini terk etmeye yol açmamalıdır. Dostluk ve sevgi, daha büyük hürmeti ve hakkı gerekli kılar. Kişinin sevdiği ve dostu olan kimsenin hakkı, daha da büyüktür. Böyle bir durumdaki kimseye güzel öğüt vermesi, onun ahiret mutluluğuna sebep olacak iyilikleri için yol göstermesi ve o kimseye zarar getirecek şeylerden onu beri kılması, dostluktur, sadakattir. Zira kişinin gerçek dostu ve seveni, onun ahiretini mamur eden ve bunun için çalışan kimsedir. Kendi dünyalığına zarar vermiş olsa da dostunun ahiretini kazandırandır. Kişinin düşmanı ise onun ahiretinin gitmesine veya noksanlaşmasına sebep olan kimsedir. İsterse dünyalık açısından ona çok yararlar, menfaatler sağlamış olsun.

Şeytan, bizim ahiretimizi mahvetmeye uğraştığı için bizim düşmanımız olmuştur. Hâlbuki peygamberler, müminlerin dostları ve velileridirler; çünkü peygamberler, müminlerin hidayetleri ve ahiret saadetine ermeleri için uğraşmışlar ve görevlerini yapmışlardır.

Kerim olan Allah Teâlâ'dan bizleri, dostlarımızı, diğer bütün Müslümanları, tevfiki ile rızasına mazhar buyurmasını dileriz. Ve yine cûd (kerem)

240 Hacc, 22/40.
241 Âl-i İmrân, 3/101.
242 Ankebut, 29/69.
243 Ankebut, 29/2-3.

ve rahmetini cümlemize şamil kılmasını O'ndan niyaz ederiz. Allah, her şeyi layıkıyla bilendir.

İyiliği emredip kötülüklerden alıkoymaya çalışan kimsenin rıfk ile (yumuşak) davranması yerinde olur. Böyle olması, istenilen sonuca erişilmesi için en uygun olanıdır. İmam Şafii (r.a.) demiştir ki:

Bir kimse, kardeşine (dostuna) sırren (güzel olarak) öğüt verirse ona nasihat etmiş ve onu güzelleştirmiş olur; lakin açıktan yani herkesin içerisinde iken öğütler vermeye kalkarsa kardeşini ayıplamış ve çirkinleştirmiş olur.

Resul-i Ekrem (s.a.s.) bu sahih hadis-i şerifte:

"Kötülüğü görüp bilen kimse, onu eliyle değiştirsin. Buna muktedir olamazsa diliyle değiştirsin. Lisanı ile değiştirmeye gücü yetmez ise kalbi ile değiştirsin" buyurmuşlardır.

Bu son cümlenin manası, kalbi ile o çirkin işin (münkerin) olmasını istemesin demektir. Çünkü insanın gücü dâhilinde olan ancak kalbi ile o kötülüğü istememesidir.

Kadı İyaz merhum da: Değiştirme konusunda aslolan şudur:

"Kötülüğü, zararı (söz veya fiil) *mümkün olan vechiyle gidermek, ortadan kaldırmaktır"* demiştir.

"Rabbimiz! Bize tarafından rahmet, işlerimizde kolaylıklar ihsan eyle ve bizi sıkıntılardan emin kıl."[244] Âmîn.

---

244 Müslim, *Şerhi Nevevî*, c. 2, s. 20.

35

İslam Kardeşliği ve Müslümanın Hukuku

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ : قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰه صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لاَ تَحَاسَدُوا، وَلاَ تَنَاجَشُوا وَلاَ تَبَاغَضُوا وَلاَ تَدَابَرُوا وَلاَ يَبِعْ بَعْضُكُمْ عَلَى بَيْعِ بَعْضٍ وَكُونُوا عِبَادَ اللّٰهِ إِخْوَاناً، أَلْمُسْلِمُ أَخُو الْمُسْلِمِ لاَ يَظْلِمُهُ وَلاَ يَكْذِبُهُ وَلاَ يَحْقِرُهُ، أَلتَّقْوَى هٰهُنَا – وَيُشِيرُ إِلَى صَدْرِهِ – ثَلاَثَ مَرَّاتٍ بِحَسْبِ امْرِئٍ مِنَ الشَّرِّ أَنْ يَحْقِرَ أَخَاهُ الْمُسْلِمَ، كُلُّ الْمُسْلِمِ عَلَى الْمُسْلِمِ حَرَامٌ دَمُهُ وَمَالُهُ وَعِرْضُهُ.» (رواه مسلم)

Hadis-i Şerifin Tercemesi

Ebu Hüreyre (r.a.) şöyle demiştir: Resulullah (s.a.s.) şöyle buyurdu:

“Birbirinize karşı haset etmeyiniz. Birbirinizi alışverişte aldatmayınız. Birbirinize karşı kin beslemeyiniz (gazap ve nefrete sebep olacak işler yapmayınız). Birbirinize (darılıp) sırt çevirmeyiniz. Biriniz, diğerinin alışverişini bozmasın. (Ey) Allah’ın kulları! Kardeşler olunuz. Zira Müslüman Müslümanın kardeşidir; kardeşine zulüm (haksızlık) etmez. Onu yardımsız (yalnız) bırakmaz, ona yalan söylemez (ve onu yalanlamaz). Onu küçümsemez, Peygamber Efendimiz (s.a.s.) sözün burasında mübarek göğüslerine işaret ederek üç defa: ‘Takva işte buradadır.’ Kişiye mümin kardeşini küçümsemesi, günah olarak yeter. Müslümanın her şeyi, malı, canı, namus ve şerefi Müslümana haram kılınmıştır.” (Bunlar muhterem ve mukaddestir).[245]

Bu hadis-i şerifi Müslim rivayet etmiştir.

---

245 Müslim, *Kitabü’l Birr ve’s-Sıla*, hadis no 2564.

HADİS-İ ŞERİFLE İLGİLİ AÇIKLAMALAR

Hadis-i şerifin önemi

Bu hadis-i şerif, toplum hayatının temel umdelerini (dayanaklarını) ve bu umdeleri zaafa uğratacak sebepleri bildirmekte; ve bunları zayıflatacak kötü şeylerden sakınılmasını öğütlemektedir. Ayrıca toplumsal yardımlaşma ve dayanışmanın önemini, İslam kardeşliğinin ne kadar önemli bir bağ olduğunu telkin etmekte, bütün müminlere bu husustaki görev ve sorumluluklarını özet olarak hatırlatmaktadır.

Hadis-i şerif, İslam kardeşliğinin, bu sosyal yardımlaşma ve dayanışmanın, bütün yönlerini kucaklamaktadır. Bunun toplumun bütün fertleri arasında yaşanır, gözle müşahede edilir bir gerçek olması gerektiğini gözler önüne sermektedir. Sadece güzel ve özlü sözlerden ibaret kalan ve yaşama geçirilmeyen prensiplerin beklenilen (istenilen) amaca ulaştırmayacağını da öğütlemektedir. Çok hükümler ihtiva eden bu hadis-i şerif, toplum için belirlenen yüksek gayeye erişmenin esaslarını bildirmekle beraber sosyal hayat için çok büyük faydalar, örnek kurallar ihtiva ettiği de görülmektedir.

Hadis-i şerifte geçen bazı kelimelerin dil bakımından manaları:

"Lâ tehâsedû": Birbirinize haset etmeyiniz. Bir kısmınız diğerlerinin elindeki nimetin gitmesini istemesin.

"Lâ tenâceşû": Birbirinizi aldatmayınız. Alışverişte birbirinizi zarara uğratmayınız.

"La tebağadu": Birbirinize öfkelenmeyiniz. Birbirinize buğz ve nefret etmeye sebep olacak iş ve davranışlarda bulunmayınız.

"Lâ tedâberû": Birbirinize arka çevirmeyiniz. Birbirinizi terk edip ilgilerinizi kesmeyiniz; düşmanlığa sebep olacak söz, iş ve davranışlarda bulunmayınız. Mümin, mümin kardeşini yardımsız bırakmasın. Ona gelecek eza ve zararı önlesin.

"Lâ yekzibühü": Mümin, mümin kardeşini yalanlamaz. Ona gerçek dışı haber vermez.

"Lâ yahkiruhu": Mümin, mümin kardeşini küçümsemez. Onu hakir görmez. Ona karşı büyüklük taslamaz.

Mümin kardeşini küçümsemek, şer (kötülük) olarak kişiye yeter. Yani böyle yapmak, en büyük kötülüklerdendir.

İbn-i Hacer el-Heytemî'nin sözleri

İbn-i Hacer el-Heytemî bu hadis-i şerifle ilgili olarak şöyle demiştir.

"Bu hadis-i şerifin faydaları çoktur. Usul ve esaslara ait prensiplerin pek çoğuna işaret etmektedir. Manası üzerinde düşünülüp muhtevası iyiden iyiye anlaşıldığında hadis-i şerif, İslam dinine ait hükümlerin mantûk ve mefhum (söz ve kavram) olarak hepsini içermekte olduğu, doğrudan veya işaret olarak İslam adabının tamamına şamil bulunduğu görülür."

Haset kötü bir huydur:

Haset, beşer tabiatında var olan fena bir duygudur. Bir kimsenin nail olduğu nimetlerin o kimsenin elinden gitmesini istemektir. Bu ise fena bir huydur ve haramdır. Bu fena duygu Kitap ve Sünnet'te yerilmiştir. Nitekim ayeti kerimelerde meal olarak şöyle buyurulmuştur.

"Ehl-i kitaptan çoğu kimseler, hakikat kendilerine apaçık belli olduktan sonra, sırf içlerindeki kıskançlıktan ötürü sizi imanınızdan vazgeçirip küfre döndürmek isterler."[246]

"Yoksa onlar Allah'ın lütfundan verdiği şeyler için insanlara haset mi ediyorlar."[247]

Bir hadis-i şerifte de şöyle buyurulmuştur:

"Haset etmekten sakının. Ateş kuru odunu veya kuru otları nasıl yer ise haset de iyilikleri öylece yer bitirir."[248]

Diğer bir hadis-i şerif de şu mealdedir:

"Sizden önceki ümmetlerde var olan hastalık size de sirayet eder. O hastalık, haset ve nefret (sevgisizlik)*tir. Bağdâ* (adı verilen bu nefret) *tıraş eden bir hastalıktır. Saçları tıraş eden değil, dini tıraş edendir. Muhammed'in hayatı, kudret elinde olan Allah'a yemin ederim ki, siz birbirinizi sevmedikçe iman etmiş olamazsınız. Bir şey var. Onu size bildireyim mi? Siz onu yaparsanız, birbirlerinizi seversiniz. Selamı aranızda yayınız."*[249]

Hasedin haram olmasının hikmeti

Haset etmek (kıskançlık), Allah Teâlâ'nın hikmetine itirazdır. O'nun lütfundan insanlara verdiği nimetlere karşı gelmek, O'nun hikmetini bozmaya çalışmaktır. Onun içindir ki, arz üzerinde insanların en haksızı haset eden kimsedir, denilmiştir. Zira insan, kendisi için sevip istediği iyilikleri, kardeşi için de istemesi gerekirken o nimetlerin insanların elinden gitmesini istemektedir. Bu ise haksızlıktır, haramdır. Bir de gıpta vardır ki, bu Allah Teâlâ'nın başkalarına verdiği iyiliklerin, nimetlerin benzerlerinin kendine

246 Bakara, 2/109.
247 Nisa, 4/54.
248 Ebu Dâvud, *Edeb*, hadis no 4903.
249 Tirmizî, *Sıfatı Kıyame*, hadis no 2512.

de Cenab-ı Hak tarafından ihsan edilmesini talep etmektir. Bu ise helaldir, yerinde dilektir. Mesela: Allah Teâlâ, bir insana ilim ihsan etmiştir. O kimse de ilmine uygun ameller yapmakta ilmin nurundan herkesin yararlanmasına çalışmaktadır. Veya helal yoldan servet, varlık ihsan etmiştir. Bu nimete nail olan kimse o nimeti, Cenab-ı Hakk'ın rızasını kazanmak niyeti ile yerinde, Allah yolunda harcamaktadır. Kişi, kendi kendine Allah Teâlâ bu insanlara ihsan buyurduğu faydalı ilim veyahut da helal malın benzerini bana da ihsan buyursa, ben de o kimseler gibi yerinde değerlendirip güzel amellerde bulunsaydım, işte bu gibi niyetler, temenniler gıptadır ve helaldir.

Hadis-i şerifte *"birbirinizi aldatmayınız"* buyurulmuştur. *"Lâ tenâceşû"* cümlesi *"neceş"* kökünden gelmektedir. Bir şeyi hile ile aldatmakla harekete geçirmek, almak kastı olmadığı halde satılacak bir malın alıcısı imiş gibi fiyatını artırmak manasında kullanılmaktadır.

Müminler, bundan nehyedilmiştir; çünkü *"neceş"* bir aldatma, bir hile ve hainliktir. Bunu yapan kimse ise Cenab-ı Hakk'a karşı isyan etmiş olur. Aldatmak da hile yapıp bir şeyin safiyetini bozup başkalarını yanıltmak da haramdır, dinimizde yasaklanmıştır. Nitekim hadis-i şerifte:

"Bizi aldatan kimse, bizden değildir."[250]

Diğer bir hadis-i şerifte de:

"Aldatmak da hile yapmak da ateştedir."[251] buyurulmuştur.

Genel olarak bu cümleden şu gerçekler öğrenilmiş oluyor:

Birbirinizi aldatmayınız. Muamelelerinizde hile yapmayınız. Birbirinizi zarara uğratmayınız. Kötü bir malı iyi ile karıştırıp insanları aldatmayınız. Hadis-i şerifte:

"Müslümana zarar veren yahut da onu aldatan kimse Allah Teâlâ'nın rahmetinden uzaklaşmıştır."[252] buyurulmuştur.

Bir edibin şu sözleri ne kadar güzeldir!

Dünyanın güven ve huzuru ancak din iledir. Din ise ancak üstün ahlaktır. Hile ve aldatmak her ikisi de ateştedir. Zira hilekârlık da aldatmak da nifak ehlinin özelliklerindendir.

Hadis-i şerifte:

"Birbirinize düşmanlık (buğz) *etmeyiniz."* buyurulmuştur.

---

250 Müslim, *İman*, hadis no 101; Tirmizî, *Buyu*, hadis no 1315; Ebu Dâvud, *İcare*, hadis no 3452; İbn-i Mace, *Ticaret*, hadis no 2224.

251 *Kenzü'l Ummal*, 3/555, hadis no 7819.

252 Tirmizî, *Kitabü'l Birr*, hadis no 1942.

Yani düşmanlığa, nefrete sebep olacak söz, iş ve davranışlarda bulunmayınız. Sevgisizliğe, düşmanlık ve nefrete yol açacak şeylerden sakınınız. Birbirinize öfkelenmeyiniz. Manaları ifade buyurulmuştur. Sevgi ve nefret kalp işidir. İnsanın elinde değildir. Kişinin iradesinde olan, sevgisizlik ve nefrete sebep olacak söz, iş ve davranışlardan uzak durmasıdır. Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz, düşmanlık ve nefrete sebep olacak şeylerden Müslümanları men etmiştir. Müslüman ancak Cenab-ı Hakk'a düşmanlık edeni ve Allah Teâlâ'nın sevmediği şeyleri sevmez. Hevaî isteklerinin etkisinde kalmaz. Bilir ki Allah Teâlâ, müminleri birbirlerine kardeş yapmıştır. Böylece müminler birbirlerini Allah için, O'nun yolunda seven kardeşlerdir.

Hadis-i şerifte: *"Allah'a yemin ederim ki, siz iman etmedikçe cennete giremezsiniz. Ve birbirinizi sevmedikçe de iman etmiş olmazsınız."*[253] buyurulmuştur.

Nefret ve düşmanlık ya her iki insan veya toplum yahut da tek taraftan olur. Bunlar yangın gibidir. Görüldüğü yerde iyiliklerle söndürülmelidir. Yerine dostluk, sevgi ikame edilmelidir. Bilinmelidir ki Allah'tan başkası için duyulan buğz (düşmanlık ve nefret) haramdır ve men edilmiştir. Kur'an-ı Kerim'de meal olarak şöyle buyurulmuştur.

"Ey iman edenler! Benim de düşmanım sizin de düşmanınız olanları dost edinmeyiniz."[254]

Hadis-i şerifte de: *"Kim sevdiğini Allah için sever, sevmediğini de Allah için sevmez; verdiğini Allah için verir, vermediğini de Allah için vermezse o kimse imanını kemale erdirmiştir."*[255] buyurulmuştur.

Yine bilinmelidir ki, insanlar arasında düşmanlığa sebep olacak şeylerin hepsi, İslamiyet'te yasaklanmıştır. Kumar, içki, gıybet, insanlar arasında laf taşımak, bozgunculuk vb. kötülüklerin haram kılınmalarının bir hikmeti de bu gibi şeylerin insanlar arasında düşmanlıklara, nefrete yol açmaları, insanları Allah Teâlâ'yı anmaktan alıkoymalarıdır.

İslamiyet'te aslolan sevgi ve ülfet (dostluklar)dir. Bunların değeri çok yüksektir. Bunlar Kur'an-ı Kerim'de ilahî nimetler olarak nitelendirilmiştir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de meal olarak şöyle buyurulmuştur:

"…Hep birlikte Allah'ın ipine sımsıkı sarılın, parçalanmayın. Allah'ın size olan nimetlerini hatırlayın. Hani siz birbirinize düşman kişiler idiniz de Allah

253 Müslim, hadis no 5369.
254 Mümtehine, 60/1
255 Ebu Dâvud, *Sünnet*, hadis no 4681; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 3/438.

gönüllerinizi birleştirmiş ve O'nun nimeti sayesinde kardeş kimseler olmuştunuz."[256]

Birbirinize darılıp arka çevirmeyiniz:

Müslümanların, (insanların) birbirlerine darılıp ilişkilerini kesmelerini, birbirlerini terk edip arka çevirmelerini İslamiyet men etmiştir. Hadis-i şerifte:

"Bir Müslüman için, mümin kardeşini terk edip üç günden fazla dargın durması helal olmaz. Birbirleriyle karşılaştıklarında bu bir tarafa, diğeri başka tarafa yönelir. Hâlbuki her ikisinin en hayırlısı selamı ilk defa verenidir."[257] buyurulmuştur.

Dünyevî maksatlar ile olan dargınlığın üç günden fazlası helal olmaz. Birbirine dargın bulunan Müslümanların aralarını bulup barıştırmak diğer Müslümanlar üzerine bir görevdir. Ve bu durum İslamiyet'te sadakadan, en sevaplı ibadetlerden sayılmıştır. Ancak insanları hak yoldan saptırmaya çalışan kimselerden, ilgiyi kesmenin üç günden fazla olmasında sakınca yoktur. Yeter ki, o gibi kimseleri uyarmak, yanlıştan kurtarmak niyeti ile olsun.

Bir de evladını ve eşini tedip (terbiye), onları iyi duruma kavuşturmak maksadıyla olursa kişinin üç günden fazla dargın kalmasına izn-i şer'î vardır. Benzer durumlar da aynı hükümlere tabidir.

Birbirinizin yapılmış alışverişini bozmayınız

Yapılmış alış verişi bozmak haramdır. İki taraf birbirleri ile anlaşmış, alım ve satımlarını kararlaştırmışlar ise arada gabin (bir aldatma) da yok ise bu bir akittir. Her iki tarafı da bağlar. Üçüncü bir şahsın böyle bir alışverişi bozmaya çalışması haramdır. Bu hususta Müslüman veya gayrimüslim –kim olursa olsun– yapılan alışverişin sözleşmenin yerine getirilmesi gereklidir.

"Ey Allah'ın kulları kardeşler olunuz."

Müminler aralarında kardeşlik duygularını güçlendirmek ve bu duyguyu bütün müminleri kapsayacak şekilde yaygınlaştırmaya çalışmak dinî bir vecibedir. Bu da ancak kıskançlığı, düşmanlığı, aldatmayı, insanların birbirleri ile ilgilerini kesmelerini ve bunların benzeri kötülükleri terk etmekle mümkün olur. Keza bunlardan uzak durmakla ve bir de sevgi şefkat ve iyiliklerde yardımlaşmakla, lütufkâr ve yumuşak davranmakla, insanlara karşı tertemiz kalbe sahip olmakla elde edilir.

256 Âl-i İmran, 3/103.
257 Buhârî, *Edeb*, 10/403; Müslim, *Kitabü'l Birr ve's-Sıla*, no 3559.

Bütün Müslümanların, İslam kardeşliği hukukunu daima gözetmeleri ve bu hakları yerine getirmeleri dinî, insanî bir görevdir. Birbirleri ile karşılaştıklarında selamlaşmak, hasta olunca ziyaret etmek, kederi olunca yanında ve yardımında bulunmak, davetine icabet etmek, yardım istediğinde yardım ve güzel telkinlerde bulunmak, aksırıp *"Elhamdülillah"* dediğinde hayır duada bulunmak, yerine göre bir araya geldiklerinde selam ile birlikte musafaha etmek (el sıkışmak) vb. güzel davranışlar, İslam kardeşliğinin icabıdır. Bütün müminler için bir görevdir. Bunlar sosyal yönden de önemlidir. Medenî olmanın, insanlığın gereğidir.

İnsanlar ile yakından ilgilenmek onlarla kardeşane dostluk kurmak, varsa sıkıntılarını gidermek, zorlukları birlikte aşmak, sevgi ve kardeşlik bağlarını daha da güçlendirmek insanlığın bir gereğidir.

"İnsan, kendine iyilik yapan kimsenin emrindedir." sözü daima dikkate alınmaya değer bir cümledir.

Diğer taraftan anlaşmazlığa, münaferete sebep olacak şeylerden; söz, iş ve davranışlardan şiddetle kaçınmak gerekir.

Hadis-i şerifte sayılan şu dört fena durum var ki, bunlardan sakınmak dinî bir vecibe, insanî bir görevdir. Zira bu kötü davranışlar, İslam kardeşliğini temelinden sarsar.

Bunlar: Zulüm, (haksızlık yapmak) ihtiyaç anında kardeşini yardımsız bırakmak, ona yalan söylemek veya onu yalanlamak ve bir de Müslüman kardeşini hakir görmektir.

Bir Müslüman, kardeşlerine karşı bu kötülüklerden sakınması gerektiği gibi kendisi için sevip arzu ettiği iyilikleri, kardeşi için de sevip arzu etmesi gerekir ki, kâmil Müslümanlardan olsun. Herhangi bir insana gelecek zarar veya ezayı önlemeye çalışmak, insanî bir görevdir. İslam ahlakının bir icabıdır. Hadis-i şerifte bu gerçekler telkin buyurulmuştur.

"Bir insanın mümin kardeşini hakir görmesi günah olarak (o kişiye) *yeter."* cümlesi ne büyük ve ne kadar üstün ahlakî bir düsturdur.

İnsanları küçümsemek (hakir görmek) insanlığa sığmaz. Allah Teâlâ, insanı yaratmış, rızkını vermiş, güzel bir şekilde halk etmiştir. Her insana olduğu gibi herhangi bir insana da göklerde ve yerde olan nimetlerini ikram etmiştir. Herhangi bir Müslümanı hakir görmek, Allah Teâlâ'nın değer verip yarattığı bir şeyi küçümsemek olur ki, bu büyük bir günahtır. Kaldı ki Müslüman, yaratılanı hoş görür Yaratan'dan ötürü.

Takvanın yeri kalptir

Hadis-i şerifte beyan edildiği üzere Resul-i Ekrem Efendimiz mübarek göğsüne işaret ederek üç defa: *"Takva buradadır."* buyurmuşlardır. Takva: Dil bakımından bir şeyi korumak, ittika (bir şeyden korunmaktır).

Dinî terim olarak takva: Allah'a itaatle O'nun emirlerini yerine getirmek ve yasakladıklarını terk etmek suretiyle O'nun azabından korunmaya çalışmaktır. Takvanın yeri kalptir. Allah Teâlâ, insana takvası ve güzel itaati sebebiyle ikram ve ihsan eder. Kişinin şahsi malı ve mevkii itibarıyla değil. Resul-i Ekrem Efendimize: *"İnsanların en değerlisi kimdir?"* Diye sormuşlardır. Cevap olarak:

"İnsanların en kerimi (en değerli olanı) *Allah Teâlâ'ya en çok saygılı olanıdır."* buyurmuşlardır.

Kur'an-ı Kerim'de de meal olarak şöyle buyurulmuştur:

"Allah katında sizin en değerliniz, en ziyade takvaya sahip olanınızdır."[258]

Hadis-i şerifte:

"Allah Teâlâ, sizin cisimlerinize, şekillerinize nazar etmez. O sizin kalplerinize nazar eder." buyurulmuştur.

Takva kalptedir. Onu Allah'tan başka kimse bilemez. O, kuluna takvasına göre mükâfat verir. Onun için bir insanın dış görünüşü iyi olsa da takva yönünden kalbi harap ise o kimse ziyandadır. Kalbi takva ile dolu olan kimselerin Allah katında değerleri çok yüksektir. Allah Teâlâ, takva sahibi insanları sever. Ve en güzel sonuç da takva sahibi olanlar içindir; çünkü takva, her iyiliği cem'eden (kendisinde toplayan) üstün bir meziyettir. Takva, insanı Allah Teâlâ'nın rızasından uzaklaştıracak her şeyi terk etmektir. Resul-i Ekrem Efendimiz hadis-i şeriflerinde bu hususu telkin buyurmuşlardır.

Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz bu hadis-i şeriflerinin sonunda: "Müslümanın Müslümana her şeyi, kanı, malı, ırzı ve namusu haramdır. Bunlar muhteremdir." (dokunulmazdır) buyurmuşlardır.

Hadis-i şerifte beyan buyurulan, en mühim maksat da budur. Bütün insanlar, bu haklara sahip olarak dünyaya gelirler. Allah, mükerrem olarak yarattığı insanoğlunun her birine bu hakları bahşetmiştir. Ve bu haklar dokunulmazdır. İslam toplumu bu temel haklar üzerine bina edilmiştir. İslam toplumu emin, güvenilir bir toplumdur. Bu toplumda bütün fertler ve toplum güven içindedirler. Hiçbir fert diğerlerinin malı, canı ve namusu ve

258 Hucurat, 49/13.

şerefine zarar veremez. Bilir ve inanır ki kendi hayatı, malı, namusu ve şerefi dokunulmaz olduğu gibi, bütün Müslümanların, hatta bütün insanların bu hakları mukaddestir, korunmuştur. Bu haklara veya bunlardan birine zarar veren kimse, her şeyden önce Cenab-ı Hakk'a isyan etmiş olur. İnsanlar hak ve hukukta bir tarağın dişleri gibi birbirlerine eşittirler.

Bu hadis-i şeriften özetle şu gerçekler öğrenilmiştir:

1. İslamiyet; akide, ibadetler, güzel ve üstün ahlak, dürüst ve adil muameleler manzumesinin bütünüdür.

2. Kötü ahlakın ve insanları küçümsemenin İslamiyet'te yeri yoktur.

3. İyi niyet ve güzel amel, öyle bir ölçüdür ki Allah Teâlâ, insanları niyet ve amellerine göre mükâfatlandıracağı gibi ve yine niyet ve amellerine göre cezalandıracaktır.

4. Takvanın değeri çok yüksektir.

"Allah katında insanların en kerimi, en ziyade takvaya sahip olanıdır."

Sözü, ne kadar güzel bir sözdür.

Eğer huzurlu, rahat bir hayat yaşamak istersen; sakın haset etme, cimrilik yapma, bir de dünyaya haris olma.

36

İyilik Esaslarını Bir Araya Getiren Temel Kaideler

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «مَنْ نَفَّسَ عَنْ مُؤْمِنٍ كُرْبَةً مِنْ كُرَبِ الدُّنْيَا نَفَّسَ اللّٰهُ عَنْهُ كُرْبَةً مِنْ كُرَبِ يَوْمِ الْقِيَامَةِ، وَمَنْ يَسَّرَ عَلَى مُعْسِرٍ يَسَّرَ اللّٰهُ عَلَيْهِ فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ، وَاللّٰهُ فِي عَوْنِ الْعَبْدِ مَاكَانَ الْعَبْدُ فِي عَوْنِ أَخِيهِ، وَمَنْ سَلَكَ طَرِيقاً يَلْتَمِسُ فِيهِ عِلْماً سَهَّلَ اللّٰهُ لَهُ بِهِ طَرِيقاً إِلَى الْجَنَّةِ. وَمَااجْتَمَعَ قَوْمٌ فِي بَيْتٍ مِنْ بُيُوتِ اللّٰهِ تَعَالَى، يَتْلُونَ كِتَابَ اللّٰهِ وَيَتَدَارَسُونَهُ بَيْنَهُمْ، إِلاَّ نَزَلَتْ عَلَيْهِمُ السَّكِينَةُ، وَغَشِيَتْهُمُ الرَّحْمَةُ، وَحَفَّتْهُمُ الْمَلاَئِكَةُ، وَذَكَرَهُمُ اللّٰهُ فِيمَنْ عِنْدَهُ، وَمَنْ بَطَّأَ بِهِ عَمَلُهُ لَمْ يُسْرِعْ بِهِ نَسَبُهُ.» (رواه بهذا اللفظ مسلم)

Hadis-i Şerifin Tercemesi

Ebu Hüreyre (r.a.) demiştir ki: Resulullah (s.a.s.) şöyle buyurdu:

"Kim, herhangi bir müminin içinde bulunduğu dünya zorluklarından bir zorluğu giderecek olursa, Allah Teâlâ, o kimsenin kıyamet gününde karşılaşacağı zorluklardan bir zorluğu giderir. Her kim, borcunu ödemekte zorluk içinde bulunan bir kimseye kolaylık gösterirse, Allah Teâlâ, o kimsenin dünya ve ahiretteki işlerini kolaylaştırır. Kim, bir Müslümanın kusurunu (ayıbını) örterse, Allah Teâlâ da onun hem dünya da hem de ahirette noksanlarını örter. Bir kimse, kardeşinin yardımında bulunduğu sürece Allah da onun yardımında olur. Kim, bir yol takip

eder de o yolda ilim elde etmeye çalışırsa Allah Teâlâ, o kişiye bu sebeple cennete giden yolu kolaylaştırır. Allah Teâlâ'nın, evlerinden herhangi bir evde bir toplum, bir araya gelip Kitabullah'ı (Kur'an'ı) okurlar, kendi aralarında karşılıklı olarak okuyup müzakerede bulunacak olurlarsa, onların üzerine sekînet (gönül huzuru ve rahatlığı) iner. Onları ilahî rahmet bürür, melekler onların çevresini kuşatır, Allah onları nezd-i ilahisinde bulunanlar arasında anar. Bir de her kim, yaptığı kusurlu işleri kendisini geri bırakırsa, soyunun (nesebinin) üstün şerefi, o kimseyi yüceltmez. (Manevî) üstün derecelere ulaştırmaz."[259]

Hadis-i şerifi bu lafızlarla Müslim rivayet etmiştir.

HADİS-İ ŞERİFLE İLGİLİ AÇIKLAMALAR

Bu hadis-i şerif, çok büyük ve önemli bir hadis-i şeriftir. İlimlerin, dinî esasların ve adabın pek çoğunu bir araya getirmiştir. Hadis-i şerifte dinî hükümlerin, faziletlerin temel prensipleri öğretilmiş; Müslümanların ihtiyaçlarını gidermenin, onlara bilgi vermenin, güzel öğütler ve malî yardımda bulunmanın üstün değeri bildirilmiştir.

Hadis-i şerifteki bazı kelimelerin dil bakımından manaları

"Tenfisü'l kürbe": Zorlukları, üzüntüleri gidermek, rahat nefes aldırmak, musibetten kurtarmak.

"el Kürbe": Şiddetli üzüntü ve kedere sebep olan zorluk, musibet.

"Yessere ala mu'sirin": Borç altında ezilen, borcunu ödemekten aciz kalan kimsenin yardımında olmak.

"Yesserallahu aleyhi": Allah, yardım edenin işini kolaylaştırır.

"Setere müslimen": Müslümanın ayıplarını ve kusurlarını örttü.

"Avnü'l abdi": Bir kimseye yardım etmek, ihtiyaçlarını gidermek, yardımında bulunmak.

"Seleke tarikan": Bir yola gitmek, sebeplere başvurmak.

"Yeltemisü fihi": O yolda talep etmek, araştırmak.

"Kavm": En az üç kişi veya daha fazla insanlar topluluğu, çoğulu akvamdır.

"Büyutullah": Mescitler, ilim tahsil edilecek ve ibadet yapılacak yerler.

259 Müslim, Zikir ve Dua, hadis no 2699.

"Zekerehümullahu fîmen indehu": Allah Teâlâ meleklerinin nezdinde ve peygamberlerinin meclisinde o kimseleri anar. Mele-i a'lâ (en yüce meclis) de onları anar. Amellerini kabul eder, derecelerini yükseltir.

"Sekine": Kalbe huzur, sükûn ve güven veren durum.

"Ğaşiyehüm": Onları örter, tamamıyla kaplar.

"er Rahmeh": Allah Teâlâ'nın lütuf ve ihsanı, rızası, ehil olana iyilik murat etmesi demektir.

"Haffethüm": Her taraftan onları kuşatır, ihata eder.

Hadis-i şerifin ifade ettiği engin anlam ve derin manalar

Müslümanlar, bir vücudun azaları hükmündedirler:

Bütün Müslümanlar, gerçekte bir vücudun azaları gibidirler. Öyle olmaları, dinî bir vecibedir. İctimaî yönden yardımlaşmaları ve dayanışma halinde olmaları, din ve dünya bakımından zorunludur. Zira iman ve İslam toplumunun bütün bireyleri, bir vücudun azaları mesabesindedirler. Öyle olmaları gerekir. Müminlerden her biri, diğerleri ile duygu ve düşünce birliği içinde bulunurlar. Onlardan her biri, diğerlerinin sevinçlerine de üzüntülerine de ortak olur. Müminler birbirlerinin üzüntülerini paylaşıp azalttığı gibi, sevinçlerini de paylaşıp çoğaltmış olurlar. Birine gelen musibet, fakru zaruret veya elem, hepsini üzer ve etkiler. Hadis-i şerifte:

"Müminlerin birbirlerini sevmeleri, birbirlerine şefkatli ve merhametli olmaları, birbirlerine karşı atıfetli bulunmaları, tek bir vücut gibidir ki, vücudun organlarından biri rahatsız olunca diğer azaları, onun elemine iştirâk eder, ateş içinde olur ve uykusuz kalırlar."[260] buyurulmuştur.

Herhangi bir Müslüman, bir musibete, sıkıntıya uğramış ise diğer Müslümanlar, o Müslümanın karşılaştığı zorluğu, elemi gidermeye, mümin kardeşlerini ıztıraptan kurtarmaya çalışırlar. Bilirler ki hadis-i şerifte:

"Müminlerin dertlerini kendisine mal etmeyen kimse, onlardan değildir."[261] buyurulmuştur.

Dünya hayatı zorluklar ve üzüntülerle doludur. Müslüman bir kimsenin, zulme uğramış Müslüman kardeşini veya herhangi bir mazlumu, haksızlıktan kurtarmaya çalışması, onun için dinî ve vicdanî bir görevdir. Zira Müslüman, Müslümanın kardeşidir. Ona haksızlık etmez. Onu yardımsız bırakmaz. Onu zalime teslim etmez. Nitekim hadis-i şerifte:

---

260 Buhârî, *Edeb*, 10/366; Müslim, *Kitabü'l Birr ve's-Sıla*, hadis no 2586.
261 *Keşfü'l Hafa ve Müzilü'l İlbas*, no: 2116.

"Kardeşin zalim de olsa, zulme uğramış da olsa ona yardım et, buyurulmuştur. Bunun üzerine sahabeden bir şahıs: Ya Rasulellah! Mazluma yardım ederim; lakin zalime nasıl yardım edebilirim? Demiştir. Bunun üzerine Resul-i Ekrem Efendimiz: Zalimi zulüm yapmaktan, haksızlıktan men edersen ona yardım etmiş olursun."[262] buyurmuşlardır.

Dindar olduğundan, haksızlığa uğramış kimselere yardım etmek, haksızlara karşı masumların haklarını korumak da bir vecibedir. Kur'an-ı Kerim'de de meal olarak şöyle buyurulmuştur:

"Eğer onlar, dinde sizden yardım isterlerse onlara yardım etmeniz üzerinize bir görevdir."[263]

Zulmün her çeşidini İslamiyet, haram kılmıştır.

"Müslüman elinden ve dilinden başka insanların emin olduğu kimsedir." buyurulmuştur.

Diğer taraftan:

"Aç olanı doyurunuz; hasta olanı ziyaret ediniz (ilgileniniz); *esir düşmüş olanı hürriyetine kavuşturunuz."*

Mealindeki hadis-i şerif müminlere bu görevlerini pek açık olarak bildirmektedir.

Karz-ı Hasen: (Güzellikle ödünç vermek)

İnsanlar dünya hayatında malî sıkıntılara uğrayabilirler, aslî ihtiyaçlarını karşılamaktan aciz duruma düşebilirler. Böyle bir durumda bulunan kimselere yardım eden insanın, Allah Teâlâ yardımcısıdır. Zaruri ihtiyaçlarından dolayı borçlu düşmüş bir Müslümana yardım etmek, yerine göre ödünç vermek, doğrudan Allah Teâlâ'ya karz-ı hasende bulunmak demektir. Bunun manevî mükâfatının da en büyük derecede olacağı Kur'an-ı Kerim'de bildirilmiştir. İnsanların zor durumda olmalarını fırsat bilen faizci toplumlar, başkalarının maruz kaldığı musibetleri kendileri için mutluluk sayan bedbaht insanlardır. Böyleleri, kendi yararları için insanları faiz ile veya daha başka bir vesile ile sömürmekte sakınca görmemiş olabilirler. Lakin İslamiyet, faizi haram kıldığı gibi herhangi bir sebeple borçlu düşmüş insanları ezmeyi de haram kılmıştır. Ayrıca İslamiyet borçluları borç yükünden kurtarmaya çalışmayı da Müslümanlar için manevî bir görev, bir ibadet saymıştır. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de meal olarak şöyle buyurulmuştur:

---

262 Buhârî, *Mezalim*, 5/70; Tirmizî, Fiten, no 2256.
263 Enfal, 8/72.

"Namazı kılınız. Zekâtı veriniz. En güzel bir biçimde Allah'a ikrazda bulununuz. Kendiniz için önceden ne gibi iyilikler yapmış iseniz karşılığını Allah katında daha iyi ve daha büyük mükâfat olarak bulacaksınız."[264]

"Allah, borçlu kimseyi borcundan kurtarmak üzere ödünç verenin ecrini kat kat artıracaktır."[265]

Müslüman bir toplumun en mütekâmil, en olgun bir toplum olması gerekir. Müslümanlar, ihtiyaçlı veya borçlu düşen kimselere yardım etmek veya yeterince karz-ı hasen (ödünç vermek) suretiyle sosyal yönden en medenî ve örnek bir cemiyet hayatını gerçekleştirmiş olurlar. Borç alan kimse de helal yoldan kazanç sağlayarak, borcunu ödemenin öncelikli bir *"farz-ı ayn"* olduğunu bilmesi ve bir an önce bu görevi yerine getirmesi gerekir. İslam dininde bu hususlar o kadar önemlidir ki ihtiyaçlı olanlara borç vermek, başkalarına sadaka vermekten daha faziletli sayılmıştır; zira sadaka isteyenin, belki de bir miktar malı olabilir; lakin borçlu olan kimse, ihtiyacından dolayı ödünç istemek zorunda kalmıştır.

Hadis-i şerifte:

"Bir sadakaya en az on misli ile mükâfat verileceği; lakin borçlu kimseye ödünç verip onu borç yükünden kurtaran kimseye on sekiz kat ecir verileceği." bildirilmiştir.

Ayrıca Kur'an-ı Kerim'de meal olarak:

"Borçlu kimse, zorluk içinde bulunuyor ise (genişliğe erişinceye kadar) *ona mühlet vermek gerekir. Bunu* (alacağınızı) *sadakaya saymak –bilirseniz– sizin için daha iyidir."*[266] buyurulmuştur.

Bu bakımdan alacak sahibinin, borçlunun borcunu ödeyebileceği genişliğe erişinceye kadar ona kolaylık göstermesi dinî bir vecibedir. (dinî bir görevdir). İkinci bir husus da alacak sahibi alacağının tamamını veya bir kısmını bağışlarsa bu da bir sadakadır, dinen *"mendup"* sayılan güzel bir ameldir.

Nitekim hadis-i şerifte:

"Kim, borcunu ödemekten aciz kalan (darlık içindeki) *borçlusuna mühlet verir yahut da alacağını bağışlarsa Allah Teâlâ, o kimseyi arşın gölgesinde gölgelendirir. Kim dualarının makbul olmasını ve zorluklardan kurtulmak isterse borcunu ödemekten aciz kalan kimseyi o darlıktan kurtarsın."*[267] buyurulmuştur.

264 Müzzemmil, 73/20.
265 Bakara, 2/245.
266 Bakara, 2/280.
267 Müslim, *Müsakat*, hadis no 2543.

Bir de Müslümanın kusurlarını örtmek vardır ki bu durum, erdem sahibi insanlar için dinî, ahlakî bir görevdir. İnsanların eksiklerini, kusurlarını araştıran ve bunları insanlar arasında yaymaya çalışan kimseleri –evlerinin içinde olsalar dahi– Allah Teâlâ rüsvay eder. İnsanlar ve özellikle müminler arasında kusurların ve çirkinliklerin olmasını ve yayılmasını isteyen kimseler, Kur'an-ı Kerim'de yerilmişlerdir. Öyleleri için dünya ve ahirette elem verici azap olduğu bildirilmiştir.

Müslüman bir kimse, Cenab-ı Hakk'ın Settâru'l-uyûb (kullarının ayıplarını pek çok örten) olduğunu daima hatırlar. Gücü yettiği ölçüde mümin kardeşinin –varsa– kusurlarını örter. Yeter ki, bir başkasının veya toplumun hakkı zayi edilmesin. Zira hak, her yerde haktır. Daima gözetilmesi ve korunması mümin için bir görevdir. Ancak münker (dinen, aklen kötü olduğu bilinen) bir işe teşebbüs ediliyorsa onu önlemek de görevdir.

İnsanların yardımında olan kimsenin, Allah Teâlâ yardımcısıdır

Toplum fertleri, birbirleri ile iyiliklerde yardımlaşma ve dayanışma halinde oldukları sürece güçlüdür, huzur ve güven içindedirler. Böyle bir toplum tek bir vücut gibidir. Böyle olunca da toplumun bütün fertleri mutlu bir yaşam içinde olurlar, huzur barış ve güven içinde yaşayışları ile başka toplumlara sosyal bakımdan da örnek olurlar.

İslamiyet bütün insanları, güven ve barış içinde yaşamaları için birbirleri ile iyiliklerde yardımlaşmaya, haklara saygılı olmaya çağırmaktadır. Kur'an-ı Kerim, bütün müminlere bu hayat verici prensiplere uymalarını emretmektedir. Hz. Peygamber'in mübarek sünneti, İslam toplumuna bu nurlu yolu göstermektedir. Kur'an-ı Kerim'de meal olarak:

"İyilik ve takva üzerinde birbirinizle yardımlaşın. Günah iş ve düşmanlıkta yardımlaşmayın."[268] buyurulmuştur.

Hadis-i şerifte müminler bir binanın tuğlalarına benzetilmiş ve şöyle buyurulmuştur.

"Bir mümin diğer bir mümin kardeşi için bir binanın eczası gibidir. Binanın tuğlaları birbirine bağlanıp binayı vücuda getirdikleri gibi, müminler de birbirleri ile dayanışma halinde olup bir bütün teşkil ederler."[269]

İslamiyet'te toplum fertlerinin birbirleri ile yardımlaşmaları, namaz, oruç ve sadaka gibi ibadetlerden sayılmıştır. Hadis-i şerifte:

268 Maide, 5/2.
269 Buhârî, *Zekât*, 5/399; Müslim, *Zekât*, hadis no 1023; Ebu Dâvud, *Zekât*, hadis no 1684.

"Bir insana vasıtasına binmesi için yardım etmen yahut da eşyasını vasıtasına yüklemiş olman, senin için bir sadakadır." buyurulmuştur.

"Bir kul kardeşinin yardımında olduğu sürece Allah Teâlâ da onun yardımında olur." buyurulmakla bütün insanlara, özellikle müminlere ictimaî (sosyal) yardımlaşmanın en güzel yolu gösterilmiştir. Her hususta olduğu gibi bu hususta da Resul-i Ekrem Efendimiz ve onun yetiştirdiği ashabı bize en güzel örnek olmuşlardır.

İmam Ahmed b. Hanbel'in rivayet ettiği bir haberde Habbab b. el-Eret'in kızı şöyle demiştir:

"Resul-i Ekrem (s.a.s.) bir birlik ile babam Habbab'ı bir sefere göndermişti. Resul-i Ekrem (s.a.s.) her gün belli zamanda bize gelirdi. Hatta keçimizi kendi eliyle bizde mevcut bir kaba sağıyordu. Her defasında kap sütle dolup taşıyordu. Babam seferden geldikten sonra aynı kaba kendisi sağıyordu. Sağılan süt, önceki durumuna gelmişti. Sütün kabı dolup taşmıyordu."

Önemli olan husus, Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimizin görevle görevlendirdiği kimsenin aile fertleri ile o şahıs seferden dönünceye kadar ilgilenmesi, yardımda bulunması, ashabına ve bütün müminlere yardımlaşmada örnek olmasıdır.

Ashab-ı kiram da Resul-i Ekrem Efendimizi kendilerine örnek almışlar ve bizlere örnek olmuşlardır.

Hz. Ebu Bekir kendi mahallesinde erkekleri bulunmayan ailelere yardım eder, onların koyunlarını sağardı. Devlet başkanı seçildikten sonra mahalledeki bir kızcağız: *"Ebu Bekir bu görevde olduğu için artık koyunlarımızı sağamaz demiş."* bu sözü Hz. Ebu Bekir (r.a.) duyunca: *"Ümit ederim içinde bulunduğum bu yeni durum, önceden yaptığım görevlerime engel olmayacaktır."* demiştir.

Hz. Ömer devlet başkanı iken geceleri dul kadınların evlerine su taşıyordu. Bir gece Talha b. Ubeydullah (r.a.) adındaki sahabe Ömer'in bir kadının evine girdiğini görmüş ve ertesi gün Talha (r.a.) o kadının evine gitmiş bir de ne görsün evde yaşlı, kötürüm ve âmâ bir kadıncağız var. Talha yaşlı kadına sormuş: *"Gece gelen adam ne yapıyordu?"* Kadıncağız: *"Şu kadar zamandan beri o zat geliyor. Benim yapılması gereken işlerimi yapıyor; sıkıntılarımı gideriyor."* cevabını vermiş. Bunun üzerine Talha (r.a.) çok üzülmüş. Kendi kendisine, *"Ey Talha! Sen Ömer'in kusurlarını araştırıyorsun öyle mi?"* diyerek kendi kendini azarlamıştır.

Bilginin yüksek değeri

İlim bir nur, insanlığın yolunu aydınlatan ilahî bir ışıktır. İlim yolu Allah Teâlâ'nın rızasına ve ebedi mutluluğa (cennete) giden yoldur. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de meal olarak şöyle buyurulmuştur:

"Allah katında kurtuluşa erişmenin temel şartı, İslam'dır."

"Kim iyi işleri yaparak kendini Allah'a teslim ederse gerçekten en sağlam kulpa yapışmıştır. Bütün işler Allah'ın huzuruna varacaktır."[270]

"İman edip güzel ameller işleyenler, işte onlar yaratılmışların en hayırlısıdır."[271]

İslam, bilerek ve içtenlikle inanarak Allah Teâlâ'nın emrine teslim olmaktır. Diğer bir yönü ile de İslam, barış ve güven içinde selamete ermektir. İslam'ın var olması ve devamı ancak ilim ile olduğu gibi, insanın Allah Teâlâ'yı bilmesi ve O'nun rızasına ermesi de ancak ilimledir. Görüldüğü üzere hadis-i şerifte:

"Kim bir yola girer ve o yolda ilim talep ve tahsil ederse Allah Teâlâ, ilim sebebiyle o kimseye cennetin yolunu kolaylaştırır." buyurulmuştur.

İçtenlikle bilgi tahsili yoluna giren ve o yoldan ayrılmayan amacına ulaşır. Bilgi tahsil etmenin yolunu açan kimse cennete giden yolu açmış demektir. Gerçek bilginin değeri çok yüksektir. Peygamberlerin derecelerine en yakın mertebe ilim sahibi olan kimselerin (âlimlerin) yüksek mertebeleridir. Hadis-i şerifte:

"Peygamberler ne altın ve ne de gümüş miras bırakmamışlardır. Onlar, ilmi miras bırakmışlardır. Kim, ilim mirasını alırsa bol nasip almış olur."[272]

Resul-i Ekrem Efendimize ilk vahiy

"Oku! Rabb'inin adı ile…" başlamış olması ne kadar büyük anlam taşımaktadır. Hz. Peygamber'e ilk olarak indirilen (vahyedilen) beş ayet-i kerime meal olarak şöyledir:

"Oku! Yaratan Rabbinin adı ile. O insanı alakadan (aşılanmış yumurtadan) *yarattı. Oku! Rabbin en büyük kerem sahibidir ki O, kalem ile* (yazmayı) *öğretendir. İnsana bilmediklerini O öğretti."*[273]

Resul-i Ekrem Efendimize Cenab-ı Hak tarafından öncekilerin ve sonrakilerin ilimleri verildiği halde Kur'an-ı Kerim'de meal olarak:

270 Lokman, 31/22.
271 Beyyine, 98/7.
272 Ebu Dâvud, *İlim*, hadis no 3641; Tirmiz, *İlim*, hadis no 2683.
273 Alak, 96/1-5.

"Resulüm! De ki Rabbim! Benim ilmimi artır."[274] buyurulmuştur.

Bütün gerçekler ilimle bilinir, tanınır. İnsan kendi değerini de varlık âlemini, ondaki sırları ve güzellikleri de ancak bilgi ile idrâk eder. İnsan, kendisini ve evreni; kendi öz varlığında ve evrendeki bedii güzellikleri (incelikleri) bilip kavradığı ölçüde bunları var eden, yaratıp yöneten Rabbini bilir ve buyruğuna teslim olur.

Bilgilerin en üstünü ise Allah Teâlâ'yı tanıtan, bildiren bilgidir. Bu bilginin üstünde bir irfan ve bir bilgi yoktur. Allah Teâlâ'yı bilmek, O'na iman etmek de ilimle olur. Kur'an-ı Kerim'de mealen şöyle buyurulmuştur:

"Bil ki Allah'tan başka ilah yoktur."[275]

Allah Teâlâ'yı bilmek, O'nun rızasına erişmek, büyük hesap gününde ebedî kurtuluşa ermek de ancak ilimledir. Allah Teâlâ, peygamberlerini ilim nuru ile göndermiş, kitaplarını ilim ile indirmiştir. Allah, peygamberleri ve onlara indirdiği kitapları ile bütün beşeriyete dosdoğru olan yolu (sıratı müstakimi) göstermiştir. İnsanlar, cehaletin karanlıklarından, tereddütlerin, şüphelerin ve vehimlerin ıstırabından yakîne dayanan ilmin nuru ile kurtulurlar. İç huzura, güvene ve aydınlığa kavuşabilirler. Yeter ki, o ilim faydalı ilim olsun.

Bunun içindir ki:

"İlim tahsil etmek, (kadın erkek) *her Müslüman üzerine farzdır."*[276] buyurulmuştur.

Bu fariza da biri *"farz-ı ayn"*, diğeri *"farz-ı kifaye"* olmak üzere iki derecelidir. Birincisi *"farz-ı ayın"*dır ki her Müslümanın *"zarurat-ı diniye"* adı verilen bilgileri tahsil etmesi zorunludur. Mümin bir insan, zaruri olan bu bilgileri tahsil ettiği takdirde akidesi temiz ve sağlam; ibadetleri sağlıklı, sahih; bütün muameleleri dürüst ve hakkaniyetli ve Allah Teâlâ'nın buyruğuna uygun olur, o iyi ahlakı ile de insanların güvenini kazanır.

İkincisi *"farz-ı kifaye"* olan ilimlerdir ki, bu da bütün Müslümanlar üzerine farzdır. Ancak Müslümanlardan bir bölümü, bu ilimleri tahsil ederlerse bu ilimleri tahsil edemeyenlerin ve bütün müminlerin üzerinden bu farziyet kalkmış olur. Ancak bu ilimler ihmal edilirse bütün Müslümanlar sorumlu olurlar.

Başta şer'î ilimler olmak üzere Müslümanların ihtiyacı olan bütün ilimleri tahsil etmek, o ilimlerde uzmanlaşmak, toplumun varlığını, hak ve

274 Taha, 20/114.
275 Muhammed, 47/19.
276 İbn-i Mace, *Mukaddime*, no 224; *Mişkâtü'l Mesabih*, 1/76.

adaleti korumak için zaruridir. En çetin şartlar altında dahi öncelikle dinî ilimler olmak üzere ihtiyaç olan bütün ilimleri tahsil edip öğretecek, bütün topluma ışık tutacak bilginlerin bulunması, yetiştirilmesi zorunludur. Kur'an-ı Kerim müminleri bu esasa çağırmakta, Resul-i Ekrem Efendimizin sünneti de bütün insanlığa ve özellikle müminlere bu yolu göstermektedir. Gerçek bilgin de ilim ile ameli birleştiren, bilgisi ve uygulamaları ile insanlığa ışık tutan kimselerdir.

Hadis-i şerifte:

"Herhangi bir kavim (cemaat) *Allah Teâlâ'nın evleri sayılan mescitlerinden bir evde toplanıp Allah'ın kitabını okurlar, kendi aralarında karşılıklı olarak okuyup müzakerede bulunacak olurlarsa onların üzerine sekînet, gönül huzuru iner. Onları her taraftan ilahî rahmet bürür. Melekler, onların çevresini kuşatır. Allah, onları nezd-i ilahisinde olan kimseler* (peygamberler, sıddıklar) *içinde anar."*[277] buyurulmuştur.

Bu hadis-i şerifte insanların, Kur'an okumak, Kur'an'ın manasını anlamak, onun ihtiva ettiği ilimleri öğrenmek üzere mescitler veya benzeri nezih yerlerde (okul, kütüphane, ilim tahsiline imkân verecek her yerde) bir araya gelip müzakerede bulunmak, Cenab-ı Hakk'ın rızasını kazanmak için en üstün vesilelerden biri olduğu beyan buyurulmuştur.

Böyle güzel görevleri yapanlar, manevî yönden huzur ve güvene erecekleri, Allah Teâlâ'nın rahmetinin her taraftan onları kaplayacağı, O'nun rızasına nail olacakları; onların bu güzel durumlarını müşahede etmek ve onlardan hoşnut oldukları için zikir meclislerini arayan melekler, bir rahmet ve bereketle onları ihata edecekleri ve bunların hepsinin üstünde Allah Teâlâ, o kimseleri, mukarrabin melekleri, peygamberleri, salihler ve şehitler nezdinde anacağı beyan buyurulmuştur. Bu ise bu insanlar için en büyük mazhariyet ve en büyük müjdedir. Kur'an okumak en güzel zikirdir. Kur'an'ın manasını anlamaya çalışmak, ondaki hikmetleri, bilgileri öğrenmek, en emin ve üstün bilgidir ve en büyük derecede bir ibadettir; çünkü Kur'an, Allah kelamıdır. O, Allah Teâlâ'ya her şeyden (gökler ve yer ve bu ikisi arasında bulunan her şeyden) daha çok sevgilidir. En güzel ve en hayırlı zikir, Kur'an'ı okumak, manasını anlamak, onun ahkâmına uygun uygulamada bulunmaktır. Bunun içindir ki bir hadis-i şerifte:

"Sizin en hayırlınız Kur'an'ı öğrenip onu (başkalarına) da öğreteninizdir."[278] buyurulmuştur.

---

277 Müslim, *Şerhi Nevevî*, 9/19, hadis no 2699; Tirmizî, hadis no 3376.

278 Buhârî, *Fezailü'l Kur'an*, 9/66; Tirmizî, *Sevabü'l Kur'an*, hadis no 2909; Ebu Dâvud, *Salat*, hadis no 1452.

Kur'an, ilim ve hikmet hazinesidir. En güzel öğütler, en temiz ve en üstün ahlak ve yaşam prensiplerini havidir. Kur'an bütün insanlığa, âlemlere Allah Teâlâ'nın bir rahmeti, bir öğüdü ve bir hatırlatmasıdır. Allah Kur'an-ı Kerim'i son Peygamberi Hz. Muhammed'e indirmiştir. Bu kitap bütün ilahî kitapların kendisinde özetlendiği son kitaptır. Ve Allah Teâlâ'nın şer'i şerifi, Müslümanın görevleri (yapacağı veya kaçınacağı vazifeleri) onda en açık ve en beliğ bir üslup ile bildirilmiştir.

Nitekim Kur'an-ı Kerim'de meal olarak şöyle buyurulmuştur:

"Resulüm! İnsanlara, kendilerine indirileni açıklaman için ve düşünüp anlasınlar diye sana zikri (bu Kur'an'ı) *indirdik."*[279]

"Onun (Peygamber'in) *getirip bildirdiği* (kitap) *Allah'tan gelen bir öğüt ve apaçık bir Kur'an'dır."*[280]

"İşte bu Kur'an, bir öğüttür. Doğrusu Allah'a karşı gelmekten sakınanlara güzel bir gelecek vardır."[281]

"And olsun, biz Kur'an'ı düşünüp öğüt alınsın diye kolaylaştırdık. Öğüt alan yok mu ?"[282]

"Şüphesiz bu Kur'an, en doğru (ve en emin) *yola iletir. İyi işlerde bulunan müminlere, kendileri için büyük bir mükâfat olduğunu müjdeler."*[283]

Herkesin yaptığı güzel işlere göre derecesi vardır:

En mühim konu, kişinin kendisinin kâmil iman ve salih amel sahibi olmasıdır. Zira Kur'an-ı Kerim'de mealen şöyle buyurulmuştur:

"İnsan için kendi sa'yü gayretinin (çalışmasının) *karşılığı vardır. İnsan çalışıp kazandığının karşılığını mutlaka görecektir."*[284]

"Bir baksana! Yer uyanık, gökler uyanıktır.

Yer, gök uyanık iken uyumak maskaralıktır."

Sözü yerindedir.

Şerefli ve nezih bir aileye mensup olan kimse, onlar gibi ilmî, ahlakî üstünlükler kazanmalıdır. Bilgi ve takvası; kâmil iman ve salih amelleri ile iyilerin safında yer almalıdır. Kişi, kötü işler yaparsa bu kötü işleri (seyyiatı) ve ataleti onu geri bırakır. Ailesinin, soyunun şerefi onu ileri götürmez.

---

279 Nahl, 16/44.
280 Yasin, 36/69.
281 Sad, 38/49.
282 Kamer, 54/22.
283 İsra, 17/9.
284 Necm, 53/40-41.

Bunun içindir ki hadis-i şerifte:

"Her kimi, yaptığı kötü ameli geri bırakırsa, soyunun şerefi o kimseyi yüceltmez."[285] buyurulmuştur.

Bir edibimiz:

"Hüneri olmayana faydası yok nesebin.

Etmez evlada sirayet şerefi ceddü ebin."

Sözleri ile bu gerçeğe işaret etmiştir.

Kişiyi, yaptığı güzel amelleri, insanlığa hediye edeceği yararlı iş ve eserleri, ahiret âleminde derece derece yükseltir. Çok değerli olan şu dünya hayatında kişi, güzel ameller yerine kötü işler yapmış ise bu kötü işler, mutluluk yönünden onu geri bırakmış olur. Ailesinin şerefi de onu ileri götüremez. İyi düşünüldüğü takdirde dünya hayatında da durum böyledir. Bütün mesele dünya (hayat) imtihanında Cenab-ı Hakk'ın rızasını kazandıracak en güzel amelleri yapmaktır. Kur'an-ı Kerim'de meal olarak şöyle buyurulmuştur:

"Erkek veya kadın mümin olarak kim, iyi amel işlerse onu mutlaka güzel bir hayat ile yaşatırız. Ve mükâfatlarını elbette yapmakta olduklarının en güzeliyle (onlara) *veririz."*[286]

Hadis-i şeriften istifade edilenlerden bir kısmı:

Hadis-i şerif, çeşitli bilgileri, prensipleri, edep ve terbiyeye ait esasları bir araya getiren çok önemli bir hadis-i şeriftir. Müminlerin ihtiyaçlarını gidermek, onlara bilgi veya ihtiyaçları olan başka şeyler ile faydalı olunması gerektiği, onları zorluklardan kurtarmanın önemi telkin edilmektedir.

İnsanları zorluklardan kurtarmanın, onları huzur ve rahata kavuşturmanın karşılığı, dünya ve ahirette zorluklardan kurtuluştur. Allah Teâlâ'nın insanlara ahirette ihsan edeceği manevî mükâfatlar, insanların dünyada yaptıkları güzel amelleri cinsinden olacaktır.

İnsanlara yardım edenin, Allah Teâlâ yardımcısıdır. İnsanların kusurlarını, günah ve ayıplarını örten kimselerin Allah Teâlâ, kusurlarını ve ayıplarını örter. Yeter ki başkalarına ait haklar, korunmuş olsun ve kötülükler de önlensin.

Başta insanlar olmak üzere yaratılmışlara iyilik yapmak, Allah Teâlâ'nın sevgisine erişmenin yoludur. Bütün insanlar, Allah Teâlâ'nın ıyali mesabe-

---

285 Müslim, *Zikir ve Dua*, hadis no 2699; Tirmizî, *Hudud*, hadis no 1425; Ebu Dâvud, *Edeb*, hadis no 4946.

286 Nahl, 16/97.

sindedir. Onların rızıklarını, geçimlerini Cenab-ı Hak tekeffül etmiştir. Her canlının rızkı Allah'ın üzerinedir. Rızkı O verir. Allah Teâlâ'ya sevgili olan insan ise, onun ıyaline (halkına) en çok yararlı olandır.

İlim tahsili yolunda olan kimse, ilmini Allah Teâlâ'nın rızası için kendisine ve Allah'ın kullarına yararlı olmak niyetine sahip olmalıdır. Riya (gösteriş) vb. kötü meyillerden uzak kalmalıdır ki, Cenab-ı Hak, o kimseye ilim yolunu kolaylaştırsın ve ona yararlı bilgiler ihsan etsin.

Kur'an-ı Kerim okumak, o amaçla temiz ve güzel yerlerde bir araya gelmek, Kur'an'ı öğrenmeye, anlamaya ve ona ait ilimleri öğretmeye çalışmak, insanın, Cenab-ı Hak tarafından mele-i alada (en yüce mecliste) anılmasına sebep olur. Allah Teâlâ tarafından kişinin anılması ise insan için şereflerin ve mutlulukların en üstünüdür.

İnsan, her durumunda sürekli olarak ve bilerek iyi işlere, salih amellere yönelmeli ve güzel ameller sergilemelidir. En mutlu sonuç müttakiler, iyiler içindir. Allah Teâlâ da iyileri sever. Kur'an okumak, bu amaçla bir araya gelmek, Kur'an'ın bilgilerini öğrenip onu anlamaya, ahlakı ile ahlaklanmaya, ahkâmına uygun bir şekilde amel etmeye çalışmak, salih amellerin en üstünüdür.

37

Allah'ın Adaleti, Lütuf ve Kudretinin Büyüklüğü

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا ، عَنْ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِيماَ يَرْوِيهِ عَنْ رَبِّهِ تَبَارَكَ وَتَعَالَى قَالَ: «إِنَّ اللّٰهَ كَتَبَ الْحَسَنَاتِ وَالسَّيِّئَاتِ ثُمَّ بَيَّنَ: فَمَنْ هَمَّ بِحَسَنَةٍ فَلَمْ يَعْمَلْهاَ كَتَبَهَا اللّٰهُ عِنْدَهُ حَسَنَةً كَامِلَةً، وَإِنْ هَمَّ بِهَا فَعَمِلَهَا كَتَبَهَا اللّٰهُ عِنْدَهُ عَشْرَ حَسَنَاتٍ إِلَى سَبْعِمِائَةِ ضِعْفٍ إِلَى أَضْعَافٍ كَثِيرَةٍ، وَإِنْ هَمَّ بِسَيِّئَةٍ فَلَمْ يَعْمَلْهَا كَتَبَهَا اللّٰهُ عِنْدَهُ حَسَنَةً كَامِلَةً، وَ إِنْ هَمَّ بِهَا فَعَمِلَهَا كَتَبَهَا اللّٰهُ سَيِّئَةً وَاحِدَةً.» (رواه البخاري ومسلم في صحيحيهما بهذه الحروف)

فَانْظُرْ يَا أَخِي وَفَّقَنَا اللّٰهُ وَإِيَّاكَ إِلَى عَظِيمِ لُطْفِ اللّٰهِ تَعَالَى وَتَأَمَّلْ هَذِهِ الْأَلْفَاظَ. وَقَوْلُهُ: عِنْدَهُ إِشَارَةٌ إِلَى الْإِعْتِنَاءِ بِهَا. وَقَوْلُهُ كَامِلَةً لِلتَّأْكِيدِ وَشِدَّةِ الْإِعْتِنَاءِ بِهَا. وَقَالَ فِي السَّيِئَةِ الَّتِي هَمَّ بِهَا ثُمَّ تَرَكَهَا: كَتَبَهَا اللّٰهُ عِنْدَهُ حَسَنَةً كَامِلَةً فَأَكَّدَهَا بِكَامِلَةٍ. وَإِنْ عَمِلَهَا كَتَبَهَا سَيِّئَةً وَاحِدَةً، فَأَكَّدَ تَقْلِيلَهاَ بِوَاحِدَةٍ وَلَمْ يُؤَكِّدْهَا بِكَامِلَةٍ، فَلِلّٰهِ الْحَمْدُ وَالْمِنَّةُ سُبْحَانَهُ لاَ نُحْصِي ثَنَاءً عَلَيْهِ وَبِاللّٰهِ التَّوْفِيقُ.

Hadis-i Şerifin Tercemesi

İbn-i Abbas (r.a.) demiştir ki:

"Resulullah (s.a.s.) Yüce Rabbi Tebareke ve Teâlâ hazretlerinden rivayet ettiklerinden olmak üzere şöyle buyurdu: Doğrusu Allah Teâlâ ve Tekaddes hazretleri, iyilikleri ve kötülükleri (hasenat ve seyyiatı) yazmış

(ezelden takdir edip ilmi ilahide ve levh-i mahfuzda olduğu gibi amel defterlerine geçirilmesini hafaza meleklerine emretmiş)tir. Ondan sonra da (onların miktarının yazılmasını hafaze meleklerine emir ve) beyan etti."[287]

"Her kim, bir hasene yapmayı kasteder de sonra onu yapmazsa Allah Teâlâ, onu nezd-i ilahisinde tam bir hasene olarak yazar. Eğer o kimse, kastettiği o güzel ameli işleyecek olursa Allah Teâlâ, o ameli nezd-i ilahisinde on katından yedi yüz misline kadar, hatta daha da fazlasını yazar. Her kim de bir kötülüğü (seyyieyi) yapmayı kasteder de sonra vazgeçip o kötülüğü yapmazsa Allah Teâlâ, o kimseye nezd-i ilahisinde tam bir sevap (hasene) yazar. Şayet o kimse, kastettiği o kötülüğü işleyecek olursa Allah Teâlâ, o kimseye tek bir günah yazar." [288]

Bu hadis-i şerifi Buhârî ve Müslim bu lafızlar ile rivayet etmişlerdir.

HADİS-İ ŞERİFLE İLGİLİ AÇIKLAMALAR

İmam Ebu Zekeriyya Yahya en-Nevevî, bu hadis-i şerif ile ilgili dikkat çekici, düşündürücü ve aydınlatıcı bir uyarıda bulunuyor ve şöyle diyor:

"Kardeşim! Dikkatle bir bak. Allah Teâlâ –bizi de seni de büyük lütfuna nail kılsın– şu mübarek lafızlar üzerinde iyiden iyiye bir düşün.

Hadis-i şerifte geçen *"ındehu"* nezd-i ilahisinde sözü, haseneye büyük önem verildiğine işarettir.

"Kâmileten" (tam olarak) lafzı da manayı tekit etmek ve haseneye (iyiliğe) verilen pek büyük önemi bildirmek içindir. Yine hadis-i şerifte:

"Bir kimse, bir kötülüğü yapmayı kasteder de sonra ondan vazgeçer, yapmazsa Allah Teâlâ, nezd-i ilahisinde o kimseye tam bir hasene yazar."[289] buyurulmuştur.

Ve bu cümleyi *"kâmileten"* (tam bir iyilik) kelimesi ile tekit etti. Ve yine (eğer o kimse kastettiği kötülüğü işlerse onu tek bir seyyie olarak yazar) buyurdu. Onun azlığını tek bir *"seyyie"* kelimesi ile bildirdi; lakin cümleyi *"kâmileten"* sözcüğü ile tekit etmedi. Bu ise Rabbimizin adaletinin, lütuf ve kereminin sonsuz olduğunu hatırlatmaktadır.

---

287 Bu beyan Kur'an-ı Kerim'de bildirilmiş olan beyandır. Veyahut da "sümme beyyene zalik" cümlesi raviye ait olup Resul-i Ekrem Efendimiz bu icmali şu şekilde açıkladı anlamı da anlaşılabilir. Allame Taftazani, *Şerhü Hadis el-Erbaîn en-Nevevîyye*, İstanbul 1316, s.112.

288 Buhârî, *Rıkak*, hadis no 6126; Müslim, *İman*, hadis no 131.

289 Buhârî, *Tevhit*, 13/391; Müslim, *İman*, hadis no 128; Tirmizî, *Tefsir*, hadis no 3075.

Her türlü övgü ve minnet, Allah'a mahsustur. O'nu her türlü noksanlıklardan tenzih ederiz. Ve biz, O'nu övmekten aciziz. Tevfik ancak Allah'tandır.

Bu hadis-i şerifi İmam Buhârî Sahih'inde *"Kitabu't Tevhid"*de, İmam-ı Müslim ise yine Sahih'inde *"Kitabu'l İman"*da 131 numara ile zikretmişlerdir.

Allah Teâlâ'nın fadl ve rahmetinin sonsuzluğu:

Bu hadis-i şerif, çok büyük önemi haizdir. Resul-i Ekrem Efendimiz, bu hadis-i şerifte Allah Teâlâ'nın kullarına olan lütuf ve rahmetinin çok ve büyük olduğunu beyan buyurmuşlardır. Öyle ki mümin bir kimse, bir iyiliği kasteder de onu yapmazsa Cenab-ı Hak, o insana bir hasene (iyilik) karşılığı sevap verir. Yahut da kişi bir günah işi yapmayı murat eder de sonra onu yapmaktan vazgeçer veya yapmazsa o kimseye de Cenab-ı Hak, yine bir hasene (sevap) verir. Kişi, kastettiği iyiliği yaparsa Allah Teâlâ, o insana ihlâsının derecesine göre on katından yedi yüz misline ve daha da fazlasına kadar sevap verir. Lakin bir kimse, bir günah işi kastedip ve onu işlerse Allah Teâlâ, o kimseye sadece işlediği günahı yazar. Bu durum, Cenab-ı Hakk'ın yüce adaletini ve bir de biz kullarına olan lütuflarını, kerem ve rahmetinin hudutsuz olduğunu hatırlatmış oluyor. Yapılan iyiliklere bire ondan, kişinin ihlâsına göre yedi yüz misline ve daha fazlasına kadar ihsan ediliyor. Hatta sabırlı olanlara hesap ölçülerinin üstünde mükâfat verileceği bildiriliyor. Ama kişi günah bir işi, işlediğinde ise sadece işlediği günahın karşılığı ne ise o yazılıyor. Öyle ki kişi, kastettiği günahı işlemekten vazgeçerse onun bu davranışına tam bir hasene yazılıyor. *(el-Vâfi, Şerhu'l Erbain 37. hadis-i şerifin açıklamasına bakınız.)*

Her türlü iyiliklerin ve gerçek adaletin sahibi olan Rabbimize sayısız hamd ve senalar olsun. Onun rahmeti her şeyi kucaklamıştır.

Hadis-i kutsîler:

Hadis-i şeriflerin bir bölümü, kutsî hadis-i şeriflerdir. Bu Kutsî hadis-i şeriflere ilahî hadis veya Rabbanî hadisler adı da verilir. Bu hadis-i şerifler, Resul-i Ekrem (s.a.s.) tarafından: Cenab-ı Hak şöyle buyurdu veya buyurur gibi cümleler ile bildirilir. Yahut da bu hadis-i şerifte olduğu gibi hadis-i şerifi Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimizden rivayet eden râvi Resulullah (s.a.s.) Rabbi Teâlâ ve Tekaddes hazretlerinden rivayet ettiği hadis-i şeriflerden olmak üzere buyurdu ki, gibi cümlelerden anlaşılır.

Ahmed Naim Efendi merhumun da işaret ettiği üzere bu 37'inci hadis-i şerifin zahir lafzı Allah Teâlâ ve Tekaddes hazretlerinden mervi olduğuna delalet etmediği halde İmam Nevevî (r.a.) bu hadis-i şerifi, kutsî hadis-i şerif

gibi serdetmiştir. Buhârî ve Müslim'in, başka tarikten gelen rivayetlerinde Cenab-ı Hakk'a izafeten şöyle buyuruluyor:

"Kulum, bir seyyie işlemeyi murat ettiği zaman onu kulumun aleyhine yazmayınız …"[290]

Suretinde rivayet edilmiştir. Bu takdirde hadis-i şerifin kutsî olduğunda şüphe kalmıyor. *(Ahmed Naim, Kırk Hadis-i Şerif Tercemesi, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları)*

Kutsî hadislerle ilgili olarak 24. hadis-i şerifin açıklamasına bakınız.

Hadis-i şerifin bildirdiği ve iyilikler ile kötülüklerin yazılışı konusu:

Mümin bir kimsenin, yaptığı bir iyilik (hasene) için on misli sevap vardır. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de meal olarak:

"Kim, bir iyilik ile (Allah'ın huzuruna) *gelirse ona on katı vardır…"*[291] buyurulmuştur.

Ancak Allah Teâlâ, dilediği kuluna bir hasene için on mislinden yedi yüz misline kadar mükâfat ihsan buyurur. Kişinin iyi bir Müslüman oluşu, o iyiliği samimiyet, ihlâs ile yerine getirmiş olması, o amelin şartlarına uygun olarak yerinde ve zamanında yapılmış olması mükâfatının da çok olmasına vesiledir.

Kişinin yaptığı kötü amele de, karşılığı olan tek bir günah yazılır. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de meal olarak:

"…Kim de (Allah'ın huzuruna) *kötülük ile gelirse o da ancak kötülüğünün dengi ile cezalanır ve onlar haksızlığa uğratılmazlar."*[292] buyurulmuştur.

Ancak bazen kötülüğün cezası da çok büyük olur. Bu ise kötülüğün işlendiği zaman veya mekânın şerefini ihlal etmek ile yahut da kötülüğü yapan kimsenin şahsiyeti itibarı ile olur. Mesela: Eşhürü hurum adı verilen haram aylarının şerefi, Allah katında çok büyüktür. Bu aylar içerisinde irtikâp edilen kötülüklerin cezası da büyük olur. Keza Kadir Gecesi vb. mübarek gecelerin şerefi nezd-i ilahide çok büyüktür. Bu zamanlardaki ibadetlerin sevapları çok büyük olacağı gibi mübarek zamanlarda işlenen günahların cezası da büyük olur. Mekke-i Mükerreme'de kılınan bir namaza yüz bin misli mükâfat verileceği hadis-i şeriflerde bildirilmiştir. O mukaddes mekânlarda işlenen seyyienin cezası da ağır olur. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de meal olarak şöyle buyurulmuştur:

---

290 *el-İthafatü's Seniyye bi'l Ehadis-i Şerif'il Kudsiyye*, s. 16, no 23.
291 En'am, 6/160.
292 En'am, 6/160.

"Kim orada (mescidi haramda) *zulm eder, haktan sapmak isterse ona acıklı azaptan tattırırız."*[293]

Bunun gibi bazı kimselerin irtikâp edeceği seyyienin cezası da büyük olur. O kimselerin manevî dereceleri çok farklı olduğu için işleyecekleri fenalığın karşılığının da çok ağır olacağı bilinmektedir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de meal olarak:

"Ey Peygamber hanımları! Sizden kim açık bir hayasızlık yapar ise onun azabı iki misline çıkarılır. Bu Allah'a göre kolaydır. Sizden kim, Allah'a ve Resulüne itaat eder ve yararlı iş yaparsa ona da mükâfatını iki kat veririz ve ona cennette bol rızık hazırlamışızdır."[294] buyurulmuştur.

Bir kimse, güzel bir iş (hasene) yapmaya niyet eder ve sonra yapmazsa o kimseye o güzel niyetinden dolayı tam bir hasene yazılır; çünkü o kimse, iyiliğe niyet etmiştir. Nitekim kutsî hadis-i şerifte:

"Kulum, içinden bir iyiliği yapmayı kastederse ben, ona mükâfat olarak tam bir hasene yazarım."[295] buyurulmuştur.

Bir kimse, bir kötülüğü yapmayı kasteder de sonra ondan vazgeçerse ona da tam bir hasene yazılır; çünkü Cenab-ı Hak kutsî hadis-i şerifte:

"Kulum, kötülüğü benim rızamı kazanmak istediği için terk etmiştir."[296] buyurmuştur.

Bütün mesele şudur: Mümin bir kimse, her zaman ve her yerde Allah Teâlâ'nın, kendisini gördüğünü, gizli açık her niyetini, kastını bildiğini düşünür. Ondan dolayı kötülüğü yapmaktan kendini men ederse Allah Teâlâ da o kulunun bu davranışına tam bir hasene ihsan eder. Zira kişinin, kendisini kötülük yapmaktan men etmesi de bir iyiliktir.

Ancak kişi, bir kötülüğü yapmayı kasteder ve onda ısrar gösterir de lakin imkân bulamadığı için veya insanlardan korktuğu için o kötülüğü terk etmiş olursa bu ısrarından ötürü ceza görür.

Meali verilen hadis-i şerifte görüldüğü üzere:

a- Allah Teâlâ'nın lütfu ve keremi çok büyüktür. Durum böyle iken O'nun bu umumi ve sonsuz rahmetinden istifade etmeyen kimse, kendi eliyle kendisini ziyana götürmüş ve mahvetmiş olur.

---

293 Hac, 22/25.
294 Ahzab, 33/30-31.
295 bk. 289. dipnot.
296 *el-İthafatü's Seniyye bi'l Ehadis-i Şerifi'l Kudsiyye*, s. 16, no 23.

b- Allah Teâlâ'nın, özellikle mümin kullarına atâsı (ihsanı) çok büyüktür. Rahmeti geniştir. Mağfireti (bağışlaması) umuma şamildir. Bu umumi rahmetten gereği gibi ancak müminler istifade etmiş olurlar.

c- Müslüman, daima iyilik yapmak niyetinde bulunmalıdır. Kendisini iyiliklere alıştırmalıdır. İmkânlar ve sebepler zuhur edince de iyilikleri yapmayı ertelememelidir.

d- İyilikleri yapmakta temel esas, samimiyetle yapılmalarıdır. Bu samimiyet, (ihlâs) ne kadar engin olursa karşılığı mükâfatlar da o derecede büyük olur.

e- İnsanın içinden gelip geçen kötü düşüncelerinden ötürü kişi, sorumlu tutulmayacaktır. Ancak kötülüğü kasteder, bu azminde ısrar gösterir, bu kastını amele dönüştürürse cezayı hak etmiş olur.

38

İbadetler, Allah Teâlâ'nın Rızasına ve Sevgisine Nail Olmaya Vesiledir

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰه صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اِنَّ اللّٰهَ تَعَالَى قَالَ: «مَنْ عَادَى لِي وَلِيّاً فَقَدْ اٰذَنْتُهُ بِالْحَرْبِ، وَمَا تَقَرَّبَ إِلَيَّ عَبْدِي بِشَيْءٍ أَحَبَّ إِلَيَّ مِمَّا افْتَرَضْتُ عَلَيْهِ، وَمَايَزَالُ عَبْدِي يَتَقَرَّبُ إِلَيَّ بِالنَّوَافِلِ حَتَّى أُحِبَّهُ فَاِذاَ أَحْبَبْتُهُ كُنْتُ سَمْعَهُ الَّذِي يَسْمَعُ بِهِ، وَبَصَرَهُ الَّذِي يُبْصِرُ بِهِ، وَ يَدَهُ الَّتِي يَبْطِشُ بِهَا، وَرِجْلَهُ الَّتِي يَمْشِي بِهاَ، وَاِنْ سَأَلَنِي لَأُعْطِيَنَّهُ، وَاِنِ اسْتَعَاذَنِي لَأُعِيذَنَّهُ.» اٰذَنْتُهُ. أَيْ أَعْلَمْتُهُ بِأَنِّي مُحَارِبٌ لَهُ. (رواه البخاري)

Hadis-i Şerifin Tercemesi

Ebu Hüreyre (r.a.) o şöyle demiştir: Resulullah (s.a.s.) dedi ki:

Allah Teâlâ şöyle buyurdu. "Her kim, benim velilerimden birine düşmanlık ederse şüphesiz ben o kimseye harp ilan ederim. Benim kulum, üzerine farz kıldığım şeyden benim için daha sevgili hiçbir şey ile bana (manen) yakın olamaz. Kulum, devamlı olarak nafile ibadetlerle de bana yakın olmaya çalışır. Öyle bir hale gelir ki, ben onu severim. Ben onu sevdiğim vakit, onun işitmesine vasıta olan kulağı, görmesine vasıta olan gözü, tutup yakalamasına vasıta olan eli, yürümesine vasıta olan ayağı, (anlamasına vasıta olan kalbi, söylemesine vasıta olan dili) olurum. Veli kulum benden bir şey isterse ona istediği şeyi veririm. Eğer bana sığınırsa ben onu korurum." [297]

297 Buhârî, *Rikak*, hadis no 6137.

Mana şudur: Veli kulum öyle bir duruma gelir ki ben, onun bütün azalarını korurum. Artık benim razı olacağım şeyleri işitir, benim razı olacağım şeyleri görür. Razı olacağım şeylere elini uzatır. Razı olacağım yerlere gider.

Bu hadis-i şerifi Buhârî rivayet etmiştir. Ayrıca Buhârî'nin metninde fazla olarak şu cümleler de yer almaktadır:

"Ben yaratmayı murat ettiğim hiçbir şeyde tereddüt göstermem; ancak mümin kulumun ruhunu kabz etmekte tereddüt gösteririm. Şöyle ki, mümin kulum ölümü istemez. Ben de onun üzülmesini istemem. Hâlbuki ölüm de benim takdirimdir (gerçekleşecektir)."

Bu hadis-i şerifi Buhârî tevazu bölümünde zikretmiştir.

HADİS-İ ŞERİFLE İLGİLİ AÇIKLAMALAR

Bu hadis-i şerif dünya ve ahirette Allah Teâlâ'nın velilerinin (dostlarının) kimler olduğunu bildirmektedir. "*Veli*": Allah Teâlâ'nın sevdiği kulunu seven, manen Allah Teâlâ'ya yakın olan, gücü ölçüsünde Allah Teâlâ'nın emirlerine uyan kimsedir. Allah Teâlâ, veli kullarını sever ve onları hıfz edip korur. Ve herhangi bir kimse tarafından onlara eza verilmesine de razı olmaz.

"*Veli*": Feîl veznindedir. Bu kelime ismi fail manasına olduğu takdirde: Veli: Bütün gücü ve varlığı ile devamlı olarak Allah Teâlâ'ya taatte bulunan, O'na isyan etmekten sakınan kimse demektir. "*Veli*" kelimesi, ismi meful manasına alındığında ise "*veli*": Allah Teâlâ'nın ikram ve ihsanına mazhar kıldığı sevgili kulu demektir. Allah Teâlâ'nın "*veli*" kulları (evliyaullah) o kimselerdir ki Allah, onları hidayete hak yola eriştirmiştir. Onlar da güçleri ölçüsünde Allah Teâlâ'ya ubudiyet (kulluk) görevlerini hakkıyla yerine getirmeye çalışan ve başkalarını da bu mutluluk yoluna çağıran kimselerdir. Bu mutlu insanlar, Allah Teâlâ'nın koyduğu hududu (sınırları) korurlar. Onlar, Allah Teâlâ'nın emirlerine uyarlar ve yasak ettiklerinden de uzak kalırlar. Allah Teâlâ'nın "*veli*" kulu denildiği zaman bundan maksat, Allah Teâlâ'yı bilen, devamlı olarak O'nun taatında bulunan, O'na isyan etmeyen, ibadet görevlerini ihlâs ile yerine getiren insan demektir.

Abdu'l Kerim el-Kuşeyrî merhumun risalesinde kaydettiği şu cümleleri konumuzla ilgisi olması dolasıyla burada zikretmeyi uygun bulduk.

Merhum risalesinde özetle şöyle demektedir:

"Veli" bir insan, Allah Teâlâ'nın hukukunu sadakatle eda eder. O, bütün durumlarında halka şefkatli ve merhametli olur. Ve yine o, şefkat ve merhametiyle bütün insanları (yaratılmışları) kucaklamaya azmeder. İnsanlar tarafından kendisine gelen sıkıntı ve ezalara devamlı olarak ve iyi ahlak ile tahammül gösterir ve katlanır. O, kendisinden istenilmeden bütün insanlar için Allah Teâlâ'dan daima iyilik ve ihsan niyazında bulunur. O, bütün azim ve iradesini halkın kurtuluşuna bağlı kılar. İnsanlardan intikam almak duygularından sakınır. O, insanların mallarına el uzatmaz ve tama etmekten şiddetle sakınır. O, insanlar hakkında fena söz söylemekten lisanını daima korur ve insanların kusurlarını görmekten de sakınır. Dünyada da ahirette de hiç bir insana düşmanlık etmez." (*Zira* "veli" bir kul, bilir ki Allah, iyileri dost edinir.)

Aziz ve Celil olan Allah, kitabında *"veli"* kullarını tanıtmış ve onları müjdelemiştir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de meal olarak şöyle buyurulmuştur:

"Biliniz ki Allah'ın dostlarına (veli kullarına) *hiçbir korku yoktur. Ve onlar üzülmeyeceklerdir. Onlar, iman edenler ve takvaya ermiş olanlardır. Dünya hayatında da ahirette de onlara müjde vardır. Allah'ın sözlerinde değişme yoktur. İşte bu, büyük kurtuluşun ta kendisidir."*[298]

Görüldüğü üzere *"evliyaullah"* (Allah'ın dostları) Cenab-ı Hakk'ın has ve halis kullarıdır. Onlar, kulluk görevlerini muhlis olarak, samimiyetle yerine getirirler ve onlar daima Cenab-ı Hakk'a itaat ederler. Allah Teâlâ, bu insanları Kur'an-ı Kerim'de şu iki vasıfları ile bildirmiştir.

1. Onların iman etmiş olmaları.

2. Onların takva üzere olmaları.

Allah Teâlâ'nın *"veli"* (sevgili) kulu olmak için birinci temel esas, Allah'a iman etmiş olmaktır.

İkinci temel esas ise, takva sahibi olmaktır. İman ile takvayı birleştiren kimse, Allah Teâlâ'nın *"veli"* kuludur. Zira o insan, ihsan mertebesine yükselmiştir. O, her işinde özellikle ibadetlerinde Allah Teâlâ'yı görür gibi Allah'a ibadet eder ve bilir ki, her ne kadar kendisi Allah Teâlâ'yı görmüyorsa da Allah onu görüyor, murakabe ediyor ve koruyor.

Rahmeti her şeyi kucaklamış olan Allah Teâlâ'nın bu engin rahmet kapısı, bütün insanlara açıktır. İman etmiş olmaları ve takvaya sahip bulunmaları ile bu mertebeye erişirler ve sonra ihlas sahibi olarak taat ve

298 Yunus, 10/62-64

ibadetlerine devamla en ileri derecedeki iyiler mertebesine yükselebilirler. Dünya hayatında da ahirette de mutlu olurlar; çünkü onlar, bilirler ki Allah, iyileri ve iyilik yapanları sever.

Hayat nimetinin değerlendirilmesinde insanların durumu:

Kur'an-ı Kerim'e varis olan insanların, çalışmalarında üç sınıfa ayrılmış oldukları bildiriliyor.

Birinci kısımda olanlar, kendi nefsine zulmeden kimselerdir. Bunlar, günahlara dalmış olan ve günahlarda ısrar edenlerdir.

İkinci kısımda olanlar ise orta yolu takip eden, farzları yerine getiren ve haramlardan sakınanlardır.

Üçüncü kısımda bulunanlar ise iyiliklerde daima önde olan kimselerdir. Bu yüksek derecede olanlar ise farzları yerine getirdikleri gibi nafile ibadetleri de yerine getirirler. Haramlardan sakındıkları gibi mekruh (ve şüpheli) olan fiil ve davranışlardan da sakınırlar. Allah Teâlâ'nın *"veli"* kullarının erişeceği en yüksek derece işte budur. Bu ise iyiliklerde *"Sabikun"* en önde olanların mertebeleridir.

Birinci grupta olanlar, günahları çok, iyilikleri az olan müminlerdir. Bu durumda olanlar, Allah Teâlâ'nın rahmetinden ümit kesmemeli, tevbe ve istiğfar kulpuna samimiyetle yapışıp kurtuluş yoluna girmelidirler.

İkinci grup, itidal yolunu tutanlardır. Günahları ve sevapları bulunan kimselerdir. Bunlar, farzları eda edip haramlardan sakındıkları için velayetin ilk derecesine erebilenlerdir.

Üçüncü grup ise iyiliklerde daima önde olanlardır. Allah Teâlâ'nın *"veli"* kullarının erişebileceği en yüksek dereceler de –Allah Teâlâ'nın izni ile– bunların mertebeleridir. Bunlar *"sabikun bi'l-hayrat"* iyiliklerde daima önde olanlardır. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de meal olarak şöyle buyurulmuştur:

"Sonra biz o Kitabı kullarımızdan seçtiklerimize miras bıraktık. Onlardan kimisi nefsine zulmeder, kimi de mutedildir, onlardan bir kısmı da Allah'ın izni ile iyiliklerde önde olanlardır. İşte bu çok büyük bir lütuftur."[299]

Allah Teâlâ'nın *"veli"* (sevgili) kullarının en faziletli olanları peygamberlerdir. Peygamberler masumdurlar. Onlar, Allah Teâlâ tarafından mucizeler ile teyit edilmişlerdir. Kendilerinden bazen zelle (sürçme) sadır olsa da masum oldukları için Allah Teâlâ onları korur. Zellelerini de bağışlar.

Peygamberlerden sonra velilerin en üstün olanları Resul-i Ekrem Efendimizin ashabıdır. Onlar Resul-i Ekrem Efendimizi görmüş ona iman etmiş-

---

299 Fatır, 35/32.

ler, Kur'an ve sünneti onun mübarek ve mümtaz şahsiyetinden dinlemişler, öğrenmişler Kur'an ve sünnet üzere amel etmişler ve kendilerini takip eden kuşaklara da Kur'an ve sünneti (İslamiyet'i) öğretmiş olan bahtiyarlardır. Allah Teâlâ kendilerinden razı olsun.

Yine Allah Teâlâ'nın *"veli"* kulları, ashab-ı kiramdan sonra gelen kuşaklardan iman edip takva sahibi olan ve ihsan mertebesine erişmiş müminlerdir. Onlardan günümüze kadar gelip iman eden, takva ehli diğer ifade ile iman eden Cenab-ı Hakk'ın emirlerine uyan, yasaklarından sakınan, ihsan mertebesine erişmiş, bu güzel durumlarını devam ettiren müminlerdir.

Çünkü bir kimsenin hakkıyla *"veli"* (Allah dostu) olması için şahsında iman ile takvayı gerçekleştirmiş olması, Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimizin sünnetine uyması ve bu hidayet üzere daim olması gereklidir. Hüsn-i hatime (güzel bir son) ile Allah Teâlâ'nın huzuruna varmak, en büyük kurtuluş işte budur. Allah Teâlâ, müminlerin, müttekilerin velisidir. İman eden ve takva sahibi olan her mümin, Allah Teâlâ'nın sevgili kulu olmak mutluluğuna ermiştir. Yeter ki o insanın itikadına, (inancına) ve takvasına şer'î şerifin itirazı olmasın. Başta iman ve İslam esasları olmak üzere o kişinin bütün iş ve davranışları Kur'an ve sünnete uygun olsun. Eğer bir kimse, Kur'an ve sünnetin itiraz ettiği (yasakladığı) şeyleri işliyorsa o kimse kendisini aldatmış olur.

Hadis-i şerifte beyan edildiği üzere Allah Teâlâ'nın dostlarına (velilerine) düşmanlık eden kimse için Cenab-ı Hak:

"Ben o kimseye harp ilan ederim." buyurmuştur.

Cenab-ı Hak zulümden münezzehtir. Müminlerin zulümden uzak kalmaları da dinî bir görevdir; çünkü İslam'da zulüm mutlak olarak haram kılınmıştır. Bu bakımdan kim; mümin, müttaki bir kimseye eza verir, onun malı, canı, namus ve şerefine zarar verirse bilsin ki Allah Teâlâ o haksız kimseye savaş açmıştır. Allah, hangi kuluna harp ilan ederse onu helâk eder. Cenab-ı Hak, öylelerine bir süre (mühlet) verse de asla ihmal etmez. Haksızları cezalandırır. Allah Teâlâ, haksızları cezalandırdığında onların kurtuluşları yoktur. Ve onlara hiçbir yardımcı da bulunmaz.

Kulun Allah'a en sevgili olan ameli, farzları eda etmesidir:

Amellerin en üstünü ve Allah Teâlâ'ya en sevgili olanı farzlardır. Bu kutsî hadis-i şerifte Allah Teâlâ:

"Kulum kendisine farz kıldığım şeylerden benim için daha sevgili hiçbir şey ile bana yakın olamaz…" buyurmuştur.

Bedenî ibadetlerin en üstünü namazdır. Kur'an-ı Kerim'de meal olarak:

"…Secde et ve (Allah'a) yakın ol."[300] buyurulmuştur.

Resul-i Ekrem Efendimiz de bir hadis-i şeriflerinde:

"Kulun, Rabbine en yakın olduğu vakit, kulun secdede bulunduğu vakittir."[301] buyurmuşlardır.

Bununla beraber farz olan bütün ibadetler, mümini Allah Teâlâ'nın sevgisine ve rızasına yaklaştırır.

Bir devlet başkanının idaresi altında bulunanları adalet üzere yönetmesi, bir aile reisinin aile fertleri arasında adalet göstermesi gibi bütün farzlar, mümin insanı Allah Teâlâ'nın sevgisine ve rızasına götürür. Farz ibadetler ki, bunlardan biri de hüküm vermek mevkiinde bulunan kimselerin adil olmalarıdır.

Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur.

"Bütün işlerinde adil olan kimseler, Allah katında ve (kıyamet gününde) *nurdan kürsiler üzerinde bulundurulmakla mükâfatlandırılacaklardır.*

Onlar, verdikleri hükümlerinde, aile fertleri arasında ve kendilerine emanet edilen görevlerinde adalet üzere olan kimselerdir."[302]

Kötülüklerden uzak kalmak ve haksızlıkları takat (gücü) ölçüsünde ve en makul (akla en uygun) bir biçimde önlemek, arz üzerinde iyiliği egemen kılmaya çalışmak da farz olan görevler arasındadır. Günah iş ne kadar çirkin ve zararlı ise onu önlemeye çalışmak da o kadar önem arz eder. Allah Teâlâ, *"veli"* kullarına eza veren kimseye harp ilan ettiği gibi, yol kesen eşkiya ve faiz yiyen kimseler de Allah Teâlâ'ya karşı savaş açmış olurlar; çünkü her iki kötülük de insanlara karşı zulümdür. Bu kötülükler, ülkelerin fesada uğramasına huzur ve güvenin yok olmasına sebeptir.

Nafile ibadetler

Bir de farz olmayan ibadetler vardır ki, bunlara dinî terim olarak *"nafile"* ibadetler denir. Mümin *"farz"* olan ibadetler ile birlikte *"nafile"* olan amelleri de yaparak Allah Teâlâ'nın sevgisine, rızasına nail olmaya çalışır. *"Farz"* olan görevlerin önceliği vardır. *"Farz"* olan ibadetleri ihmal edip *"nafile"* olan ibadetlerle meşgul olmaya izin yoktur. Hadis-i şerifte bu husus beyan buyurulmuştur. Farzları eda etmekle meşgul olan kimse, nafileleri (yani ziyade)leri yapmazsa mazur görülür; lakin farzları terk

300 Alak, 96/19.
301 Tirmizî, *Davat*, hadis no 3574.
302 Müslim, *İman*, hadis no 1827; Neasî, *Adabü'l Kuzat*, 8/221.

edip nafilelerle meşgul olan, aldanmış sayılır, cümlesi önemli bir gerçeği bildirmektedir.

"Farz" olan ibadetlerden sonra *"nafile"* ibadetlerin en büyüklerinden biri Kur'an-ı Kerim'i okumak veya dinlemek, Kur'an ayetleri üzerinde düşünmek ve manalarını anlamaya çalışmaktır. Yine en büyük ibadetlerden biri daima Allah Teâlâ'yı anmak ve zikretmektir. Allah Teâlâ'yı zikretmek, en büyük ibadettir. Kutsî bir hadis-i şerifte, Allah Teâlâ buyurur ki:

"Ben, kulumun nezdinde onun zannına göre olurum. (Kulum daima bana iyi zanda bulunsun.) *Kulum beni andığı zaman, ben, onunla beraberim. Kendi nefsinde beni andığında ben de onu anarım. O, beni bir mecliste zikrederse ben de onu o meclisten daha hayırlı bir mecliste zikrederim."*[303] buyurulmuştur.

Allah Teâlâ'nın *"veli"* kulu, *"farz"* ve *"nafile"* olan ibadetleri yerine getirince Cenab-ı Hak, o kulunu iman ve takvasında ihsan derecesine yükseltir. Artık o insan, bütün ibadetlerinde ve diğer güzel amellerinde Allah Teâlâ'yı görüyormuş gibi kemali tazim ile huzur içinde ibadetlerini yerine getirir. Onun kalbi ilahî marifetle, Allah sevgisiyle ve Allah Teâlâ'ya en içten tazim duyguları ile dolar. Cenab-ı Rabbu'l İzzetin sonsuz nimetleri ve azameti karşısında bu mutlu insanın gönlünü mehabet (heybet) kaplar. O, her an ve her yerde Rabbini müşahede ediyormuş gibi hareket eder. Müminin kalbindeki Allah sevgisi ve Allah'a tazim duygusu ile o öyle bir şuura sahip olur ki: Konuşunca Rabbinin zikrini konuşur, hareket edince Rabbinin emrine uygun hareket eder; işitince Rabbinin emrine uygun olanı işitir. Hasılı bütün varlığını, uzuvlarını Rabbinin emirlerine ve rızasına uygun olan yer ve görevlerde değerlendirir.

Allah Teâlâ veli kullarının dualarını geri çevirmez

Cenab-ı Hakk'ın *"veli"* kullarına ikramlarından biri de Allah dostu bir kulu, ondan bir şeyi istediğinde ona istediğini verir. O *"veli"* kulu, bir şeyden korkup Cenab-ı Hakk'a sığındığında onu korur. Allah Teâlâ'nın *"veli"* kullarının duaları müstecaptır (makbuldür). Resul-i Ekrem Efendimiz müminlerin duaları ile ilgili olarak şöyle buyurmuşlardır:

"Herhangi bir Müslüman günah olmayan bir şeyi veya akrabalar ile ilgiyi kesmek hariç olmak üzere Cenab-ı Hakk'a duada bulunacak olursa Allah Teâlâ o kuluna şu üç şeyden birini ihsan eder: Ya duasını hemen kabul buyurur. Yahut

303 Buhârî, *Tevhit*, 13/428; Müslim, *Zikir ve Dua*, hadis no 2675; Tirmizî, *Davat*, hadis no 3598.

da o kul için hayırlısını vermek üzere ahireti için hazırlar. Yahut da o insana gelecek olan bir kötülüğü ondan uzaklaştırır"[304] buyurmuşlardır.

Hadis-i şerifte beyan edildiği üzere Allah Teâlâ'nın *"veli"* kulu ölümü istemez. Allah Teâlâ da mümin kulunun üzülmesini istemez. Ama ölüm, her fert için Allah Teâlâ'nın takdiridir, gerçekleşecektir. İlahî kanun budur. Her canlı ölümü tadacaktır. İnsan için ölüm dünyadaki acıların en büyüğüdür. Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz:

"Allahım! Sekeratı mevti (ölüm ıztıraplarını) *bize kolaylaştır."* diye dua buyurmuşlardır.

Lakin bir mümin için ölüm, dünya hayatından çok daha üstün ve elemsiz bir hayata, güzelliği düşüncelerin üzerinde bir makama erişmek, kerem ve mutluluk diyarına intikal etmektir.

Allah'a iman eden ve özü-sözü doğru olan müminlerin ölümleri sırasında müjdeci melekler onlara gelir ve şöyle derler:

"Sakın korkmayınız ve de üzülmeyiniz. Size vadedilen cennet ile size müjdeler olsun…"[305]

Bu durum karşısında mümin (Allah'ın "veli" kulu) ölümü daha çok arzular hale gelir. Zira ölüm onun için dünya mihnetlerinden kurtulmak, daha üstün bir hayata, Rabbine ve O'nun sonsuz nimetlerine, ikramlarına kavuşmaktır. Nitekim Allah yolunda şehit olarak ölen kimseler de böyledir. Onlar: *"Ne olurdu bizim yakınlarımız, dostlarımız, bizim ilahî nimetlere nail olduğumuzu, bağışlandığımızı bilselerdi."* derler.

Yüce Rabbimizden dileğimiz bizi sevdiği, razı olduğu o bahtiyar kullarından eylesin. Âmîn.

Dünya hayatı biz insanlar için büyük bir nimettir; çünkü insan, bu dünyadaki hayat nimeti ile dünya ve ahiret mutluluğunu ve bunların her ikisinin üstünde Allah Teâlâ'nın sevgisini ve rızasını kazanma imkânına sahip bulunuyor. Bu kazanç, her şeyden üstündür, en üstün bir zafer ve büyük bir mutluluktur. Onun için kişi, hayat nimetinin kadrini bilmeli, büyük bir tevazu ve olgunlukla Rabbinin sevgisini ve rızasını kazanmalı; Allah Teâlâ'nın bütün kullarının bu mutluluğa ermeleri için aklıselim ile Kur'an ve sünnetin bildirdiği esaslara uygun olarak cehd ve gayret göstermeli, aklıselim ile Cenab-ı Hakk'a niyazda bulunmalıdır.

---

304 Buhârî, *Davat*, 11/119; Müslim, *Zikir ve Dua*, hadis no 2735; Tirmizî, *Davat*, hadis no 3602-3603.

305 Fussilet, 41/30.

Ey Rabbimiz! Bizi bağışla, bizden önce sana iman eden ve ahirete giden mümin kardeşlerimizi de bağışla. İman etmiş olanlara karşı gönüllerimizde hiçbir kin duygusu bırakma. Ey Rabbimiz! Hiç şüphe yok ki, Sen çok merhametlisin çok esirgeyensin.

Bir edibimizin şu sözleri ne kadar sade ve güzeldir:

Her kimi görürsen Hızır bil, her geceyi leyle-i kadir bil.

39

İslamiyet'te Zorluklar Kaldırılmıştır

عَنِ ابنِ عَبّاسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا: أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ قالَ: «إنَّ اللّٰهَ تَجاوَزَ لِي عَنْ أُمَّتي: اَلْخَطَأَ، وَالنِّسْيانَ، وَما اسْتُكْرِهُوا عَلَيْهِ.» (حديث حسن رواه ابن ماجه والبيهقي وغيرهما)

Hadis-i Şerifin Tercemesi

İbn-i Abbas (r.a.) demiştir ki: Resulullah (s.a.s.) şöyle buyurdu:

"Şüphesiz Allah Teâlâ, ümmetimden hatayı, unutularak yapılan ve bir de cebir (zor) altında işlediği şeylerden (hâsıl olacak günahları) benim için bağışladı."[306]

Hadis-i şerif, hasendir ve bu hadis-i şerifi, İbn-i Mace, Beyhakî ve diğerleri rivayet etmişlerdir.

HADİS-İ ŞERİFLE İLGİLİ AÇIKLAMALAR

Bu hadis-i şerifi İbn-i Mace ve Beyhakî den başka İbn-i Hibban, Hâkim ve Darekutnî tahriç etmişlerdir. İmam Nevevî: hadis-i şerif hasendir. Demiştir; Celaleddin es-Suyutî (rahimehullah) el-Camiu's-Sağir de sahih derecesindeki hadis-i şeriflerden olduğunu göstermiştir. Bu hadis-i şerif, büyük bir önemi haizdir. Faydaları da çok büyüktür. Hadis-i şerifte beyan edilen her üç konu, insan hayatında çokça vuku bulan hususlardandır; çünkü insanın bütün fiilleri, (eylemleri) ya kendi kasdı ve hür iradesi ile yaptığı fiilleridir. Ya da hata ile veya unutarak yahut da zorla (cebir altında) işlediği fillerdir. Birinci kısımda olan fiillerinden insan, sorumludur. Zira kendi kasdı ve hür iradesi ile yapmıştır; lakin hata ile veya unutarak ya-

306 İbn-i Mace, *Talak*, hadis no 2043; Beyhakî, *İman*, 10/60.

hut da cebir (zor) altında yaptığı fiiller vardır ki, bunlarda kendi kasdı ve hür iradesi (kendi seçeneği) yoktur. İşte bu kısımdan olan fiillerden günah kaldırılmış ve bağışlanmıştır. Bu itibarladır ki: *"Bu hadis-i şerif, şer'î şerifin yarısına denk sayılmaya salihtir"* denilmiştir.

Hadis-i şerifte geçen "تَجاَوَزَ» *"tecaveze"* kelimesi afvetti, bağışladı manasınadır. *"Hata"* kelimesi yanılarak yapılan şeydir. Kasda dayanılarak yapılan şeyin zıddıdır. *"Nisyan"* kelimesi ise unutmak, terk etmek manasındadır ki, hatırlamanın zıddıdır.

Özetle hadis-i şeriften anlaşılan mana şudur

Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimizin ümmetinden (ümmet-i icabetten) herhangi bir kimse, Allah Teâlâ'nın nehyettiği (yasakladığı) bir şeyi kast ve ihtiyarı olmaksızın yaparsa yahut da emrettiği bir şeyi yine kendi kast ve iradesi olmaksızın terk ederse (yani hata ile veya unutarak) veyahut da cebir altında terk ederse bu davranışlarından dolayı dünyada yerilmez ve Cenab-ı Hakk'ın bir nimeti ve lütfu olarak ahirette de bunlardan dolayı sorumlu tutulmaz. Zira hata ile veya unutarak yahut da zor altında yaptırılan fillerin günahı İslam ümmetinin üzerinden kaldırılmıştır. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de meal olarak:

"Yanılarak yaptıklarınızda size bir vebal yoktur; fakat kalplerinizin bile bile yöneldiği şeylerde günah vardır. Allah bağışlayandır, esirgeyendir."[307] buyurulmuştur.

Allah Teâlâ, insanlara çok şefkatli ve merhametlidir. Onun rahmeti her şeyi kuşatmıştır. Allah Teâlâ'nın, İslam ümmetinin üzerine olan lütufları çok büyüktür. O, İslam ümmetini hayırlı, mutedil bir ümmet yapmış ve insanlığın iyiliği için bu ümmeti var etmiştir. Allah Teâlâ:

"Ey kullarım! Siz bana duada bulununuz. Ben de sizin dualarınızı kabul edeyim."[308] buyurmuştur.

Ayrıca Allah Teâlâ müminlerin, kendisine nasıl en güzel şekilde duada bulunacaklarını da Kur'an-ı Kerim'de bildirmiştir. O, insanlara, onların güç yetiremeyecekleri görevler yüklemediği gibi zorlukları, meşakkatleri, İslam ümmetinin üzerinden kaldırmıştır. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de meal olarak:

"Allah, size kolaylık murat eder. Hakkınızda güçlük dilemez…"[309]

"O, dinde size meşakkatli olan şeyler emretmedi."[310] buyurmuştur.

---

307 Ahzab, 33/5.
308 Mümin, 40/60.
309 Bakara, 2/185.
310 Hac, 22/18.

Kullarının dualarını kabul edeceğini de vaad etmiştir. Kur'an-ı Kerim'de:

"... İçinizdekileri açığa vursanız da gizleseniz de Allah ondan dolayı sizi hesaba çekecektir..."[311]

Mealindeki ayet-i kerime nazil olduğu zaman ashab-ı kiramdan endişeye kapılanlar olmuştur. Ve ashaptan bir kısım insanlar, Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimize gelerek:

"Ya Rasulellah! Biz gücümüzün yettiği ameller ile yükümlüyüz. Şöyle ki, bizim içimize hiç de arzu etmediğimiz duygular geliyor; biz onların olmasını asla istemiyoruz. Bunlardan dolayı da muhasebeye tabi olur muyuz? Bunun üzerine onlara: Sizden önce kitap ehli olan kimseler: Dinledik isyan ettik, dediler. Siz, onlar gibi yapmayın. Siz şöyle deyin: Dinledik, itaat ettik. Onlar da dinledik ve itaat ettik. Ey Rabbimiz! Mağfiretine sığınıyoruz. Bizleri bağışla… Demişlerdir. Aradan bir süre geçtikten sonra bu sûre-i celilenin son iki ayeti nazil olmuştur. Bu iki ayet-i kerime: 'Amener-resulü' diye bildiğimiz mübarek ayetlerdir. Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz bu ayetleri ashabına okumuş ve:[312]

Her kim bu ayetleri herhangi bir gece okursa bunlar, o kimseye yeter."[313] buyurmuşlardır.

Bu ayetler, ilahî emirler karşısında mutlak itaate yönelmiş olan müminlerin imanlarındaki sadakatlerini bildirmekte ve Allah Teâlâ'nın, her insanı ancak gücünün yettiği kadarı ile yükümlü kıldığını bildirmektedir.

Ayet-i kerimelerin meallerini birlikte hatırlayalım:

"Peygamber, Rabbi tarafından kendisine indirilene iman etti. Müminler de (iman) *ettiler. Onlardan her biri, Allah'a, O'nun meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine iman ettiler. Allah'ın peygamberlerinden hiçbiri arasında ayırım yapmayız. İşittik, itaat ettik. Ey Rabbimiz! Mağfiretine sığındık, dönüş ancak sanadır, dediler. Allah, her şahsı ancak gücünün yettiği ölçüde mükellef kılar. Herkesin kazandığı iyilik kendisine, kazanacağı* (kötülük) *de kendisinedir. Rabbimiz! Unutursak veyahut da hataya düşersek bizi sorumlu tutma. Ey Rabbimiz! Bizden öncekilere yüklediğin gibi bize de ağır yük yükleme! Ey Rabbimiz! Bize gücümüzün yetmediği işler de yükleme. Bizi affet; bizi bağışla, bize merhamet et. Sen bizim mevlamızsın, kâfirler topluluğuna karşı bize yardım et."*[314]

---

311 Bakara, 2/284.
312 Müslim, *İman*, hadis no 126; Tirmizî, *Tefsir*, hadis no 2995.
313 Buhârî, *Fezaili'l Kur'an*, 9/50; Müslim, *Salatü'l Müsafirin*, hadis no 808.
314 Bakara, 2/285-286.

Ayet-i kerimede beyan buyurulan ve Cenab-ı Hak tarafından müminlere öğretilen bu duaların her bir cümlesi tamam olduğunda yine Cenab-ı Hak tarafından: *"Evet kabul ettim"* anlamına olmak üzere *"neam faaltü"* buyurulduğu bir başka hadis-i şerifte bildirilmiştir.

Yukarıda tercemesi verilen hadis-i şerifte de: *"Ümmetimin hata ile yahut unutarak veya da cebir* (zor) *altında işledikleri fiillerin günahı onların üzerinden kaldırıldı. Cenab-ı Hak, bunları bana bağışladı."*[315] buyurulmuştur.

Bu gibi fiillerden kaldırılmış olan, sorumluluk ve günah kısmıdır. Bu fillere terettüp eden bütün hükümler değildir.

- Yanılarak (hata) ile veya unutarak yapılan işten veya terk edilen bir görevden doğan günah bağışlanmıştır. Bunlar, Kur'an ve Sünnet ile sabittir. Ancak bu fiillerin sahipleri, diğer bir kısım hükümleri yerine getirmekle yükümlüdürler. Mesela: Mükellef olan bir kimse, uyuduğu veya unuttuğu için bir farz namazını vaktinden tehir etmiş olsa o kimse uyandığında veyahut da hatırladığında vaktinde eda edemediği namazını kaza eder. Uyuyup veyahut da unutup tehir ettiği için üzerinden namaz değil, namazı tehir etmenin günahı kaldırılmıştır.

- Bir kimse, kalben iman ettiği ve inancına bağlı bulunduğu halde inkâr ifade eden kelimeleri cebir altında söylese o kimsenin üzerinden günah kaldırılmıştır; çünkü kalben mümin olduğundan kendisi mutmaindir (Yakinen iman etmiştir); lakin zor altında küfür kelimesini söylemiş olduğundan günahı bağışlanmıştır. Fakat zorluğa katlanıp sabreder ve ecrini Cenab-ı Hak'tan beklerse kendisi için bu durum daha iyidir. Hatta bu uğurda ölürse şehitlik mertebesine yükselmiş olur.

- Bir kimse, avlanırken elindeki okunu (silahını), avı için kullanır; lakin hata ile bu ok (silah) masum bir insana isabet edip ölümüne sebebiyet vermişse hatasından ötürü günahı bağışlanır; lakin masum bir insanın ölümüne sebebiyet verdiğinden onun diyetini (bedelini) ödemekle yükümlüdür.

Tafsilat için fıkhî kaynaklara bakılmalıdır.

- Hata ile veya unutularak bir görev terk edilmişse fark edildiğinde veya hatırlandığında o emrin yerine getirilmesi gerekir. Mesela: Bir kimse bir insanı fakir zannederek zekâtını o kimseye vermiş olsa sonradan o kimsenin zengin olduğu anlaşılsa zekâtı veren kimse zekâtını, yeniden zekât almaya ehil bir kimseye vermesi lazım gelir. Fakir zannederek verdiği o meblağı, zengin olduğu sonradan anlaşılan kimseden alması ve o şahsın da o meblağı geri vermesi gereklidir. Bu hüküm Şafiî mezhebine göredir.

---

315 *Kenzü'l Ummal*, 4/233, no 10307.

Hanefî mezhebinde de zekâtı verirken araştırma yapmadan zekâtını verip sonra da zekâtı alan kimsenin zengin olduğu anlaşılırsa hüküm yine aynıdır; lakin zekâtını verirken zekât almaya ehil olup olmadıklarını araştırdıktan sonra verir de zekâtı alan kimsenin zengin olduğu anlaşılırsa İmam-ı Azam ve İmam-ı Muhammed'e göre zekâtı yeniden vermek gerekmez.

Diğer bir örnek: Bir kimse abdestli olduğunu zannederek namazı kılsa, sonradan da abdestsiz olduğunu hatırlarsa yeniden abdest alır, kıldığı namazı iade eder. Ancak unutarak abdestsiz kıldığı namazdan dolayı da günahkâr olmaz.

- Müslüman bir kimse, eti helal olan bir hayvanı keserken *"bismillah"* demeyi unutmuş olsa kesmiş olduğu hayvanın eti temizdir ve yenilir. Ancak kasden besmeleyi terk ederek kesecek olursa o takdirde o hayvanın eti yenmez.

- Bir kimse oruçlu iken unutarak yese, su içse orucu bozulmamış olur. Orucunu tamamlaması gerekir, kazası da gerekmez.

Cebir altında (ikrah ile) işlenmiş olan fiillerin durumuna göre ve ikrah derecesine göre hükümler de çeşitli olabilir. Mesela: Bir kimse bir eve girmemeye yemin etse, kendisinin hiçbir dahli (çaba göstermesi) olmadan elini ve kolunu bağlayıp o kimseyi istemediği halde o yere götürseler o kimse üzerine herhangi bir günah terettüp etmez; zira olay, o kimsenin iradesi dışında ve ikrah ile olmuştur. Cumhur ulemaya göre o kimsenin yemini de bozulmuş olmaz.

- Bir hakkın yerine getirilmesi için cebir altında yaptırılan bir fiilin hükmü, mesela: Bir kimsenin borcunu ödemesi için hâkim karar verip o kimseye malını zorla sattırıp borcunu ödetmiş olsa bu şekilde yapılan satış sağlıklı olur mu? Hâkimin, bir hakkın yerine getirilmesi için böyle bir karar alıp, o şahsın borcunu ödemek için malını satmaya mecbur etmesi ve o kimsenin bu mecburiyet altında malını satmış olması durumunda bu satış geçerlidir. Zira borcu ödemek de bir farizadır, bir görevdir. İşlem hak üzere yapılmıştır.

40

Ahirette Kurtuluşa Erişmek İçin Dünya Hayatı Ne Büyük Bir Nimettir

عَنْ اِبْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا قَالَ: أَخَذَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِمَنْكِبَيَّ فَقَالَ: «كُنْ فِي الدُّنْيَا كَأَنَّكَ غَرِيبٌ أَوْ عَابِرُ سَبِيلٍ وَعُدَّ نَفْسَكَ مِنْ أَصْحَابِ الْقُبُورِ.»

وَ كَانَ ابنُ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا يَقُولُ: «إِذَا أَمْسَيْتَ فَلاَ تَنْتَظِرِ الصَّبَاحَ، وَإِذَا أَصْبَحْتَ فَلاَ تَنْتَظِرِالْمَسَاءَ، وَ خُذْ مِنْ صِحَّتِكَ لِمَرَ ضِكَ، وَمِنْ حَيَاتِكَ لِمَوْتِكَ.» (رواه البخاري)

Hadis-i Şerifin Tercemesi

Abdullah b. Ömer (r.a.) o şöyle dedi: Bir gün, Resulullah (s.a.s.) (mübarek eliyle) omuzumdan tuttu ve şöyle buyurdu:

"Dünyada bir garîb (yabancı) gibi veya bir yolcu imişsin gibi ol. Ve kendini kabirlerde bulunanlardan say."

Abdullah b. Ömer (r.a.) şöyle diyordu:

"Akşamladığında sabahı bekleme, sabahladığında da akşamı bekleme. Sağlığından istifade ile (onu nimet bilerek) hastalığın için, hayatından istifade ile ölümün (den sonrası) için hazırlık yap."[316]

Bu hadis-i şerifi, Buhârî rivayet etmiştir.

316 Buhârî, *Rıkak*, hadis no 6053.

HADİS-İ ŞERİFLE İLGİLİ AÇIKLAMALAR

Hadis-i şerifin önemi

Bu hadis-i şerif, büyük bir önemi haizdir, değeri, pek büyük ve yüksektir; faydaları çoktur. İyilikleri cem eden, en kapsamlı öğütleri bir araya getiren hadis-i şeriflerden biridir; dünyaya ait arzu ve ihtirasları önleyen, Peygamberî bir irşaddır.

Dünya, mümin için kâmil bir iman ve güzel (salih) ameller kazanabileceği, geçici bir kazanç yeridir. Bu bakımdan mümin, dünyayı ebedî bir yurt olarak düşünmemeli, dünyayı, ahiretin bir mezrası (tarlası) hükmünde değerlendirmeli; bunu bir nimet bilmeli, gaflete düşmemeli, ahiret hayatı için hazırlanmalı ve her an hazırlıklı olmalıdır. Zira insanın beklemediği bir anda gelen ilahî bir davet ile ahiret âlemine göçmesi zorunlu olur. Büyük emeklerle kurduğu ve bezediği biricik hanesi, kişiyi, bir gece olsun misafir edemez duruma gelir.

Hadîs-i şerif, bu gerçekleri hatırlatmaktadır ki mümin, her an hazırlıklı olsun ve va'dedilen ahiret günü geldiğinde kendisine yarar sağlayacak olan kalb-i selim ile Cenab-ı Hakk'ın huzuruna varmış olsun. Kur'an-ı Kerim'de buyurulduğu üzere:

"O gün, ne mal fayda verir ne de evlad. Ancak Allah'a kalb-i selim ile gelen (o gün fayda bulur)*."*[317]

Hadis-i şeriften anlaşıldığı üzere Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz mübarek eli ile Abdullah b. Ömer (r.a.)'in şefkatle omzundan tutmuş, ona vereceği bilginin önemini kendisine ihsas buyurmuştur. Böylece Abdullah İbn-i Ömer de o bilgiyi, bütün benliği ve varlığı ile dinleyip gönlüne yerleştirmiştir. Bunun benzeri bir durum da İbn-i Mesud (r.a.) ile olmuştur. İbn-i Mesud (r.a.), diyor ki Resul-i Ekrem (s.a.s.) Teşehhüdü bana öğretti ve benim elim onun mübarek elleri arasında bulunuyordu.

Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz, ashabı için en büyük mürebbi ve muallim idi. O, ashabını terbiye etmek hususunda günümüzde bile uzman eğitimcilerin, ulaştığı en yeni eğitim usullerinin çok daha ilerisindeki uygulamaları ile onları eğitiyordu. Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz, ashabına eğitim ve öğretim verirken bütün fırsat ve münasebetleri değerlendirirdi. Onlara eğitici ve öğretici misaller verir, soyut manaları, gözle müşahede edilecek muşahhas duruma getirirdi. O, ashabına en güzel öğütlerde bulunurdu. İhtiyaçların gerektirdiği bilgileri en beliğ üslup ile onlara iletir,

---

317 Şuara, 26/88-89.

akıllarının kavrayacağı ölçüler ile onlara hitap ederdi. Onların amellerini murakabe eder, doğru ve güzel amellerini tasvip buyururdu ve bir hata varsa güzellikle o hatayı düzeltirlerdi. Hâsılı sabırda, hak ve doğru üzerinde sebat göstermede, iyilikleri muhafaza etmede ashabına en güzel örnekti. Allah'ın salatı ve selamı ona, âl ve ashabına olsun.

Dünya fani, ahiret bakidir

Hadis-i şerifte insanın dünyada kalışı bir garip insan veya bir yolcuya teşbih buyurulmuştur. İnsanın dünyaya gelişi de dünyadan ayrılışı da kendi elinde değildir. İnsan, Allah Teâlâ'nın bir ihsanı olarak dünyaya gelir ve onun takdir buyurduğu ömrü, bu dünyada yaşar ve yine Allah Teâlâ'nın iradesi ve takdiri ile bu dünyadan ayrılır. İlahî kanun böyledir. Kur'an-ı Kerim'de meal olarak:

"Her canlı ölümü tadacaktır."[318]

"Resulüm şüphesiz ki sen öleceksin ve muhakkak onlar da ölecektir."[319] buyurulmuştur.

İnsan dünyada ne kadar yaşarsa yaşasın, bir gün dünyadan ayrılacaktır; zira dünya insan için bir geçiş yurdudur; ancak insan, ecelinin ne zaman geleceğini ve nerede öleceğini bilemez. Yüce Yaratıcı bu sırrı, kimseye bildirmemiştir.

Yaratılmışlar arasında mümtaz bir yeri olan insanın, ebedî olarak yaşayacağı bir hayatı, Cenab-ı Hak ona hazırlamıştır. Bâki olan bu hayat ise ahiret hayatıdır. Dünyanın ömrü sona erdikten sonra Allah Teâlâ, bütün insanlara yeniden hayat verip onları diriltecek ve hesap gününde hepsini bir araya getirecektir. Ba'su ba'de'l-mevt (öldükten sonra diriliş) işte budur. Bu, ahiret günüdür. Cenab-ı Hak, her insanı dünyadaki kazancına, ameline göre mükâfatlandıracak veya amelinin karşılığı ceza ise o insan da hak ettiğini görecektir.

Kâmil iman ve salih amel sahibi insanlara ne mutlu!

Gerçek bu olduğuna göre akıllı bir mümin, dünyaya aldanmaz, ona bağlanmaz ve dünyanın bir misafirhane olduğunu bilir. Akıllı insan, dünyayı ahiretin tarlası (bahçesi) olarak değerlendirir. Hayat nimetinin kadrini bilir de ilahî bir lütuf olan bu dünya bahçesine hiç solmayacak ve Rabbinin izni ile her mevsim ve daima ürün verecek olan kâmil iman, salih amel tohumlarını eker. Böylece kısa ve geçici olan bu dünya hayatında ebedî olan

318 Zümer, 39/30.
319 Enbiya, 21/35.

ahiret hayatını kazanmış olur. Akıllı insan, hiç ziyan etmeyerek, gerçek kazancın bu olduğunu bilir. Yine bilir ki bütün peygamberler, söz birliği ile kendi ümmetlerini uyarmışlar, insanlığı bu ebedî mutluluk yurduna davet etmişlerdir. Onların öğütlerini can kulağı ile dinleyip onlara uyanlar, dünyada, ebedî hayatı (ahiret mutluluğunu) kazanmışlardır.

Konu ile ilgili olarak birkaç ayeti kerime ve iki hadis-i şerif meali buraya alınmıştır. Firavun ailesinden mümin olan bir şahıs, her vesile ile kavmini uyarır ve onları Allah yoluna davet eder. Kur'an-ı Kerim'de bu durum şöyle izah buyurulmaktadır:

"…O iman eden kimse, kavmine şöyle dedi: Ey kavmim! Siz bana uyun ki, ben de sizi doğru yola götüreyim. Ey kavmim! Şüphesiz bu dünya hayatı geçici bir metadan başka bir şey değildir. Ahiret ise ebediyet yurdudur."[320]

Yine Kur'an-ı Kerim'de meal olarak:

"Biliniz ki Allah'ın vaadi haktır. Öyle ise sakın dünya hayatı sizi aldatmasın. Aldatıcı (şeytan) *da sizi Allah'ın bağışlamasına güvendirerek yoldan çıkarmasın."*[321]

Yine: *"Dünya hayatı, aldatıcı geçimlikten başka bir şey değildir."*[322] buyurulmuştur.

Resul-i Ekrem Efendimiz de:

"Dünya, benim neyime! Benim durumum ile dünyanın benzeri, vasıtasına binmiş bir yolcu gibidir. Bu yolcu, dinlenmek için bir kuşluk vakti vasıtasından inip yolun yakınındaki bir ağacın gölgesinde bir miktar uyuyup istirahat etmiş, sonra da o yeri terk ederek yolculuğuna devam etmiştir."[323] (Dünya hayatı ile benim durumum da böyledir.)

Diğer hadis-i şeriflerinde şöyle buyurmuşlardır:

"Allah Teâlâ, buyurur ki: Ben, salih kullarım için gözlerin görmediği, kulakların duymadığı ve hiçbir beşerin gönlünden geçmemiş olan güzel nimetler hazırladım."[324]

Dünya, ahirete giden bir yoldur

Dünya ve onda mevcut olanların hepsi, biz insanlar için yaratılmıştır; ancak dünya bir geçiş yurdudur. İnsan da dünyada bir garip (yabancı) yolcu gibidir. Gerçek böyle olunca akıllı insan (mümin), onun cazibesine

320 Mümin, 40/38.
321 Lokman, 31/33.
322 Ankebut, 29/64.
323 Tirmizî, *Zühd*, hadis no 2378.
324 Buhârî, *Bed'il Halk*, 6/230; Müslim, *Cennet*, hadis no 2824.

aldanmamalıdır; çünkü insan, dünya için değildir. Dünyadakilerin hepsi, insan için var edilmiştir. Akıllı insan, bütün bu nimetleri, en iyi şekilde ve Rabbinin öğüt ve irşatlarına uyarak değerlendirmeli, ebedî hayatı (ahiret mutluluğunu) Rabbinin, sevgisini ve rızasını kazanacak şekilde yerli yerinde kullanmalıdır. Bilmelidir ki, dünya hayatı aldatıcı bir metadan başka bir şey değildir.

Akıllı insan, bu gerçeği göz önünde bulundurur. Allah Teâlâ, Kur'an-ı Kerim'de meal olarak şöyle buyurmuştur:

"Mutlak hükümranlık elinde olan Allah'ın şanı ne yücedir. O, her şeye kadirdir. Allah, ölümü ve hayatı şu hikmetle yaratmıştır: (Dünyada kaldığınız sürece) *hanginiz daha güzel ameller yapacaktır; sizi, imtihana tâbî kılması içindir. Allah mutlak galiptir, çok bağışlayıcıdır."*[325]

Yine Kur'an-ı Kerim'de meal olarak:

"O gün Allaha karşı gelmekten sakınanlar (müttakiler) *dışında, dost olanlar birbirlerine düşman kesilirler."*[326] buyurulmuştur.

Bu bakımdan mümin, dünya hayatında iken ahiret gününde dostluğu mutluluklara sebep olacak iyi kimselerle arkadaşlık yapar; onlarla beraber olup, diğer insanların da imkânlar ölçüsünde elinden tutar ve onları da iyiler yoluna götürmeye çalışır. İnsanları iyiliklere çağıran, onların Hak yolu bulmalarına, iyiliklerini artırmaya vesile olan kimse, ahiret gününde peygamberler, sıddıklar ve şehitler ile beraber olmak mutluluğuna erer. Akıllı insan, dünya hayatında kendisini doğruluk, iyilik ve Hak yolundan uzaklaştırmak isteyen kimselere iltifat etmez, öylelerinin yanıltıcı sözlerinin etkisinde kalmaz. Nitekim Allah Teâlâ, Kur'an'da meal olarak şöyle buyurmuştur:

"O gün haksız kimse, pişmanlıktan ellerini ısırıp şöyle der: Keşke Peygamber'le birlikte bir yol tutsaydım. Yazık bana! Keşke filancayı dost etmeseydim; çünkü Kur'an bana gelmiş iken o (insan), *beni Kur'an yolundan saptırdı. Zaten şeytan insanı yüzüstü bırakıp rüsvay eder."*[327]

Yine Allah Teâlâ, Kur'an-ı Kerim'de mealen:

"Ey insanlar, azığınızı alınız. Azığın en hayırlısı ise takva azığıdır. Ey akıl sahipleri, Bana karşı gelmekten sakınınız."[328] buyurmuştur.

325 Mülk, 67/1-2.
326 Zuhruf, 43/67.
327 Furkan, 25/28-29.
328 Bakara, 2/197.

Aklıselim sahibi insan, bütün bu uyarıları hayat süresince hatırında tutar ve bu irşadların gereğine uyar.

Bu hadis-i şerifi rivayet eden Abdullah b. Ömer (r.a.) Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimizin mev'izelerini (güzel öğütlerini), bütün kalbi ve azaları ile kavramış, aklıselimi ve berrak zihni ile muhafaza etmiş, Resul-i Ekrem (s.a.s.)'in, en başarılı talebelerinden olmak şerefine ermiştir. O da diğer ashab-ı kiram gibi hayatı boyunca hidayet yoluna davet eden, o yolu gösteren rehberlerden biri olmuştur. O, ulaştığı kimselere Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimizin mübarek sözlerini duyurmuş ve:

"Akşama girdiğinde sabahı bekleme, sabaha girdiğinde de akşamı bekleme." şeklindeki tavsiyeleri kendine şiar edinmiştir.

Yani uzun arzulara, ihtiraslara mağlup olmama ile ilgili, sözleri yayarak insanları ve gelecek kuşakları aydınlatmıştır. Ashab-ı kiram gökteki yıldızlar gibidir. Onların her biri, hidayet yolunun rehberleridir. Nitekim Abdullah b. Abbas (r.a.)'ın Resul-i Ekrem Efendimizden rivayet ettiği bir hadis-i şerif şöyledir:

"Beş şey gelmezden önce, beş nimetin kadrini bil. İhtiyarlık gelmezden önce gençliğinin, hastalık gelmezden önce sağlığının, fakirlik gelmezden önce zenginliğinin, meşguliyet gelmezden önce boş vaktinin, ölüm gelmezden önce de hayatının kıymetini bil."[329]

Bunların her biri, akıllı insanlar için, en güzel hayat düsturlarıdır.

İnsan, daima hazırlıklı olmalı

Müslüman, her durumunda hayat nimetinin değerini bilmelidir. İyilikleri artırmaya gayret etmelidir. Allah Teâlâ'ya olan ibadet ve taatlerini artırmalıdır. Helal yoldan geçimini temin etmek için çalışmalıdır. Bu çalışmaların en güzel ibadetlerden olduğunu bilmelidir. İhmal etmemeli, bugünün işini yarına bırakmamalıdır; zira ecelin ne zaman ve nerede geleceğini Allah'tan başka kimse bilemez. Onun için Müslüman, her an hazırlıklı olmalıdır.

Hadis-i şerif, insanları dünya hayatında zühd sahibi olmaya, fırsatları değerlendirmeye teşvik etmektedir. Boş ve yararsız meşgalelerle vakti israf etmemeyi bildirmektedir. Burada asıl maksat, dünya meşguliyetlerinin, insanı ahiret amellerinden uzaklaştırmamasıdır. Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz Cenab-ı Hakk'a arz ettiği dualarında:

329 Hakim, *Müstedrek*, no 7846.

"Ya Rab! Hayatı benim için her türlü iyilikleri artırmaya vesile kıl. Ölümü de benim için her çeşit şerlerden (kötülüklerden) *kurtuluş vesilesi kıl."* niyazında bulunduğu bilinmektedir. Demek oluyor ki hayat nimeti, bizim için her türlü iyilikleri artırmaya vesiledir. Ve öyle olmalıdır. Yoksa ziyan büyük olur.

Mümin, dünyada kaldığı sürece dünyasını mamur edecek, iyilikleri egemen kılacak yararlı ve gerekli çalışmaları yapar; bunları ahiret nimetlerini artırıcı nimetler, görevler olarak bilir ve yerine getirir. Mükâfatını da sadece Allah Teâlâ'dan bekler. Ve böylece dünya hayatında o, iyiliklere anahtar, şerlere (kötülüklere) de kilit olmayı başarır.

Müslüman, bütün çalışmalarında, davranışlarında, aklıselim ve itidal ölçüleri uyarınca hareket eder, aşırılıklardan ve atıl olmak (tembellik) felaketlerinden uzak kalır.

Hadis-i şerif, biz insanları daima hazırlıklı olmaya, gafletten ve ihtiraslardan sakınmaya, bütün işlerimizde, ibadetlerimizde ve her hareketimizde samimi, mutedil ve dikkatli olmaya teşvik etmektedir. Tevfik ve başarı Allah'tandır.

41

İmanın Alameti Allah Teâlâ'nın Şeriatına Uymaktır

عَنْ أَبِي مُحَمَّدٍ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ عَمْرٍ وبْنِ الْعَاصِ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لاَ يُؤْمِنُ أَحَدُكُمْ حَتىَّ يَكُونَ هَوَاهُ تَبَعاً لِمَا جِئْتُ بِهِ.» (حديث صحيح رويناه في كتاب الحجة باسناد صحيح)

Hadis-i Şerifin Tercemesi

Ebu Muhammed Abdullah b. Amr b. el-As (r.a.) şöyle dedi: Resulullah (s.a.s.) buyurdu ki:

"Sizden herhangi biriniz, heva ve heveslerini (arzularını, meyillerini) benim (Allah katından) getirdiğim esaslara tabi kılmadıkça (kemaliyle) iman etmiş olmaz."[330]

Hadis-i şerif, sahih mertebesinde bir hadistir. Bu hadis-i şerif, *"Kitabu'l-Hucce"*de sahih isnad ile bize rivayet edilmiştir. (Nevevî)

HADİS-İ ŞERİFLE İLGİLİ AÇIKLAMALAR

Kitabu'l-Hucce, ehli sünnet akidesi ile ilgili bir eserdir. Usuluddin konusunu, hadis-i şerif bilginleri lisanı ile açıklayan değerli ve yararlı bir kitaptır. Kitabın tam adı: *"Kitabu'l Hucceti ala Tariki Sulûki'l Mahacce"*dir. Müellifi: Ebu'l Feth Nasr b. İbrahim el-Makdisidir. Şafiî fakihi, zahid bir âlimdir. Daha sonra Dımeşk (Şam) da ikamet etmiştir. *"el-Vafî"*, bu bilgileri İbn-i Hacer el-Heytemî'nin *"Fethu'l Muîn Şerhu'l Erbaîn"* adlı eserinden nakletmiştir.

330 *Kitabü'l Hücceti ala Tariki Sülûki'l Mahacceti.*

Hadis-i şerifte geçen bazı kelimelerin dil bakımından açıklaması

"Heva" kelimesi: Dil bakımından nefsin sevdiği, kalbin meylettiği ve tabii olarak arzu edilen şey manasınadır. Bu kelime iki manaya gelir. Birinci manası, özellikle hakka meyletmek, hakkı sevip ona boyun eymek manasına gelir. Bazen de bu kelime ile mutlak manada meyletmek ve sevmek murat edilir. Böylece hem hak olana meyledip onu sevmeyi ve hem de başkasına meyletmek manalarını kapsar. Hadis-i şerifte bu kelime ile birinci mana murat edilmiştir.

"Heva" kelimesinin ikinci manası ise, şehevî ve nefsî arzularını tatmin etmek, nefsin bu arzularını yerine getirmek manasındadır. Çoğu kez *"heva"* kelimesi bu manada kullanılır. Şer'î şerifte (İslamiyet'te) zemmedilen (yerilen) bu manada olan *"heva"* kelimesidir. Zira bunda galip olan hak ve hakikatin zıddına hareket etmek, şer'î şerifin emrini (gereğini) dikkate almamaktır. Böyle hareket ise dalalet ve şekavet yoludur. Bunun için Kur'an-ı Kerim, insanları bundan men etmektedir. Nitekim:

"Sakın hevaya, (nefsin isteklerine) *uyma, o seni Allah yolundan saptırır."*[331] buyurulmuştur.

Bu hadis-i şerifte: *"Sizden biriniz bütün meyil ve arzularını benim Cenab-ı Hak tarafından getirmiş olduğum esaslara tabi kılmadıkça imanını kemale erdirmiş olmaz."* buyurulmuştur.

Yani mümin bir kimse, bütün meyillerini birleştirip tek bir irade ve sevgi haline getirmeli ve bunları Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimizin getirdiği esaslara tabi kılmalıdır ki, kâmil bir imana sahip olsun. Bu da Rabbinin emrine tazim ve halkına (yaratılmışlara Allah için) şefkat göstermekle gerçekleşir. Zaten İslamiyet de öz olarak: *"Allah Teâlâ'nın buyruklarına tazim etmek, O'nun yarattıklarına şefkatli ve merhametli olmaktır."*

Müslüman olgun bir kişiliğe sahiptir. Zira o, insanî bütün güzel vasıfları seçkin şahsiyetinde bir araya getiren, kendisinin elinden ve dilinden başkalarının güven içinde olduğu emin (güvenilir) insandır. Böyle olması, onun nezih inancının bir gereğidir. Müslümanın sözleri ile işleri, yaşantısı ile düşünceleri birbirine uygundur. Birbirleri ile çelişen söz ve fiillerden Müslüman uzaktır; çünkü Müslümanın kalbi ile lisanı birdir. Özü ve sözü doğrudur. Onun bütün hareketleri, dengeli ve uyumludur. Zira onun aklıselimi ile temiz düşünceleri, samimi şefkat ve merhamet duyguları arasında ahenk vardır. Onun ruhu ile bedeni uyum ve huzur içindedir. O inandığı

---

331 Sâd, 38/26.

ne ise yeri geldiğinde lisanı ile onu söyler. İnancındaki güzellik ve sadelik onun bütün azalarına da nüfuz etmiştir. Bunun için onun yaşantısı güzel, temiz ve huzurlu, davranış ve tasarrufları makul ve meşrudur. O, daima kendisi, çevresi ve insaniyet için yararlıdır. O, insanlığın en hayırlı üyelerinden biridir. Bu bakımdan şehevî arzular, ona tahakküm edemez. Kur'an'a zıt meyil, menfaat kaygıları, onu haktan ayıramaz; çünkü olgun bir Müslüman, bütün iş ve davranışlarında mutlak ilim, irade ve hikmet sahibi olan Allah Teâlâ'nın şer'î şerifine uymuştur. Kur'an'ın, hayat verici eğitim ve öğretim esasları uyarınca kendisini yetiştirmiştir ve yetiştirmeye çalışmaktadır.

Kur'an-ı Kerim'de meal olarak şöyle buyurulmuştur:

"O Kur'an ki, onun ne önünden ve ne de ardından bâtıl şeyler ona yaklaşamaz."[332]

Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz bu hadis-i şeriflerinde müminlerin kendilerini Kur'an ve sünnetin emir ve öğütlerine uygun olarak yetiştirmeleri gerektiğini telkin buyurmuşlardır.

Hevaî arzulara uymak, insanı haktan uzaklaştırır

Hevaî isteklere uymak, insanı isyana götürür. Ve onu Cenab-ı Hakk'ın buyruklarına muhalif olmak bedbahtlığına düşürür. Hak yoldan, doğruluktan ayrılan kimseler, gerçek kendilerince bilinmediği için ondan ayrılmış değillerdir. Zira akıl ve selim düşünce sahibi kimseler için, hak ve hakikat apaçıktır, bellidir. Yüce Yaratıcı, insanı gerçeği bilme ve ona yönelme fıtratı üzerine yaratmıştır. O'nun yaratmasında değişme de olmaz. Ancak bilgisizlik (cehalet) insanın en büyük düşmanıdır; lakin insanı gerçekleri göremez hale getiren sadece cehalet değildir. Onu bedbaht eden temelsiz düşüncelere değer vermesi ve hevaî arzularına tabi olmasıdır. Hak ve hakikatten ayrılanlar, çoğu kez hevaî isteklerine tabi oldukları içindir. Kur'an-ı Kerim'de meal olarak şöyle buyurulmuştur:

"Resulüm! Eğer onlar sana cevap veremezlerse bil ki onlar, ancak kendi hevaî arzularına uyuyorlar. Allah'tan gelen hidayet yolunu bırakıp da kendi heveslerine uyan kimseden daha sapık kim vardır?"[333]

Diğer taraftan ibadet: Boyun eğmek, huşu ile itaat etmek demektir. Bir kimse nefsin şehevî isteklerine boyun eğdiği takdirde ona esir olur. Hevaî istekler, insana tahakküm ederse ilme, akla ve dinî emirlere zıt olsa da kişi, bu hevaî isteklerin etkisinden kurtulamaz. Apaçık hakikatler karşısında bile

332 Fussilet, 41/42.
333 Kasas, 28/50.

gerçeklere duyarsız kalır. Bunun içindir ki Kur'an-ı Kerim'de meal olarak şöyle buyurulmuştur:

"Habibim gördün mü o hevaî arzularını kendisine ilah edinen kimseyi…"[334]

Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz de bir hadis-i şeriflerinde şöyle buyurmuşlardır:

"Allah nezdinde ve bu semanın altında kendisine uyulan hevaî arzulardan günah ve zararı daha çok hiçbir bâtıl mabuda ibadet edilmemiştir."[335]

Hâlbuki Allah Teâlâ, insanı mükerrem bir varlık olarak yaratmış ve onu diğer yaratılmışlardan seçkin kılmıştır. Kur'an-ı Kerim'de meal olarak şöyle buyurulmuştur:

"Andolsun biz insanı şerefli (mükerrem) *bir varlık olarak yarattık. Onu karada ve denizde gezdirdik.* (Bir yerden diğer yere taşıdık). *Onu tertemiz rızıklar ile rızıklandırdık. Onu yarattıklarımızın çoğundan üstün kıldık."*[336]

Allah Teâlâ insana akıl, mantıkî düşünce ve irade vermiştir. İnsan aklıselim ile iyiyi ve kötüyü birbirinden ayırt eder, iyiyi yapmak kötüden uzak kalmak ister. İnsana Cenab-ı Hak tarafından ihsan edilen aklıselim ile o, hevaî arzularını denetim altına alabilir, meyillerine hâkim olup onları iyiliğe, takvaya yönlendirebilir. Zira o iyi insanlar arasında en ileri derecelerde yer almaya muktedirdir. Yeter ki hevaî arzularına, kötü isteklere karşı koyabilsin.

"Akıllı insan kendi nefsini kontrol eder. (Muhasebeye tabi tutar). *Ve öldükten sonra kendisini mutlu kılacak güzel ameller yapar. Aciz insan da o kimsedir ki kendisini hevaî arzularına tâbî kılar, sonra da Allah'tan iyi şeyler temenni eder."*[337] buyurulmuştur.

İlim, irfan sahibi bir insan, Rabbine karşı kalbinde beslediği hudutsuz sevgi ve tazim duyguları ile nefsin kötü meyillerini yener. Heva ve hevesinin baskısına boyun eğmez. Allah Teâlâ'ya halisane ubudiyet (kulluk görevlerini yerine getirmek)le imanını kemale erdirir. Artık o, bütün arzu ve isteklerini, her işini Rabbinin sevgi ve rızasını kazandıracak esaslara tabi kılar. Böylece o yakînî bilgileri ve kâmil imanı ile iki cihan (dünya ve ahiret) mutluluğunu kazanmış olur. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de meal olarak şöyle buyurulmuştur:

---

334 Furkan, 25/43.
335 *Kenzü'l Ummal*, 3/547, hadis no 7833.
336 İsra, 17/70.
337 Tirmizî, *Sıfatü'l Kıyame*, hadis no 2461.

"Kim, Rabbinin makamından (azametinden) *korkar ve nefsini kötü meyillerden alıkoyarsa şüphesiz onun varacağı yer cennettir."*[338]

Hevaî arzu ve isteklere uymak, helal ve haramı ayırt etmeden nefsin dediklerini yapmak, insanı ziyana, zulüm ve tuğyana götürür. Bunun sonucu da ebedî hüsran olur. Bunun içindir ki, yine Kur'an-ı Kerim'de bütün insanlar, uyarılmış ve meal olarak şöyle buyurulmuştur.

"Azgınlık yapan ve dünya hayatını tercih edenin varacağı yer şüphesiz cehennem (ateşi)dir."[339]

Hâlbuki insan için temiz, güzel, ebedî ve mutlu bir hayat vardır. O hayatın kazanılacağı yer dünyadır. İnsan, aklıselimi ve mücahedesi ile nefsine hâkim olmakla iman ve güzel ameli ile geçici olan bu dünya hayatında o ebedî mutluluğu kazanabilir. Kurtuluş ve zafer işte buradadır. O da hayat nimetinin kadrini bilip bu nimeti bahşeden Rabbinin razı olacağı şekilde ona şükretmektedir. Hadis-i şerifte: *"Lâ ilâhe illallah* (Allah'tan başka hiçbir ilah yoktur) *derse o kimse cennete girecektir."*[340] buyurulmuştur.

Olgun mümin sorumluluğunu bilir, görevlerini yerine getirir

Kâmil bir mümin tevhit akidesini (inancını) gönlüne yerleştirdiği ve Cenabı Hakk'ın Resul-i Ekrem'i vasıtasıyla bildirdiği dinî emir ve öğütlere içtenlikle saygılı olduğu için yaratılış gayesini bilir. Tertemiz fıtratını korur, her türlü iyilikleri yapmak hususunda iyiler ile yarış halinde olur.

"İnsanların en hayırlısı onlara en çok yararlı olandır."

Hikmetini bir ahlak ve hayat prensibi olarak bilir ve uygular. O, Allah Teâlâ'nın sevdiklerini sever; sevmediklerini de sevmez. Kâmil bir Müslüman, Allah Teâlâ'nın helal dediğini helal ve haram dediğini de haram bilir. O, haramlardan uzak kalır, şüpheli olan şeylerden de sakınır ve bilir ki Allah Teâlâ'ya muhabbetin en açık delili, O'nun Resulüne uymak ve o Peygamber'in, Cenab-ı Hak tarafından getirdiği esaslara bütün meyil ve isteklerini tabi kılmaktır.

Kur'an-ı Kerim'de meal olarak:

"Resulüm! De ki eğer siz, Allah Teâlâ'yı seviyor iseniz bana uyunuz ki O da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın."[341] buyrulmuştur.

---

338 Naziat, 79/41-42.
339 Naziat, 79/36-37.
340 *Kenzü'l Ummal*, Hatib'den naklen, 1/61, hodis no 205.
341 Âl-i İmrân, 3/31.

Bir şiir de mana olarak şöyledir:

"Ey insan! Allah'a isyan ediyor, sonra da onu sevdiğini iddia ediyorsun. Yemin ederim ki böyle yapman gerçekte çirkin bir davranıştır. Eğer sevginde sadık olsaydın O'na itaat ederdin. Zira gerçekten seven kimse, sevdiğine itaat eder."

İmanın halâveti

Mümin kişi, Allah Teâlâ'nın ve O'nun elçisinin muhabbetini kalbinin derinliklerine yerleştirince bu sevginin manevî neşvesi o kişinin bütün varlığına nüfuz eder. Hadis-i şerifte şöyle buyurulmuştur:

"Üç haslet var ki bunlar, kimde bulunursa o insan, imanın halâvetini (tadını) *almıştır. Allah Teâlâ ve O'nun Resulünün o kimseye her şeyden daha sevgili olması, kişi sevdiğini ancak Allah için sevmesi, kişi iman saadetine erdikten sonra ateşe atılmayı nasıl istemezse inkâra* (küfre) *dönmeyi de öylece asla istememesidir."*[342]

İmam Nevevî, bu hadis-i şerifle ilgili olarak şöyle demiştir:

Bu hadis-i şerif, İslam'ın usûllerinden bir asıldır (temel) ve büyük bir hadis-i şeriftir.

Olgun bir mümin, bütün işlerinde Cenab-ı Hakk'ın buyruğuna tâbî olur. O'nun emrine uymaktan huzur duyar. Ve bilir ki imanın gereği, Cenab-ı Hakk'ın hükmüne razı olmaktır. Yeter ki o hüküm, kitap ve sünnet (şer'î deliller) ile sabit olsun. Müslüman, kendi arzularına uygun olsa da olmasa da ilahî buyruk ne ise ona teslimiyet gösterir. Kur'an-ı Kerim'de meal olarak şöyle buyurulmuştur:

"Allah ve O'nun Resulü bir hüküm verdiğinde mümin bir erkek veya mümine bir kadının, o işi kendi isteklerine göre seçme hakkı yoktur."[343]

Ve yine Kur'an-ı Kerim'de meal olarak şöyle buyurulmuştur:

"Hayır, Rabbine andolsun ki, aralarında çıkan anlaşmazlık hususunda seni hakem tayin edip sonra da senin verdiğin hükmü (içlerinde bir sıkıntı duymadan) *onu kabul etmedikçe iman etmiş olmazlar."*[344]

Yukarıda işaret edildiği üzere hadis-i şerifte:

"Sevdiğini Allah için seven; sevmediğini Allah için sevmeyen; verdiğini Allah için veren; vermediğini Allah için vermeyen kimse, imanını kemale erdirmiştir."[345] buyurulmuştur.

---

342 Buhârî, İman, 1/56-58; Müslim, İman, hadis no 43.
343 Ahzab, 33/36.
344 Nisa, 4/65.
345 Ebu Dâvud, Sünnet, hadis no 4681; Müsned-i Ahmed, 3/438.

Güzel Örnekler:

Ashab-ı kiram, Allah Teâlâ'yı ve O'nun Resulünü sadakatle sevmekte bütün istek ve arzularını Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimizin Cenab-ı Hak tarafından getirip tebliğ ettiği esaslara tabi kılmak hususunda en güzel örnek olmuşlardır. Onlar, Allah Teâlâ'yı ve O'nun Resulünü razı etmek, "i'la'yı kelimetu'llah" (Allah buyruğunun en yüce olduğunu) göstermek için yurtlarını terk etmek zorunda kalmışlar; onlar, bu uğurda bütün varlıklarını severek feda etmişlerdir; zira onlar, Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimizin hakkının diğer bütün yaratılmışların hukukunun üstünde olduğunu biliyorlardı. Hz. Peygamber bir hadis-i şeriflerinde:

"Ben, sizden herhangi biriniz nezdinde o kimseye kendi nefsinden, çocuğundan, aile fertlerinden ve bütün insanlardan daha sevgili olmadıkça o kimse (kemaliyle) *iman etmiş sayılmaz."*[346] buyurmuşlardır.

Ashab-ı kiram, İslamiyet'in her emrinde olduğu gibi Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimize sadıkane sevgi hususunda da bütün insanlara örnek teşkil etmişler ve Cenab-ı Hakk'ın methine (övgüsüne) rızasına mazhar olmuşlardır. Allah onların hepsinden razı olsun. Kur'an-ı Kerim'in birçok sûrelerinde bu gerçek, beyan buyurulmuştur. Tövbe sûresindeki şu ayet-i kerime üzerinde ne kadar düşünülse yeridir. Meal olarak ayet-i kerime şöyledir:

"İslam dinine girmek hususunda önceliği kazanan Muhacirler ve Ensar ile onlara güzellikle tabi olanlar var ya! İşte Allah onlardan razı olmuştur; onlar da Allah'tan razı olmuşlardır. Allah, onlara içinde temelli ve ebedî kalacakları, zemininden ırmaklar akan cennetler hazırlamıştır. Büyük kurtuluş işte budur."[347]

Hadis-i şerifin ifade buyurduğu hususlardan bir kısmı

Müslümanın üzerine gerekli olan, bütün amellerini Kur'an ve Sünnet'e arz etmektir. Onun bütün işlerinin, amellerinin Kitap ve Sünnet'e uygun olmasını sağlamaktır. Müslüman için üstün başarı budur.

Bir kimse, kalbi ve lisanı ile Allah Teâlâ'nın, Peygamber'i vasıtasıyla bildirdiği şer'î şerifi tasdik eder de işleri ve amelleri bu esaslara muhalif olursa hak yoldan sapmış olur. Bir kimse görünürde fiil ve amelleri ile şer'î şerife uyduğu halde itikat ve düşünceleri ile bu esaslara muhalif olursa nifak ehlinden olur. Müminler ile bir arada iken onlar gibi mümin; lakin inkârcılar ile bir arada olduğunda da onlar gibi olursa İslam ile ilgisini kesmiş olur.

346 Buhârî, *İman*, 1/55; Nesaî, *İman*, 8/114.
347 Tevbe, 9/100.

"Kula sadakat yaraşır görse de ikrah

Yardımcısıdır doğruların Hazreti Allah"

İmanın gereklerinden biri de Resul-i Ekrem Efendimizin sünnetini muhafaza ve müdafaa etmek, gücü ölçüsünde onu yaşamak ve yaşatmaktır.

42

Allah Teâlâ'nın Bağışlamasının Çok Engin Olduğu

عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «قَالَ اللّٰهُ تَعَالَى: «يَاابْنَ اٰدَمَ، إِنَّكَ مَا دَعَوْتَنِي وَرَجَوْتَنِي غَفَرْتُ لَكَ عَلَى مَا كَانَ مِنْكَ وَلاَ أُبَالِي. يَا ابْنَ اٰدَمَ، لَوْ بَلَغَتْ ذُنُوبُكَ عَنَانَ السَّمَاءِ، ثُمَّ اسْتَغْفَرْتَنِي غَفَرْتُ لَكَ. يَاابْنَ اٰدَمَ، إِنَّكَ لَوْ أَتَيْتَنِي بِقُرَابِ الْأَرْضِ خَطَايَا، ثُمَّ لَقِيتَنِي لاَ تُشْرِكُ بِي شَيْئاً، لَأَتَيْتُكَ بِقُرَابِهَا مَغْفِرَةً.» (رواه الترمذي و قال حديث حسن صحيح)[348]

Hadis-i Şerifin Tercemesi

Enes (r.a.) demiştir ki Ben Resulullah (s.a.s.)'ın şöyle dediğini dinledim:

"Allah Teâlâ buyurdu ki: Ey âdemoğlu! Şüphesiz sen Bana dua (ibadet) ettiğin ve Bana ricada (ümitle yalvarmada) bulunduğun sürece, senin günahlarını bağışlarım ve senden sadır olan günahların çokluğuna değer vermem. Ey Âdemoğlu! Eğer senin günahların, gökyüzünü kaplayacak derecede çok olsa ve sen de Ben'den günahlarının bağışlanmasını talep etsen, Ben senin günahlarını bağışlarım. Ey Âdemoğlu! Sen arzı dolduracak kadar günahlarla Bana gelsen ve Bana hiçbir şey ortak koşmamış olduğun takdirde Ben de sana arz üzerini dolduracak kadar mağfiretle mukabele ederim."

Hadis-i şerifi, Tirmizî rivayet etmiş, hadis-i şerif hasen ve sahihtir, demiştir.

348 Tirmizî, *Davat*, hadis no 3534; Darimî, hadis no 2791.

HADİS-İ ŞERİFLE İLGİLİ AÇIKLAMALAR

Bu hadis-i şerifi Tirmizî Sünen'inde *"Davât"* bölümünde zikretmiştir. Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimizin sünnetinde ümitleri en çok artıran hadis-i şerif, bu hadis-i şeriftir. Zira bu kutsî hadis büyük bir müjdedir. Allah Teâlâ'nın hilim ve keremini, hesap ölçülerinin üstünde olan lütuf ve ihsanını, engin mağfiretini beyan ediyor.

"Mağfiret": Cenab-ı Hakk'ın, günahları bağışlaması, setretmesi, günahların cezasını affedip ceza yerine kulunu, mükâfata nail kılmasıdır. Bundaki ilahî hikmetlerden biri de günahkârlar, günahlarının çokluğu sebebiyle ümitsizliğe düşmesinler. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de meal olarak şöyle buyurulmuştur:

"Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyiniz. Şüphesiz ki Allah, bütün günahları bağışlar. Şüphesiz ki Allah, çok bağışlayan ve çok esirgeyendir."[349]

Ancak ilahî mağfiret var diye hiçbir kimse de kendisini günaha yöneltmemeli, günah işlemişse günahta ısrar etmemelidir. Derhal tevbe ve istiğfarda bulunmalıdır. Zira ölüm, insana ansızın gelebilir. Kişinin istekleri ile birlikte tövbe ve istiğfarda bulunup ilahî mağfirete nail olmasına da engel olabilir. Akıllı insan, her an ilahî davete hazırlıklı olmalıdır ki, O'nun rahmet ve mağfiretine nail olsun. Bu hadis-i şerifi, İmam Nevevî *"el-Erbain"* adı ile bilinen ve üzerinde durduğumuz bu mühim eserinin sonuna almıştır.

Allame Sadüddin Taftazanî *"el-Erbain"* üzerine yazdığı şerhinde özetle şunları kaydediyor:

"Bu eserdeki son iki hadis-i şerif, İslam'ın medarı (dayanağı) olan ve sayılamayacak kadar çok hikmetleri ve hükümleri kapsayan hadis-i şeriflerdendir. Bunlardan birincisi insanı hevaî arzulara uymaktan alıkoyar ve hidayet (dosdoğru yol) üzere olmasının gerektiğini telkin eder. İkincisi ise insanları –günahları çok olsa da– Allah Teâlâ'nın rahmetinden ümitvar olmaya ve daima dua ve istiğfarda bulunmaya terğib ve teşvik eder."

"Dua": Kulun Allah'a yalvarması ve ibadetlerin özüdür. *"İstiğfar"* ise, Allah Teâlâ'nın, kullarına olan sonsuz rahmetinden ümitvar olmak ve O'ndan bağışlanmayı talep etmektir.

Müellif bu iki hadis-i şerifi kitabının sonuna almıştır. Maksadı ise Allah yoluna yönelmiş her bir insana güzel öğütlerde bulunmaktır. Diğer taraftan kula yaraşan Rabbinin lütuf ve ihsanına, rahmet ve mağfiretine içtenlikle inanarak O'nun ikramını istemesidir. Bir de dünya hayatının sonu ve ahiret

---

349 Zümer, 39/53.

hayatının başlayacağı anda Rabbine olan hüsnüzannını daha da artırmasıdır; zira yardım edecek, sonsuz mutluluk verecek ve tevfiki ihsan edecek olan ancak Allah Teâlâ'dır.

Sahih-i Müslim'de *"Tevbe"* bölümündeki bir hadis-i şerif mana olarak şöyledir.

"Sizden biriniz (değerli) *bir yitiğini bulduğunda nasıl çok sevinirse kulunun tevbe etmesi ile de Allah Teâlâ* (ondan) *çok razı olur."*[350]

Yine Sahih-i Müslim'de mevcut bir hadis-i şerifte Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur.

"Siz hiç günah işlememiş olsaydınız, Allah Teâlâ başka insanlar yaratırdı ve onlar günah işlerlerdi de Allah onları mağfiret buyururdu."[351]

Bu hadis-i şerifi Ebu Eyyub el-Ensarî (r.a.) rivayet etmiştir. Ebu Eyyub (r.a.) ölümünün yaklaştığı bir sırada yanında bulunanlara şöyle demiştir:

"Resulullah (s.a.s.)*'dan dinlediğim bir şeyi şimdiye kadar sizden gizlemiştim.* (Emaneti yerine getirmek üzere) *o şeyi şimdi size bildiriyorum. Bu hadis-i şerifi Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimizden dinlediğini beyan etmiştir."*

Sahih-i Buhârî'nin *"Tevhit"* bölümünde mevcut bir hadis-i şerifte şöyle buyurulmuştur:

"Bir kul, günah işleyip sonra pişman olur ve Ey Rabbim! Ben günah işledim. Beni bağışla, günahı bağışlayan ancak sensin derse Allah Teâlâ buyurur ki: Kulum bildi ki, onun günahını bağışlayan Rabbi var ve onu onunla (günahla) *sorumlu da tutar.* (Ey meleklerim!) *Şahit olun, Ben o kulumun günahını bağışladım; sonra ikinci veya üçüncü kez günah işler, sonra pişman olup ve mağfiret talep etse her seferinde Allah Teâlâ, aynı şekilde yine kulunu bağışladığını buyurur."*[352]

Yani kul günah işleyip sonra da pişman olup tövbe ve istiğfarda bulunduğunda Allah Teâlâ yine onu bağışlar.

Tövbenin şartları

Bilmek gerekir ki, tövbenin kabulü için üç şartın bulunması zorunludur.

Bunlardan birincisi, günah olan işi derhal terk etmektir.

İkincisi, işlediği günaha samimiyetle pişman olmak ve üzüntü duymaktır.

350 Müslim, hadis no 2675.
351 Müslim, hadis no 2748.
352 Buhârî, *Tevhit*, hadis no 7067.

Üçüncüsü, bir daha o kötülüğü yapmamaya azmetmek, kesin karar vermektir.

Eğer işlenmiş günah, kul hakkı ile ilgili ise hak sahibine hakkını eda edip onunla helalleşmek gerekir. Çaresizse, elinde hak sahibini bulma imkânı yoksa bu takdirde ilk imkân hasıl olduğunda hakkını verip helalleşmeye içtenlikle azmetmiş olmaktır. Ve de durumunu Cenab-ı Hakk'a arz etmiş olmaktır. Fıkhî hüküm budur.

Eğer işlenmiş günah kulun kendisi ile Allah Teâlâ arasında ise kaza edilmesi lazım gelen farzları, keffaretleri kaza edip tövbe ve istiğfarda bulunmak gerekir. Bu sonuncusu tövbenin dördüncü şartıdır. Bu esaslara uygun olarak sıdk ile tövbe eden kimse, hiç günah işlememiş gibi Cenab-ı Hakk'ın mağfiretine nail olur. Mümin bir kul, bundan emin olmalıdır. Ve bu bağışlama, Allah Teâlâ'nın ğafûr (günahları çok çok bağışlayan ve örten) ismi celilinin tecellisidir.

Bu husus, insanı kötülüklere teşvik etmek değildir. Akıllı her insan, Rabbinin rahmet ve keremi karşısında edep ve hayâ duyguları içinde olur. Bunca iyilik ve ikramları ile Rabbinin, kendisini nimetlere nail kıldığını, koruduğunu, her an görüp gözettiğini düşünerek bütün kötülüklerden uzak kalır. Vaki olanlar için de tövbe ve istiğfar sebeplerine sarılır. Ve bilir ki kulun günahı ne kadar çok olsa da Allah Teâlâ'nın affı, mağfireti, hilmi ve rahmeti daha çoktur ve daha büyüktür. O'ndan başka da günahları bağışlayacak kimse yoktur. Bütün insanların günahları, Allah Teâlâ'nın af ve mağfireti karşısında, yok hükmündedir. Ancak Allah Teâlâ, şirki (kendisine ortak koşma suçunu) affetmez. O, Kur'an-ı Kerim'inde bütün beşeriyete bu gerçeği bildirmiştir; çünkü şirk zulümlerin en büyüğü ve en çirkin olanıdır. Kur'an-ı Kerim'de meal olarak şöyle buyurulmuştur:

"Allah kendisine ortak koşulmasını asla bağışlamaz; lakin ondan başka günahları dilediği kimseler için bağışlar. Allah'a ortak koşan kimse, derin bir sapıklığa sapmış olur."[353]

Üç önemli esas

İlahî mağfirete nail olmak için hadis-i şerif üç önemli esası kapsamaktadır. Bunlar, mevcut olduğu takdirde Allah Teâlâ, fazl ve keremi ile kulunu mağfiretine nail kılar.

353 Nisa, 4/116.

Bu üç esastan birincisi: Kulun Cenab-ı Hakk'a dua etmesi ve yalvarmasıdır

Allah Teâlâ'ya dua edip bütün isteklerimizi, ihtiyaçlarımızı O'na arz etmemiz, biz insanlara emredilmiştir. Dua bütün peygamberlerin şiarıdır. Âlimlerin, irfan sahibi insanların, sıddıkların adabıdır. Müminlerin, bütün hacet ve isteklerini Allah Teâlâ'ya arz etmeleri, O'ndan yardım dilemeleridir. Bunun içindir ki, hadis-i şeriflerde mealen şöyle buyurulmuştur.

"Dua sadece ibadettir."[354]

"Dua ibadetlerin özüdür."[355]

"Allah kullarının kendisinden talepte bulunmalarını ister."[356]

Diğer taraftan Allah Teâlâ, biz kullarının dualarını kabul edeceğini vaad buyurmuştur. Onun içindir ki, bir hadis-i şerifte mealen şöyle buyurulmuştur:

"Dua etmek arzu ve iradesi bir kula verilmişse o kimseye duasının kabul edilmesi ikramı da onunla birlikte verilmektedir."[357]

Kur'an-ı Kerim'de meal olarak şöyle buyurulmuştur.

"Rabbiniz buyurdu: Siz Bana dua ediniz ki, Ben de sizin dualarınızı kabul edeyim."[358]

Yeter ki dualar, adabına uygun olarak ve içtenlikle yapılmış olsun. Hadis-i şerifte şöyle buyurulmuştur:

"Rabbiniz hayâ ve kerem sahibidir. Bir kul, ellerini kaldırıp O'na yalvardığında Allah, o kimsenin ellerini boş olarak geri çevirmez (Kulunun dileğini kabul eder)."[359]

Yani fazl ve keremi ile kulunun dualarını kabul buyurur. Bunun için insan, daima ümitvar olmalıdır; çünkü İslamiyet'te ümitsizlik yoktur. İnsan ne kadar günahkâr olsa da Allah Teâlâ'nın bağışlaması sonsuzdur ve kulları içindir. Kur'an-ı Kerim'de meal olarak şöyle buyurulmuştur:

"...Siz Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyiniz. Gerçek şu ki Allah, bütün günahları bağışlar. Şüphesiz ki Allah, çok bağışlayan ve çok esirgeyendir."[360]

Dua, ibadet olduğu için adabına uygun olarak yapılmalıdır.

---

354 Tirmizî, *Dua*, no 3372, c. 5, s. 456.
355 Tirmizî, *Dua*, no 3371, c. 5, s. 456.
356 Tirmizî, *Davât*, hadis no 3566.
357 Tabaranî, *el-Vafî fî Şerhi'l Erbaîn en-Nevevîyye*, s. 374.
358 Mümin, 40/60.
359 *Kenzü'l Ummal*, c. 2, s. 65, hadis no 32135.
360 Zümer, 39/53.

Duanın ilk şartı, şuurlu ve gönül huzuru ile yapılmasıdır. Yapılan duanın Allah Teâlâ tarafından kabul edileceğine yakinen inanmalıdır. Rica ve istekleri ısrarla Allah Teâlâ'ya arz edip dua ve dileklerin kabul edileceğine kesin kanaat hasıl edilmelidir. İnsan, her zaman ve her yerde Rabbine dua eder. Allah Teâlâ, fazl ve keremi ile kulunun dualarını kabul buyurur. Bununla birlikte eğer imkân varsa dua için mübarek vakitler gözetilmelidir. Mesela: Seher vakitlerinde, ezanların sonunda, farz namazların arkasında vb. mübarek vakitlerde daha ziyade dualar yapılmalıdır. Keza önceden abdest alınıp iki rekât namaz kılınmalıdır. Duaya başlarken tövbe ve istiğfarda bulunulmalıdır, her zaman olduğu gibi ellerimizi açıp yukarı kaldırmalı, kıbleye yönelmeli, Allah Teâlâ'ya hamd ve sena ile başlamalı. Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimize salât ve selam getirmeli, bütün insanların hidayete ermeleri ve bütün müminler için dua etmeli, dua mahzun bir gönülle günahları itiraf edilerek ve hafif bir ses ile yapılmalıdır. Duaların, Yüce Rabbimizce kabul buyurulacağı inancı korunmalıdır.

İkinci esas tövbe ve istiğfardır

Bu hadis-i şerifin mağfiret ile ilgili kapsadığı ikinci esas tövbe ve istiğfardır. İstiğfar kulun günahlarının bağışlanmasını, onların kötülüklerinden korunmasını ve bu kötülüklerin örtülüp affedilmesini Allah Teâlâ'dan dilemesidir. Tövbe ise, kulun Allah Teâlâ'nın rızasına giden yola yönelmesidir. Başka bir ifade ile tövbe: Kulun İslamiyet'te kötü sayılan şeyleri terk edip övülen iyi ve güzel olan şeylere dönmüş olmasıdır. İstiğfar kelimesi Kur'an ve hadis-i şerifte çok zikredilmiş, seherlerde istiğfarda bulunan müminler övülmüşlerdir.

Keza bir fena iş yaptığında onun kötülüğünü idrâk edip derhal istiğfarda bulunan müminler ve kendi öz nefislerine haksızlık edip sonra tövbe ve istiğfar eden, kötülüklerde ısrar etmeyen kimselerin de Allah Teâlâ'nın bağışlanmasına nail olacakları Kur'an-ı Kerim'de beyan buyurulmuştur.[361]

Ayrıca Kur'an-ı Kerim'de meal olarak şöyle buyurulmuştur:

"Rabbinize istiğfarda bulunun ve sonra da tövbe ile O'na (O'nun yoluna) *dönün..."*[362]

Günahta ısrar etmeyen, tövbe ve istiğfara devam eden kurtuluşa ermiştir. Kötülükler ve günah olan işler hastalıklar gibidir. Tövbe ve istiğfar ise bu hastalıklardan kurtuluşun ilacıdır.

361 Âl-i İmrân, 3/135-136

362 Hud, 11/3.

İstiğfar kelimesini en güzel ifade eden cümlelerden biri de اَسْتَغْفِرُاللَّهَ الَّذِي لاَ إِلَهَ إِلاَّ هُوَ ٱلْحَيُّ ٱلْقَيُّومُ وَأَتُوبُ إِلَيْهِ *«Allah'tan, beni bağışlamasını diliyorum. O öyle bir Allah'tır ki, O'ndan başka ilah yoktur. Gerçek hayat sahibidir. Hayatı veren, varlıkları koruyup yöneten O'dur. Ve ben tövbe ile O'nun yoluna yöneliyorum."*

Bir de Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz, istiğfarın efdali ve en sevaplı olanı kulun şöyle demesidir, buyurmuştur:

"Allahım! Sen benim Rabbimsin. Sen'den başka ilah yoktur. Beni Sen yarattın ve ben Sen'in kulunum. Gücüm yettiği kadar Sana verdiğim söz üzere bulunuyorum. Yaptığım kötülüklerin şerrinden Sana sığınıyorum. Üzerimde olan nimetlerini itiraf ediyorum. Günahlarımı da itiraf ediyorum. Beni bağışla. Günahları bağışlayan ancak Sen'sin Allahım!"[363]

Üçüncü ve en önemli esas, tevhit akidesidir.

Tevhit akidesi, asılların aslıdır; bağışlanmanın da en büyük sebebidir. Allah Teâlâ'yı bir bilip O'na iman etmiş olmak, en büyük başarı ve en büyük kurtuluştur. Kişi tevhit inancına sahip olarak Rabbine kavuşursa yer ile gök arasını kaplayacak hataları olsa da Allah Teâlâ, yer ile gök arasını kaplayacak derecede mağfiret ile kulunu bağışlar. Tevhit inancını gönlüne yerleştirmiş olan kimsenin kalbi Allah sevgisi ve Allah'a tazim duyguları ile dolar. Bu imanın nuru ile mümin kişi, bütün kötülüklerden arınmış olur, güzel amellere yönelir.

"Sıdk ile tövbe eden ve salih ameller işleyen kimsenin, Allah Teâlâ, günahlarını bağışlar ve onları güzel amellere tebdil buyurur. Allah Teâlâ, çok bağışlayan ve çok esirgeyendir."[364] mealindeki ayeti kerimeler ne büyük müjdedir.

Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz Muaz b. Cebel (r.a.)'e şöyle demiştir:

"Ey Muaz! Allah Teâlâ'nın kulları üzerinde hakkı nedir bilir misin? Muaz (r.a.): Allah ve Resulü daha iyi bilir, demiştir. Bunun üzerine Resul-i Ekrem Efendimiz:

Onların sadece Allah'a ibadet etmeleri ve O'na hiçbir şeyi ortak koşmamalarıdır, buyurmuştur.

Ve sonra yine Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz: Ey Muaz! Bilir misin kulların Allah üzerindeki hakkı nedir? Ve Muaz (r.a.): Allah ve Resulü daha iyi bilir, cevabını vermiştir. Bunun üzerine Hz. Peygamber: Allah Teâlâ'nın onlara azap etmemesidir."[365] buyurmuştur. (Buhârî ve diğerleri)

---

363 Buhârî, *Davât*, 11/83; Tirmizî, *Davat*, hadis no 3390; Nesaî, *İstiaze*, 8/279.

364 Furkan, 25/70.

365 Buhârî, *Tevhit*, 13/300; Müslim, *İman*, hadis no 30; Tirmizî, *İman*, hadis no 2645.

Mülkün maliki olan Allah Teâlâ'nın, suçlulara hak ettikleri cezayı vermesi O'nun adaletidir. Ancak Allah Teâlâ'nın rahmeti, gazabını geçmiş ve her şeyi kuşatmıştır. Akıl sahibi bütün insanlar, özellikle müminler, O'nun rahmet ve mağfiretine nail olmayı talep etmeli, ihlâs ve ısrarla sebeplerine sarılmalı ve bu mutluluğa erişmeyi istemelidirler…

Görüldüğü üzere bu kırk ikinci hadis-i şerif, her insanın daima Allah Teâlâ'ya dua edip O'nun rahmet ve mağfiretinden ümitvar olmasını, her durumda kulun istiğfarda bulunmasını, şirkten uzak kalmasını ve tevhit akidesine bağlı olarak Rabbinin huzuruna geldiği takdirde ilahî mağfirete mazhar olacağını bildirmektedir. Müellif bu kutsî hadis-i şerif ile bu bereketli eserini tamamlamış ve sonunda da şu cümleyi kaydetmiştir.

"İşte bu eserde İslam'ın esası olan kaideleri (kuralları) *cem eden usul ve fer´î hükümler, adap ve diğer cihetlere ait sayıya gelmez ilimlerin nevilerini* (türlerini) *kapsayan hadis-i şeriflerden beyan etmeyi istediğim hususlar burada son buluyor."*

Biz de müellif merhumu, İslamiyet'e ve insanlığa Allah için hizmet eden bütün âlimlerimizi rahmet ve şükranla anıyor ve Rabbimiz cümlesinden razı olsun duasında bulunuyoruz.

Allah bize yeter. O ne güzel bir vekildir. Her türlü güç ve kuvvet Yüceler Yücesi Allah'tandır. Salatü selam Efendimiz Hz. Muhammed'e onun âl ve ashabına olsun. Her türlü övgü âlemlerin Rabbi olan Allah'adır.

43

Allah Teâlâ'nın Kitabında Takdir Buyurulan Hakların Sahiplerine Verilmesi Zorunludur

عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «أَلْحِقُوا اَلْفَرَائِضَ بِأَهْلِهَا، فَمَا أَبْقَتْ اَلْفَرَائِضُ فَلِأَوْلَى رَجُلٍ ذَكَرٍ.» (رواه البخاري و مسلم)

Hadis-i Şerifin Tercemesi

Abdullah b. Abbas (r.a.)'tan demiştir ki: Resulullah (s.a.s.) şöyle buyurdu:

"(Ey ümmetim!) Siz, farzları (Kur'an-ı Kerim'de miktarı belirlenen hakları) sahiplerine veriniz. Bu farzlardan sonra arta kalan kısmı murise, en yakın olan erkek kişiye (veya kişilere) veriniz."[366]

Bu hadis-i şerifi Buhârî ve Müslim Sahihlerinde Feraiz bölümlerinde zikretmişlerdir.

HADİS-İ ŞERİFLE İLGİLİ AÇIKLAMALAR

Hadis-i şerifi Nesaî *"Sünen-i Kübra"* ve Tahavî' *"Şerh-i Maani'l Âsar"*da zikretmişlerdir.

Hadis-i şerifin ravisi Abdullah b. Abbas (r.a.)'tır 19. hadis-i şerifin açıklanmasında da beyan edildiği üzere Abdullah b. Abbas (r.a.) Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimizin amcası Hz. Abbas'ın oğludur. Hicretten üç yıl önce Mekke'de doğmuştur. Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimizin hizmetinde bulunmak ve hayır dualarına mazhar olmak şerefine ermiştir. Aklıselim, üstün zekâ ve kabiliyete sahip bulunan Abdullah (r.a.) –çocuk olmasına rağmen– Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimizin daima yanında bulunmuş ve

366 Buhârî, Feraiz, 8/12; Müslim, Feraiz, hadis no 1615.

ondan pek çok ilim almıştır. Resul-i Ekrem (s.a.s.) ahirete irtihal buyurduğunda Abdullah (r.a.) on üç yaşında idi. Kur'an ilimlerine en ziyade vakıf olan Abdullah (r.a.) sahabe-i kiramın en önde gelen âlimlerindendi. Peygamber Efendimizin (s.a.s.) vefatından sonra sahabenin en büyük âlimlerinden ilim aldı ve "Habrü'l ümmet" (Ümmet-i Muhammed'in en büyük âlimlerinden olmak) şerefine nail olmuştur. Hz. Peygamber'den en çok hadis rivayet eden sahabelerden birisi olan Abdullah (r.a.) 71 yaşında vefat etmiştir. Bu hadis-i şerif de onun rivayet ettiği hadis-i şeriflerden biridir.

Hakların sahiplerine verilmesi zorunludur

Bu hadis-i şerif, miras ile ilgili hakların ne suretle sahiplerine verileceğini beyan etmektedir. İslamiyet'te bütün haklar önemli olduğu gibi, miras hukuku da çok büyük bir önemi haizdir. Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz:

"Feraiz ilmini (miras hukukunu) *öğrenin ve onu insanlara da öğretin; zira Feraiz* (miras hukuku) *ile ilgili ilim, ilmin yarısıdır."*[367] buyurmuşlardır.

Feraiz ilminin, ilmin yarısına denk sayılması, insanın ölümü ile ilgili hakları beyan etmesi sebebiyledir. Zira dinî diğer ilimler insanın hayatta iken ve hayatta uygulamaları ile ilgili hususları bildirmektedir. Feraiz ilmi ise insanın ölümünden sonraki durumu ve bıraktığı miras ile ilgili hakları bildirmektedir.

Diğer taraftan *"Feraiz" "fariza"* kelimesinin çoğuludur. *"Fariza"* ise mirasta Cenab-ı Hak, tarafından hak sahiplerine (varislere) takdir edilen ve Kur'an'da bildirilen haklar demektir. Cenab-ı Hak, Kur'an-ı Kerim'de, çocukların, zevc ve zevcenin (eşlerin) ana-baba ve diğer yakınların derecelerine göre haklarını belirlemiş ve her hak sahibine haklarının verilmesini emretmiştir. Kur'an-ı Kerim'de sehimleri, hakları belirlenmiş olan kimselere *"ashab-ı feraiz"* adı verilir. Miras taksiminde öncelikle hakları belirlenmiş olan ve *"ashab-ı feraiz"* adı verilen kimselerin hakları verilir. Ondan sonra da kalan kısım, diğer hak sahiplerine taksim edilir. Bunlara *"asabe"* adı verilir. *"Asabe"*, ashab-ı feraizin hakları verildikten sonra kalan kısmı alan varis veya varislerdir. Hadis-i şerifte bu husus beyan edilmiş ve şöyle buyurulmuştur:

"Kur'an-ı Kerim'de miktarları belirlenmiş olan farzları (hakları) *sahiplerine veriniz. Bunlardan arta kalan kısmı da murise en yakın olan erkek kişiye* (veya kişilere) *veriniz."*

---

367 Hakim, *Müstedrek*, 4/369 ve no 7948/1.

Bu haklar, Kur'an-ı Kerim'de ve Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimizin sünnetinde beyan buyurulmuştur. Nisa sûresi 11-12, 33. ayetleriyle yine aynı sûre 176. ayette ve ayrıca Ahzab 6. ayette bildirilmiştir.

Vefat eden bir Müslümanın mirasına sıra ile dört hak terettüp eder:

1. Öncelikle teçhiz, tekfin ve defin hizmetlerinin yerine getirilmesi.

2. Vefat eden kimsenin -var ise- borçlarının ödenmesi gerekir.

3. Ölen kimsenin, servetinin üçte birini aşmamak kaydı ile vasiyeti yerine getirilir.

4. Ölen kimsenin kalan mirası, Kur'an ve sünnette bildirildiği üzere derecelerine göre varislere taksim edilir. Geniş bilgi İslam hukukuna ait fıkıh kitaplarında mevcuttur. Feraiz ilminden ana gaye, her hak sahibine, haklarının tam olarak verilmesi, hiçbir ferdin hakkının zayi edilmemesi, hiçbir kimseye en küçük bir haksızlığın yapılmamasıdır.

44

Nesep ile (Nikâhı) Haram Olan Kimsenin, Süt Emmekle de Nikâhı Haram Olur

عَنْ عائِشَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «أَلرَّضَاعَةُ تُحَرِّمُ مَا تُحَرِّمُ الْوَلَادَةُ.» وفي رواية: عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «يَحْرُمُ مِنَ الرَّضَاعَةِ مَا يَحْرُمُ مِنَ النَّسَبِ.» (رواه البخاري ومسلم)

Hadis-i Şerifin Tercemesi

Hz. Aişe (r.a.) Resulullah (s.a.s.)'tan rivayetle şöyle demiştir: Resulullah (s.a.s.) şöyle buyurdu:

"Süt emmek, doğum (nesep) ile haram kılınmış olanları haram kılar."[368]

Hadis-i şerifi Buhârî ve Müslim rivayet etmişlerdir.

Ve yine Müslim'in Urve'den gelen bir rivayetinde, Hz. Aişe (r.a.) demiştir ki: Resulullah (s.a.s.) şöyle buyurdu:

"Nesep ile haram olanlar, süt emmekle de haram olur."[369]

HADİS-İ ŞERİFLE İLGİLİ AÇIKLAMALAR

Bu hadis-i şerifi, Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimizin hanımlarından ve müminlerin annelerinden Aişe es-Sıddıka (r.a.) Validemiz rivayet etmiştir. Hadis-i şerifi, Buhârî ve Müslim ile birlikte, Ahmed b. Hanbel Müsned'inde, Ebu Dâvud, Tirmizî, Nesaî, İbn-i Mace de Sünen'lerinde zikretmişlerdir.

368 Buhârî, *Nikâh*, 9/121; Müslim, *Müsakat*, hadis no 1581; Nesaî, *Nikâh*, 6/100.
369 Buhârî, *Cihad*, 6/147; Müslim, *Rada'*, hadis no 1444.

Yine aynı mealdeki hadis-i şerifi, Buhârî ve Müslim Abdullah b. Abbas'tan, Tirmizî ise İmam Ali (r.a.)'den rivayet etmişlerdir.

"Reda" veya *"rada"*, çocuğa süt emzirmektir. Çocuğun annesinden başka bir kadının, çocuğa süt emzirme konusu, İslamiyet'te çok büyük bir önemi haizdir. Zira belirli bir yaşa gelinceye kadar çocuk, öz annesinden başka bir kadından süt emerse o kadın, çocuğun sütannesi olur. Böylece kendi öz annesinin usul ve furuu çocuğun yakınları (mahremleri) olduğu gibi süt emdiği kadın da o çocuğun annesi sayılır. Ayrıca süt emdiği kadının usul ve furuu da o çocuğun (nikâh bakımından) mahremi (evlenmesi haram olan yakınları) olurlar.

Bilindiği gibi kişinin, kitap ve sünnette bildirilen yakınları ile evlenmesi haram kılınmıştır. Kur'an-ı Kerim'de Nisa sûresi 22-25'e kadar olan ayetlerde nikâhı haram olan yakınlar beyan buyurulmuştur.

Bunlar: Anneler, kızlar, kız kardeşler, halalar, teyzeler, kardeş kızları, kız kardeşlerin kızları… dır.

Bunun gibi: Sütanneler, sütkızlar, sütkız kardeşler, süthalalar, sütteyzeler, sütkardeş kızları, sütkız kardeş kızları da nikâh bakımından haram olanlar arasındadır. Bunların bir kısmı Kur'an-ı Kerim'de diğer kısımları da Resul-i Ekrem'in sünnetinde beyan buyurulmuştur.

Yukarıda meali verilmiş olan hadis-i şerifte bu hususlar açıklanmış ve şöyle buyurulmuştur:

"Nesep ile (nikâhı) *haram olanlar, süt emmekle de haram olur."*

Diğer bir ifade ile: *"Süt emmek, nesebin haram kıldığı* (yakınlarla evlenmeyi) *haram kılar."*

Bir de evlenmek (müsaherat) ile hâsıl olan yakınlıklar (akrabalıklar) sebebiyle nikâhı haram olanlar vardır. Mesela: Bir şahıs, bir kadınla evlenmişse o kadının annesi (kayınvalide) o kişi için kendi annesi gibidir. Burada hem müsaherat (evlilik) ve hem de nesep sebebiyle yakınlık hasıl olmuştur.

Bu mühim konu ile ilgili geniş bilgi için fıkıh ilmine ait eserlere bakılması zorunludur.

Not: Süt emmenin sınırı, doğum gününden itibaren iki yaş bitinceye kadardır. Çocuk iki yaşını tamamladıktan sonra süt emmiş olursa sütkardeşliği meydana gelmez.

45

Yenilmesi, İçilmesi Haram Olan Şeylerin Ticareti de Haramdır

عَنْ جَابِرِ بنِ عَبْدِ اللّٰهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَامَ الْفَتْحِ وَهُوَ بِمَكَّةَ يَقُولُ: «إِنَّ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ حَرَّمَ بَيْعَ الْخَمْرِ وَالْمَيْتَةِ وَالْخِنْزِيرِ وَالْأَصْنَامِ فَقِيلَ يَا رَسُولَ اللّٰهِ، أَرَأَيْتَ شُحُومَ الْمَيْتَةِ فَإِنَّهُ يُطْلَى بِهَا السُّفُنُ وَيُدْهَنُ بِهَا الْجُلُودُ وَيَسْتَصْبِحُ بِهَا النَّاسُ؟ قَالَ: لاَ، هُوَ حَرَامٌ ثُمَّ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عِنْدَ ذَلِكَ: «قَاتَلَ اللّٰهُ الْيَهُودَ، إِنَّ اللّٰهَ حَرَّمَ عَلَيْهِمُ الشُّحُومَ فَأَجْمَلُوهَا ثُمَّ بَاعُوهَا فَأَكَلُوا ثَمَنَهُ.» (رواه البخاري ومسلم)

Hadis-i Şerifin Tercemesi

Cabir b. Abdillah (r.a.)'tan şöyle dediği rivayet olunmuştur: Fetih yılında Resulullah (s.a.s.) Mekke'de iken Cabir b. Abdullah Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimizden bizzat dinlediğini ve Resulullah'ın şöyle buyurduğunu bildirmiştir. Resul-i Ekrem (s.a.s.) buyurdu ki:

"Allah Teâlâ ve O'nun Resulü, şarabı, laşeyi (ölmüş hayvan laşesini), domuzu ve bir de putları (alıp) satmayı haram kılmıştır." Bu beyan üzerine denildi ki: "Ya Rasulellah! Ölmüş hayvanın yağları ile gemiler cilalanıyor ve deriler yağlanıyor, ayrıca insanlar, mum yerine aydınlanmakta kullanıyorlar, bunun durumu nedir, bize bildirir misiniz?" Bunun üzerine: Resul-i Ekrem: "Hayır, haramdır." buyurdu.

Ve sonra Resulullah (s.a.s.) bu söz üzerine şöyle söyledi:

"Allah Yahudilere ölüm versin (canlarını alsın). Doğrusu Allah Teâlâ, onlara hayvanların iç yağlarını haram kıldı; fakat onlar, (o yağları eritip) süslediler sonra da satıp parasını yediler." [370]

Bu hadis-i şerifi Buhârî ve Müslim rivayet etmişlerdir.

HADİS-İ ŞERİFLE İLGİLİ AÇIKLAMALAR

Bu hadis-i şerifi Müslim Sahih'inde *"Kitabü'l Buyu"* da: Lâşenin, putların ve domuzun satışının haram kılındığını beyan eden bölümde zikretmiştir. Ayrıca şarap satmanın haram olduğunu beyan eden bölümde Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimizin şu mealdeki hadis-i şeriflerini de yine İmam Müslim zikretmiştir. Resul-i Ekrem şöyle buyurmuşlardır:

"Gerçek şu ki Allah Teâlâ, içilmesini haram kıldığı şeylerin, satışını da haram kılmıştır."[371]

Bu hadis-i şerifi Abdullah b. Abbas (r.a.) rivayet etmiştir.

Resul- Ekrem Efendimizin bu beyanına şöyle bir hâdise sebep olmuştur:

Bir adam Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimize bir kırba (bir deri kap) içinde şarap hediye etmek istemiştir. Bunun üzerine Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz o şahsa:

"Sen bilmiyor musun? Allah Teâlâ, şarabı haram kıldı." buyurmuştur.

Bu şahıs, bu defa şarap dolu kabı yanındaki bir adama vermiş ve ona usulca bir şey söylemiştir. Bunun üzerine Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz: *"Arkadaşınıza bir şey mi söylediniz"* diye sormuştur. Adamcağız da: *"Ya Rasulellah! O şahsa bu şarabı götür sat diye söyledim"* demiştir. İşte bunun üzerine Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz meal olarak şöyle buyurdular:

"Allah, içilmesini haram kıldığı şeylerin satışını da haram kılmıştır."

Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimizin bu beyanını dinleyen bu şahıs, şarap bulunan kabın ağzını açmış ve şarabı yere dökmüştür.

Ebu Dâvud'un Sünen'inde Abdullah b. Abbas'tan tahriç ettiği bir hadis-i şerifte de Resul- i Ekrem Efendimiz (s.a.s.):

370 Buhârî, *Bey'il Meyteti ve'l Asnam*, 5/329; Müslim, *Müsakat*, hadis no 1581.
371 Muvatta, *Eşribe*, hadis no 2/847.

"Doğrusu Allah, bir şeyin yenilmesini haram kıldığında o şeyin parasını da haram kılar."[372] buyurmuşlardır.

Bir şeyin yenilmesi veya içilmesi haram ise onun ticareti (alınıp satılması) da haramdır. Hadis-i şerifte görüldüğü üzere Allah Teâlâ, bir şeyi haram kıldı mı o şeyin satılıp parasının alınmasını da haram kılar.

Bu cümle, gayet kapsamlı ve genel bir kaidedir. Nitekim Müslim'de mevcut diğer bir hadis-i şerif meal olarak şöyledir:

"Allah Teâlâ, şarabı haram kıldı, bunu beyan eden ayet-i kerime, ulaşır da onun yanında haram kılınanlardan bir şey varsa onu içmesin ve satmasın."[373]

372 Ebu Dâvud, *İcare*, hadis no 3485.

373 Müslim, *Şerhi Nevevî*, 6/3, no 1578/67.

46

Sarhoşluk Veren Her Şey, Haramdır

عَن أَبِي بُرْدَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي مُوسَى الْأَشْعَرِيِّ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعَثَهُ إِلَى الْيَمَنِ فَسَأَلَهُ عَنِ الْأَشْرِبَةِ تُصْنَعُ بِهَا، فَقَالَ: «وَمَا هِيَ ؟ قَالَ: أَلْبِتْعُ وَالْمِزْرُ، فَقِيلَ لِأَبِي بُرْدَةَ وَمَاالْبِتْعُ ؟ قَالَ: نَبِيذُ الْعَسَلِ وَالْمِزْرُ نَبِيذُ الشَّعِيرِ. فَقَالَ: كُلُّ مُسْكِرٍ حَرَامٌ.» (أخرجه البخاري)

Hadis-i Şerifin Tercemesi

Ebu Bürde, babası Ebu Musa el-Eş'arî (r.a.)'den rivayetle şöyle demiştir:

"Resulullah (s.a.s.) Ebu Musa el-Eş'arî'yi Yemen'e (görevli olarak) gönderdiğinde Ebu Musa, kendisinden (Resul-i Ekrem (s.a.s.)'den) Yemen'de yapılan içilecek nesnelerden sormuştu. Bunun üzerine Resul-i Ekrem (s.a.s.): Bunlar nedir? dedi. Ebu Musa da Ya Rasulellah! Bunlar 'biti' ve 'mizir' denilen nesnelerdir, dedi. Ebu Bürde'ye şöyle soruldu: 'Biti' nedir? Ebu Bürde cevap olarak: 'Biti', baldan yapılan mayi (bir içki türü), 'mizir': Arpadan yapılan içilecek bir nesnedir, (içki türüdür) dedi." Bunun üzerine Resulullah (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: "Sarhoşluk veren her şey haramdır."[374]

Hadis-i şerifi Buhârî tahriç etmiştir.

374 Buhârî, *Meğazi*, 8/49; Müslim, *Cihad*, hadis no 1733.

HADİS-İ ŞERİFLE İLGİLİ AÇIKLAMALAR

Bu hadis-i şerifi Buhârî Sahih'inde zikretmiştir. Müslim'de mevcut bir rivayette şöyledir:

"Ebu Musa el-Eş'arî (r.a.) şöyle demiştir: Resulullah (s.a.s.) beni ve Muaz'ı görevli olarak Yemen'e gönderdi. Dedim ki: Ya Rasulellah! Bizim o çevrede şarap yapılıyor. "mizir" denilen şarabı arpadan, "biti" denilen şarabı da baldan yapıyorlar. Bunun üzerine Resul-i Ekrem (s.a.s.) buyurdu ki:

"Sarhoşluk veren her şey haramdır."

Yine Müslim'in bir rivayetinde:

"Sarhoşluk veren, namazdan alıkoyan her şey haramdır."

Hadis-i şerifi zikredilmiştir.

Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimize *"Cevamiu'l Kelim"* bütün özellikleriyle verilmiştir. Bu hadis-i şerif de *"Cevamiu'l kelim"* dendir. Böylece Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz bu hadis-i şerifleriyle müminleri sarhoşluk veren her şeyden nehyettiğini beyan buyurmuştur. Zira bu hadis-i şerif, İslamiyet'te, sarhoşluk veren şeylerin her türlüsünün yenilmesinin ve içilmesinin haram olduğunu bildiren bir asıl, bir esastır.

Sarhoşluk veren şeylerin haram kılınmasının sebeplerini ve hikmetlerini Allah Teâlâ Kur'an-ı Kerim'de beyan buyurmuştur. Nitekim konu ile ilgili nazil olan son ayetler meal olarak şöyledir:

"Ey iman edenler! Şarap, kumar, dikili taşlar (putlar), *fal* (şans) *okları birer şeytan işi pisliklerdir. Bunlardan uzak durun ki, kurtuluşa eresiniz. Şeytan, içki ve kumar yolu ile ancak aranıza düşmanlık ve kin sokmak, bir de sizi, Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoymak ister. Artık* (bunlardan) *vazgeçtiniz değil mi?"*[375]

Demek ki, içki kumar sebebiyle şeytan insanlar arasına kin ve düşmanlık sokabiliyor; insanları, Allah Teâlâ'yı anmaktan (zikretmekten), en büyük ibadet olan namazdan alıkoyabiliyor ve insan şahsiyetinin en üstün özelliği olan aklıselimine zarar verebiliyor. Bu büyük kayıplar yanında ahlakî, iktisadî ve sağlık yönünden insana getirdiği zararlar da sayılamayacak kadar çok ve büyüktür. Ne çare ki, günümüzde kendi toplumumuz da bu felaketin onarılamaz zararları ile her gün karşılaşmakta ve büyük üzüntüler yaşamaktadır.

Onun içindir ki hadis-i şerifte:

---

375 Maide, 5/90-91.

"İçki, kötülüklerin aslıdır (anasıdır)*."*[376] buyurulmuş ve bütün müminler uyarılmışlardır.

Ayrıca Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz Buhârî ve Müslim'de mevcut diğer bir hadis-i şeriflerinde mealen şöyle buyurmuşlardır:

"Sarhoşluk veren her şey, şarap (hükmünde)*dir ve her şarap da haramdır."*[377]

Hâlbuki insan için dünya ve ahirette en büyük güven ve mutluluk, ilim, irfan ve aklıselimiyle Yüce Rabbini anmasıdır. İçki ve kumar insanı -az bir süre için de olsa- bu mutluluktan mahrum etmektedir.

Hz. Ebu Bekir (r.a.)'e şöyle demişler: "Ya Eba Bekr (r.a.)! İçki haram edilmeden önce olsun, hiç içki içmediniz mi?" Ebu Bekir es-Sıddık (r.a.) cevap olarak şöyle demiştir: "*Ben, insanlığın* (yüksek) *haysiyet ve şerefini bilir ve korurum. İçki içen bir kimse, bunları zayi eder."*

İçki ve kumarın haram olduğunu bildiren ayetler nazil olduğu zaman Medine'de şarabı üzüm, hurma, bal, buğday, arpa ve darıdan yapıyorlardı. -Hangi nesneden ve hangi ad ile içki yapılırsa yapılsın- bilinmesi gereken şudur: Resul-i Ekrem Efendimiz (s.a.s.) bütün müminleri, her konuda olduğu gibi, sekir veren ve uyuşturan şeyler konusunda da uyarmış ve tenvir buyurmuştur.

"Çoğu sarhoşluk veren şeyin azı da haramdır."[378]

"İçki ilaç değildir, hastalığa sebeptir."[379] hadis-i şerifleri, ne kadar düşündürücüdür.

O devirden sonra gelen zamanlarda ihdas edilen ve çeşitli adlar ile adlandırılmış olan sarhoşluk veren ve insanı uyuşturan şeylerin hepsi haramdır. Sarhoşluk veren ve uyuşturucu olan maddeler, dün olduğu gibi bugün de insanlık için büyük bir felakettir. Toplumumuzla birlikte bütün insanlığın bu afetlerden bilinçli olarak uzak kalması hayatî bir zorunluluktur.

---

376 Nesaî, *Eşribe*, 8/315.
377 Tirmizî, *Eşribe*, hadis no 1865.
378 Ebu Dâvud, *Eşribe*, hadis no 3681; Tirmizî, *Eşribe*, hadis no 1866.
379 Müslim, *Eşribe*, hadis no 1984/12.

47

Az Yemeli ve İsraftan Sakınmalı

عَنِ الْمِقْدَامِ بِن مَعْدِي كَرِبَ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ يَقُولُ: «مَا مَلأَ اٰدَمِيٌّ وِعَاءً شَرّاً مِنْ بَطْنٍ. بِحَسْبِ ابنِ اٰدَمَ أَكَلاَتٌ يُقِمْنَ صُلْبَهُ. فَإِنْ كَانَ لاَ مَحَالَةَ، فَثُلُثٌ لِطَعَامِهِ وَثُلُثٌ لِشَرَابِهِ وَثُلُثٌ لِنَفَسِهِ.»

(رواه الإمام أحمد والترمذي والنسائ وابن ماجه. وقال الترمذي حديث حسن صحيح)

Hadis-i Şerifin Tercemesi

Mikdam b. Madîkerib (r.a.) şöyle demiştir: Ben Resulullah (s.a.s.)'dan dinledim. Buyurdu ki:

"Âdemoğlu midesinden daha şer (daha zarar)li bir kap doldurmamıştır. Hâlbuki insanoğlunun kıvamını (gıda ihtiyacını) karşılayacak birkaç lokma kâfi gelir. Eğer onun (gıdasını alması) mutlaka gerekli ise, midesinin üçte birini yemek için, üçte birini içecekleri için, diğer üçte birisi de (boş bırakılıp rahat) nefes alması içindir."[380]

Hadis-i şerifi İmam Ahmed, Tirmizî, Nesaî ve ibn-i Mace rivayet etmişlerdir. Tirmizî, hadis-i şerif, hasen ve sahihtir, demiştir.

HADİS-İ ŞERİFLE İLGİLİ AÇIKLAMALAR

Bu hadis-i şerifi Ahmed b. Hanbel, Tirmizî, Nesaî, İbn-i Mace'den başka İbnü'l Mübarek *"Zühd"*de, Tabaranî *"el Kebir"*de, Kudaî de *"eş-Şihab"*da zikretmişlerdir. İbn-i Hibban ve Hâkim hadis-i şerif sahihtir, demişlerdir. Zehebî'de bunu uygun bulmuş. Tirmizî'nin de bu hadis-i şerif, hasen ve sahihtir, dediği beyan edilmiştir.

380 İmam Ahmed; Tirmizî, no: 2381; Hâkim, *Zühd*, 4/121.

Hadis-i şerifte geçen *"Via"*, içine herhangi bir şey koyup saklanılan kap demektir. Çoğulu *"ev'iye"*dir. İçine yenilecek veya başka şeyler konulan kaplar manasınadır. Bir de hıfzetmek için gizli tutmak, saklamak manasını da ifade eder.

Hadis-i şerifte insanın midesi bir kaba benzetilmiş, içi doldurulan kapların en zararlısı batn (mide) olduğu ifade buyurulmuştur.

"Mele", çoğulu *"meleyan"* bir şeyi tamamıyla doldurmak manasını ifade eder.

Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz bu hadis-i şeriflerinde: İnsanoğlunun içini doldurduğu kabın en zararlısı, batn (mide) olduğunu bildirmiş, insanları çok yemekten, midelerini tamamıyla doldurmaktan sakındırmıştır; zira çok yemek, mideyi tamamıyla doldurmak ve yemeğe düşkünlük birçok zararları da beraberinde getirmiş olmaktadır. İnsan için en büyük nimetlerden olan beden ve ruh sağlığı mideyi doldurmakla zarar görür, sıhhat bozulur, zekâ ve anlayış (fetanet)de durgunluk husule gelir. *"Çok yemek zekâyı giderir"* sözü de bu gerçeğe işaret eder.

Sağlığı korumak, sıhhat ve afiyete gelecek zararları önlemek insan için mukaddes bir görevdir, bir ibadettir. Hasta olup tedavi görmektense hasta olmamaya dikkat etmek, tedbirlerini almak, daha kolay ve daha hayırlıdır. Bunun içindir ki, en başta yenilen ve içilen şeylere itina gösterip vücudun ihtiyacı olan gıdaların temiz, helal ve ihtiyaç kadarına riayet etmek gerekir.

Bilinmelidir ki Allah Teâlâ, bütün nimetleri biz insanlar için yaratmıştır. O'nun ihsan buyurduğu nimetler de sayılamayacak kadar çoktur. Kur'an-ı Kerim'de meal olarak şöyle buyurulmuştur:

"Yiyiniz, içiniz; (lakin) *israf etmeyiniz. Gerçek şudur ki Allah, israf edenleri sevmez."*[381]

Ve bir başka ayette de meal olarak şöyledir:

"Ey iman edenler! Size verdiğimiz rızıkların temiz ve helal olanlarından yiyiniz, Allah'a şükrediniz …"[382]

Temiz ve helal gıdalarla beslenmek, sağlığı korumak ibadettir, kutsal bir görevdir; çünkü bunlar (ruh ve beden sağlığı), insana bahşedilmiş ilahî bir emanettir. Mideyi doldurmak, yemeğe düşkün olmak ise bunlara zarar vermektedir. Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz bundan sakınılmasını biz ümmetine (ve bütün insanlığa) bildirmiştir.

381 Araf, 7/33.
382 Bakara, 2/172.

Hadis-i şerifin ikinci cümlesinde ise vücudun hakkı olan gıdaların verilmesine dikkat çekilmiş ve şöyle buyurulmuştur:

"İnsanoğluna gıda ihtiyacını giderecek ve bedenin güç ve kıvamını sağlayacak birkaç lokma (yemesi) *yeterlidir. Bunu karşılamak gerektiğinde midenin üçte birini gıdası* (taamı), *üçte birini içeceği* (şeyler) *için, diğer üçte birini de boş bırakıp rahat nefes alması için olmalıdır."*[383]

Bunun içindir ki: *"Bu hadis-i şerif tıpta da temel bir esas, bir asıldır"* denilmiştir.

"Camiu'l Ulum ve'l Hikem" kitabının müellifi bu hadis-i şerifi açıklarken bir tabibin şu sözlerini de kaydetmiştir:

"Eğer insanlar, bu hadis-i şerifte öğretilen hususları gereği gibi uygulamış olsalardı hastalıklardan korunmuş olurlar; hastanelere ve eczanelere de (fazla) ihtiyaç kalmazdı. Çok yemek ve yemeğe düşkünlük hastalıkların başıdır."

Ahlak âlimlerinin bu hususlara çok daha fazla dikkat gösterdikleri bilinmektedir. Az yemek nefsin kötü meyillerini önler, hevaî isteklerini frenler, kalbe rikkat (incelik) verir, insanda şefkat ve merhamet duygularını güçlendirir.

Bu bakımdan imkân ölçüsünde az yemeye ve midenin bir kısmını (en az üçte birini) boş bırakmaya dikkat etmelidir. *"İnsan, yaşamak için yemelidir; lakin yemek için yaşamaktan sakınmalıdır."* sözünü her vesile ile göz önünde bulundurmalı, kâmil insanların böyle uygulamada bulundukları unutulmamalıdır.

Temiz ve helal gıdalar ile vücudun ihtiyacı karşılanmalıdır; lakin gereğinden fazlasından da kaçınılmalıdır. Bir kişinin yiyeceği iki kişiye; iki kişinin yiyeceğinin de üç kişiye yeter olduğu gerçeği daima hatırda tutulmalıdır. Bir de mide hastalıkların evidir; perhiz (az ve dikkatli yemek) ise ilaçların başta gelenidir. Kelam-ı kibarı da dikkatlerden uzak tutulmamalıdır.

Nitekim büyük tabiplerden bir zatın (muhtemelen İbn-i Sina'nın) şöyle dediği bilinmektedir:

"Tıp ilmini iki beyitte derledim. Sözün hayırlısı kısa olmasındadır. Yemek yediğinde az ye, yedikten sonra tekrar yemekten uzak kal. Bil ki şifa, alınan gıdayı hazmetmektedir; zira insanlar için zararların en büyüğü, yemek üzerine tekrar yemek yemektir."

---

383 İmam Ahmed; Tirmizî, *Zühd*, hadis no 2381; Hâkim, 4/121.

Bilinmeli ki hadis-i şerif, sağlığımızı korumamız, kanaat ehli olmamız, hastalıklardan ve ihtiraslardan korunmak için en emin esasları ve prensipleri bizlere telkin buyurmuştur.

48

Nifak Alametleri

عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ عَمْرٍو رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «أَرْبَعٌ مَنْ كُنَّ فِيهِ كَانَ مُنَافِقاً خَالِصاً، وَمَنْ كَانَتْ فِيهِ خَصْلَةٌ مِنْهُنَّ كَانَتْ فِيهِ خَصْلَةٌ مِنَ النِّفَاقِ حَتَّى يَدَعَهَا: مَنْ إِذَا حَدَّثَ كَذَبَ، وَإِذَا وَعَدَ أَخْلَفَ وَإِذَا خَاصَمَ فَجَرَ، وَإِذَا عَاهَدَ غَدَرَ.» (اَخْرَجَهُ البخاري ومسلم)

Hadis-i Şerifin Tercemesi

Abdullah b. Amr (r.a.) demiştir ki: Resulullah (s.a.s.) şöyle buyurdu:

"Dört (fena) haslet vardır ki, bu kötü hasletler, kimde bulunursa o kimse, (amelî olarak) halis münafık sayılır. Bu kötü hasletlerden sadece biri, bir kimsede bulunursa o kimse bu kötü huyu terk edinceye kadar o kimsede nifak alametlerinden birisi bulunmuş olur. Bu (fena) hasletler şunlardır: Bir kimse konuştuğunda yalan söyler, va'd ettiğinde vadinden hulf eder (cayar); muhasamada (birbirlerini dava etmede) bulunduğunda haktan ayrılır, sözleşme yaptığında aldatır." (sözleşmesinin gereğini yerine getirmez).[384]

Hadis-i şerifi Buhârî ve Müslim tahriç etmişlerdir.

HADİS-İ ŞERİFLE İLGİLİ AÇIKLAMALAR

Bu hadis-i şerifi Buhârî, *"Kitabü'l İman"*da keza Müslim de yine *"Kitabü'l İman"*da zikretmişlerdir. Hadis-i şerifi Abdullah b. Amr (r.a.), Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimizden rivayet etmiştir. Bazı rivayetlerde Abdullah

384 Buhârî, *İman*, 1/84; Müslim, *İman*, hadis no 58; Ebu Dâvud, *Sünnet*, hadis no 688.

b. Ömer (r.a.)'in rivayet ettiği bildirilmiş ise de Müslim'in yukarıda kaydettiğimiz rivayeti benimsediği görülmektedir. Hadis-i şerifte dört kötü vasıf zikrediliyor. Bu kötü hasletler, kimde mevcut ise o kimse, (ameli bakımdan) halis münafıklardan sayılacağı bildiriliyor. Bu kötü vasıflardan bir kimsede sadece birisi bulunursa o kötü hasleti terk edinceye kadar o kimsede nifak (iki yüzlülük) alametlerinden bir özellik bulunduğu beyan buyuruluyor.

Bu kötü hasletler:

- Konuştuğu vakit yalan söylemek.

- Söz verdiğinde vadinden caymak (vadini yerine getirmemek)

- Hasım olduğunda (bir kimse ile davalı veya davacı olduğunda) hak ve adaletten ayrılmak.

- Sözleşme yaptığında aldatmak, (sözleşmenin gereğini yerine getirmemektir).

Bu sayılan kötü huylar, kendisinde bulunan kimse, amelî olarak halis münafıklardan (ikiyüzlülerden) olur. Bu kötü hasletlerden birisi bir kimsede mevcutsa –o kötü huyu terk edinceye kadar– o kimsede nifaktan bir alamet bulunmuş olur.

Buhârî ve Müslim'de lafız ve mana yönünden bu hadis-i şerife benzer, hadis-i şerifler de mevcuttur. Onlardan biri de meal olarak şöyledir:

"Üç şey vardır ki bunlar münafıklık alametidir:

Konuştuğu vakit yalan söyler, söz verdiğinde vadinden cayar, kendisine bir şey emanet edildiğinde, emanete hiyanet eder."[385]

Bu kötü huyları adet edinmiş olan kimse, nifak alametlerini kendi kişiliğinde cem etmiş (toplamış) olur.

Bu hadis-i şeriflerde beyan edilen kötü huy ve hasletleri, asıl fıtratı bozulmamış, aklıselim sahibi bütün insanlar kötü olarak kabul ederler.

Bunların zıddı olan vasıflar ise insan için, üstün nitelikler, meziyetlerdir. Bu üstün vasıflara sahip bulunan insanlar da her zaman ve mekânda aklıselim sahibi her insan nezdinde saygı görür, kendilerine güvenilir ve kendileri daima takdir edilirler.

Nifak, *"nefeka"* kökünden gelir. Rayiç ve geçerli olan şey demektir. *"Nefak"*, geçerli yol ve yer altından giden yol manasını da ifade eder. Yer altından giden yola (tunele) de *"nefak"* adı verilir.

385 Nesaî, İman, 8/117.

Bir de nifak vardır ki, İslamiyet'te (ayet ve hadis-i şeriflerde) asıl yerilen (kötülenen) işte budur. Böyleleri bir kapıdan İslamiyet'e girdiği halde diğer kapıdan İslamiyet'ten çıkıp gidenlerdir.

Nifak, gizli tutulan, aldatma cinsinden bir kelimedir. Kişinin, söylediğinin tam zıddını içinde tutması veya amel olarak yapmasıdır. Türkçe'de de iki yüzlülük manasını ifade eder.

Şer'î bakımdan nifak iki kısımdır:

Birincisi: Büyük nifak demektir, bu ise –Kur'an-ı Kerim'de de bildirildiği üzere– görünürde İslam'ın telkin ettiği iman esaslarına inandığı halde içinden (kalben inkâr eden) bu esaslara inanmayan kimse demektir. Kur'an ve Sünnet'te yerilen kimseler, genel olarak bu tip insanlardır. Bunların kötü vasıfları Kur'an ve Sünnet'te beyan edilmiştir. Böylelerinin yerlerinin ateş olacağı ve böyle olan kimselerin, inkârcılardan daha şerli olduklarına Kur'an-ı Kerim'de işaret buyurulmuştur.

İkincisi ise amelî nifaktır. Bunda kişi, İslam'ın esaslarına inandığı halde halis münafıkların işledikleri kötü amelleri alışkanlık haline getirir ve bunlardan sakınmaz. Bu ise Müslümana yakışmayan, çok çirkin bir durumdur. Hadis-i şerifte sayılan bu kötü amelleri alışkanlık haline getiren kimseler, yerilmiş ve uyarılmışlardır.

Doğru sözlülük, eminlik (güvenirlik), verilen sözü yerine getirmek, yapılan sözleşmelere sadâkat göstermek, herhangi bir husumet durumunda kişi -kendi aleyhine ve zararına, hatta en yakınlarının zararlarına dahi olsa- hak ve adaletten ayrılmamak. Bu vasıflar peygamberlerin ve diğer kâmil insanların vasıflarıdır.

Âlemlere rahmet olarak gönderilen Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz ümmetini nifak ehlinin yollarına gitmekten men etmiş ve bir hadis-i şeriflerinde mealen şöyle buyurmuşlardır:

"Bizi aldatan bizden değildir."

Ayrıca: *"Aldatan ve hile* (tuzak kuran) *ateştedir."*[386]

Doğru sözlülüğün, insanı iyiliğe, sonuç itibarıyla cennete götüreceği, sıddıklardan yazılacağı, emanetleri koruyanların, verdiği sözleri yerine getirenlerin, yaptığı sözleşmelere sadık kalanların –zararına da olsa– hak ve adalete bağlı kalanların iyilerden oldukları, iyilerin de sonlarının cennet olacağı Kur'an-ı Kerim'de ve ayrıca Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimizin sün-

386 Müslim, İman, hadis no 101; Tirmizî, Buyû, hadis no 1315.

netinde müjdelenmiştir. Bütün müminlerle birlikte tüm insanlık, Resul-i Ekrem (s.a.s.)'in risaleti ile bu mutluluk yoluna davet edilmişlerdir.

49

Tevekkülün Önemi

عَنْ عُمَرَ ابنِ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «لَوْ أَنَّكُمْ تَوَكَّلُونَ عَلَى اللّٰهِ حَقَّ تَوَكُّلِهِ لَرَزَقَكُمْ كَمَا يَرْزُقُ الطَّيْرَ، تَغْدُو خِمَاصاً وَتَرُوحُ بِطَاناً.»

(رواه الإمام أحمد والترمذي، وابن ماجه، وابن حبان والحاكم، وقال الترمذي: حسن صحيح)

Hadis-i Şerifin Tercemesi

Ömer b. Hattab (r.a.) şöyle demiştir: Resulullah (s.a.s.) şöyle buyurdu:

"Eğer siz Allah Teâlâ'ya hakkıyla (gereği gibi) tam tevekkül etmiş olsaydınız O, kuşları rızıklandırdığı gibi, sizleri de rızıklandırırdı. Kuşlar, karınları boş (aç) olarak sabahlarlar, karınları tok olarak akşam (yuvalarına) dönerler."[387]

Hadis-i şerifi İmam Ahmed, Tirmizî, Nesaî, İbn-i Mace, İbn-i Hibban ve Hâkim rivayet etmişlerdir.

HADİS-İ ŞERİFLE İLGİLİ AÇIKLAMALAR

Bu hadis-i şerifi, Ömer b. Hattab (r.a.) Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimizden rivayet etmiştir. Ahmed b. Hanbel Müsned birinci ciltte 30 nolu hadis-i şerif olarak zikretmişlerdir. Tirmizî, hadis-i şerif hasen ve sahihtir, demiştir. Keza bu hadis-i şerifi Nesaî, İbn-i Mace, İbn-i Hibban, Hâkim ve diğerleri de rivayet etmişlerdir.

Ömer b. Hattab (r.a.) Raşidin halifelerinin ikincisidir, cennetle müjdelenmiş on sahabî (Aşere-i Mübeşşere)den biridir; dürüstlüğü, ciddiyeti,

387 Tirmizî, *Zühd*, hadis no 2345.

samimiyet ve şecaeti, yönetimdeki adaleti ile dünya devlet adamlarına ve cihan medeniyetine en büyük ve en güzel adalet örneği olmuştur.

Bu hadis-i şerif, tevekkül konusunda bir asıl, bir esastır; rızıkların insanlara ve diğer canlılara ulaşmasındaki sebeplerin en büyüklerindendir. Hadis-i şerifte mealen şöyle buyurulmuştur:

"Eğer siz Allah'a hakkıyla tevekkül (kalben güvenip itimat) *etmiş olsaydınız O, kuşları rızıklandırdığı gibi sizleri de öylece rızıklandırırdı. Kuşlar,* (mideleri boş) *aç olarak sabaha girerler;* (Lakin sabah erkenden rızıklarını aramak için hareket ederler de) *akşam tok olarak* (yuvalarına) *dönerler."*

Kuşlar, gündüz erkenden hareket edip rızıklarını ararlar. Sabah aç olarak rızık talebine çıkarlar; ancak akşam, mideleri tok olarak yuvalarına dönmüş olurlar. Razzak-ı âlem olan Allah, onlara rızıklarını ihsan eder. Onlar da karınlarını doyurmuş olarak akşamlarlar. Kur'an-ı Kerim'de meal olarak şöyle buyurulmuştur:

"Kim, Allah'tan korkar (takva üzere olur)*sa Allah ona* (daima) *çıkış yolu ihsan eder ve ona beklemediği yerden rızık verir. Kim, Allah'a güvenir* (tevekkül ederse) *Allah ona yeter. Şüphesiz ki Allah, emrini yerine getirendir; Allah her şeye bir ölçü koymuştur."*[388]

Kim, takvaya sarılır, gereği gibi Allah'a tevekkül (itimat) ederse o kimsenin bu takvası ve Allah'a güveni, dünya ve ahiretin iyiliklerini o kimseye temin eder. Cenab-ı Hak, o insanın takvası ve tevekkülüne (Allah'a güvenine) ikram olarak, o kimseyi dünyanın ve ahiretin ıstıraplarından emin kılar.

Tevekkül kelimesinin manası şudur: *"Kalbin sıtk ile Allah'a güvenmesi* (itimat etmesi), *dünya ve ahiretin iyiliklerini Allah'tan dilemesidir. Ve yine dünya ve ahirette gelecek zararların hepsinden korunmasını içtenlikle ve sadece Allah'tan istemesi; bütün işlerini O'na* (Allah'a) *tefviz* (arz) *etmesidir."* Geniş bilgi için on dokuzuncu hadis-i şerifin mealine bakılabilir.

Kulun, Allah Teâlâ'ya tevekkülü (itimadı), kulun gerçekte ve gönülden Allah Teâlâ'ya güvendiğini yakînî olarak bilmesidir. Tevekküle sahip olan insanlar, Kur'an-ı Kerim'de övülmüşlerdir:

"Müminler iseniz sadece bir Allah'a güveniniz."[389] buyurulmuştur.

Kalben Allah Teâlâ'ya itimat (güven), başta peygamberler olmak üzere Cenab-ı Hakk'ın bütün sevgili kullarının şiarı ve özellikleridir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de meal olarak şöyle buyurulmuştur:

388 Talak, 65/2.
389 Maide, 5/23.

"...Hiç şüphe yoktur ki Allah, tevekkül eden (kendisine güvenip dayanan) *kullarını sever."*[390]

Allah Teâlâ'ya tevekkül etmek (güvenmek) O'nun bu fizik âleminde koyduğu sebeplere, prensiplere uyup insan için gerekli olan sayü gayrete (çalışmalara) engel değildir. İnsan, bu prensiplere en iyi şekilde riayet eder, bütün gücü ile bilgi, tecrübe ve aklıselime dayanan en ciddi çalışmaları yapar, bu onun kulluk görevidir. Ancak sebeplere değil, Allah Teâlâ'nın lütfuna itimat eder, sonucu O'nun kereminden bekler. Zira Allah Teâlâ'nın bu âlemde var edip cari kıldığı prensiplere uymak, onlardaki incelikleri, hikmetleri anlamaya çalışmak insan için mukaddes bir görevdir. Cenab-ı Hakk'ın kanunlarını "Sünenullah" ve "âdetu'llah" adı verilen bu prensipleri bilmek, anlamak gerçek ilim ve hikmettir; en büyük iyiliklere nail olmaktır. Resul-Ekrem Efendimiz (s.a.s.) her yönden olduğu gibi, tevekkül (Allah'a itimat) konusunda da bizlere ve bütün insanlığa en güzel örnektir.

Meşru yoldan kazanç sağlamaya çalışmak, bu uğurda yorulmak günahların bağışlanmasına sebep olan amellerdir ve her türlü övgüye de layıktır. Bu kabil çalışmalara engel olmak ise Resul-i Ekrem (s.a.s.)'in sünnetini küçümsemek demektir.

En iyi sonuçlara ulaşmak için çalışmak, Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimizin sünnetine uymak ve Allah Teâlâ'ya itaat etmektir. Diğer taraftan kalben Allah'a itimat edip O'nun koyduğu prensiplere uymak da Allah Teâlâ'ya iman etmiş olmaktır. Bunun içindir ki, Kur'an-ı Kerim'de meal olarak şöyle buyurulmuştur:

"Ey iman edenler! (ihtiyatı) *tedbirlerinizi alınız…"*[391]

"Namaz eda edildikten sonra yeryüzüne dağılınız ve Allah'ın lütfundan rızkınızı araştırınız, Allah'ı çok anınız ki kurtuluşa eresiniz."[392]

Bilinmeli ki, insan için ancak çalışmalarının karşılığı vardır ve insan çalışmalarının karşılığını görecektir, bu husus ilahî teminat altındadır. Bunun içindir ki, başka bir hadis-i şeriflerinde Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Hiçbir insan rızkını tamamlamadan ölmez. (Ey ümmetim!) *Siz, Allah'tan korkun.* (Takva üzerine olun). *Rızkınızı güzel ve helal olan yollardan araştırın. Helal olanları alın; haram olanları da terk edin."*[393]

---

390 Âl-i İmrân, 3/159.
391 Nisa, 4/71.
392 Cuma, 62/10.
393 Hâkim, *Müstedrek, Buyu'*, hadis no 2136.

Kuşlar, safiyetle ve tabî olarak sabah erkenden rızıklarını aramak üzere hareket ederler. Cenab-ı Hakk'ın var ettiği ve bu evrende koyduğu prensiplere uyarlar. Akşamüzeri mideleri dolu olarak yuvalarına dönerler.

İnsanlar da iradî ve ihtiyarî olarak, temiz kalp ile Allah'a itimat edip çalışmalarını, usulüne uygun olarak yaparlarsa Allah Teâlâ, kuşları rızıklandırdığı gibi insanları da rızıklandırır.

50

İnsanın Dili, Allah Teâlâ'yı Anmakla Meşgul Olmalıdır

عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بنِ بُسْرٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ أَنَّ رَجُلاً قَالَ يَا رَسُولَ اللّٰهِ إِنَّ شَرَائِعَ الْإِسْلَامِ قَدْ كَثُرَتْ عَلَيَّ فَأَخْبِرْنِي بِشَيْءٍ أَتَشَبَّثُ بِهِ. قَالَ: «لاَ يَزَالُ لِسَانُكَ رَطْباً مِنْ ذِكْرِ اللّٰهِ عَزَّ وَجَلَّ.» (اَخْرَجَهُ الترمذي وابن ماجه وابن حبان في صحيحه)

Hadis-i Şerifin Tercemesi

Abdullah b. Büsr (r.a.) şöyle demiştir:

"Bir adam, Resul-i Ekrem Efendimize şöyle dedi:

Ya Rasulellah! Benim için İslam'ın şer'î hükümleri çoğaldı. Bunlarla ilgili, bana bir esas bildirsen de ben ona sımsıkı sarılsam (o esas da bunların hepsini içine alsa). Bunun üzerine Resulullah (s.a.s.) şöyle buyurdu: Lisanın, devamlı olarak Aziz ve Celil olan Allah'ın zikriyle yaş (meşgul) bulunsun."[394]

Hadis-i şerifi Tirmizî, İbn-i Mace ve İbn-i Hibban Sahihlerinde tahriç etmişlerdir.

HADİS-İ ŞERİFLE İLGİLİ AÇIKLAMALAR

Bu hadis-i şerifi, sahabeden Abdullah b. Büsr (r.a.) rivayet etmiş ve şöyle demiştir:

Hz. Peygamber (s.a.s.)'in huzurlarına bir adam geldi ve dedi ki:

"Ya Rasulellah! İslam'ın hükümleri (farzları ve sünnetleri) gerçekte benim için büyük ölçüde çoğaldı. (Ben zayıf olduğum için) bunları tam olarak

394 Tirmizî, *Dua*, hadis no 3375; İbn-i Mâce, *Zikir*, 5/408.

yerine getirmekte acizlik hissediyorum. Bana öyle bir husus bildir ki, ben onu yapayım ve o yaptığım amelim de bu hükümlerin (farz ve sünnetlerin) hepsini kapsamış olsun."

Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz yukarıda meali verilen hadis-i şeriflerini beyan ederek şöyle buyurdu:

"Lisanın, Aziz ve Celil olan Allah'ın zikri ile daima yaş (meşgul) *bulunsun."*

İbn-i Hibban'ın Sahih'inde mana olarak aynı fakat lafızlarda farklılık vardır. Şöyle ki, sahabeden Muaz b. Cebel (r.a.) demiştir ki: Ben Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimizin huzurundan son defa ayrıldığım sırada kendilerine şöyle dedim:

"Ya Rasulellah! Amellerin hangisi daha hayırlıdır ve Allah Teâlâ'ya (rızasına, sevgisine) *daha yakındır?"* Buyurdu ki:

"Ölüm sana gelinceye kadar (ve geldiğinde) *lisanın zikrullah* (Allah'ı anmak) *ile meşgul olsun."*

Yani ölüm sana geldiğinde senin dilin Allah Teâlâ'yı zikretmekle meşgul olsun. Ölüm seni bu durumda bulsun.

Kur'an-ı Kerim'de, müminlere Allah Teâlâ'yı çokça zikretmeleri emredilmiştir. Ayrıca Allah Teâlâ'yı çokça anmakla meşgul olan müminler, yine Kur'an-ı Kerim'de övülmüşlerdir. Bu ayetlerden birkaçı meal olarak buraya alınmıştır:

"Ey iman edenler! Allah'ı çokça zikrediniz ve O'nu sabah-akşam tesbih ediniz."[395]

"… Allah'ı çokça zikrediniz ki kurtuluşa eresiniz."[396]

"Allah'ı çok zikreden erkekler ve kadınlar var ya işte Allah, bunlar için bir mağfiret ve büyük bir mükâfat hazırlamıştır."[397]

"… (O akıl sahipleri) *o kimselerdir ki ayakta oldukları, oturdukları ve yanları üzere uzanmış bulundukları halde* (yani bütün durumlarında) *Allah'ı zikrederler."*[398]

Kur'an-ı Kerim, baştanbaşa zikirdir. Kur'an okumak zikirdir; ibadettir, O'nu öğrenmek de öğretmek de manasını anlamaya çalışmak da ilimdir, ibadettir, zikirdir.

---

395 Ahzab, 33/41-42.
396 Cuma, 62/10.
397 Ahzab, 33/32.
398 Âl-i İmrân, 3/191.

Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz:

"Müferridun olanlar, önceliği aldılar, (onlar öndedirler), *buyurmuştur. Bunun üzerine: Ya Rasulellah! Bu önde olan Müferridun buyurduğunuz insanlar kimlerdir? Diye sormuşlardır. Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz de: Allah'ı çokça zikreden erkekler ve kadınlardır."*[399] buyurmuşlardır.

Zikretmek (Allah Teâlâ'yı anmak), Allah yolunda en kuvvetli bir rükün, bir umdedir. Allah'ı zikretmek, o kadar önemli bir ibadettir ki hadis-i şerifte şöyle buyurulmuştur:

"Arz üzerinde (sıtk ile) *Allah, Allah denildiği sürece kıyamet kopmaz."*[400]

Hadis-i şerifi Tirmizî, Sünen'de *"el Fiten"* bölümünde zikretmiştir. Bu mealde başka hadis-i şerifler de vardır. Allah Teâlâ'yı zikretmek, lisan ile olduğu gibi kalp ile de olur. İkincisi birincisinden daha evladır; lakin lisan ve kalp ile birlikte Allah'ı zikretmek kâmil ve efdal olan zikirdir.

Kur'an-ı Kerim'de Allah Teâlâ meal olarak şöyle buyurmuştur:

"Siz beni zikrediniz ki ben de sizi anayım."[401]

Diğer bir ayette de meal olarak şöyle buyurmuştur:

"Onlar ki iman ettiler, onların gönülleri Allah'ı zikretmekle sükûnete erer. Bilesiniz ki kalpler, ancak Allah'ı zikretmekle huzur bulur."[402]

Yukarıda Ahzâb sûresi 41 ve 42. ayetlerinde Allah Teâlâ'yı çokça zikretmek; sabah ve akşamda O'nu tesbih etmekle emir buyurulmuştur. Zikir ve tesbih lafızlarının en kolay ve en sevaplı ve efdal olanları şu mübarek cümlelerdir:

"Sübhanallah, el-hamdü lillah, Lâ ilâhe ilellah, Ellâhu ekber, Lâ ilâhe ilellâhu vallâhu ekber. Ve lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâhi'l aliyyi'l azîm."

Yine hadis-i şerifte şöyle buyurulmuştur:

"Ey insanlar! Cennet bahçelerinde gezip dolaşın. Denildi ki: Ya Rasulellah! Cennet bahçeleri nelerdir? Buyurdu ki: Cennet bahçeleri, Allah'ın zikredildiği meclislerdir."[403]

Hadis-i şerifi Tirmizî Sünen'de *"dualar"* bölümünde zikretmiştir.

---

399 Müslim, *Zikir ve Dua*, hadis no 2676.

400 Müslim, *İman*, hadis no 148; Tirmizî, *Fiten*, hadis no 2208/35.

401 Bakara, 2/152.

402 Ra'd, 13/28.

403 Tirmizî, *Davat*, hadis no 3504.

51

Edep ve Hayâ İmandan Bir Şubedir

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «أَلْإِيمَانُ بِضْعٌ وَسَبْعُونَ – أَوْبِضْعٌ وَسِتُّونَ – شُعْبَةً فَأَفْضَلُهَا قَوْلُ لاَ إِلٰهَ إِلاَّ اللّٰهُ وَأَدْنَاهَا إِمَاطَةُ اْلأَذَى عَنِ الطَّرِيقِ وَالْحَيَاءُ شُعْبَةٌ مِنَ الْإِيمَانِ.» (متفق عليه)

Hadis-i Şerifin Tercemesi

Ebu Hüreyre (r.a.) şöyle demiştir: Resulullah (s.a.s.) şöyle buyurdu:

"İman, yetmiş bu kadar yahut atmış bu kadar şube (derece)dir. En üstün derecesi ise "Lâ ilâhe illellâh" sözüdür. En alt (en son) derecesi de insanlara eza veren şeyleri, yol (lar) üzerinden atmak, uzaklaştırmaktır. Hayâ (utanma duygusu) da imandan bir şubedir."[404]

Hadis-i şerifi, Buhârî ve Müslim rivayet etmişlerdir.

HADİS-İ ŞERİFLE İLGİLİ AÇIKLAMALAR

Bu hadis-i şerifi Buhârî ve Müslim rivayet etmişlerdir. Buhârî, Sahih'in-de iman bölümünde, keza Müslim de Sahih'inde *"İmanın şubeleri ve hayânın fazileti"* bölümünde zikretmişlerdir.

Hayâ, utanmak demektir. Nefsin (kişinin) bir şeyi yapmaktan çekinmesi ve kınanmaktan sakındığı için bir şeyi yapmaması, terk etmesidir. İslam ahlakından olan edep ve hayâ imandan bir şubedir. Nitekim Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz başka bir hadis-i şeriflerinde de şöyle buyurmuşlardır:

404 Buhârî, *İman*,1/48-49; Müslim, *Umurü'l İman*, hadis no 35.

“Hayâ (utanma duygusu) *imandandır; edep ve hayâ sadece iyilik getirir.” “Edep ve hayâ tamamıyla iyiliklerdir.”*[405]

Hayâ, insanı kötü işler (çirkin ve günah olan şeyler) yapmaktan alıkoyan yüksek ve insanî bir duygudur. Hayâ iki kısımdır:

Birincisi: Ruhî (tabii) bir duygudur. Yüce Yaratıcı bütün insanlarda (onların ruhunda) bu duyguyu var etmiştir. Müslim, gayrimüslim her insanda bu duygu mevcuttur. Mesela insan olan hiçbir kimse, halkın arasında edep yerlerini açmaz. İnsanların bulundukları veya gelip geçtikleri yerleri kirletmez. Bu tür edep ve hayâ duygusu, insanın yaratılışında, tabiatında vardır. Kişi insaniyetini koruduğu sürece bu güzel duygu onda mevcuttur.

İkincisi ise imandan gelen edep ve hayâ duygusudur. Bu ise insanın bilgi, eğitim ve öğretimle kazandığı bir haslet, bir meziyettir. Asıl övgüye layık ve İslam ahlakından olan utanma duygusu (edep ve hayâ) budur. Zira imandan gelen bu duygu, mümin kişiyi çirkin ve günah olan işleri yapmaktan alıkoyar. Mümin kişi, Allah’tan hayâ ettiği için O’na isyan etmez; kötülükleri, çirkin olan şeyleri terk eder. Bu kabil edep ve hayâ duygusu, ancak iman ile kazanılmış olur.

Yukarıda meali verilen hadis-i şerif bu türden olan edep ve hayâyı bildirmiştir. Onun içindir ki âlimler, hayâ duygusunu şöylece tanımlarlar:

Edep ve hayânın (utanma duygusunun) gerçeği şudur:

Utanma duygusu: İnsanı çirkin olan şeyleri yapmaktan alıkoyan ve hak sahiplerinin haklarına saygılı olmayı temin eden bir duygu, bir erdemdir.

Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz, *“Cevamiu’l Kelim”*den olan bu hadis-i şeriflerinde:

“İman, yetmiş bu kadar veya atmış bu kadar şubedir. En yüksek derecesi “Lâ ilâhe illallâh” *cümlesidir. En son derecesi de yollar üzerinden* (insanlara) *eza veren şeyleri temizleyip uzaklaştırmaktır. Edep ve hayâ da imandan bir derece* (bir şube)*dir.”* buyurmuşlardır.

405 Buhârî, *İman*, 1/69; Tirmizî, *İman*, 2618.

52

Allah Teâlâ, Rıfk ile Muameleyi Sever

عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ:

«إِنَّ اللّٰهَ رَفِيقٌ يُحِبُّ الرِّفْقَ فِي الْأَمْرِ كُلِّهِ.» (متفق عليه)

Hadis-i Şerifin Tercemesi

Aişe-i Sıddıka (r.a.) şöyle dedi: Resulullah (s.a.s.) buyurdu ki:

"Gerçekten Allah Teâlâ, (kullarına) çok lütufkârdır. O, her işte lütufkârlığı (yumuşak davranmayı) sever."[406]

Hadis-i şerifi Buhârî ve Müslim rivayet etmişlerdir.

HADİS-İ ŞERİFLE İLGİLİ AÇIKLAMALAR

Bu hadis-i şerifi, Buhârî ve Müslim rivayet etmişlerdir. Müslim *"Kitabü'l Birr ve's-Sıla"* bölümünde 2593 numaralı hadis-i şerif olarak zikretmiştir.

Hadis-i şerifi, Aişe-i Sıddıka (r.a.) Validemiz, Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimizden rivayet etmiştir. İmam Müslim'in Sahih'inde bu hadis-i şerifin devamı da zikredilmiştir. Mana olarak Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz, şöyle buyurmuşlardır:

"Ya Aişe! Allah Refîk'tir, (kullarına çok lütufkârdır). *O,* (her işte) *lütufkâr olmayı,* (yumuşak ve latif davranılmasını) *sever. Allah Teâlâ, lütufkâr, yumuşak, mülayim kimselere yaptığı ikramı, şiddetli davranılmaya da ve başka şeye de yapmaz."*[407]

406 Buhârî, *Diyat*, hadis no 6528.
407 Müslim, *Birr ve's-Sıla*, hadis no 2593; Ebu Dâvud, *Cihad*, hadis no 2478.

Bu hususta diğer bir hadis-i şeriflerinde de Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuşlardır:

"Yumuşak davranmaktan mahrum (yoksun) *kalan kimse, iyilikten de mahrum kalır."*[408]

Ve yine şöyle buyurmuşlardır:

"Yumuşak davranmak (meziyeti) *herhangi bir şeyde bulunursa ona güzellik verir. Yumuşak davranmak* (meziyeti) *herhangi bir şeyden alınırsa o şeyi çirkinleştirir."*[409]

Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimizin yukarıda meali verilen hadis-i şeriflerini beyan buyurmalarına şöyle bir hâdise sebep olmuştur:

Yahudi cemaatinden bir gurup, Resulullah'ın huzuruna gelmiş ve Hz. Peygamber'e hitaben (selam vermek yerine) *"E's-sâmü aleyküm"* yani *"Ölüm sizin üzerinize olsun, Ya Muhammed!"* demişler. Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz de onların bu sözleri üzerine onlara sadece: *"Sizin üzerinize"* cümlesini ifade buyurmuşlardır; ancak Yahudilerin sözlerini, buna karşılık Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimizin ifade buyurduğu cümleyi dinleyen Hz. Aişe (r.a.) Yahudilere karşılık olarak şöyle demiştir:

"Ölüm de Allah'ın gazabı da sizin üzerinize olsun." Bu durum karşısında Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz:

"(Sabırlı ol, ya Aişe)! *Gerçek şudur ki, Allah kullarına çok lütufkârdır, her işte* (sabırlı ve) *yumuşak davranılmasını sever. O, yumuşak,* (rıfk) *ile muameleye verdiği ecri, şiddetle yapılan muameleye vermez ve yumuşak davranmanın dışında olan davranışlara da vermez."*[410] buyurmuşlardır.

Her iş ve muamelede rıfk ile (lütufkârlıkla) muamele edilmesini Allah Teâlâ sever. Allah kullarına çok lütufkârdır. O halde her işte rıfk ile muamele müminin şiarı olmalıdır.

Ancak inkârcıların ve ikiyüzlülerin (nifak ehli olan kimselerin) zararlarını önlemek, onları bu kötü davranışlarından caydırmak için (savaş halinde ve İslam'ın koyduğu ölçüler içerisinde) sert davranılır. Allah Teâlâ, Kur'an-ı Kerim'de müminlerin vasıflarını açıklarken:

"Onlar ehl-i küfre (inkârcılara) *karşı şiddetlidirler; ancak birbirlerine karşı da çok merhametlidirler."*[411] buyurmuştur.

---

408 Müslim, *Birr ve's-Sıla*, hadis no 2592.
409 Müslim, *Birr ve's-Sıla*, hadis no 2593.
410 Buhârî, *İsti'zan*, 1/36; Müslim, *Birr ve's-Sıla*, hadis no 2593; Ebu Dâvud, *Cihad*, hadis no 2478.
411 Feth, 48/29.

53

İslamiyet'te Aslolan, Kolaylaştırmak ve Sevdirmektir

عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: يَسِّرُوا وَلاَ تُعَسِّرُوا وَبَشِّرُوا وَلاَ تُنَفِّرُوا. (متفق عليه)

Hadis-i Şerifin Tercemesi

Enes (r.a.) Peygamber (s.a.s.)'den rivayetle şöyle demiştir: Resulullah (s.a.s.) buyurdu ki:

"Siz, kolaylaştırınız; zorlaştırmayınız; müjdeleyiniz; nefret ettirmeyiniz."[412]

Hadis-i şerifi Buhârî ve Müslim rivayet etmişlerdir.

HADİS-İ ŞERİFLE İLGİLİ AÇIKLAMALAR

Bu hadis-i şerifi sahabeden Enes b. Malik (r.a.) Resul-i Ekrem (s.a.s.)'den rivayet etmiştir. Buhârî ve Müslim bu hadisi şerifi Sahih'lerinde tahriç etmişlerdir.

Bu hadis-i şerifin, Ebu Musa el-Eş'arî'den gelen bir rivayeti de şöyledir:

Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz Ebu Musa el-Eş'arî ile Muaz b. Cebel (r.a.)'i Yemen'e görevli olarak gönderdiğinde her ikisine hitaben şöyle buyurmuşlardır:

"Siz, kolaylaştırın; zorlaştırmayın; müjdeleyin; nefret ettirmeyin; birlik (ittifak) *halinde olun; anlaşmazlığa düşmeyin."*[413]

---

412 Buhârî, *İlim*, 1/171; Müslim, *Cihad*, hadis no 1734.
413 *Muhtasar-ı Sahih-i Müslim*, 2/54, hadis no 1112.

İslamiyet kolaylıktır

Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz mealen şöyle buyurmuşlardır.

"Ben Hanif ve kolaylık dini olan İslam ile peygamber olarak gönderildim."[414]

Diğer bir hadis-i şeriflerinde ise meal olarak şöyle buyurdular:

"Bu din, kolay olan bir dindir."[415]

Bilindiği üzere İslamiyet'te zorluk yoktur. İman doğruluktur; inkâr ise doğruluktan sapmaktır. İnsanın, ruh ve fıtratına uygun olan, İslam dinini bütün güzellikleriyle insana anlatmak ve öğretmektir. Öyle ki İslamiyet ile insan fıtratı arasına sokulmak istenen engelleri, bilgi ve eğitim esaslarına uygun olarak ortadan kaldırmak zorunludur ve gereklidir. Bu engellerin başta geleni ise bilgisizlik ve yanlış telkinlerdir.

Arz üzerindeki bütün canlılar, güneşin ışığına ve ısısına muhtaç olduğu gibi insanlar da dinin (İslam'ın) hayat veren prensiplerine o derecede muhtaçtırlar. İslam'ın hayat veren esaslarını insanlara en güzel ve en kolay yoldan anlatmak, öğretmek, mukaddes bir görevdir. Ve bu görev, insanların hepsinin, bilen ve aklı eren diğer insanlar üzerindeki haklarıdır. İslam toplumları insanlığın iyiliği için yaratılmış ve arz üzerinde var edilmiş toplumlardır. Zira onlar, Allah'a gereği gibi inanan, iyiliği telkin eden, öğreten; kötülüklerden insanları alıkoyan (güçleri ölçüsünde) kötülükleri ortadan kaldıran hayırlı bir toplumdur.

Ancak bu gerçeklerin en kolay bir biçimde insanlara öğretilmesine ve bu hususta insanların en makul ve ilme uygun bir şekilde eğitilmelerine ihtiyaç vardır. İslam'ın esaslarında, hükümlerinde bir zorluk yoktur. Allah Teâlâ, İslam ümmeti (toplulukları) üzerinden güçlükleri kaldırdığını beyan buyurmuştur. Kur'an-ı Kerim'de meal olarak buyurulan:

"Allah, dinde sizin üzerinize bir zorluk yüklemedi."[416] hükmü, bu gerçeği bildirmektedir.

Bir de daima müjdelemek, ümitleri kuvvetlendirmek İslamiyet'te bir esastır. İslamiyet'te bilgisizliğe, tembelliğe, sefahate, taşkınlıklara yer olmadığı gibi zorlamaya, nefret ettirmeye de yer yoktur.

Onun içindir ki Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz:

"Kolaylaştırın; zorlaştırmayın; müjdeleyin; nefret ettirmeyin." buyurmuşlardır.

Bu temel kaide, bütün müminlere yol göstermekte ve ışık tutmaktadır.

414 *Camiü's Sağir*, hadis no 208.
415 Buhârî, İman, hadis no 39.
416 Hac, 22/78.

54

Haksızlığın Önlenmesinin Gerekli Olduğu

عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «اُنْصُرْ أَخَاكَ ظَالِماً أَوْ مَظْلُوماً. فَقَالَ رَجُلٌ يَا رَسُولَ اللّٰهِ! أَنْصُرُهُ إِذَا كَانَ مَظْلُوماً. أَرَأَيْتَ إِنْ كَانَ ظَالِماً كَيْفَ أَنْصُرُهُ؟ قَالَ: تَحْجُزُهُ – أَوْ تَمْنَعُهُ – مِنَ الظُّلْمِ فَإِنَّ ذَلِكَ نَصْرُهُ.» (رواه البخاري)

Hadis-i Şerifin Tercemesi

Enes, (r.a.) demiştir ki: Resulullah (s.a.s.) şöyle buyurdu:

"Kardeşin zalim de olsa mazlum da olsa ona yardım et. Bunun üzerine bir adam şöyle dedi: Ya Rasulellah! Kardeşim mazlum (haksızlığa uğramış) ise ona yardım ederim; fakat eğer zalim (haksız) olursa ben ona nasıl yardım ederim? (Bana lütfen bildiriniz). Resul-i Ekrem (s.a.s.) buyurdu ki:

Onu zulüm yapmaktan alıkoyarsın. İşte böyle yapmış olman, ona yardımdır."[417]

Hadis-i şerifi, Buhârî rivayet etmiştir.

HADİS-İ ŞERİFLE İLGİLİ AÇIKLAMALAR

1. Enes b. Malik (r.a.) Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimizden bu hadis-i şerifi rivayet etmiştir. Buhârî de Sahih'inde zikretmiştir.

*"Cevamiü'l Kelim"*den olan bu hadis-i şerifin, manası da çok açıktır. Zulüm, haksızlık demektir. Bir şeyi layık olduğu yere değil de başka yere koymak, haktan ayrılmak, haddi aşmak, başkalarının mülkünde -hak sahibinin rızası olmadan- tasarrufta bulunmaktır. İslamiyet'te bunların hepsi

417 Buhârî, Mezalim, hadis no 2312.

haram kılınmıştır. Temelde zulüm (haksızlık) ve benzeri kötülükler, tevhit esasına bağlı bütün şeriatlarda haram kılınmıştır. Bir hadis-i şerifte:

"Zulüm, kıyamet gününde karanlıklardır (Karanlıklar içinde kalmaktır)*."*[418] buyurulmuştur.

Haksızlık yapan kimse, başta kendisine yazık etmiştir; çünkü haksızlık yapan kimse, Cenab-ı Hakk'ın rahmetinden uzaklaşmıştır.

"Haksızlık yapanın evi, yıkılmış harap olmuştur. Bir süre sonra da olsa bu böyledir." sözü, bir gerçeğin ifadesidir.

Hâlbuki kalpler, iyilik yapanlara karşı sevgi hisleriyle dolar; kötülük yapanlara karşı da gönüller, nefret duyar.

Bu durum, insan fıtratında mevcut olan bir özelliktir. Allah, insanları bu tabiatta yaratmıştır. Allah (c.c.)'ın sünnetinde (koyduğu prensiplerde) de değişme olmaz. Allah, zulümden münezzehtir. O, hiç kimseye haksızlık yapmaz; lakin insanlar kendi öz nefislerine haksızlık ederler. Bütün mesele insanın, özellikle müminin haksızlıktan uzak kalmasıdır.

Bir başka hadis-i şerifte:

"Üç (sınıf) *insan vardır ki onların duaları geri çevrilmez* (kabul olunur). *Bunlar: Oruçlu bulunan insanın iftar edinceye kadar yaptığı dua, Âdil olan devlet başkanının duası ve bir de haksızlığa uğramış kimsenin* (mazlumun) *duasıdır."*[419] (Cenab-ı Hak tarafından bu dualar kabul olunur; geri çevrilmez) buyurulmuştur.

İnsanlar arasında ve onların bütün muamelelerinde aslolan adaletin egemen olmasıdır. İslam dininin, bütün emir ve yasaklarındaki esas hedef, adaletin sağlanmasıdır. Medeniyetler, ancak adaletle var olur ve yükselir. Haksızlıklarsa medeniyetlerin, egemenliklerin yıkılma sebebidir. Haksızlık, dünya hayatındaki mutlulukların da yok olma sebebidir. En çetini de haksızlığın, Allah Teâlâ'nın azabına, gazabına sebep olmasıdır. Bu ise haksızın, ahiret hayatında elem verici azaba maruz kalmasıdır. Onun içindir ki, değil ki haksızlık yapmak, haksızlık yapanlara yönelmek bile cezayı gerektiren suçlardan sayılmış ve bununla ilgili olarak Kur'an-ı Kerim'de mealen şöyle buyurulmuştur:

"Haksızlık yapanlara –en az ölçüde de olsa asla– *meyletmeyin, sonra size ateş dokunur."*[420] buyurulmuştur.

---

418 Buhârî, *Mezalim*, 5/73; Tirmizî, *Birr*, hadis no 2031.
419 Tirmizî, *Sıfatü'l Cennet*, hadis no 2528; İbn-i Mace, *Sıyam*, hadis no 1752.
420 Hud, 11/113.

Yukarıda meali verilen hadis-i şerifte Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz biz ümmetini uyarmış ve şöyle buyurmuştur:

"Kardeşin haksız da olsa, haksızlığa uğramış da olsa, sen ona yardım et."

Bu hadis-i şerifi dinleyenlerden biri: *"Ya Rasulellah! Haksızlığa uğramış olan kardeşime yardım ederim; lakin haksız olana* (zalime) *nasıl yardım edebilirim?"* diye sormuştur. Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz:

"O kimseyi zulüm yapmaktan (haksızlıktan) *alıkoyarsan ona yardım etmiş olursun."* buyurmuşlardır.

Sosyal hayatta ve haksızlılar karşısında: *"Bana ne demek"* büyük felaketlere yol açmış olur. Aklıselimle, bilgi ve hikmetle haksızlık yangınlarını önlemeye çalışmak, aklı eren her insan için zorunlu ve mukaddes bir görevdir. Hadis-i şerif, bütün müminlere bu gerçeği telkin buyurmuştur.

Bilmek gerekir ki, İslamiyet'te mevcut *"Emr-i bi'l maruf, nehy-i ani'l münker"*i (iyilikleri telkin edip kötülüklerden men etme) görevini terk etmek, topluma yapılan en büyük haksızlıklardandır. Bu görevin terk edilmesi veya ihmali, onarılması güç felaketlerin habercisidir.

55

Müminlerin İman Bakımından En Kâmili, Ahlaken Güzel Olanıdır

أَبُو هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «أَكْمَلُ الْمُؤْمِنِينَ إِيمَاناً أَحْسَنُهُمْ خُلُقاً وَخِيَارُكُمْ خِيَارُكُمْ لِنِسَائِهِمْ.» (وقال حديث حسن صحيح)

Hadis-i Şerifin Tercemesi

Ebu Hüreyre (r.a.) dedi ki: Resulullah (s.a.s.) şöyle buyurdu:

"Müminlerin iman bakımından en kâmil olanı, ahlakı en güzel bulunanıdır. Ve sizin en hayırlı olanlarınız da hanımlarına karşı en iyi olanlarınızdır."[421]

Hadis-i şerifi, Tirmizî rivayet etmiş ve bu hadis-i şerif hasen ve sahihtir, demiştir.

HADİS-İ ŞERİFLE İLGİLİ AÇIKLAMALAR

Bu hadis-i şerifi, Ebu Hüreyre (r.a.) Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimizden rivayet etmiştir. Hadis-i şerifi Tirmizî "*Sünen*"de, "*Kadının zevci* (eşi) *üzerindeki hakkı*" ile ilgili bölümünde; Ebu Dâvud'da yine *"Sünen"*de zikretmişlerdir.

Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz, bu hadis-i şeriflerinde fert ve toplum olarak bütün insanları ve özellikle bütün müminleri, her yönden ilgilendiren iki hususu beyan buyurmuşlardır. Bu iki husus, o kadar önemlidir ki, fert ve toplumların huzur, güven ve mutluluk içinde olmaları bunların yerine getirilmelerine bağlıdır.

Birinci cümlede: *"Müminlerin iman bakımından en kâmil* (en mükemmel) *olanı, ahlakı en güzel olanıdır."*

---

421 Tirmizî, *Hakkü'l Mer'eti ala Zevciha*; Ebu Dâvud, *Sünnet*, hadis no 4682.

İkincisi ise: *"Sizin en hayırlınız, hanımlarınıza* (eşlerinize) *karşı en hayırlı olanlarınızdır."* buyurulmuştur.

Bilindiği gibi, *"İslamiyet, iyi ahlaktan* (huy güzelliğinden) *ibarettir."*[422] Ayrıca Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz: *"Ben, güzel ahlakı tamamlamak için gönderildim."*[423] buyurmuşlardır.

Fert ve toplumlar, İslam'ın telkin ettiği, övdüğü iyi ahlak esasları üzerine (eğitim ve öğretim ile) yetiştirildiğinde, insanların özlediği her iyilik, dünya hayatında sağlanır; huzur, güven ve tertemiz bir toplum hayatı yaşanmış olur.

İslam'ın gayesi de önce bu dünya hayatında bütün müminleri, mutluluğa kavuşturmak; bu âlemde kazanacakları kâmil iman ve salih amellere mükâfat olarak, onları, ahiret âleminde ve cennetlerde bu mutluluklarını ebedileştirmektir.

İmanımızın kemal derecesine ulaşması ise ahlakımızın en güzel olması iledir. Bunun içindir ki bir edibimiz:

"Ahlak iledir kemali âdem, ahlak iledir nizamı âlem." cümleleriyle bu gerçeği ifade etmek istemiştir.

Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz bir hadis-i şeriflerinde de meal olarak şöyle buyurmuşlardır:

"Beni Rabbim terbiye etti ve terbiyemi güzel yaptı."[424]

Şu gerçek daima göz önünde bulundurulmalıdır: Allah Teâlâ, Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimizi Kur'an-ı Kerim'deki emir ve öğütleriyle terbiye edip kemale eriştirmiştir. Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimizle ilgili olarak Allah Teâlâ Kur'an-ı Kerim'de mealen şöyle buyurmuştur:

"(Resulüm!) *gerçek şudur ki sen, en güzel ve en büyük ahlaka sahip bulunuyorsun."*[425]

Yine bilinmesi gereken bir husus da şudur: Allah Teâlâ Hz. Peygamber'i Kur'an ile terbiye etmiştir. Kur'an ahlakı ile müeddep olan Resul-i Ekrem ile de başta müminler olmak üzere bütün insanlara, üstün ahlakın yolunu, en güzel örneği ile göstermiştir. Bu hususta örnek olarak birkaç ayet-i kerime mealen buraya alınmıştır:

---

422 *Kenzü'l Ummal*, 3/17, hadis no 5225.
423 *Muvatta, Hüsnü'l Huluk*, 2/904.
424 *Feyzü'l Kadir Şerhi Camiü's-Sağir*, hadis no 310.
425 Kalem, 68/4.

- "(Resulüm!) *Affa sarıl, iyiliği emret, cahillerden yüz çevir* (onlara uyma)."[426]

- *"Muhakkak ki Allah, adaleti, iyiliği, akrabaya yardım etmeyi emreder; çirkin işleri, fenalığı ve azgınlığı yasak kılar: O, düşünüp tutasınız diye size öğüt veriyor."*[427]

- *"İyilik ile kötülük bir değildir. Sen,* (kötülüğü) *en güzel bir şekilde önle. O zaman seninle, arasında düşmanlık bulunan kimse, sanki candan bir dost oluverir."*[428]

Kur'an-ı Kerim'de bunların benzeri ayet-i kerimeler çoktur. Zaten Kur'an baştanbaşa güzel edep ve üstün ahlaktır.

Aişe Validemiz (r.a.)'den Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimizin ahlakını bize öğret, diye soru soran kimselere Validemiz şöyle demiştir:

"Siz Kur'an okumuyor musunuz? Resulullah sallallahu aleyhi ve sellem Efendimizin ahlakı Kur'an ahlakı idi."

Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz mealini verdiğimiz hadis-i şeriflerinde ümmetine bu üstün ahlakı telkin etmiş ve:

"Müminlerin, iman bakımından en kâmili ve kıyamet gününde bana en yakın olanı, ahlakı en güzel olanıdır."[429] buyurmuşlardır.

Hadis-i şerifin ikinci bölümünde ise:

"Sizin en hayırlınız, kadınlarınıza, zevcelerinize ve aile fertlerine en hayırlı olanınızdır. Ben de sizin içinizde ailesine en hayırlı olanınızım." buyurmuşlardır.

Bu hadis-i şerifin her iki cümlesindeki manalar çok açık ve çok vecizdir. Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimizin yaşantıları böyle olmasına rağmen o, Cenab-ı Hakk'a daima şöyle dua ederlerdi:

"Ya Rab! Ahlakın en güzellerine erişmek için bana yol göster. Zira en güzel ahlaka eriştirecek ancak sensin. Ya Rab! Fena ahlakı benden uzak tut. Zira ahlakın fenasını benden uzaklaştıracak ancak sensin, Allahım!"

Cenab-ı Hak, Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimizin bu hayat verici emir ve öğütlerine uygun olarak yaşamayı cümlemize nasip buyursun. Âmîn.

426 A'râf, 7/199.
427 Nahl, 16/90.
428 Fussilet, 41/36.
429 Tirmizî, hadis no 2019.

56

Yalan Sözü Terk Eden Kimsenin Cennetin Ortasında Bir Makamla Mükâfatlandırılacağına Ben Kefilim

عَنْ أَبِي أُمَامَةَ الْبَاهِلِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «أَنَا زَعِيمٌ بِبَيْتٍ فِي رَبَضِ الْجَنَّةِ لِمَنْ تَرَكَ الْمِرَاءَ وَإِنْ كَانَ مُحِقّاً، وَبِبَيْتٍ فِي وَسَطِ الْجَنَّةِ لِمَنْ تَرَكَ الْكَذِبَ وَإِنْ كَانَ مَازِحاً وَبِبَيْتٍ فِي أَعْلَى الْجَنَّةِ لِمَنْ حَسَّنَ خُلُقَهُ.» (حديث صحيح رواه أبو داود بإسناد صحيح)

Hadis-i Şerifin Tercemesi

Ebu Ümame el Bahilî (r.a.) şöyle dedi: Resulullah (s.a.s.) buyurdular ki:

“Ben o kimsenin cennetin civarında bir mesken ile mükâfatlandırılacağına kefilim ki o kimse, haklı olduğu durumlarda bile cedelleşmeyi (tartışmayı) terk eder. Ve yine ben o kimsenin cennetin ortasında bir mesken (bir makamla) taltif edileceğine kefilim ki, o insan, –şakadan da olsa– yalan sözü terk eder, (yalan sözden uzak kalır). Ve Ahlakını güzelleştiren kimsenin de cennetin en üst derecelerinden bir makam ile mükâfatlandırılacağına ben kefilim.”[430]

Hadis-i şerifi Ebu Dâvud sahih isnadla rivayet etmiştir.

Nevvas b. Sem’an (r.a.) şöyle dedi: Ben Resulullah’ın huzuruna gelip iyilik ve günah nedir, diye kendilerinden sormak istedim. Bunun üzerine Resul-i Ekrem (s.a.s.), şöyle buyurdu:

430 Ebu Dâvud, *Hüsnü’l Huluk*, hadis no 4800.

“İyilik güzel ahlaktır. Günah ise senin kalbine huzursuzluk veren ve insanların görmelerini istemediğin (fena) şeydir.”

Hadis-i şerifi Müslim rivayet etmiştir.

HADİS-İ ŞERİFLE İLGİLİ AÇIKLAMALAR

Bu hadis-i şerifi Ebu Dâvud Sünen’inde *“iyi ahlak”* bölümünde sahih senetle rivayet etmiştir.

Sahabeden Ebu Ümame el-Bahilî (r.a.)’nin rivayet ettiği bu hadis-i şerifte Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimizin üç önemli hususa değindikleri görülüyor:

1. *“Kim cedelleşmeyi* (yararsız tartışmayı) *–haklı da olsa– terk ederse ben, o kimsenin cennetin civarında* (surları içinde) *bir makam* (bir köşk) *ile mükâfatlandırılacağına kefilim.”* buyurmuşlardır.

Yararlı düşüncelerin, yeri geldiğinde konuşulması, insanların bilgilendirilmeleri ve onlara yarar sağlanması yerindedir; insanlara yararlı olmak, onlara doğru olanı bildirmek ve onları (hak olan düşüncelere) irşat etmektir.

Ancak *“Mira”*: adı verilen tartışma, cedelleşme ise kişinin kendisine de diğer insanlara da yararı olmayan; ömür ve zaman nimetlerinin heba olmasına sebep olan yararsız tartışmalardır. Çoğu zaman bu gibi tartışmalar, –işaret edilen zararların dışında– kırgınlıklara, düşmanlıklara da yol açabilir. Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz bu hadis-i şeriflerinin birinci cümlesinde müminleri, irşat etmiş, –haklı olsa da– bu tür cedelleşmeleri terk eden kimsenin, cennetin civarında bir makam (bir köşk) ile mükâfatlandırılacağına kefil olduğunu beyan buyurmuşlardır.

Hikmeti ise ömür ve zamanı gereksiz konuşmalar, cedelleşmelerle heder etmemek; kırgınlıklara, dargınlıklara asla yer vermemektir. Hatırlanacağı üzere Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz:

“Allah’a ve ahiret gününe iman eden kimse, ya hayır söylesin yahut da sussun.” buyurmuşlardır.

Cedelleşme (yararsız tartışmalar) ise insanlara bir fayda sağlamadığı gibi gücenmelere, husumetlere yol açtığı her zaman müşahede edilen, tatsız ve gereksiz durumlardır. Bu gibi yararsız tartışmaları –haklı da olsa– terk etmek, hak ve hakikatı yeri geldiğinde söylemeye engel değildir. Yeri geldiğinde, hak ve hakikatı, aklı eren herkesin kavrayabileceği, kabul edeceği bir üslüp içinde bilgi ve hikmete uygun olarak ortaya koymak, mücahedenin (Allah yolunda cihadın) en üstün olanlarındandır.

2. İslamiyet doğruluktur, doğru sözlülüktür. Kur'an-ı Kerim'de meal olarak:

"Ey iman edenler! Allah'tan korkun. (O'nun buyruklarına saygılı olun) *ve bir de doğru sözlü olan kimselerle beraber olun."*[431]

"Ey iman edenler! Allah'tan korkun ve doğru söz söyleyin."[432] buyurulmuştur.

Yalan sözün İslamiyet'te yeri yoktur. –Şakadan da olsa– yalan sözün terk edilmesi gerektiğini, Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz bu hadis-i şeriflerinde bildirmişler:

"–Şakadan da olsa– yalan sözü terk eden kimsenin ehl-i cennet olacağının ve cennetin ortasında bir makam (bir köşk) *ile mükâfatlandırılacağının ben kefiliyim."* buyurmuşlardır.

Böylece müminlerin, daima yalan sözlerden uzak kalmaları, hak ve doğru sözlü olmaktan ayrılmamaları gerektiği bildirilmiştir.

Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz –Şakadan da olsa– yalan söylemeyeni, yalan sözden uzak duranı ve yalanı terk eden kimsenin cennet köşkü ile taltif edileceğine kefil olduğunu İslam ümmetine müjdelemiştir.

Daha önce zikredilen bir hadis-i şerifte beyan edildiği üzere: Yalan söz, nifak ehli olan kimselerin alameti olarak bildirilmiş İslam şerefine mazhar olan her insanın, yalan sözden uzak kalması telkin buyurulmuştur.

Merhum Ziya Paşa'nın, şu sözleri ne kadar güzeldir:

"Kula sadakat yakışır, görse de ikrah.

Yardımcısıdır, doğruların Hazreti Allah."

En çetin şartlar altında bulunsa bile doğru sözlü olan kimsenin, Allah Teâlâ, yardımcısıdır.

İnsan yeri geldiğinde kendisinin yahut da en yakınlarının bile aleyhine olsa yine doğrudan, haktan ayrılmaması gereklidir. Cenab-ı Hakk'ın, Kur'an-ı Kerim'de bütün müminlere emri böyledir.

3. Hadis-i şerifte üçüncü olarak: *"Ahlakını güzelleştiren kimsenin cennette en üstün makamlar ile mükâfatlandırılacağının ben, kefiliyim."* buyurulmuştur.

55. hadis-i şerifte de beyan edildiği üzere: İslam güzel ahlaktır. Bir şahıs Resul-ü Ekrem (s.a.s.) Efendimizin huzurlarına gelerek şöyle söylemiştir: *"Ya Rasulellah! Bana nasihat et."* Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.s.):

---

431 Tevbe, 9/119.
432 Ahzâb, 33/70.

"Nerede bulunursan bulun, Allah'tan kork." buyurmuşlardır.

Bu şahıs: *"Ya Rasulellah! Bana yine nasihat et."* demiştir. Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz:

"Bir fenalık (kötü iş) *yaptığında hemen güzel bir amel yap ki, o güzel amelin sevabı, o kötü işin günahını gidersin."* buyurmuşlardır.

Bu Şahıs: "Ya Rasulellah! Yine nasihat et." demiştir: Resul-i Ekrem Efendimiz de bu defa şöyle buyurmuşlardır: *"İnsanlara iyi ahlak ile muamele et."*[433]

Ayrıca Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz bir dualarında:

"Ya Rab! Benim suretimi güzel yarattığın gibi ahlakımı da güzelleştir."[434] diye niyazda bulunmuşlardır.

Kişi, sevdiklerini Allah için sevmeli, sevmediğini de yine Allah için sevmemelidir. Böyle yüksek duyguya sahip olan kimse, şahsı için ne bir kimseye husumet eder ve ne de kendisine husumet gösterilmesini ister. Yaratılanları Yaratan'ın sevgisi ve rızası için hoş tutar.

Bilinmelidir ki, mekarimi ahlak adı verilen iyi ahlaka sahip olan kimsenin, cennetin en üst makamlarında bulundurulacağının kefili Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimizdir.

Cenab-ı Hak'tan, cümlemizi, mekarimi ahlaka eriştirmesini niyaz ederiz.

---

433 *Süne-i Tirmizî*, 4/355.
434 *Câmiu'l Ehadis*, 6/252.

57

Her Yönetici Yönetimi Altında Bulunanların Haklarını Korumakla Yükümlüdür

عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «كُلُّكُمْ رَاعٍ وَكُلُّكُمْ مَسْؤُلٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ، أَلْإِمَامُ راَعٍ وَمَسْؤُلٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ وَالرَّجُلُ رَاعٍ فِي أَهْلِهِ وَمَسْؤُلٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ، وَالْمَرْأَةُ رَاعِيَةٌ فِي بَيْتِ زَوْجِهَا وَمَسْؤُلَةٌ عَنْ رَعِيَّتِهَا، وَالْخَادِمُ رَاعٍ فِي مَالِ سَيِّدِهِ وَمَسْؤُلٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ فَكُلُّكُمْ رَاعٍ وَمَسْؤُلٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ.» (متفق عليه)

Hadis-i Şerifin Tercemesi

Abdullah b. Ömer (r.a.) demiştir ki: Resulullah (s.a.s.)'tan dinledim, o, şöyle buyurdu:

"Sizin her biriniz bir çobansınız. (Görüp gözettiklerinizi korumakla görevlisiniz). Devlet başkanı bir çoban (mesabesinde)dir. Görüp gözetmekle yükümlü olduğu kimselerden (yönetimi altında bulunanlardan) sorumludur. Kişi kendi ailesi fertleri üzerinde bir çobandır. (Onları görüp gözetmekten) korumaktan sorumludur. Hanım eşinin evinde bir çobandır. Görüp gözetmekle yükümlü olduğu kimselerden sorumludur. İşçi efendisinin malı üzerinde bir çoban (görüp gözeten)dır ve görüp gözettiklerinden sorumludur. Ve sizin her biriniz bir çobandır ve görüp gözettiklerinden sorumludur."[435]

Hadis-i şerifi Buhârî ve Müslim rivayet etmiştir.

435 Buhârî, hadis no 803, 3/100; Müslim, *İmare*, hadis no 1829; Tirmizî, *Cihad*, hadis no 1705.

HADİS-İ ŞERİFLE İLGİLİ AÇIKLAMALAR

Bu hadis-i şerifi sahabeden Abdullah b. Ömer (r.a.) Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimizden rivayet etmiştir.

Hadis-i şerifte yetki sahibi olan kimselerin, kendilerine emanet edilen yetki nispetinde sorumlulukları bulunduğu bildiriliyor. Nitekim: *"Her biriniz bir çobandır* (kendisine emanet edilenleri görüp gözetmek durumundadır) *ve görüp gözettiği şeylerden sorumludur. Devlet Reisi, bir çoban* (mesabesinde)*dır, yönetimi altında olanlardan, onların maddî ve manevî hukukunu korumaktan sorumludur. Kişi kendi aile fertleri üzerinde bir çobandır.* (Onları koruyan, görüp gözeten, maddî, manevî iyiliklerini sağlayan bir kimsedir.) *Himayesi altında bulunanlardan sorumludur. Evin hanımı, eşinin evinde, görüp gözeten, koruyan bir kimsedir. Kendi evinin aile fertlerinin durumlarından sorumludur. İşçi* (hizmet veren kimse) *efendisinin malı üzerinde bir çoban* (emin bir kimse)*dır. Kendisine emanet edilenleri korumakla* (görüp gözetmekle) *yükümlüdür. Ve her biriniz, bir çobandır; çoban* (mesabesinde) *dır ve korumakla, görüp gözetmekle yükümlü olduğu şeylerden* (kimselerden) *sorumludur."*

Sorumluluk konusu çok önemlidir. Şerefi ve ağırlığı büyük olan bir görevdir. *"Râi"* kelimesi, riayet kökündendir, hıfz edip korumak demektir. Hadis-i şerifte beyan buyurulan *"her biriniz bir çobandır"* cümlesi, koruyup gözettiği şeylerden (kimselerden) her birimizin sorumlu olduğunu bildirmektedir.

Devlet başkanı veya aile reisi, evin hanımı yahut da kendisine hizmet emanet edilen (bugünkü manada) bir işçi bunların her birinin durumlarına göre sorumlulukları vardır. Ve bu sorumluluklar, büyüktür.

Devlet başkanı yönetimi altında bulunan kimselerin, maddî ve manevî haklarını adalet üzere korumakla görevlidir. Ve yönetilen kimselerin haklarının korunması devlet başkanının üzerindedir. Yönetilenler de kendilerinden istenilen görevleri doğru olarak yerine getirmekle yükümlüdürler. Devletin ve halkın emaneti olan görevleri kötüye kullanmamakla vazifelidirler. Bu görevleri korumamaları, dinî bakımdan ağır sorumlulukları gerekli kılar. Aklı eren her insanın kendi durumuna ve kendine emanet edilen görevi nispetinde sorumlulukları vardır. İslamiyet'te en büyük ve ağır görevler, başta peygamberler üzerindedir. Ve daha sonra akıl sahibi her insanın, sorumluluğu vardır. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de meal olarak şöyle buyurulmuştur:

"Peygamber gönderilen ümmetlere, elbette (peygamberlere uyup uymadıklarından) *soracağız. Gönderilen peygamberlere de* (tebliğ görevlerinden) *muhakkak soracağız."*[436]

Ayet-i kerimede görüldüğü üzere kendilerine peygamber gönderilen ümmetlere peygamberlerini dinleyip emirlerine (tebliğlerine) riayet edip etmedikleri sorulacağı gibi, peygamberlere de kendilerine emanet edilen risalet (peygamberlik) görevlerini yerine getirip getirmedikleri sorulacaktır.

Nitekim Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz Veda Haccı'nda irat buyurduğu hutbesinin sonun da:

"Yarın beni sizden soracaklardır. Risalet görevimi size tebliğ ettim mi? Diye sormuştur. *Ashab-ı kiram da: Evet, tebliğ buyurdun."* cevabını vermişlerdir.

Bunun üzerine Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz mübarek elini yukarıya kaldırmış ve üç defa: *"Şahit ol, Ya Rab!"* demiştir.

Demek oluyor ki: Allah Teâlâ'nın, en mükerrem ve en sevgili kulları, en büyük ve en şerefli sorumluluğu hamil bulunuyorlardı (taşıyorlardı).

Devlet başkanından başlamak üzere en küçük temel birim olan aileye, onun reisine, evin hanımına ve hizmetçisine (işçiye) varıncaya kadar, herkesin görevi ölçüsünde sorumluluğu vardır. Bunun bilincinde olan ve emanetleri gereği gibi koruyanlar, insanlar arasında takdir ve saygı gördükleri gibi, ahirette de Cenab-ı Hakk'ın, lütuflarına nail olacaklardır. Adil bir devlet başkanı, adaleti gereği gibi tevzi eden kimseler, arşın gölgesinde olmakla, nurdan kürsüler üzerinde bulundurmakla mükâfatlandırılacaklardır. Sorumluluklarını ihmal edenler, emanete hıyanet etmiş olanlar da hak etmiş oldukları ceza ile karşılaşacaklardır.

Nitekim bir hadis-i şerifte şöyle buyurulmuştur:

"Allah, herhangi bir kimseye insanları yönetme emanetini nasip eder de o kimse, yönettiği kimselere hıyanet edecek olursa Allah (c.c.), o kimseye cenneti haram kılar."[437]

Diğer bir hadis-i şerifte de:

"Bir kimse, Müslümanlar üzerine amir olur da kendi öz nefsi için yaptığı çalışmaları, yönettiği kimseler için yapmazsa, onlar, cennete girdiği halde o kimse, giremeyecektir."[438]

---

436 Araf, 7/6.

437 Buhârî, *Ahkâm*, 13/112; Müslim, *İman*, hadis no 142.

438 Müslim, *İman*, hadis no 142.

Hâlbuki görev sorumluluklarını bilen ve yönettiği kimselere karşı adaletin gereğini yerine getiren kimseler, müjdelenmişler ve onlar hakkında şöyle buyurulmuştur:

"Adalet üzere hareket eden kimseler, Allah katında, nurdan kürsüler üzerinde bulundurulmakla taltif edileceklerdir. (Mertebeleri çok yüksek olacaktır.) *Bunlar, hüküm verdiklerinde, aile fertleri arasında ve kendilerine emanet edilmiş olan görevlerinde adalet üzere hareket eden kimselerdir."*[439]

Dünyada hiçbir şey boş yere yaratılmamıştır. Her şeyin kendisine göre bir özelliği, bir vazifesi vardır. Yaratılmışların en mükerremi olan insan, en güzel, en şerefli ve mukaddes görevlerle vazifelidir. Onların sorumluluklarını hamil bulunmaktadır. Bu şuur içinde bulunanlara ne mutlu!

439 Müslim, *İmare*, hadis no 1827; Nesaî, *Adabü'l Kuzat*, 2/260.

58

Devlet Reislerinizin En Hayırlısı, Sizin Kendilerini Sevdiğiniz ve Onların da Sizleri Sevenleridir

عَنْ عَوْفِ بنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ:» خِيَارُ أَئِمَّتِكُمُ الَّذِينَ تُحِبُّونَهُمْ وَيُحِبُّونَكُمْ وَتُصَلُّونَ عَلَيْهِمْ وَ يُصَلُّونَ عَلَيْكُمْ. وَشِرَارُ أَئِمَّتِكُمُ الَّذِينَ تُبْغِضُونَهُمْ وَيُبْغِضُونَكُمْ وَتَلْعَنُونَهُمْ وَيَلْعَنُونَكُمْ. (قَالَ عَوْفُ بْنُ مَالِكٍ): قُلْنَا يَا رَسُولَ اللّٰهِ، أَفَلاَ نُنَابِذُهُمْ ؟ قَالَ: لاَ مَا أَقَامُوا فِيكُمُ الصَّلاَةَ، لاَ مَا أَقَامُوا فِيكُمُ الصَّلاَةَ«. (رواه مسلم)

Hadis-i Şerifin Tercemesi

Avf b. Malik (r.a.) demiştir ki: Ben Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimizden dinledim, O, şöyle buyurdu:

"Sizin liderlerinizin (önderlerinizin) en hayırlıları o kimselerdir ki, siz onları seversiniz, onlar da sizi severler. Siz onlara hayır duada bulunursunuz, onlar da size dua ederler. Sizin önderlerinizin en şerlileri (fena olanları) ise siz onları sevmezsiniz, onlar da sizi sevmezler. Siz onlara lanet okursunuz, onlar da size lanet okurlar. Dedik ki: Ya Rasulellah! Bu durumda biz onlara itaatı terk edelim mi? (Onları bırakalım mı?) buyurdu ki: Hayır, onlar, sizinle namaz kıldıkları sürece, hayır onlar sizinle namaz kıldıkları sürece, onlara itaat gereklidir."[440]

Hadis-i şerifi Müslim rivayet etmiştir.

440 Müslim, *İmare*, hadis no 103.

HADİS-İ ŞERİFLE İLGİLİ AÇIKLAMALAR

Bu hadis-i şerifi sahabeden Avf b. Malik (r.a.) Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimizden rivayet etmiştir.

Hadis-i şerifte devlet reislerinin en hayırlılarının kimler olduğu anlatılıyor.

"Devlet reislerinin en hayırlıları, siz kendilerini seversiniz, onlar da sizi severler. Siz onlara hayır duada bulunursunuz, onlar da size hayır duada bulunurlar."

Diğer taraftan hadis-i şerifin ikinci kısmında:

"Devlet reislerinin en şerlileri, siz, onları sevmezsiniz, onlar da sizi sevmezler. Siz onlara lanet okursunuz, onlar da size lanet okurlar." buyurulmuştur.

Hadis-i şerifi rivayet eden sahabe diyor ki: Biz şöyle dedik: *"Ya Rasulellah! Bu durumda olan devlet reislerine itaati terk edelim mi?* (Onları bırakalım mı?) *Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz buyurdu ki: Hayır, onlar sizinle namaz kıldıkları sürece siz onlara itaat edin. Hayır, onlar sizinle namaz kıldıkları sürece siz onlara itaat edin."*

Devlet başkanlığı, bir toplum için çok önemli bir görevdir. Her görevde o görev için ehliyet liyakat esas olduğu gibi bilhassa devlet başkanlığı görevinde emanete ehil olmak, çok büyük bir önem arz eder. Zira bu şerefli görevin sorumluluğu da çok büyüktür ve çok ağırdır.

Emanete ehil ve adil devlet başkanları, hadis-i şeriflerde övülmüşlerdir. Bu hadis-i şerifin birinci bölümünde de hayırlı olan devlet başkanları, tanıtılmakta, halkın kendilerini sevdiği ve onlara dua ettikleri, onların da halkı sevip halka hayır duada bulundukları beyan buyuruluyor.

İslam tarihi incelendiğinde görülür ki, devlet başkanlığı görevine İmamet-i kübra (en büyük imamet, reislik) adı verilmiş, bu emanete ehil olan, görevlerini liyakatle yerine getiren devlet başkanları övülmüşlerdir. Bu kutsal görevi, gereği gibi yerine getirenler, Kur'an-ı Kerim'de ve Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimizin sünnetinde övülmüşlerdir. Bu gibi devlet başkanlarına karşı bozgunculuk yapanlar da yerilmişlerdir. Kur'an-ı Kerim'de meal olarak şöyle buyurulmuştur:

"(Her işte) *adaletli davranın. Şüphesiz ki Allah, adaletli davrananları sever."*[441]

Bu ayet-i kerime başta devlet reisleri, liderler olmak üzere bütün yöneticileri kapsamaktadır.

---

441 Hucurat, 49/9.

Buhârî ve Müslim'de mevcut bir hadis-i şerifte mealen şöyle buyurulmaktadır:

"Allah Teâlâ, yedi sınıf insanı arşın gölgesinde gölgelendirecektir: Öyle bir gün ki o günde arşın gölgesinden başka hiçbir gölge de yoktur. Bunlar:

Adil devlet reisi, Allah Teâlâ'nın emirlerine uyup O'na ibadet ederek büyüyüp gelişen genç, kalbi mescitlere bağlı olan mümin kişi, birbirlerini Allah için seven –bir araya gelmeleri de ayrılmaları da– Allah rızası için olan iki dost kişi, mevkii ve güzelliği bulunan bir kadın, meşru olmayan bir fiile davet ettiği hâlde ben, Allah'tan korkarım, deyip iffetini koruyan kimse, sadakayı verirken sağ elinin verdiğini sol eli duymayan (etrafındakilerden gizli olarak veren) *kimse, gizli yerlerde, Allah'ı anan* (ve O'nun sevgisi ve korkusundan) *gözyaşı akıtan insan."*[442]

Emanete ehil devlet başkanlarının halka karşı görevlerini hakkıyla yerine getirmelerine esas olmak üzere Allah Teâlâ, onlara daima ve her yerde geçerli, Allah nezdinde makbul olan bir düstur bildirmiştir. O düstura sadakatle bağlı kalan devlet reisleri her yerde ve daima başarılı olmuşlardır. O düstur şudur:

"Muhakkak ki Allah adaleti, ihsanı ve bir de yakınlara bakmayı emreder; çirkin işlerden, fenalıklardan, taşkınlıklardan da men eder…"[443]

Hadis-i şerifte şöyle buyurulmuştur:

"Üç sınıf insan cennet ehlidirler. Onlar da: Yetki sahibi adil ve başarılı devlet reisi, her Müslümana ve yakınlarına şefkatli olan ve kalbi yufka, merhametli kimse, bir de iffetli, aile fertleri de çok olduğu halde bütün gücüyle iffetini korumaya çalışan kimselerdir."[444]

Hadis-i şerifin ikinci bölümünde devlet başkanlarının şerli olanları tanıtılmakta ve şöyle buyurulmaktadır.

"Devlet reislerinin en şerlileri, siz onları sevmezsiniz, onlar da sizi sevmezler; siz onlara lanet okursunuz, onlarda size lanet okurlar."[445]

Bir toplumda halk ile yöneticiler arasında sevgi ve güven olmaz, biri diğerinden nefret duyarsa böyle bir toplumun huzurlu olması mümkün olmadığı gibi, devlet başkanlarının başarıya ulaşmaları da mümkün değildir. Kaldı ki manevî vebal ve sorumluluğu da çok ağırdır.

---

442 Buhârî, *Cemaat*, 2/119; Müslim, *Zekât*, hadis no 1031; Tirmîzi, *Zühd*, hadis no 2392.
443 Nahl, 16/90.
444 Müslim, *Cennet*, hadis no 2865.
445 Müslim, İmare.

Bununla birlikte toplumun birlik ve dirliğini korumanın zarureti de açıktır. Hadis-i şerifi, Resul-i Ekrem Efendimizden dinleyen sahabeler:

"Ya Rasulellah! (Bu şerli) *durumda bulunan devlet reislerine itaatı terk edelim mi? diye sormuşlardır. Bunun üzerine Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz: Hayır, onlar, sizinle namaz kıldıkları sürece; hayır, onlar sizinle namaz kıldıkları sürece onlara itaat gereklidir."*[446] buyurmuşlardır.

Bütün mesele gücü ölçüsünde halkın birliğini, bütünlüğünü, yararlarını korumaya çalışmaktır; daha büyük zarar ve tehlikelere uğramamak için aklıselime uygun olarak daha az zarara katlanmaktır. Zira vahdet bozulursa anarşi doğar, anarşiden de masum, gayrimasum her fert zarar görür. Temel mesele şudur: Devlet Reisleri, arzı imar etmek ve halkı adalet üzere yönetmek için vardırlar. Bu da emanete ehil olmayı, engin ruh ve gönül temizliğine, Cenab-ı Hakk'ın razı olacağı adalet ve ihsan esaslarına bağlı olmayı gerekli kılar.

446 Müslim, İmare.

59

Doğru Sözlülük, İyiliğe, İyilik de Cennete Götürür

عَنْ اِبْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: إِنَّ الصِّدْقَ يَهْدِي اِلَى الْبِرِّ وَإِنَّ الْبِرَّ يَهْدِي اِلَى الْجَنَّةِ، وَاِنَّ الرَّجُلَ لَيَصْدُقُ حَتَّى يُكْتَبَ عِنْدَ اللّٰهِ صِدِّيقاً، وَاِنَّ الْكَذِبَ يَهْدِي اِلَى الْفُجُورِ، وَإِنَّ الْفُجُورَ يَهْدِي إِلَى النَّارِ، وَإِنَّ الرَّجُلَ لَيَكْذِبُ حَتَّى يُكْتَبَ عِنْدَ اللّٰهِ كَذَّاباً. (متفق عليه)

Hadis-i Şerifin Tercemesi

Abdullah b. Mesud (r.a.) demiştir ki, Resulullah (s.a.s.) şöyle buyurdu:

Gerçek şudur ki doğru sözlülük, (kişiyi) iyiliğe götürür. Ve iyilik de cennete götürür. Kişi doğru sözlü olmakta devam ede ede Allah indinde sıddıklardan yazılır. Yalan söz, (kişiyi) kötülüğe götürür. Ve kötülük de (insanı) ateşe götürür. Kişi yalan söyleye söyleye Allah katında yalancılardan yazılır.[447]

Hadis-i şerifi Buhârî ve Müslim rivayet etmiştir.

HADİS-İ ŞERİFLE İLGİLİ AÇIKLAMALAR

Bu hadis-i şerifi Buhârî ve Müslim zikretmişlerdir. Ayrıca Ebu Dâvud *"Edeb"*, Tirmizî de *"el Birr"*, İbn-i Mace ise *"Dua"* bölümlerinde tahriç etmişlerdir.

447 Buhârî, *Edeb*, 1/423, hadis no 5743; Müslim, *Birr ve's-Sıla*, hadis no 2606.

"Sıdk", gerçeklik, doğru sözlülük demek, özde ve söylenilen sözde doğru olmaktır. Kizbin (yalanın) zıddıdır. *"Kizib"* ise doğrunun zıddıdır. *"Kezzab"* ise: Çok yalancı demektir.

Sıdk, özde, söz ve işte doğru olmak anlamını da ifade eder. Sıddık ise daima doğru söyleyen, doğru sözlülüğe kendisini alıştırmış olan kimse demektir ki, peygamberlerden sonra fazilette en üstün derece sıddıklık derecesidir. Kur'an-ı Kerim'de meal olarak:

"Kim, Allah'a ve Resulüne itaat ederse işte onlar, Allah'ın kendilerine lütuflarda bulunduğu peygamberler, sıddıklar, şehitler ve salihlerle beraberdirler. Bunlar ne güzel arkadaştır."[448]

Allah Teâlâ, bu ayette peygamberlerden sonra sıddıkları zikir buyurmuştur. Anlaşılan şudur ki sıddıklık, peygamberlerden sonra gelen en üstün bir mertebedir. Ayrıca Allah Teâlâ, Kur'an-ı Kerim'de peygamberleri överken onların sıddıklık (öz ve söz doğruluğu) vasıflarını beyan buyurmuştur. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de mealen:

"(Resulüm)! *Kitapta İdris'i de an, hakikaten o pek doğru* (sıddık) *bir insan, bir peygamber idi."*[449] buyurulmuştur.

"el Birr", iyilik demektir; iyilikleri (hesenatı) kazanıp kötülüklerden (seyyiattan) uzak kalmış olmaktır. *"Fücur"* bunun zıddıdır. Zira fücur, doğruluktan sapmak, ayrılmış olmaktır.

Öz ve söz doğruluğu, insanı iyiliklere götürür. İyilikler de sonuç itibarıyla insanı cennete götürür. Öz ve söz doğruluğu ile iyilikler kazanan, kötülüklerden uzak kalan insan, Allah katında sıddık olarak kaydedilir. Böyle bir insanın sonu da cennete girmek olacaktır. Yalan söz, gerçek dışı haber, söz ve işte yalan, insanı fücura (kötülüğe) götürür. Fücur, doğruluktan, doğru sözlülükten sapmak, doğruluk perdesini yırtmak demektir. Yalan, insanı kötülüğe götürdüğü gibi kötülük (fücur) da insanı sonuç olarak ateşe (cehenneme) götürür.

Kişi yalan söyleye söyleye Allah katında yalancı olarak kaydedilir. Bu ise insan için sonsuz bir bedbahtlık, bir hüsrandır.

Hadis-i şerifte insanlara, özellikle müminlere öz, söz ve işlerde doğru olmaları; peygamberler vasfı olan doğruluk ve doğru sözlülüğü kazanmaları telkin buyurulmaktadır.

Özü, sözü ve işi doğru olan insanlar; peygamberler, sıddıklar, şehitler ve salihlerle birlikte olacaklardır. Bunlar ne güzel arkadaştır!

448 Nisa, 4/69.
449 Meryem, 19/56.

Dünyada da yaşadığımız sosyal ve günlük hayatta özü, sözü ve işi doğru olan kimseler, aklı eren bütün insanlar tarafından takdir edilen, güven duyulan ve saygı gören kimselerdir. Doğru sözlülük insan için güven, huzur ve mutluluk içinde bulunmak ve Cenab-ı Hakk'ın yardımına mazhar olmaktır. Yalan söz ve yalancılık ise güvensizliğe, bedbahtlığa, huzursuzluğa ve sonuç olarak da azaba sebeptir.

Özü, sözü ve işleri doğru olan insanlara ne mutlu! Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz, bu hadis-i şeriflerinde bu gerçekleri insanlığa ve özellikle müminlere telkin buyurmuşlardır.

Kişi yalan söyleye söyleye Allah katında yalancı olarak kaydedilir. Bu ise insan için sonsuz bir bedbahtlıktır.

Doğru sözlü olmanın manevî mükâfatı çok büyüktür. Hadis-i şerifte Resul-i Ekrem Efendimiz bu gerçeği bildirmiştir.

Diğer taraftan Allah Teâlâ, bütün müminlere; takvayı (Allah'ın buyruklarına saygılı olmayı) ve bir de öz ve sözde doğru olmalarını emretmiştir. Ayrıca Allah'a ve O'nun Resulüne itaat edenlerin en büyük kurtuluşa, başarıya erişeceklerini müjdelemiştir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de meal olarak şöyle buyurulmuştur:

"Ey iman edenler! Allah'tan korkun (takva üzerine olun). *Ve doğru söz söyleyin.* (Böyle yaparsanız) *Allah, işlerinizi iyileştirir, günahlarınızı bağışlar. Kim Allah'a ve Resulüne itaat ederse o kimse, en büyük kurtuluşa ermiş olur."*[450]

450 Ahzab, 33/70-71.

60

Hiçbir Kimseye Sabırdan Daha Hayırlı ve Daha Geniş Bir Nimet Verilmemiştir

عَنْ أَبِي سَعِيدٍ سَعْدِ بْنِ مَالِكِ بْنِ سِنَانِ الْخُدْرِيِّ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ : إِنَّ نَاساً مِنَ الْأَنْصَارِ سَأَلُوا رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَعْطَاهُمْ، ثُمَّ سَأَلُوهُ فَأَعْطَاهُمْ حَتىَّ نَفِدَ مَا عِنْدَهُ فَقَالَ لَهُمْ حِينَ أَنْفَقَ كُلَّ شَيْءٍ بِيَدِهِ:

مَا يَكُونُ مِنْ خَيْرٍ فَلَنْ أَدَّخِرَهُ عَنْكُمْ، وَمَنْ يَسْتَعْفِفْ يُعِفَّهُ اللّٰهُ، وَمَنْ يَسْتَغْنِ يُغْنِهِ اللّٰهُ وَمَنْ يَتَصَبَّرْ يُصَبِّرْهُ اللّٰهُ. وَمَاأُعْطِىَ أَحَدٌ عَطَاءً خَيْراً وَأَوْسَعَ مِنَ الصَّبْرِ (متفق عليه)

Hadis-i Şerifin Tercemesi

Ebu Said Sa'd b. Malik b. Sinan el-Hudrî (r.a.)demiştir ki:

"Ensar'dan bir kısım insanlar, Resul-i Ekrem (s.a.s.)'den bir şeyler (ikramda bulunmasını) istediler. Resul-i Ekrem (s.a.s.) onlara ikramda bulundu. Onlar yine istediler. Resul-i Ekrem de nezdinde mevcut olanlar, tükeninceye kadar onlara ihsanda bulundu. Resul-i Ekrem Efendimiz nezdinde bulunan şeylerin hepsini kendi eliyle onlara ikram ettikten sonra şöyle buyurdu: Nezdimde olan hiçbir malı (ikramı) sizden esirgeyecek değilim; lakin kim İffetli olmaya (başkalarından bir şey istememeye) çalışırsa Allah, o kimseyi afif (iffetli) kılar. Kim müstağni olur, (başkalarından bir şey beklemezse) Allah, onu zengin kılar. Kim de sabırlı olmaya bütün gücü ile gayret gösterirse Allah, o kimseyi sabırlı kılar.

Gerçek şudur ki, hiçbir kimseye sabırdan daha hayırlı ve daha geniş bir nimet verilmemiştir." [451]

Hadis-i şerifi İmam Buhârî ile İmam Müslim Sahihlerinde rivayet etmişlerdir.

HADİS-İ ŞERİFLE İLGİLİ AÇIKLAMALAR

Bu hadis-i şerifi sahabeden Ebu Said Sa'd b. Malik b. Sinan el-Hudrî (r.a.) Resul-i Ekrem Efendimizden rivayet etmiştir.

Ensar, Medineli Müslümanlardır. Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimize yardım ve onu teyit eden bu büyük insanlar, Medine'de iki büyük kabile olan Evs ve Hazrec kabilelerine mensupturlar. Resul-i Ekrem Efendimize yardım etmiş olduklarından Ensar adı, onlara âlem (özel ad) olmuştur. Allah Teâlâ, Kur'an-ı Kerim'de onların, bu isimlerini anarak kendilerini övmüştür.

Bunlardan bir kısım fakir insanlar, Resul-i Ekrem Efendimize başvurmuş, yardım istemişlerdi. Müminlerden herhangi biri, bir sıkıntıya uğradığında Resul-i Ekrem Efendimize halini arz eder ve onun yardımına, ikramına mazhar olurdu.

Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz yardım talebinde bulunan bu fakirlere, nezdinde mevcut olanlar, tükeninceye kadar ihsanda bulundu. Ve ondan sonra da hadis-i şerifte görüldüğü üzere onlara şöyle buyurdu:

"Yanımda bir şeyler olsaydı ben, onu sizlerden esirgemez, sizlere verirdim. Kim, insanlardan bir şey istemez afif davranırsa Allah, o kimseyi iffetli kılar (iffetini artırır). *Kim, insanlardan müstağni kalırsa* (onlara arz-ı ihtiyaçta bulunmaktan sakınırsa) Allah, o kimseyi başkalarına muhtaç olmaktan kurtarır. Kim de sabretmeye çalışırsa, (gayret gösterirse) *Allah, o kimseyi sabırlı kılar. Hiçbir kimseye sabırdan daha hayırlı ve daha geniş* (daha bol) *bir nimet verilmemiştir."*

Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz âlemlere rahmet olduğu gibi beşeriyet için de en büyük mürebbi (eğitici) ve yol göstericidir. O, her yönden ashab-ı kiramı eğitmiş, en yararlı bilgiler ile onları bilgilendirmiş; huzurunda mevcut olanların, Resul-i Ekrem Efendimiz tebliğlerini, orada bulunmayanlara, sonraki kuşaklara iletilmesini, onlara emir buyurmuştur.

Bu hadis-i şerifte: *"Kim, iffetli olmaya, ihtiyacını Allah'tan başkasına arz etmemeye çalışırsa Allah, o kimseyi iffetli kılar."* buyurmuş ve iffetli olmanın temel ilkesini böylece telkin etmişlerdir. Kişi, kendi iç âleminde bu esasa

451 Buhârî, Zekât, 3/265; Ebu Dâvud, hadis no 1644.

riayet edip hayata uyguladığı takdirde Allah, o kimseyi iffetli kılacağını Resul-i Ekrem Efendimize bildirmiştir.

İkinci olarak:

"Kim, insanlardan müstağni kalırsa (onlardan bir şey istememeye çalışırsa) *Allah, o kimseyi zengin kılar* (O kimseye gönül zenginliği verir. Onu kimseye muhtaç etmez)."

Bu cümlede de insana şeref ve haysiyetini koruması esası, telkin buyurulmuş, tok gözlülük, insanlara muhtaç olmamaya çalışmak öğretilmiştir. Bu ise insan için takdire değer bir meziyettir.

Üçüncü olarak da kişinin, sabırlı olmaya gayret etmesi, kendisini sabra alıştırması telkin buyurulmuş ve:

"Kim sabırlı olmaya çalışırsa, (bu hususta kendisini zorlarsa) Allah, o kimseye, sabırlı olma nimetini ihsan eder."

Ve son olarak da:

"Hiçbir kimseye, sabırdan daha hayırlı ve daha büyük bir nimet lütfedilmemiştir." buyurmuşlardır.

İslamiyet, bütün müminlere sabırlı ve şükürlü olmalarını emretmiştir. Sabırlı ve şükürlü olan insanlar, İslamiyet'te övülmüşlerdir. Nitekim hadis-i şerifte:

"Mümin kişinin durumu ne kadar hoştur; zira onun her işi (durumu) *hayırdır. Bu sadece mümine verilmiş bir güzelliktir. Ona iyilikler, isabet ederse o nimetlere şükreder bu, onun için hayırdır. Eğer kendisine bir zarar* (üzüntü veren şeyler) *isabet ederse o, sabreder, onun için yine hayırdır."*[452] buyurulmuştur.

Kur'an-ı Kerim'de pek çok yerde sabredenler övülmüş ve müjdelenmişlerdir. Zaten insanın iyiliklere ulaşması da ancak sabırla elde edilen kazançdır. Kur'an-ı Kerim'de meal olarak:

"(Resulüm!) *Sabırlı olanları müjdele, ey iman edenler! Allah'a ve Resulüne itaat edin, birbirinizle çekişmeyin. Sonra gücünüz elden gider, başarısızlığa düşersiniz. Bir de sabırlı* (hak üzere sebatlı) *olun, muhakkak ki Allah'ın* (yardımı) *sabredenlerle beraberdir."*[453] buyurulmuştur.

Bilinmelidir ki: *"Hiç ziyan etmeyen, kurtuluşa eren, umduğuna nail olanlar, iman edip salih ameller işleyenlerdir. Bir de bu gerçeği birbirlerine tavsiye edenler; sabırlı olup sabırlı olmayı birbirlerine öğütleyenlerdir."*

Cenab-ı Hak, cümlemizi bu iyiler zümresine ilhak eylesin. Âmîn.

452 Müslim, *Zühd*, hadis no 2999.
453 bk. Enfâl, 8/46.

61

Kuvvetli Mümin, Zayıf Müminden daha Hayırlı ve Allah'a daha Sevgilidir

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ: رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «اَلْمُؤْمِنُ الْقَوِيُّ خَيْرٌ وَأَحَبُّ إِلَى اللّٰهِ مِنَ الْمُؤْمِنِ الضَّعِيفِ، وَفِي كُلٍّ خَيْرٌ. إِحْرِصْ عَلَى مَا يَنْفَعُكَ، وَاسْتَعِنْ بِاللّٰهِ، وَلاَ تَعْجِزْ، وَإِنْ أَصَابَكَ شَيْئٌ فَلاَ تَقُلْ لَوْ أَنِّي فَعَلْتُ كَانَ كَذَا وَكَذَا، وَلَكِنْ قُلْ قَدَّرَ اللّٰهُ وَمَا شَاءَ فَعَلَ، فَإِنَّ لَوْ تَفْتَحُ عَمَلَ الشَّيْطَانِ.» (رواه مسلم)

Hadis-i Şerifin Tercemesi

Ebu Hüreyre (r.a.) Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimizden rivayetle şöyle demiştir: Resul-i Ekrem buyurdu ki:

"Kuvvetli bir mümin, zayıf müminden daha hayırlıdır ve Allah Teâlâ'ya daha sevgilidir. Müminlerin her biri hayırlıdır. (Ey mümin!) Sana fayda sağlayacak işlere düşkün ol. Allah'tan da yardım dile, acizlik gösterme. Eğer sana bir şey (bir sıkıntı) isabet ederse sakın şöyle yapsaydım, böyle olurdu veya şöyle olurdu, deme. Lakin de ki: Allah böyle takdir buyurdu ve dilediğini yaptı. Zira "eğer" (sözü) şeytan ameline (işine yol) açar."[454]

Hadis-i şerifi Müslim rivayet etmiştir.

454 Müslim, *Şerhi Nevevî*, hadis no 2664.

HADİS-İ ŞERİFLE İLGİLİ AÇIKLAMALAR

Bu hadis-i şerifi, Ebu Hüreyre (r.a.) Resul-i Ekrem (s.a.s.), Efendimizden rivayet etmiştir. Müslim Sahih'inde bu hadis-i şerifi *"Kuvvetli olmaya çalışmayı emir"* bölümünde tahriç etmiştir.

Hadis-i şerif, bütün müminler için çok büyük önemi haiz olan hususları ihtiva etmektedir. Birinci cümlede şöyle buyurulmuştur:

Kuvvetli mümin, zayıf müminden daha hayırlıdır ve Allah'a daha sevgilidir. Bununla beraber her bir mümin (kuvvetli ve zayıf hepsinde de) hayır vardır.

İman bakımından kuvvetli mümin, çok hayırlıdır. Onun bütün güveni (itimadı) âlemdeki sebepleri ve sonuçları yaratan Allah Teâlâ'yadır. Dünyadaki maddî bütün varlıklar, bir tarafta bulunsa ve kendisine karşı olsalar kuvvetli mümin daima ümit var olur, Allah'a güvenir, Allah'tan başka hiçbir kimseden korkusu olmaz ve "Bu arz üzerinde iyilikleri, barışı ve Allah için sevmeyi egemen kılmaya çalışacağım, Allah'ın inayetiyle insanların hepsinin bu mutluluğa ermesine katkıda bulunacağım ve başaracağım." azminde ve kararlığında bulunur. Ayrıca: "Ecrimi ve mükâfatımı ancak âlemlerin Rabbi olan Allah'tan beklerim." der de hiçbir kimseden bir istekte bulunmayacağı azim ve iradesinde olur.

Mümin iyi, güzel, üstün ahlak ve sağlam irade bakımından güçlü olur; en büyük ve kâmil insanları kendisine örnek alır, onlar gibi salih ve kâmil olmanın yolunu tutar ve o yolda hayatını sürdürür.

İlim bakımından kuvvetli olur. En ileri derecedeki ilim sahiplerinin yolunu takip eder. Beşikten mezara kadar bilgi elde etmek için çalışmanın eğitim-öğretim ve kültürde ilerlemenin mümin için bir görev olduğunu bilir. Daima şu gerçeğin farkında olur: *"Bilen muktedirdir."* İlim, Allah'ın rızasına giden yolları aydınlatan bir ışıktır. Bunların hepsinin ötesinde kuvvetli mümin, şu gerçeği de bilir ki:

"Allah'tan –kulları içinde– *en ziyade korkan ve O'na tazim eden, ancak âlim olan kimselerdir."*[455]

Mümin, ruh ve beden sağlığı bakımından kuvvetlidir. Gerek beden ve gerek ruh sağlığına zararlı olacak her şeyden titizlikle sakınır; ama ruh ve bedenin hakkı olan manevî ve maddî olan gıdalarını verir ve her bakımdan güçlü olur.

455 Fatır, 41/28.

Kuvvetli mümin, helal yoldan servet kazanıp o serveti yerinde harcamak bakımından kuvvetlidir, kalbi zengindir, kanaat ehlidir, dünyanın bütün varlıkları helal yoldan kendisine verilmiş olsa da bunların ilahî bir emanet olduğunu bilir, onları ancak Allah yolunda ve Allah'ın razı olacağı şekilde sarf eder ve bilir ki: *"Alllah'a en sevgili olan insan, Allah için O'nun kullarına en ziyade hayırlı olan insandır."*

Kuvvetli mümin, sabırda güçlüdür. İnsanların arasında bulunur; yararlı ve sosyal hizmetler yapar; insanlardan gelecek eza ve sıkıntılara sabırla, hilim ve ilimle mukabele eder, bağışlayıcıdır; insanların karşılaştıkları sıkıntıları kendisine mal eder ve bu zorlukları ve ıstırapları aşmaya çalışır; insanları, iyilik, birlik, sevgi ve kardeşlik yoluna teşvik eder; onlara doğru ve hak olan yolu gösterir ve irşat etmeye çalışır; hak ve doğru olanı benimsemede, takip etmede, çevresindeki insanlara örnek olur. Ve bilir ki bütün müminler, hayırlıdır; çünkü hepsi kelime-i tevhit esasında müşterektirler. Bu mübarek cümle (esas) bu iman, hepsini (bütün müminleri iman mutluluğunda) birleştirmiş, bir bütün haline getirmiştir.

Hadis-i şerifin ikinci bölümünde: Sana fayda verecek şeylere tutkulu ol, sakın acze düşme. Bu uğurda sana bir şey (sıkıntı) isabet ederse: Eğer şöyle ve şöyle yapsaydım, böyle olurdu, deme; lakin de ki, Allah böyle takdir etmiş ve dilediğini yapmıştır. Ben O'nun takdirine razıyım; zira *"eğer"* kelimesi, (ilahî takdire karşı gelmek manasında olursa) şeytan işine, vesvesesine yol açar.

Kuvvetli mümin, bir zarar, (sıkıntı) ile karşılaştığında asla ümitsizliğe kapılmaz; o sıkıntıyı gidermenin yollarını arar; onları aşar. Şunu bilir ve şöyle der:

"Allah Teâlâ'nın irade buyurduğundan başka bir şey, bana zarar veremez ve ben, Allah Teâlâ'nın emir ve iradesine teslim olanlardanım," böylece huzur ve rahata kavuşur.

62

Birlik ve Dayanışma Kuvvettir, Bereket ve Mutluluk Sebebidir

عَنْ ثَوْبَانَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «يُوشِكُ الْأُمَمُ أَنْ تَداَعَى عَلَيْكُمْ كَمَا تَدَاعَى الْأَكَلَةُ إِلَى قَصْعَتِهَا. فَقَالَ قَائِلٌ: وَمِنْ قِلَّةٍ نَحْنُ يَوْمَئِذٍ؟ قَالَ: بَلْ أَنْتُمْ يَوْمَئِذٍ كَثِيرٌ، وَلَكِنَّكُمْ غُثَاءٌ كَغُثَاءِ السَّيْلِ وَلَيَنْزِعَنَّ اللّٰهُ مِنْ صُدُورِ عَدُوِّكُمُ الْمَهَابَةَ مِنْكُمْ، وَلَيَقْذِفَنَّ فِي قُلُوبِكُمْ اَلْوَهْنَ. قَالَ قَائِلٌ: يَا رَسُولَ اللّٰهِ وَمَا الْوَهْنُ؟ قَالَ حُبُّ الدُّنْيَا وَكَرَاهِيَةُ الْمَوْتِ.» (رواه أبو داود والبيهقي في دلائل النبوة)

Hadis-i Şerifin Tercemesi

Sevban (r.a.) demiştir ki: Resulullah (s.a.s.) şöyle buyurdu:

"Yakın bir gelecekte (gayrimüslim) toplumlar, sizin üzerinize üşüşürler. Hem de bir kabdan yemek yiyen kimselerin birbirlerini, (yemeye) çağırdıkları gibi. Bir şahıs şöyle dedi: (Ya Rasulellah!) O gün bizim sayımız az olduğu için mi? (Böyle yaparlar.) Resul-i Ekrem (s.a.s.) buyurdu ki: O gün, siz, (sayı itibarı ile) çoksunuz; lakin siz, sel suyunun üzerindeki çer çöp durumuna gelmişsinizdir. Allah Teâlâ, sizin düşmanlarınızın sinelerinden, onların size karşı olan (sizden korkma ve size saygılı olma duygularını) çeker alır ve sizin kalplerinize de vehn (zafiyet) salar. O zat şöyle dedi: Ya Rasulellah! Vehn nedir? Resul-i Ekrem (s.a.s.) buyurdu ki: Dünyayı sevmek ve ölümden hoşlanmamaktır." [456]

456 *Mişkâtu'l Mesabih*, Zekât, 3/1447; Ebu Dâvud, *Kitabü'l Melâhim*, hadis no 4297.

Hadis-i şerifi Ebu Dâvud *"Sünen"*de ve Beyhakî de *"Delailü'n Nübüvve"* adlı eserinde zikretmişlerdir.

HADİS-İ ŞERİFLE İLGİLİ AÇIKLAMALAR

Birlik ve dayanışma kuvvettir, bereket ve mutluluktur; ayrılıklar ise zaaf ve başarısızlıklara sebeptir.

Hadis-i şerifin ravisi, sahabeden Sevban (r.a.)'dır. Bu sahabe *"Sevban en Nebevî"* olarak şöhret bulmuştur. Zira Sevban (r.a.) Hicaz bölgesindeki esirler arasında iken Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz, onu satın almış ve azat etmiştir. Hürriyetine kavuşan Sevban (r.a.), Resul-i Ekrem Efendimizden ayrılmamış, sürekli olarak onun yanında kalmış ve hizmetinde bulunmak şerefine ermiştir. Sevban (r.a.), uzun ve bereketli bir ömür sürmüş, Resul-i Ekrem Efendimizden öğrendiği bilgileri, başkalarına da intikal ettirmiştir. Çok sayıda âlimler, ondan ilim almışlardır. Büyük muhaddislerden Ebu İdris el-Hevlanî de Sevban'dan ilim öğrenen ve hadis-i şerif rivayet eden bilginlerden biridir. Sevban (r.a.) Hicretin 54. yılında Humus'ta vefat etmiştir. Bu hadis-i şerif de onun rivayet ettiği hadis-i şeriflerden biridir.

İslam toplumlarının sosyal hayatı ile ilgili çok önemli hususları ihtiva eden bu hadis-i şerif, sadece geçmiş asırlara değil, günümüze de ışık tutmakta, toplum hayatımızda karşılaşılan zorlukların nedenlerini bildirmektedir. Ayrıca inkârcı ve dalalet üzere bulunan toplumların, Müslüman toplumlar hakkındaki düşünce ve tutumlarını (gözle görülür bir şekilde) ortaya koymaktadır.

Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz bu hadis-i şeriflerinde: Yakın bir gelecekte (küfür ve dalalet üzere olan) toplumların, İslam toplulukları ile savaşmak, Müslümanların güçlerini kırmak, ülkelerini ve servetlerini yağmalamak üzere birbirlerini çağırırlar. Müslüman toplumların aleyhine güç birliği yaparlar; bir sofrada toplanan kimselerin, bir kaptan yiyecekleri nesneye birbirlerini davet ettikleri gibi, küfür ve dalalet ehli toplumlar da Müslüman toplumlar aleyhine birbirlerini öylece davet ederler, güç birliği yaparlar. Bir zorlukla karşılaşmadan Müslüman toplumlar üzerine üşüşürler.

Bu hadis-i şerif-i dinleyenlerden bir şahıs şöyle dedi: *"O gün bizim sayımız az olduğu için mi bu toplumlar, bizim üzerimize* (aleyhimize güç birliği yapmak için) *birbirlerini çağırırlar?"*

Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz buyurdu ki:

"O gün siz, (sayı itibarıyla) çoksunuz; lakin siz, sel suyunun üzerindeki çer çöp gibisinizdir." (Sel suyu üzerinde bulunan çer çöp nasıl etkisiz ise siz de öyle olursunuz).

Hadis-i şerifin devamında Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz:

"Allah Teâlâ, düşmanlarınızın sinelerinden onların size karşı olan korku (size saygılı olma ve sizden çekinme) *duygularını çeker alır. Sizin kalplerinize de vehn verir. Bunun üzerine bir şahıs: Ya Rasulellah! Vehn nedir* (neden ileri gelir)? *Diye sordu. Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz de: Dünyayı sevmek ve ölümden hoşlanmamaktır."* buyurdular.

Burada dikkat çeken hususlardan biri de Müslüman toplumların durumları, sel suyu üzerindeki çer çöpe benzetilmiş olmasıdır. Sel suyu üzerinde bulunan nesnelerin bir etkisi olmadığı gibi, Müslüman toplumlar da, kendilerini ezmek, ülkelerini ve varlıklarını yağmalamak için, güç birliği yapan inkârcı ve dalalet toplumlarına karşı birlik halinde olmamaları ve etkili bir biçimde bir direnç gösterememeleridir. Bu zulümleri yapan toplumları, caydırıcı olamamalarıdır.

Sebep şudur: Müslümanlar, her yönden kuvvetli olmaları gerekirdi; yiğitliklerini koruyacak, geliştirecek tedbirleri almaları zorunlu idi; kendi kıymetlerini iyiden iyiye bilip takdir edip bu değerlerini korumaları; daha da yüceltmeleri bir zaruretti. Bunun için de bütün işlerini gerçek bilgi, aklıselim, meşveret (danışma) ile yürütmeleri, hak ve adaleti her şeyin üstünde bilip toplum hayatında uygulamaları bir zorunluluk idi; çükü Allah Teâlâ (yöneten ve yönetilen bütün müminlere):

"İyiliklerde ve Allah'ın buyruklarına saygılı olmakta birbirinizle yardımlaşın; günah işte ve düşmanlıkta yardımlaşmayın."[457]

"Benim ve sizin düşmanınız olan kimseleri dost edinmeyin."[458], *"Çirkin ve günah olan kötü işlerin gizlisine de açık olanına da yaklaşmayın."*[459]

"Hepiniz toptan Allah'ın ipine (Kur'an'ına) *sarılın, sakın parçalanmayın…"* buyurmuştur.[460]

Diğer taraftan Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz:

"İki günü birbirine eşit olan kimse, ziyandadır."[461]

---

457 Maide, 5/2.
458 Mümtehine, 60/1.
459 En'am, 6/151.
460 Âl-i İmrân, 3/103.
461 İbn-i Mace, 2/1396, hadis no 4170.

"Müslümanların derdini kendine mal etmeyen, onlardan değildir."[462]

"Müslümanlar, birbirlerine şefkatli olmada, acımada, atıfetli davranmada bir vücudun azaları gibidirler…"[463]

"Cenab-ı Hakk'ın bir toplumu yüceltmesi için o toplum içerisinde bulunan en zayıf kimselerin, en güçlü olan kimselerden haklarını hiçbir zorluğa uğramadan almış olmaları gereklidir."[464]

"Bizi aldatan kimse, bizden değildir."[465]

"Yanında komşusu aç iken, karnını doyurup rahatça geceleyen kimse bizden değildir."[466]

"Arz üzerinde bulunanlara merhametli olun ki, semadakiler (melekler) *de size merhametli olsunlar."*[467]

"Sizden birisi kendi nefsi için sevip istediği iyilikleri, kardeşi için de sevip arzu etmedikçe kemaliyle iman etmiş olmaz."[468]

"Müslüman, başka insanların onun elinden ve dilinden güven içinde oldukları kimsedir."[469]

"Birlik, rahmettir; ayrılık azaptır."[470] buyurmuşlardır.

Bütün bu ve benzeri hayat verici prensiplere Müslüman toplumlar sahip iken, bilgi ve aklıselim ile kötülüklere birlikte karşı koymaları gerekirken şahsî arzular, akıl dışı davranışlar, bölünmeler, herkesin kendi düşüncesini beğenip başkalarına değer vermemesi; bilgisizlik, tembellik ve benzeri manevî hastalıkları yok edecek tedbirlerin ihmal edilmesi, Müslüman toplumların güç kaybına yol açmış ve sonuçta Müslüman toplumlar, kendi değer ve haklarını koruyamaz durumlara maruz kalmışlardır. Bu durumun en önemli sebeplerine hadis-i şerifte işaret edilmiş ve şöyle buyurulmuştur:

"Allah, sizin düşmanlarınızın sinelerinden, onların size karşı olan korkularını çeker alır ve sizin kalplerinize de vehn salar. Dinleyen zat, şöyle soruyor: *Ya Rasulellah! Vehn nedir? Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz: Dünyayı sevmek ve ölümden hoşlanmamaktır."*

---

462 *Et-Terğib ve't-Terhib*, 2/539.
463 Buhârî, *Edeb*, 1/366; Müslim, *Birr ve's-Sıla*, hadis no 2586.
464 *Kenzü'l Ummal*, 3/83, hadis no 5606.
465 Müslim, *İman*, hadis no 101.
466 *Edebü'l Müfred*, (Buhârî'nin), 1/279.
467 Tirmizî, *Birr ve's-Sıla*, hadis no 1925; Ebu Dâvud, *Edeb*, hadis no 4941.
468 Buhârî, *Alametü'l İman*, 1/53; Müslim, *İman*, hadis no 45.
469 Tirmizî, İman, hadis no 2629; Nesaî, *Sıfati'l Müminin*, 8/104.
470 *Kenzü'l-Ummal*, 7/559, no 20242.

İhtirasla dünyaya bağlanmış olmak, başkalarının haklarını dikkate almamak, insanları içinden çıkılmaz çekişmelere götürür.

Ancak âlemlerin Rabbi olan Allah, bu iman toplumuna (Müslüman toplumlara) yol göstermiş ve bütün zararlardan korunabilecekleri imkânları da lütfetmiş, Kur'an'ında bildirmiştir ve mealen şöyle buyurmuştur:

"Eğer siz takvaya sarılır, (kötülüklere karşı) *birlikte direnir, sabır gösterirseniz, düşmanlarınızın* (hile ve tuzakları) *size zarar veremez."*[471]

"Ey iman edenler! Hepiniz birden barış içine giriniz, şeytanın izlerini izlemeyiniz, doğrusu şeytan sizin için apaçık bir düşmandır."[472]

"Allah'a ve Resulüne itaat edin, birbirlerinizle çekişmeyin; sonra başarısızlığa düşersiniz, gücünüz de gider. Bir de sabırlı olun, Allah (ın yardımı) *sabredenlerle beraberdir."*[473]

"And olsun, biz Kur'an'ı öğüt alınsın diye kolaylaştırdık. (Ondan) *öğüt alan yok mu?"*[474]

471 Âl-i İmrân, 3/120.
472 Bakara, 2/208.
473 Enfal, 8/46.
474 Kamer, 54/17.

63

Müminlerin Birbirlerini Sevmeleri İmandandır

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لاَ تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ حَتَّى تُؤْمِنُوا وَلاَ تُؤْمِنُوا حَتَّى تَحَابُّوا، أَوَلاَ أَدُلُّكُمْ عَلَى شَيْءٍ إِذَا فَعَلْتُمُوهُ تَحَابَبْتُمْ: أَفْشُوا السَّلاَمَ بَيْنَكُمْ.» (رواه مسلم)

Hadis-i Şerifin Tercemesi

Ebu Hüreyre (r.a.) dedi ki: Resulullah (s.a.s.) şöyle buyurdu:

"Nefsim kudret elinde olan Allah'a yemin ediyorum ki sizler, iman etmedikçe cennete giremezsiniz ve yine Allah'a yemin ediyorum ki sizler, birbirinizi sevmedikçe (kemaliyle) iman etmiş olmazsınız. Size bir şey göstereyim mi? Siz onu yapınca birbirlerinizi seversiniz. Aranızda selamı yayınız."[475]

Hadis-i şerifi Müslim rivayet etmiştir.

HADİS-İ ŞERİFLE İLGİLİ AÇIKLAMALAR

Bu hadis-i şerifi sahabeden Ebu Hüreyre (r.a.) rivayet etmiştir. Hadis-i şerifi Müslim Sahih'inde *"İman"* bölümünde 93 numara ile, Tirmizî Sünen'de *"Kıyamet"* bölümünde, İbn-i Mace de yine Sünen'inin *"Edeb"* bölümünde rivayet etmişlerdir. Bu hadis-i şerif de Resul-i Ekrem (s.a.s.)'e verilmiş olan *"Cevamiü'l Kelim"* (özlü sözlerden)dir. Manası çok açık ve kapsamlıdır.

475 Müslim, 2/1079, hadis no 5369.

Hadis-i şerifte bütün müminler için çok önemli hususlar beyan buyurulmuştur. Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz, birinci cümlede: *"Nefsim kudret elinde olan Allah'a yemin ediyorum ki sizler, iman etmedikçe cennete giremezsiniz."* buyurmuşlardır.

Burada her işin temeli, esası olan bir şey beyan buyurulmuştur ki, o şey de *"iman"*dır.

Gerek dünya ve gerek ahiret için her iyiliğin esası iman olduğu gibi, cennete girmek de ancak *"iman"* etmiş olmaya bağlıdır. Allah Teâlâ'nın, insana ihsan ettiği en büyük nimet, iman nimetidir. Bu nimetin değeri bilinmeli, onu kemale erdirecek basiret gösterilmelidir ki, sonsuz saadet yurdu olan cennete girmek mümkün olsun.

Hadis-i şerifte ikinci cümlede: *"Sizler birbirinizi sevmedikçe de kemaliyle iman etmiş olmazsınız."* buyurulmuştur.

Kemaliyle (tam) iman etmiş olmanın şartı, müminlerin birbirlerini sevmeleridir. Bu sevgi olmadıkça kemaliyle iman edilmiş olmaz.

İslamiyet'te sevgi esastır; nefrete, dargınlığa, husumete yer yoktur. İman esasında bir olan insanların birbirlerini sevmeleri (ve de Allah için sevmeleri) imanın kemalinin alametidir. Sevginin olmaması ise inançtaki zafiyetten ileri geleceği bilinmelidir. Müminlerin, birbirlerini sevmeleri, onların kâmil müminler olduğunun belirtisidir. Bu ise onların cennete girmelerinin teminatıdır.

Hadis-i şerifin üçüncü cümlesinde Resul-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuşlardır:

"Bir şey var ki, siz onu yaptığınızda birbirlerinizi seversiniz. Onu size bildireyim mi? Aranızda selamı yayınız."

Birbirimizi sevmek için selam bir öncüdür. İki Müslüman karşılaştıklarında birbirleriyle selamlaşırlarsa birbirlerini sevmek hususunda selam, bir başlangıç olur. Tanışma, uzlaşma, Allah için sevgi ve dayanışma en ileri seviyeye götürülebilir. Kişi, yerine göre tanıdığı ve tanımadığı kimselere selam vermelidir. Verdiği selamı, alacak kişiye de duyurmalıdır.

Abdullah b. Ömer (r.a.) şöyle demiştir: *"Hiç işim olmadığı halde sırf başkalarına selam vereyim, yahut da selam alayım diye, çarşıya çıkıyorum. Selam vermekle bir iş yapmış olurum ve on sevap kazanırım."*

Müminlerin birbirlerini sevmeleri çok önemlidir. Bu sevgi kıyamet gününde arşın gölgesinde olmaya sebeptir. Kutsî bir hadis-i şerifte şöyle buyurulmuştur:

Allah Teâlâ, kıyamet gününde şöyle buyurur:

"Benim rızam için birbirlerini sevmiş olanlar neredediler? Benim gölgemden (engin rahmetimden) *başka hiçbir gölgenin bulunmadığı bu günde, Ben onları arşımın gölgesinde gölgelendireceğim."*[476]

Bir başka hadis-i şerifte zikredildiği üzere:

"İki dost insan, birbirlerini Allah rızası için severlerse Allah, onları arşın gölgesinde bulundurmakla şereflendirecektir. İki arkadaştan hangisi diğerini daha çok seviyorsa Allah da o kimseyi daha çok sever."

Bu hadis-i şerifi, bu eserde son hadis-i şerif olarak almış olmamızın bir sebebi de müminler olarak birbirlerimizi Allah için sevmemizin, bizleri en büyük mutluluğa götüreceğini bilmemiz ve bunu daima hatırda tutmamız içindir. Ne büyük manevî bir zenginliğe sahip bulunuyoruz; çünkü Allah Teâlâ, dünya hayatımızda müminler olarak hepimizi iman nimetine mazhar kıldı. Bu nimetinden dolayı Rabbimize sonsuz hamd ve senalar olsun.

Müminler olarak birbirlerimizi (Allah için) sevdiğimizde imanımız, kemal derecesinde olur. Böylece dünyanın da ahiretin de mutluluğuna ereriz. Bu sevgiyi daha da güçlendirmek için selamlaşmayı yaygın hale getirmeliyiz.

"Selam" kelimesinin, Allah Teâlâ'nın en güzel adlarından biri olduğunu daima hatırımızda tutmalıyız. İki mümin birbirleriyle karşılaşır, selamlaşır, el sıkıp musafaha ederlerse onlar ellerini bırakmadan Allah Teâlâ, onların günahlarını bağışlar ve onların üzerine Cenab-ı Hakk'ın yüz rahmeti iner. Hangisi daha güler yüzlü ise doksan rahmet ona, on rahmet de diğerine verilir.

Müminlerin Allah için birbirlerini sevmeleri ve selamlaşmaları bu kadar önemlidir. Yeter ki sevgi, Allah için olsun. Barış ve güven olsun, nefrete, sevgisizliğe ve husumetlere, kinlere yer kalmasın. Bilinmeli ki, insanlar, arz (dünya) üzerinde yaşadığı müddetçe bu gerçeklere uyan, İslam'ın meşalesini (hak ve hakikatı) ayakta tutan bir topluluk daima var olacaktır. İçtenlikle istenilen de şudur:

İman şerefine eren, bütün müminler İslam nurunun aydınlığı içinde olsunlar, hiçbir mümin, hatta hiçbir insan, bu nurun aydınlığından yoksun kalmasın.

Âlemlerin Rabbi olan Allah'a hamd olsun. Salatü selam Hz. Muhammed (s.a.s.)'e ve diğer bütün peygamberlere, Resul-i Ekrem Efendimizin Ehl-i Beyti ve ashabı üzerine ve kıyamet gününe kadar insanları Kur'an yoluna davet eden bütün müminlerin üzerine olsun. Âmîn.

---

476 Müslim, *Kitabü'l Birr*, hadis no 37.

İSTİFADE EDİLEN KAYNAKLAR

KUR'AN-I KERİM

1) Sahihi'l-Buharî, Ebu Abdillah Muhammed b. İsmail Buhârî, (H. 194-256), Matbaa-i Amire, İstanbul.
2) Sahih-i Müslim, İmam Ebi'l-Hüseyin Müslim İbni'l-Haccac, (H. 204-261), tab. Beyrut
3) Sahih-i Müslim bi Şerhi, İmam Ebi Zekeriyya Yahya b. Şeref en-Nevevî, (öl. H. 676) tab. Daru'l-Fikr lit'Tibaati ve'n-Neşr, Beyrut- Lübnan 1995.
4) Sünen-i Ebi Dâvud, Ebu Dâvud Süleyman İbn-i Eş'as (H. 202-275), tab. Daru İhyai's-Sünneti'n-Nebeviyye.
5) Sünen-i Tirmizî, İmam Hafız Ebi İsa Muhammed b. İsa, (H. 209-279) tab. Matbaatü'l-Medeni, Kahire 1954.
6) Sünen-i İbn-i Mace, Hafız Ebi Abdillah Muhammed bin Yezid el-Kazvinî, (H. 209-273).
7) Sünen-i Neseî, Hafız Ebu Abdirrahman Ahmed b. Şuayb b. Ali Bahr b. Sinan b. Dinar en-Neseî, (H. 216-304), tab. Matbaatü Mısriyye, Mısır 1930.
8) et-Tacü'l-Camiü li'l-Usul fî Ehadisi'r-Resul, eş-Şeyh Mansur Ali Nasıf, tab. Daru İhyai Kütübi'l-Arabiyye, Kahire 1961.
9) Camiu'l-Ulum ve'l-Hikem, Zeynüddin Ebu'l-Ferac Abdurrahman b. Şihabüddin Ahmed İbn-i Receb.
10) Camiü Beyani'l-İlm, Allame Ömer Yusuf b. Abdi'l-Ber, (H. 368-463), tab. Daru'l-Ğarib lit'Tibaati, Kahire, Mısır 1975.
11) el-Cami' li Ahkâmi'l-Kur'an, Ebu Abdillah Muhammed b. Ahmed el-Ensariyyi'l-Kurtubî, (671 H.).
12) Camiü's-Sağir, tab. Kahire 1954.
13) Camiu'l-Usul fi Ehadisi'r-Resul, İmam Mecdüddin Ebi's-Saadat el-Mübarek b. Muhammed İbn-i Esir el-Cezerî, (H. 544-606), Darü'l-Fikr.
14) Celaleyn Tefsiri, Celalüddin Muhammed b. el-Mahallî ve Celalüddin es-Süyutî, (öl. H. 911), tab. Dar-ı İlaye Kütübi'l-Arabiyye.
15) ed-Dürrü'l-Mensur, Celalüddin es-Süyutî, (öl. H. 911).

16) el-Ezkârü'n-Neveviyye, Muhyiddin Ebi Zekeriyya Yahya İbn-i Şeref en-Nevevî, (öl. H. 676), tab. Matbaatü'l-Mellah, Dımışk 1971.
17) el-Edebü'l-Müfred, Ebu Abdillah Muhammed b. İsmail el-Buhârî, (H. 194-256).
18) Envarü't-Tenzil ve Esrarü't-Te'vil 1, Kadı Nasirüddin Ebu'l-Hayr b. Ömer, (Kadı Beydavî), (H. 685) tab. Matbaa-i Amire 1302.
19) Fethü'l-Bari Şerhü Sahihi'l-Buharî, İbnü Hacer el-Askalanî Şihabüddin, (öl. H. 923), tab. Matbaatü'l-Kübre'l Emiriyye, Bulak, Mısır.
20) el-İtkan fi Ulumu'l-Kur'an, Celalüddin Abdirrahman b. Ebi Bekr es-Süyutî, (öl. H. 911), Matbaatü'l-Hicazi, Kahire 1368.
21) el-Külliyyat, Ebi'l Beka Eyyub b. Musa el-Hüseynî'l-Kûfevî, (öl. H. 1094), tab. Müesseseti'r-Risaleti, Beyrut 1413.
22) Kenzü'l-Ummal fi Süneni'l-Ekvali ve'l-Efal, Allame Alaüddin Aliyyü'l-Mütteki İbn-i Hüsamüddin el-Hindî, (H. 975), tab. Beyrut-Lübnan 1979.
23) Lisanü'l-Arab, el-İmam Allame Ebi'l-Fazl Cemalüddin Muhammed b. Mükerrem İbn-i Manzur, Kum-İran 1405.
24) Lübabü't Te'vil fî Maani't-Tenzil, Alaüddin Ali b. Muhammed İbn-i İbrahim el-Bağdadî el-Maruf bil-Hazin, (öl. H. 741), tab. Matbaatü'l-İstikame, Kahire 1955.
25) Mişkatü'l-Mesabih, Şeyh Veliyüddin Muhammed b. Abdillah el-Hatib et-Tebrizî, (öl. H. 737), tab. Mektebetü'l-İslami lit'Tibaati ve'n-Neşr, Şam 1961.
26) Mecmuatü'n-mine't-Tefasir, Ahmed Rıfat b. Osman Hilmi Karahisarlı, tab. Daru İhyai't-Turasi'l Arabî, Beyrut-Lübnan.
27) et-Terğibü ve't-Terhib, el-Münzirî Abdü'l-Azim b. Abdi'l-Kavi, (H. 581-656), tab. Şirketü Mektebeti ve Matbaati Mustafa Babi'l-Halebî, Mısır 1954.
28) el-Müstedrek ale's-Sahiheyn, Hafız Ebu Abdillah el-Hâkim en-Nisaburî, (öl. H. 403), tab. Beyrut-Lübnan 1342.
29) Medarikü't-Tenzil ve Hakikatü't-Tevi'l, Allame Ebi Berekât Abdullah İbn-i Ahmed b. Mahmud en-Nesefi (öl. H. 701), tab. Matbaatü'l-İstikame, Kahire 1955.
30) el-Makasidi'l-Hasene, el-İmam eş-Şeyh Şemsüddin Muhammed b. Abdirrahman, (öl. H. 902), tab. Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut-Lübnan 1987.

31) Müsned-i Ahmed, Ahmed b. Hanbel, (H. 164-241).

32) Müfredat, el-Allametü'r-Rağib el-Esfehanî, (öl. H. 503), tab. Darü'l Kalem, H. 1412.

33) Riyazü's-Salihin, İmam el-Muhaddis el-Hafız Muhyiddin Ebi Zekeriyya Yahya b. Şeref Nevevî, (öl. H. 676), tab. Matbaatü'l-İstikame, Kahire.

34) Feyzü'l-Kadir Şerhü Camiü's-Sağir, Muhammed Abdu'r-Reuf el-Minavî, tab. Darü'l Fikir lit'Tibaati ve'n-Neşri, Beyrut- Lübnan.

35) Risale-i Kuşeyriye, İmam Ebi'l-Kasım Abdi'l-Kerim (H. 376-465), tab. Matbaatü's-Saade, Kahire-Mısır.

36) Tefsirü'l-Kur'ani'l-Azim, Hafız İmadüddin Ebu'l-Fida İsmail İbn-i Kesir, (öl. H. 774), tab. Darü'l-Marifeti lit'Tibaati ve'n-Neşr, Beyrut-Lübnan 1969.

37) Tecrid-i Sarih Tercümesi, Kâmil Miras, (M. 1874-1957), tab. Hüsnü't-Tabiat Basımevi, İstanbul 1948. Not: Bu tercüme Merhum Ahmet Naim (M. 1873-1934) ile Prof. Kâmil Miras tarafından tercüme edilmiştir. Tercüme 1948 de tamamlanmıştır.

38) Umdetü'l-Kari Şerhü Sahihi'l-Buharî, Allame Bedrüddin Ebu Muhammed Mahmud bin Ahmed el-Aynî, (öl. H. 855), tab. İdaretü't-Tibaati'l-Müniriyye, Beyrut.

39) el-Bidayetü ve'n-Nihaye, Ebu'l-Fida el-Hafız İbn-i Kesir (öl. H. 774), tab. Medresetü'l-Ahmediyye, Halep 1966.

40) el-Vâfî fi Şerhi'l Erbeîn en-Neveviyye, Dr. Mustafa Buğa ve Muhyiddin Misto, tab. Mat. Sabah, Dımışk.

41) Camiu'l Ulum ve'l Hikem, (Şerhü Hamsîne min Cevamii'l Kelim), Zeynüddin Ebî'l Ferac Abdirrahman Şihabiddin b. Ahmed İbn-i Receb el-Hanbelî el-Bağdadî, (H. 736-795) tab. Matbaatü'l Cedide H. 1408-M. 1988.

42) Safvetü't-Tefasir, Muhammed Ali Sabunî, tab. Darü'l Kur'ani'l Kerim, Beyrut- Lübnan H. 1402.

43) Hak Dini Kur'an Dili, Muhammed Hamdi Yazır, (öl. M. 1944), tab. Eser Neşriyat, İstanbul 1971.

44) Lübabü't-Tevîl fi Maani't-Tenzil, Alaüddin Ali b. Muhammed b. İbrahim el-Bağdadî, el-Maruf bi'l *"Hazin"* (öl. H. 741).

45) Haşiyetü's-Savî ala Tefsiri'l Celaleyn, li Allameti'ş-Şeyh Ahmed es-Savî'l Malikî, (H. 1175-1241).

46) Tefsirü'l Kur'an'il Azim, Hafız İmadüddin Ebu'l Fida İsmail İbn-i Kesir, (öl. H. 774), tab. Darü'l Marife lit'Tibaati ve'n- Neşri, Beyrut-Lübnan 1969.

47) İrşadü'l Akli's-Selim ila Mezaya-l Kur'an'il Kerim el-Müsamma bi Tefsiri Ebi's-Suud, Muhammed b. Muhammed el-Amidî (öl. H. 951), tab. Darü İhyai't-Türasi'l Arabî, Beyrut-Lübnan.

48) Siyer-ü Alamü'n Nübela, İmam Şemsüddin Muahmmed b. Ahmed b. Osman ez-Zehebî, (öl. H. 748), tab. Müessesetü'r Risale, H. 1419.

49) Ruhu'l-Maani, Allame Ebu'l Fazl Şihabüddin es-Seyyid Mahmud el-Alusî, (öl. H. 1270), tab. İdaretü't-Tibaati'l Müniriyye, Beyrut- Lübnan.

50) Mebariku'l-Ezhar fi Şerhi Meşariki'l-Envar, İzzüddin Abdullatif, Abdu'l Aziz el-Mulakkabü bi İbni'l Melek, (öl. H. 797), tab. Matba-i Amire,İstanbul 1303.

51) Şerhü'l Erbeîn en-Nebeviyye, Şeyhülislam Tekiyyüddin İbn-i Dakîkil Îd, (H. 626-702).

52) Şerhü'l Erbeîn, Allame Sadüddin et-Teftazanî, (öl. H. 791).

53) Kırk Hadis Tercemesi, Ahmed Naim, (öl. 1934), Sebilü'r-Reşat Neşriyatı.